

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BANKNOTLARINDA YER
ALAN KÜLTÜR VARLIKLARI

MAKBULE ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. MUZAFFER YILMAZ

KONYA- 2023

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Makbule ARSLAN		
	Numarası	19811801003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi A.B.D. / Sanat Tarihi B.D.		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Türkiye Cumhuriyeti Banknotlarında Yer Alan Kültür Varlıkları		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada farklı yazar ve araştırmacıların eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Makbule ARSLAN

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Makbule ARSLAN		
	Numarası	19811801003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi A.B.D. / Sanat Tarihi B.D.		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Danışmanı	Doç. Dr. Muzaffer Yılmaz		
	Tezin Adı	T.C. Banknotlarında Yer Alan Kültür Varlıkları		

Tetkik kapsamında ortaya çıkarılan bu çalışmada, ilk kez bir bütün olarak bir tezde Türkiye Cumhuriyeti banknotlarının tamamı, özellikle somut kültür varlığı öğeleri üzerinden incelenmiştir. Branşa interdisipliner bakış açısıyla konu; incelemeye, araştırmaya, nihayetlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışması; Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve günümüze kadar geçen sürede (1923- 2023) basılan dokuz emisyon grubunda ki Türk Lirası banknotlarının üzerinde yer alan kültür varlıklarının tespitini, değerlendirilmesini ve tasnifini ele almaktadır. Beş ana bölümden oluşan araştırmanın ilk bölümünde çizilen genel hatların akabinde para olgusu ve para tarihi hakkında yapılan çalışmalar ve araştırmalara da istinaden ayrıntılı bilgi verilmekte, kültür varlığı kavramını ve Türk Lirası banknotlarında görselleştirilen kültür varlıklarının çerçevesi belirlenmektedir. Üçüncü bölüm; emisyon gruplarına göre tespit edilerek sıralanan somut kültür varlıklarını, Cumhuriyet banknotları üzerinden inceleyen katalog kısmı olup, araştırmanın

ana nüvesini meydana getirmektedir. Dördüncü bölüm de, tespit edilen somut kültür varlıkları üzerinden; dönem, tür, kullanım şekli, görselleştirilme süreçlerine göre değerlendirilmiş, banknotların tamamının tasnifini tablolastırılmıştır. Beşinci ve son bölüm olarak meydana getirilen çalışma sonucunda; süreçler, katalog, tasnif tabloları ve konu grafiklerinin sonuçlarıyla, analizler sentezlenmiştir. Ayrıştırıcı ve bağlayıcı unsurlar üzerinden niceliksel (153 banknot bağlamında) ve niteliksel (dirijizm ve manipülasyon) bağlantıların tespitiyle nihayetlendirilmiştir. Ayrıca; birinci ve sekizinci emisyon gruplarının tamamında en az bir kültür varlığına yer verilmişken yalnızca dokuzuncu emisyon grubunda illüstrasyon olarak iki somut kültür varlığına yer verildiği, figürlerin son emisyon grubunda yoğunlaştığı da anlaşılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde basılmış olan manipülatif aynı zaman da kümülatif bir algı üzerinden görselleştirilen banknotların, mimari eserler ve kültürel değerleri açılarından kataloglaması, tasnifi ve bu tasnifin değerlendirilmesi ana kaynaklar ve belgeler ışığında yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Banknot, Kültür, Kültür Varlığı

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

Author' s	Name and Surname	Makbule ARSLAN		
	Student Number	19811801003		
	Department	Sanat Tarihi A.B.D. / Sanat Tarihi B.D		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Muzaffer Yılmaz		
	Title of theThesis	Cultural Assets Included in Banknotes of the Republic of Türkiye		

ABSTRACT

In this study, which was revealed within the scope of the research, for the first time in a thesis as a whole, Türkiye Cumhuriyeti all of its banknotes have been examined, especially on tangible cultural assets. The subject with an interdisciplinary point of view; have been tried to be examined, researched and finalized.

This thesis work; It deals with the identification, evaluation and classification of the cultural assets on the Turkish Lira banknotes in nine emission groups, which started with the proclamation of the Republic and have been printed until today (1923-2023). Following the general lines drawn in the first part of the research, which consists of five main sections, detailed information is given about the money phenomenon and the studies and researches on the history of money, the concept of cultural assets and the framework of the cultural assets visualized on the Turkish Lira banknotes are determined. Third part; It is the catalog section that examines the tangible

cultural assets determined and listed according to emission groups, on the banknotes of the Republic, and constitutes the main core of the research. In the fourth part, on the identified concrete cultural assets; evaluated according to the period, type, usage, visualization processes, and the classification of all banknotes was tabulated. As a result of the study, which was created as the fifth and last section; Analyzes were synthesized with the results of processes, catalogues, sorting tables and subject graphics. It has been concluded with the determination of quantitative (in the context of 153 banknotes) and qualitative (dirigism and manipulation) connections over the separating and binding elements. Moreover; While at least one cultural property is included in all of the first and eighth emission groups, it is understood that only two concrete cultural properties are included as illustrations in the ninth emission group, and the figures are concentrated in the last emission group.

The cataloging, classification and evaluation of this classification will be made in the light of main sources and documents in terms of architectural works and cultural values of the Manipulative banknotes, which were printed in the history of the Republic of Türkiye, and also visualized through a cumulative perception.

Keywords: Republic of Türkiye, Banknote, Culture, Cultural Heritage.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı Sınırları Önemi	1
1.2. Araştırmada İzlenen Metot.....	3
1.3. Konu ile ilgili Yapılmış Çalışmalar	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. PARA OLGUSU	7
2.1. Paranın Tarihine Genel Bir Bakış	11
2.2. Kâğıt Para Olarak Banknotun Ortaya Çıkışı	22
2.3. Türk Lirası Banknotlarının Tarihi	30
2.4. Kültür Varlığı Olarak Türk Lirası Banknotları	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK LİRASİ BANKNOTLARI VE KÜLTÜR VARLIKLARI	40
Birinci Emisyon Grubu	40
İkinci Emisyon Grubu	60
Üçüncü Emisyon Grubu	76
Dördüncü Emisyon Grubu	84
Beşinci Emisyon Grubu	88
Altıncı Emisyon Grubu	108
Yedinci Emisyon Grubu.....	127
Sekizinci Emisyon Grubu	160
Dokuzuncu Emisyon Grubu	168

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME	174
4.1. Kültür Varlığının Çeşidine Göre	174
4.1.1. Somut Kültür Varlıkları.....	174
4.1.1.1. Somut Kültür Varlıklarının Türüne Göre	175
4.1.1.2. Somut Kültür Varlıklarının Dönemine Göre.....	176
4.1.1.2.1. Roma Dönemi Kültür Varlıkları.....	176
4.1.1.2.2. Bizans Dönemi Kültür Varlıkları	177

4.1.1.2.3. Anadolu Selçuklu Dönemi Kültür Varlıkları	177
4.1.1.2.4. Osmanlı Dönemi Kültür Varlıkları	178
4.1.1.2.5. Cumhuriyet Dönemi Kültür Varlıkları	183
4.2. Kültür Varlığının Kullanım Şekline Göre.....	186
4.2.1. Kültür Varlığının Tamamının Yer Aldığı.....	186
4.2.2. Kültür Varlığının Tamamının Yer Almadığı.....	187
4.3. Cumhuriyet Devrinde Banknotların Üzerinde Görselleştirilme Süreçlerine Göre.....	187
4.3.1. Erken Cumhuriyet Dönemi.....	187
4.3.2. II. Dünya Savaşı ve Demokrat Parti Dönemi	190
4.3.3. 1970'lerden 2000'lere Dönemi.....	191
4.3.4. Günümüz Cumhuriyeti / Milenyum/ 2000'ler ve Sonrası Dönem	192
EMİSYON GRUPLARINA GÖRE TASNİF TABLOLARI.....	194
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 1	194
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 2	195
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 3	196
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 4	197
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 5	198
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 6	199
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 6	199
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 7	200
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 8.....	202
T.C. BANKNOTLARI SOMUT KÜLTÜR VARLIKLARI NİCELİKSEL GRAFİKLERİ.....	204
BEŞİNCİ BÖLÜM	
5. SONUÇ	205
KAYNAKÇA	207

TABLOLAR LİSTESİ

E1 1 Türk Lirası.....	40
E1 5 Türk Lirası.....	45
E1 10 Türk Lirası.....	51
E1 50 Türk Lirası.....	53
E1 500 Türk Lirası.....	56
E2 2,5 Türk Lirası.....	60
E2 5 Türk Lirası.....	63
E2 10 Türk Lirası.....	69
E2 100 Türk Lirası.....	70
E2 500 Türk Lirası.....	72
E2 1000 Türk Lirası.....	75
E3 2,5 Türk Lirası.....	76
E3 500 Türk Lirası.....	80
E4 10 Türk Lirası.....	84
E4 100 Türk Lirası.....	87
E5 2,5 Türk Lirası.....	88
E5 10 Türk Lirası.....	91
E5 50 Türk Lirası.....	94
E5 100 Türk Lirası.....	96
E5 500 Türk Lirası.....	100
E5 1000 Türk Lirası.....	107
E6 5 Türk Lirası.....	108
E6 10 Türk Lirası.....	111
E6 20 Türk Lirası.....	115
E6 50 Türk Lirası.....	119
E6 500 Türk Lirası.....	122
E6 1000 Türk Lirası.....	125
E7 100 Türk Lirası.....	127
E7 500 Türk Lirası.....	130
E7 1000 Türk Lirası.....	133
E7 5000 Türk Lirası.....	136
E7 10.000 Türk Lirası.....	139
E7 20.000 Türk Lirası.....	142
E7 50.000 Türk Lirası.....	145
E7 100.000 Türk Lirası.....	147
E7 250.000 Türk Lirası.....	150
E7 500.000 Türk Lirası.....	152
E7 1.000.000 Türk Lirası.....	154
E7 5.000.000 Türk Lirası.....	156
E7 20.000.000 Türk Lirası.....	157
E8 1 Yeni Türk Lirası.....	160
E8 5 Yeni Türk Lirası.....	161
E8 20 Yeni Türk Lirası.....	162
E8 50 Yeni Türk Lirası.....	163
E8 100 Yeni Türk Lirası.....	165
E9 20 Türk Lirası.....	168
E9 200 Türk Lirası.....	171
T.C. Banknotları Somut Kültür Varlıkları Niceliksel Grafikleri	219

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 2.1. Çin'in Ming Hanedanlığı (1368- 1644) Döneminde Kullanılan İlk Örneklerden Kâğıt Para Kopyası ve Çizim Görseli.....	20
Fotoğraf 2.2. Avrupa Stockholms Banco Tarafından 1666'da Basılan İlk Kâğıt Para ..	22
Fotoğraf 2.3: Kâğıdın imalatı, kullanımı ve yayılışı hakkında haritalandırma	26
Fotoğraf 2.4. Örnek Kanada Banknotu	28
Fotoğraf 2.5. V. Mehmet Reşat 5 Liralık Kaime Örneği- 1917.....	31
Fotoğraf 2.6. Sultan Abdülmecid 20 Kuruş İlk Kâğıt Paralardan- 1855.....	31
Fotoğraf 2.7. Sultan Abdülaziz 100 Kuruş İlk Kâğıt Paralardan – 1860/61.....	32
Fotoğraf 3.1. E1 1 Türk Lirası	40
Fotoğraf 3.2. I. Meclis Binası Atilla Cangir Arşivinden	43
Fotoğraf 3.3. I. Meclis Binası Güncel Görseli- Kurtuluş Savaşı Müzesi	43
Fotoğraf 3.4 Ankara Kalesi'nin Günümüz Görseli.....	44
Fotoğraf 3.5. Eski Başbakanlık Binası Görseli	44
Fotoğraf 3.6. E1 5 Türk Lirası Görseli.....	45
Fotoğraf 3.7. Ankara Bend/Bent Deresi ve Ankara Kalesi 1950'li Yıllar Görseli.....	49
Fotoğraf 3.8. Bent Deresi ve Üzerinde Yer Alan Bent	49
Fotoğraf 3.9. Ankara Bend/Bent Deresi ve Debbağhane/ Tabakhane Köprüsü Yazan Görseli	50
Fotoğraf 3.10. Ankara Bend/Bent Deresi, Görsele Osmanlıca Yazılmış Debbağhane/ Tabakhane Köprüsü/ 1930 Tarihli Görsel.....	50
Fotoğraf 3.11. E1 10 Türk Lirası	51
Fotoğraf 3.12. E1 50 Türk Lirası.....	53
Fotoğraf 3.13. Afyonkarahisar Kentinin Günümüz Görseli	55
Fotoğraf 3.14. E1 500 Türk Lirası	56
Fotoğraf 3.15. Gök Medrese'nin Güncel Görseli	59
Fotoğraf 3.16. E2 2,5 Türk Lirası	60
Fotoğraf 3.17. Zafer Anıtı Güncel Görseli	62
Fotoğraf 3.18. E2 5 Türk Lirası	63
Fotoğraf 3.19. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Reisicumhur Ziyareti Görseli	66
Fotoğraf 3.20. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Reisicumhur Ziyareti Görseli	66
Fotoğraf 3.21. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Arka Yüz 1934 Görselleri	67
Fotoğraf 3.22. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Güncel Ön Cephe Görseli	67
Fotoğraf 3.23. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Güncel Arka Cephe Görseli.....	68
Fotoğraf 3.24. E2 10 Türk Lirası	69
Fotoğraf 3.25. E2 100 Türk Lirası	70
Fotoğraf 3.26. Çanakkale Boğazı'nın Coğrafi Görseli.....	71
Fotoğraf 3.27. E2 500 Türk Lirası	72
Fotoğraf 3.28. Rumeli Hisarı'ndan Güncel Görüntü.....	74
Fotoğraf 3.29. E2 1000 Türk Lirası	75
Fotoğraf 3.30. E3 2,5 Türk Lirası	76
Fotoğraf 3.31. Halk Evi'nin 1930'lu Yıllarına Ait Görseli	79
Fotoğraf 3.32. Ankara Halk Evi'nin Güncel Görseli	79
Fotoğraf 3.33. E3 500 Türk Liras	80
Fotoğraf 3.34. Ankara Sanat Okulu'nun 1934'lü Yıllardan Görüntüsü.....	83

Fotoğraf 3.35. Ankara Sanat Okulu/ Ankara Sanayi Mektebi İsmet İnönü Ziyareti Görseli	83
Fotoğraf 3.36. Ulus Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi İsmiyle Güncel Görseli	83
Fotoğraf 3.37. E4 10 Türk Lirası	84
Fotoğraf 3.38.Sultan Ahmet Çeşmesi Görseli	86
Fotoğraf 3.39. E4 100 Türk Lirası	87
Fotoğraf 3.40. E5 2,5 Türk Lirası	88
Fotoğraf 3.41. Merkez Bankası, İlk İdare Merkezi Binası Görseli.....	90
Fotoğraf 3.42. E5 10 Türk Lirası	91
Fotoğraf 3.43. Edirne – Meriç/ Mecidiye Köprüsü Görseli.....	93
Fotoğraf 3.44. E5 50 Türk Lirası	94
Fotoğraf 3.45. Ulus'taki Zafer Anıtı'ndan Banknotta da Yer Alan Görsel Ayrıntısı....	95
Fotoğraf 3.46. E5 100 Türk Lirası	96
Fotoğraf 3.47. Ankara Gençlik Parkı Güncel Görseli	99
Fotoğraf 3.48. E5 500 Türk Lirası	100
Fotoğraf 3.49. Sultanahmet Meydanı'nın Güncel Görseli.....	105
Fotoğraf 3.50. Dikilitaş'ın Güncel Görseli	105
Fotoğraf 3.51. Sultan Ahmet Camisi'nin Güncel Görseli.....	106
Fotoğraf 3.52. E5 1000 Türk Lirası	107
Fotoğraf 3.53. E6 5 Türk Lirası	108
Fotoğraf 3.54. Manavgat Şelalesi'nin Günümüz Görseli.....	110
Fotoğraf 3.55. E6 10 Türk Lirası	111
Fotoğraf 3.56. Kız Kulesi Güncel Görseli	114
Fotoğraf 3.57. E6 20 Türk Lirası.....	115
Fotoğraf 3.58. Anıtkabir Görseli.....	118
Fotoğraf 3.59. E6 50 Türk Lirası	119
Fotoğraf 3.60. Topkapı Sarayı'nda ki Mermer Çeşme.....	121
Fotoğraf 3.61. E6 500 Türk Lirası	122
Fotoğraf 3.62. İstanbul Üniversitesi Ana Giriş Kapısının Günümüze Ait Görseli / Bâb-ı Seraskerî	124
Fotoğraf 3.63. E6 1000 Türk Lirası	125
Fotoğraf 3.64. Boğaziçi Köprüsü/ 15 Temmuz Şehitleri Köprüsü Görseli	126
Fotoğraf 3.65. E7 100 Türk Lirası	127
Fotoğraf 3.66. Mehmet Akif Ersoy'un Ankara'da Müzeye Dönüştürülen Evi	129
74 Fotoğraf 3.67. E7 500 Türk Lirası	130
75 Fotoğraf 3.68. İzmir Saat Kulesi'nin Güncel Görseli	132
76 Fotoğraf 3.69. E7 1000 Türk Lirası	133
77 Fotoğraf 3.70. İstanbul'dan bir Görünüm	135
78 Fotoğraf 3.71. E7 5000 Türk Lirası	136
79 Fotoğraf 3.72. Mevlâna Müzesi Güncel Görseli	138
Fotoğraf 3.73. E7 10.000 Türk Lirası	139
Fotoğraf 3.74. Selimiye Camii'nin Güncel Görseli.....	141
Fotoğraf 3.75. E7 20.000 Türk Lirası	142
Fotoğraf 3.74.- 3.76. Merkez Bankası İdare Merkezi Yeni Hizmet Binası Görselleri .	144
Fotoğraf 3.77. E7 50.000 Türk Lirası	145
Fotoğraf 3.78. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası Güncel Görseli	146
Fotoğraf 3.79. E7 100.000 Türk Lirası	147

Fotoğraf 3.80. Samsun Atatürk Heykeli Banknot Görseli	149
Fotoğraf 3.81. E7 250.000 Türk Lirası	150
Fotoğraf 3.82. Antalya Kızıl Kule'nin Güncel Görseli	151
Fotoğraf 3.83. E7 500.000 Türk Lirası	152
Fotoğraf 3.84. Çanakkale Şehitleri Anıtı Görseli.....	153
Fotoğraf 3.85. 1.000.000 Türk Lirası.....	154
Fotoğraf 3.86. Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali Görseli.....	155
Fotoğraf 3.87. 5.000.000 Türk Lirası.....	156
Fotoğraf 3.88. E7 20.000.000 Türk Lirası	157
Fotoğraf 3.89. Efes Antik Kenti Görseli.....	159
Fotoğraf 3.90. E8 1 Yeni Türk Lirası	160
Fotoğraf 3.91. E8 5 Yeni Türk Lirası	161
Fotoğraf 3.92. E8 20 Yeni Türk Lirası	162
Fotoğraf 3.93. E8 50 Yeni Türk Lirası	163
Fotoğraf 3.94. Kapadokya Bölgesinden Peri Bacaları Görseli.....	164
Fotoğraf 3.95. E8 100 Türk Lirası	165
Fotoğraf 3.96. İshak Paşa Sarayı Görseli.....	167
Fotoğraf 3.97. E9 20 Türk Lirası	168
Fotoğraf 3.98. Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Görseli	170
Fotoğraf 3.99. E9 200 Türk Lirası	171
Fotoğraf 3.100. Eskişehir Yunus Emre Türbesi Görseli.....	173

ÖNSÖZ

Günümüz çağında ekonomik sistemlerin dijitale dönüşmeye başladığı evrildiği bir süreç yaşanmaktadır. Bu tez çalışmamızda, kolektif bilinç ürünlerinden olan kâğıt parayı araştırmak kökenine inmek, belirli bir dönemin (Cumhuriyet devri) siyasi ve ideolojik yaklaşımlarının kültür varlıkları üzerinden- kullanım amacına, görseline, yerine, malzemesine, tekniğine, dönemine göre- dünyaya bir sesleniş unsuru olarak kullanılmasını anlamlandırmaya, murisi olduğumuz mirasın kültür varlıklarını bir meta üzerinden tespit etmeye, incelemeye çalıştık. Kısaca, dünyanın matematikle ve metafizikle kelimelere dökerek anladığımız- anlattığımız ‘‘bazen silah bazen merhem olan dilini’’ ; yaşamsal sistemleri en çok sirküle etmeye yarayan bir meta (kâğıt para) üzerinden kültür varlıklarını inceledik.

Bu çalışma; bir kelebeğin, metaformoz süreçlerindeki o var oluş, akabinde büyüme ve kozadan çıkma, renklerini sergileme evrelerindeki gibi süreçleri yaşamıştır. Aynı zamanda hayat yolculuklarımız gibi süreçlerdir bunlar. Bu süreçlerin varlığı şahsım için; iyi ve kötü insanları olayları ve durumları yaşayıp yıllar içinde; sınırları zorlayıp, okuyup, öğrenmeye, dengede kalmaya çalışarak, her akşam yeniden ölüp, günışığıyla beraber doğuşu var oluşu ve evrilmeyi simgelemektedir. Bu çalışma/çalışmalar özelinde şahsıma yolculuk; yoğun, yorucu ancak bir o kadar da keyifli, geliştirici ve öğreticiydi/ öğretici olacak. Tüm gelişim yolculuğum boyunca bana negatif ya da pozitif etki etmiş her şey deneyim sağladı. Kapımın eşiğine yaklaştırdı minnettarım.

Bu çalışmayı şekillendirip her aşamasında yönlendiren kıymetli tez danışmanım, Doç. Dr. Muzaffer Yılmaz’a, İzmir, Ankara, Konya, İstanbul’da çalışmanın farklı aşamalarında fikir ve kaynak noktasında yardımcı olan ismini sayamayacağım kadar çok akademisyene; TCMB, TTK, Ankara Konya ve İzmir kütüphaneleri ile arşivlerinde çalışan personellere; destek olan dostlarım, Nihal, Serdar, Bilge; Zeynep, Hilal ve ailelerine, herkesten öte kıymetlimiz Görkem’e, kardeşim Gülnihal ve ailesiyle sevgi dolu Müge’ye, derin sevgi, saygı ve teşekkürü bir borç bilirim.

Makbule ARSLAN/ Konya- 2023

KISALTMALAR

AB.	Avrupa Birliği
age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
agt.	Adı geçen tez
bknz.	Bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
km	Kilometre
m	Metre
M	Milattan nce
MS	Milattan Sonra
MYO	Meslek Yüksekokulu
No	Numarası
no.lu	Numaralı
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	ve diğerleri
yy.	Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı Sınırları Önemi

Para kelimesi en yalın anlamıyla; bir toplumun tüm bireyleri tarafından resmi otoriteye bağlı kalınarak, kayıtsız ve şartsız değer ölçüsü ve mübadele aracı olarak kabul edilen şey anlamına gelmektedir¹. Tarihi kayıtlara göre; Çin’de ilk olarak varlık göstermiş olan kâğıt paraya banknot denilmesi Avrupalı bir devlet tarafından gerçekleşmiştir. İtalya’da 14. yüzyılda basılan ‘‘Nota di Banca / Banka Notu – Banknot’’ madeni para karşılığında düzenlenen bir evrak olarak isimlendirilmiş ilk kâğıt dokümanıdır².

Toplumların kültürleriyle şekillenen banknotları/ kâğıt paraları kültür ve kültür varlığı terimleri çerçevesinde ele alan bu çalışma da, ‘‘insanlar tarafından paylaşılan ve gelecek kuşaklara intikal ettirilen bir semboller sistemi³’’ olan kültür ile toplumların tarihsel süreç içinde meydana getirdiği yer üstü yer altı ve su altı eserlerle doğal varlıkların bütününe belgesel değerle oluşturan kültür varlığı⁴ terimleri kapsamında, Cumhuriyet Dönemi Türk Banknotları incelenmiştir. Bu tez çalışması, ülkemizde Cumhuriyetin ilanı 29 Ekim 1923 tarihinden, çalışmanın bitiş süreci olan 2023 yılına kadar basılan banknotların tamamını kapsamaktadır. Çalışmada, 1923-2023 arası dönemde basılmış, dokuz ayrı emisyonunda toplam 153 ayrı banknot, çalışmanın kataloğunu oluşturmaktadır. Tezin yayımlandığı tarihten ileri tarihlerde basılmış ve / veya basılacak olan banknotları ve banknotlarda yer alacak olan kültür öğeleri/ illüstrasyonlar/ kültür varlıkları çalışmanın kısıtıdır. Dokuz adet Emisyon grubundan oluşan Cumhuriyet dönemi mimari kültür varlığı

¹ Mustafa Kamalak, ‘‘Para ve para sistemleri’’, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 3- 4, Erzurum 1980, s.73.

² Deniz Çağlar Fırat, **İpek Yolu’ndan Ankara’ya Kâğıt Para Paranın Kitabı**, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2021, s. 27.

³ Nermin Erdentuğ, ‘‘Kültür Nedir?’’, **Milli Kültür Dergisi**, C. 6, S. 3, 1981, s. 35; İbrahim Arslanoğlu, ‘‘Kültür ve Medeniyet Kavramları’’, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Güz 2000, S. 15, s. 246.

⁴ N. Gül Asatekin, **Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?** T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2004, s. 49.

içerikli banknotların tamamı, emisyon gurubu yayınlanış sırasına göre incelenerek katalog halinde sunulmuştur.

Tez kapsamında, Cumhuriyet döneminde basılmamış olsa da dolaşıma çıkarılmış- çıkarılmamış olan, sadece üzerinde mimari kültür varlığı imgesi olan banknotlar ele alınmış, figürler ise değerlendirme kısmında tasnif edilerek incelenmiştir. Bu kültür varlıkları ana başlıklar olarak iki ayrı grupta (Somut Olanlar, Somut Olmayanlar/ Figürler) tasnif edilmiştir. Görselleri kullanılan kültür varlıklarının; dönem, tür, kullanım şekli ve ayıca; kültür varlığının Cumhuriyet döneminde kullanım dönemine anlam ve sembol değerleriyle tasnif biçiminde alt başlıklardan oluşmaktadır.

Banknotlar bir ülkenin temsil özelliğini resmeden bir unsur ve kültür aktarıcısı niteliği taşıyan anlam ve semboller içermektedir. Teze konu olan bu çalışmanın nüvesini banknotların temsil niteliğine sahip unsurları, kültür ve kültür varlığı kavramları üzerinden incelemektedir. Bu incelemenin ana terimleri olan; para, banknot/kâğıt para, kültür ve kültür varlığı terimleri konunun ana tanımını meydana getirmektedir.

Beş bölümden oluşan bu çalışmanın giriş kısmından sonraki ikinci bölümü; para olgusu, paranın tarihi, banknot ile kültür ve kültür varlığı kavramları üzerine şekillendirilmiştir. Üçüncü bölüm, Türkiye Cumhuriyeti banknotlarının katalogu olarak düzenlenmiştir. Değerlendirme bölümünde Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki çalışmanın yayınlanacağı sürece kadar ki tüm banknotlarda yer alan kültür varlıklarını farklı başlıklar altında değerlendiren bu çalışmada; figürler, eserler, doğal kültür varlıkları, önemli şahsiyetler ve liderler banknotların sürüm gruplarına göre tespit ve tasnif edilerek yer almaktadır. Kültür varlığı olgusu üzerinden incelenen banknotlar ile ilgili bulgular ise beşinci bölüm olan sonuç kısmında nihayetlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen 153 banknotun tamamı, ilk kez bu tez çalışması ile ekonomi, bankacılık, sigortacılık, grafik tasarım, iktisat, maliye, hukuk, güzel sanatlar alanları dışında, ‘‘kültür varlığı’’ olgusu odaklı ve sanat tarihi merkezli bir çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışma ile ayrıca, sanat tarihinin inceleme alanını oluşturan kültür varlıklarının, dirijizm/güdümlü tutum bağlamında da farklı

nesneler/aygıtlar olarak kullanılabileceği ve bunun sanat tarihinin bir çalışma alanı olarak ele alınabilmesinin mümkün olabileceği delillendirilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmada İzlenen Metot

Bu yüksek lisans tez çalışmasına önce konunun tespiti ile başlanmıştır. Akabinde nicel araştırma yöntemleri kullanılmış olup, YÖK Ulusal Tez Arşivi taranarak, benzer bir çalışma yapıp yapılmadığı netleştirilmiştir. Çalışmanın ilk basamağını, tezin nüvesini oluşturan Cumhuriyet Dönemi banknotlarının tamamının tespit edilmesi işlemi almıştır. Bu minvalde, T.C. Merkez Bankası'nın yayımladığı "T.C. Merkez Bankası Banknotları" adlı eserden ve TCMB- Banknotlar online sitesi ile muhtelif çalışma ve müzelerden yararlanılmıştır. Bununla beraber ayrıntılı bir çalışma yapılarak, bu resmi yayıma girmeyen banknotların olup olmadığı da araştırılmıştır.

Tezin katalog kısmını oluşturacak bu banknotların tespit edilmesinin ardından, üzerinde bir kültür varlığı imgesi olan her bir banknot, tez çalışması dâhilinde kullanılması için hazırlanmış olan standart şablona ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın internet sitesindeki "Banknotlar" başlığı altındaki "Banknotların Çoğaltılması ve Yayınlanması" maddesi gereğince kurallara uygun olarak teze eklenmiştir. Bu kerte, banknotlarda yer alan kültür varlıkları emisyon gruplarına göre tespit ve tasnif edilerek katalog şeklinde yer almış ve analiz edilmiştir. Çalışmanın değerlendirme kısmında banknotlar üzerinde yer alan kültür varlıkları somut ve somut olamama / figür durumu, türü ve dönemine göre ele alınarak değerlendirilmiştir.

Tezin bir diğer önemli kısmını envanter taraması oluşturmaktadır. Bu bağlamda dijital olarak kullanılan arama motorlarından; Google (Google Scholar, Google Akademik, Google Translate), Yandex, Opera, Yahoo kullanılmıştır. Ayrıca YÖK'ün yüksek lisans ve doktora tezlerini yayınladığı dijital arşivi, kaydı olan üniversite kütüphanelerinin ortak yazılım ile kullandığı Yordam sistemi, arama motorlarında erişilebilecek muhtelif online kütüphaneler ile Academia, Jstor gibi çevrimiçi siteler de araştırılmıştır. Kurumsal olarak ise; Ankara Milli Kütüphane, Millet Kütüphanesi, ODTÜ Kütüphanesi, Konya İl halk Kütüphanesi, Konya Millet

Kıraathane Kütüphanesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Köyceğiz ve Meram Kütüphaneleri, İzmir Milli Kütüphane, Koç Üniversitesi Kütüphanesi ile İstanbul, Karaman, Konya ve Edirne illerinde yer alan il kütüphaneleri ve son olarak fakülte kütüphaneleri incelenmiştir. Ahmet Keleşoğlu Kültür Merkezi, Tantavi Kültür ve Sanat Merkezi Kütüphanesi, Cernmodern Kültür ve Sanat Merkezi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu ile Kütüphanesi, Selçuklu Araştırmaları Enstitüsü, Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, İngiliz Arkeolojisi Araştırma Enstitüsü ve kütüphanesi gibi muhtelif merkezler ziyaret edilmiş ve konu dahilinde envanter taraması yapılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında yapılan envanter taraması üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; para olgusu, paranın tarihi, kültür varlığı olgusu ve manipülasyondur. Ayrıca banknotlar üzerinde yer alan kültür varlıklarının türleri, dönemleri, tarihsel süreç içinde nicelik ve niteliklerine göre de spesifik araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara ilave olarak tez kapsamında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü ile aynı üniversitenin Mimarlık, Edebiyat, Turizm Fakülteleri Anabilim Dalları bazı öğretim üyeleriyle, Selçuk Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı ve bir öğretim üyesiyle, İstanbul Medipol Üniversitesi Mimarlık bölümü bazı akademisyenleri ile, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü akademisyenleriyle, Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji ayrıca Mimarlık Fakültesi akademisyenlerinden zaman itibarıyla uygun olup görüşmeyi kabul eden öğretim üyeleri ile görüşülerek fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Resmî kurumlardan olan; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasından çalışmanın katalog kısmında yer alan banknotların yayınlanması hakkında ve bazı spesifik malumatlara yönelik bilgi edinimi sağlanmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezinden (CİMER), banknotlardaki görsellerden olan Ankara Sanat Okulu binasının tarihsel süreçte çok fazla isim ve mimari biçim değişikliğinden dolayı netleştirilememesinden kaynaklı bilgi ve belge talep edilmiş, görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca T.C. Merkez Bankası İdare Merkezi Yeni Hizmet Binası, eski merkez bankası binası, Bend deresi hakkında da bilgi ve belge talep edilmiştir. Akmed Direktörü ve Koç Üniversitesi Profesörü Oğuz Tekin ve Yeditepe Üniversitesi Profesörü Margus Graf ile de online mecralardan iletişime geçilmiştir.

Yapılan envanter taraması ve katalog listesinin oluşturulmasının ardından, daha önce yapılan anahat planına ve literatüre bağlı kalınarak tezin yazımına geçilmiştir.

1.3. Konu ile ilgili Yapılmış Çalışmalar

Konu ile ilgili yapılan çalışmaların tespitinde en önemli etken; para/banknot, kültür ve kültür varlığı terimlerinin kavramsal çerçevesinin konuyla ilgili olarak sınırlandırılmasına bağlıdır. Anadolu topraklarının tarihsel dönüşüm açısından farklı kültür katmanlarıyla harmanlandığı süreçlere şahitliği sebebiyle, bahsi geçen konunun muhtevası geniştir. Türkiye Cumhuriyeti banknotları incelenirken aynı coğrafya da yer alan ancak birbirinden farklı dönemlere ait olan somut ve somut olmayan kültürel mirasın paralar üzerinde yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle çalışma da dönemsel ya da yapı/eser türü odaklı bir sınırlamaya gidilmemiş, banknotlar kültür varlığı olgusu dâhilinde bir bütün olarak incelenmiştir.

İncelenen tezler arasında banknotlar üzerine yapılmış olan; Murat Kalender'in Kars Müzesi'ndeki banknotları araştırdığı yüksek lisans tezi⁵ yedi başlık altında araştırmacılara sunulmuştur. Kars'ın adı, anlamı ile coğrafi yapısı ve tarihçesi başlıklarıyla başlayan çalışma; Kars Müzesi bünyesinde bulundurduğu kırk adet para envanterinin incelenip tanımlanmasıyla şekillendirilmiştir. Kültürlerin kavşak noktasında olması ve jeostratejik konumu ile tarihte birçok topluma ev sahipliği yapan Kars, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde özellikle Rusya gibi farklı devletlerin göz diktiği topraklar arasında yer almıştır. Dolayısıyla Kars çeşitli savaşlara tanıklık etmiş tarihi kentlerdendir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Kars toprakları Rus işgaline maruz kalmıştır. Söz konusu dönemlerde yaşanan savaşlar sonrasında, Kars Müzesi bu tarihe ışık tutan geniş bir sergiye sahip olmuştur. Bu durumun sonucunda Kars Müzesi, envanterine kayıtlı çeşitli dönemlere ait arkeolojik ve etnografik eserler barındırmaktadır. Tez konusu kapsamında belirlenen banknot paraların envanter bilgileri üzerinde çalışma yapılmış, banknotlar farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada, banknot paraların genellikle savaş ve

⁵ Murat Kalender, Kars Müzesi'nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Van, 2021, ss. 209.

ekonomik kriz dönemlerinde tedavüle çıkarıldığı sonucuna varılmıştır. Banknot para konusu yükseköğretim kurumlarının lisansüstü programlarında öğrenim gören sanat tarihi öğrencileri tarafından daha önce tez olarak çalışılmamış bir konudur. Banknotlarla ilgili Kars Müzesi'nde yapılan bu çalışma literatür araştırmamız açısından bir kaynak teşkil etmesi hasebiyle önemlidir.

Bu esere kaynaklık eden bir başka çalışma ise; Burcu Fikriye Akkaleli'nin, Osmanlı Son Dönem Kaimeleri ile Cumhuriyet Dönemi 1. Emisyon Banknot Tasarımlarının Süsleme, Yazı ve İçerik Açısından İncelenmesi adlı yüksek lisans tezidir. Hazırlanan bu çalışma Osmanlı son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti ilk emisyon paralarının; estetik, içerik ve tasarım açısından incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. ‘‘Son dönem Osmanlı kaimeleri ile Cumhuriyetin ilk dönem para tasarımında kullanılan yazı karakterleri, figürler ve görsel tasarımlar incelenip aradaki ortak noktalar ve farklılıklar tespit edilmiştir⁶.’’

Konu başlıkları hakkında üretilmiş, yazılı ve görsel basın- basım unsurları; kitap, dergi, makale, gazete, belgesel, dijital medya ürünleri, internet siteleri gibi çalışmalar ilgili konunun bölümleri içinde aktarılmıştır.

⁶ Burcu Fikriye Akkaleli, Osmanlı Son Dönem Kaimeleri ile Cumhuriyet Dönemi 1. Emisyon Banknot Tasarımlarının Süsleme, Yazı ve İçerik Açısından İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Isparta, 2019, ss. 104.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Para Olgusu

Ülkelerin içinde bulunduğu coğrafi koşullar, ekonomik, kültürel değerler ve inançlar, insan hayatında yer alan her türlü hizmet bileşeninde etkilidir. Ticari değeri olan "para" da bu hizmet bileşenlerine dâhildir. Para, değerleri fiyat olarak ölçen ve tüm insanlığın kabul edebileceği en kullanışlı alana sahip ticari bir birimdir. Aynı zamanda insanlar arasında bir alışveriş aracı olarak da kullanılır. Birçok tarihçi, araştırmacı ve bilim adamı, paranın tarihi hakkında kapsamlı araştırmalar yapmıştır. Herkesin parayı farklı cümlelerle tanımlama şekli vardır. Örneğin; Para, toplumda genel kabul görmüş bir değer ölçüsü ve bir değişim aracı olarak kabul edilen bir nesne, servet biriktirmeye ve serveti korumaya izin veren bir araçtır. Bu tanımda paranın önemli bir özelliği, toplumda ortak bir değer ve ortak bir değişim aracı olmasıdır. Değişim için, yani satın almalar için kullanılan fonlar, üyeliğe ve zamana göre değişmiştir⁷.

Tarih boyunca insanların ihtiyaçlarını ve toplumdaki yaşamlarını karşılamak için oluşturdukları birçok gösterge vardır. Bu göstergelerden en önemlisi mal ve hizmet alışverişi için takas ve daha sonra paraya duyulan ihtiyaçtır. Paranın ortaya çıkmasından önce insanlar ürettikleri şeyleri bir değişim aracı, takas (trampa) olarak kullanıyorlardı. Takas ürünleri de bir ölçme aracının ölçülen nesneyle aynı niteliğe sahip olması gerekliliğinden⁸ dolayı niceliksel olarak değerli ürünlerden seçilmektedir. Yerleşik hayat başlayınca, metanın mübadelesi yerini meta değerindeki paraya bırakmıştır.⁹ Yerleşik hayatla birlikte şekillenen siyaset, teknoloji gibi pek çok farklı sistem (bazı dinler- Tibet kültüründeki Budizm, Hristiyanlık da ruhban sınıf ile cemaat) temelini de para oluşturmaktadır. Özellikle

⁷ Mustafa Kamalak, **agm.**, s. 74-75.

⁸ Georg Simmel, (Çev. Yavuz Alogan, Öykü Didem Aydın), **Paranın Felsefesi**, İthaki yayınları, İstanbul, 2012, s. 92.

⁹ Bekir Elmas- Salih Aydın, ‘‘ Geçmişten Günümüze Paranın Tarihi: Fiziki Paradan Kripto Paraya’’, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. 2021 Özel Sayı, İstanbul 2021, s. 254.

para; ticaretin meydana getirilmesi, alışverişin kolaylaştırılması, kıymetin tespit edilmesinde en önemli bağıdır¹⁰.

Para; paraya kaynaklık eden ürünlerden önce de bir değer ölçütü olarak var olmuştur. Bu ölçütler evrensel bir değer ölçütü olarak iki temel üzerine kuruludur. Bu temeller şu şekildedir¹¹.

1. Evrensel Dönüşebilme: Para bir simyacı gibi toprağı sadakate, şiddeti bilgiye, adaleti sağlığa dönüştürebilmektedir.

2.Evrensel Güven: Herhangi iki insan, herhangi bir konuda işbirliği içinde bulunurlarken paranın aracılığını kullanmaktadırlar.

Evrensel/ dönüşebilme ve güven; kolektif bir hayal gücünün ve inancın ürünüdür. Yani insanlık; tohum, kakao çekirdeklerine, deniz kabuğuna, gümüşe, altına, Türk lirasına ya da dolara neden inanmakta ve işleyişinden şüphe duymamaktadır? Çünkü insanlık; ebeveyn, aile, komşu, dini mabetler, toplum, devlet, paranın dönüşebilirliğine, güvene dayanmakta ve bu dönüşüm ile güvene inanmaktadır. Evrensellik de bir ferdin, anne babanın, komşunun, toplumun devletlerin inandığı yani tüm ortakların inandığı ve güvendiği sistemlerden ileri gelmektedir¹². Pek çok farklı şekle giren para da sistemlerin içinde sürekli değişip dönüşerek imgeyi ve ortak inancı somutlaştırmak için kullanılmaktadır. Günümüzde ABD'nin Newyork eyaletine bağlı Tompkins ilçesinin merkezi olan şehir İthaka'dır. Ortak güvene ve Goethe'nin tabiriyle örgütlü bir eyleme örnek teşkil eden İthaka isimli bu şehir yasal bir biçimde kendi parasını basmış ve kullanmıştır¹³. Kendi para sistemini şehir halkının bizatihi kendisinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu örgütlü eylem, kolektif bir inanç ve dönüşüm örneğidir.

¹⁰ Jack Weatherford, (Çev. Yrd. Doç. Dr. İnönü Korkmaz), **Para Deniz Kabuğundan Sanal Paraya**, Deren Matbaacılık, İstanbul, 2019, ss.21-25.

¹¹ Yuval Noah Harari, (Çev. Ertuğrul Genç), Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, Berdan Matbaacılık 62. Basım, İstanbul, 2022, s.192.

¹² Harari, **age.**, ss. 186- 189.

¹³ Ayrıca bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=dWZGQXOpzw&list=WL&index=2>

“**Paranın Perde Arkası**” Belgeseli Dmax Özel İçeriği, 14 Ocak 2023, dk. 24.27

Erişim Tarihi: 04.11.2022, Erişim Saati: 11.13. ;

Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.cityofithaca.org/>

Erişim Tarihi: 03.09.2022, Erişim Saati: 06.13.

Para; ilişkilerin kıstası olan bir değer ölçütü olarak da var olmuştur. Özellikle ticari ekonomilerden önce insani ekonomiler¹⁴ ölçütü olarak variyet göstermektedir. Bu varyeti gösteren insani ekonomiler terimi; niteliklerin niceliklere indirgendikleri, kazanç ve kayıp hesaplamalarına imkan veren değiş tokuş sistemleridir¹⁵. Mevcut bir yaşamı başka bir diğeriyle değiş tokuş etme ihtimali para olgusuyla direkt bağlantılıdır¹⁶. Örneğin; köle¹⁷ ticaretinin meşru olduğu Tivler¹⁸ de; prensip olarak bir kadın ancak başka bir kadınla mübadele edilebilmektedir. Kadınların başka şeylerle de mübadele edilebileceği fikri; nitel bir özellikten nicel bir olguya geçişi, şiddetten, savaşıardan ve kölelikten doğmuştur¹⁹. Paranın tiksindirici, öfkelenendirici hatta şiddeti ve kavgayı tetikleyici oluşu, olgusal olarak ahlaktan uzak bir aritmetiğe dönüşme gücünü ifade etmektedir. Aynı zamanda İlişki ölçütü olarak para: ‘‘Ebeveyn ile çocuk arasındaki, arkadaşlar arasındaki, ruhban sınıf ile cemaat arasındaki, politikacılar ve seçmenler arasındaki, akrabaların birbirleriyle ve komşuların arasındaki ilişkileri de tanımlamaktadır²⁰.’’ Örneğin komşuluk ilişkileri ile ekonominin bağlantısında Toplu Konut İdaresi tarafından İstanbul’da yapılan bir araştırmadan yararlanılabilir. Yapılan araştırmaya göre; sosyoekonomik gelir seviyesinin düşük olduğu semtlerde komşuluk ilişkilerinin, gelir seviyesinin yüksek olduğu semtlere oranla daha sıkı ve güçlü olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada gelir

¹⁴ David Graeber, (Çev. Muammer Pehlivan), **Borç İlk 5000 Yıl**, Everest Yayınları 1. Basım, İstanbul, 2015, s.167.

¹⁵ Graeber, **age.**, s.168.

¹⁶ Graeber, **age.**, s.169.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bknz., Mehmet Akif Aydın, Muhammed Hamidullah, ‘‘Köle’’, **TDVİA.**, C. 26, Ankara, 2002, s. 237- 246.

‘‘ Bir insanın başka birinin malı ve mülkü olmasıdır.’’ Mal ve mülk kavramıyla özdeşleşmiş olduğundan bir insan ekonomisi terimi sayılabilir.

<https://web.archive.org/web/20211231123048/https://nisanyansozluk.com/?k=k%C3%B6le>

Erişim Tarihi: 20.02.2023, Erişim Saati: 20.44.

Ayrıca bk. Köle ‘‘Herhangi bir şeye aşırı derecede bağlı olan kimsedir.’’ Aşırı derecede bağlılık **Paranın kölesi** ifadesi örneğinde görüldüğü gibi niceliksel ve niteliksel bir özellik taşır. **Paranın kölesi** ifadesinde para niceliksel bir araç, insan da köle olarak niteliksel bir araçtır.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 20.02.2023, Erişim Saati: 20.58.

¹⁸ Ayrıntılı Bilgi için bknz. Tiv veya Tiv olarak ismi geçen kabile günümüz Nijerya’ nın sayıca kalabalık; Iraw, İbibio, Efik velfe kabilelerinden biridir. Kabilelerin çoğu gibi ticaret ve çiftçilikle uğraşmaktadırlar. İngiltere sömürgesi altında uzun yıllar kalan ülkenin farklı kabilelerinde olduğu gibi, köle ticaretinin para yerine kolaylıkla bir mübadele aracı gibi kullanıldığı bölgelerdendir.

<https://www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 20.22.

¹⁹ Graeber, **age.**, s.171.

²⁰ Weatherford, **age.**, s.25.

ile sosyal etkileşim arasında ters bir orantı olduğu ortaya çıkmıştır²¹. Farklı bir ilişki türü olan dinler ve inananlar arasındaki ilişkide de para ve paradan kaynaklı borç etkileşiminden bahsedilmektedir. Örneğin; Budizm’de Gautama Buda’nın öğretilerinden oluşan, doğrudan Buda’nın sözlerini aktardığı varsayılan metinler olarak bilinen bir özlü sözde şöyle yazar: “Borç aldığımız şeyi geri ödemezsek, dünyaya tekrar geldiğimizde bedelini at veya öküz olmakla öderiz. Borçlu köle alacaklı efendidir²².” Anlatıdan anlaşıldığı üzere borç ve para ilişkisi farklı türdeki yükümlülüklerden ayrılmaktadır. Çünkü reenkarnasyona inanan bir toplumda borç belli bir miktar parayı ödeme yükümlülüğünden²³ çıkarak yine niceliksel bir benzetmeyle, ceza yöntemine dönüşerek, at veya öküz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumlarda nüfusun artışı ve çoğalmayla, birbirini tanımama hali ortaya çıkmıştır. Bu tanımama hali devleti zorunlu kılmıştır. Toplumun, marketinde hatta pazarında yaptığı kendi içindeki alışveriş, devletin aldığı vergi, nicel parayı oluşturmaktadır. Alışveriş ve vergi parayı meydana getirdiği için ortaya alacaklı ve borçlu ilişkisi de çıkmaktadır. Kişinin ana rahmine düşmesiyle başlayan ihtiyaçlardan ileri gelen para ilişkisi beraberinde bir borç ilişkisini de meydana getirmektedir. Para olgusal bir anlam kazanarak otorite sistemlerini de –ekonomi, siyaset, din, ahlak, toplum, ceza ve adalet- etkiler. Para ile borç ilişkisi aile/toplum/vatan borcu gibi pek çok borç türünü de beraberinde getirmektedir. Çünkü; “borçlu olunan para toplamını ifade eden borç kelimesi aynı zamanda birisine size yardım ettiği veya size nazik davrandığı için minnettar olmanız gerektiği gerçeğini²⁴” de ifade eder. Bazı dinlerde bu borç türleri ve vergilendirme, tüm otoriteleri haklı gösterme ve onlara sahip çıkarak korumanın da bir yöntemi olarak görülmektedir²⁵.

Para ve değer kavramı ilişkisi üzerinden olgusal parayı, borç ve vergilendirme ilişkisi gibi değerlendirmenin de mümkün olduğu söylenebilir. Değer kavramı;

²¹ Ahmet Koyuncu, “Küresel Kentte Komşuluk”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, 2009, s. 35.

²² Graeber, *age.*, s. 19.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Graeber, *age.*, s.7- 26. Ahlaki tartışma deneyimi hakkında, borç ilişkisi.

²⁴ https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/debt

Erişim Tarihi: 30.03.2023, Erişim Saati: 21.07.

²⁵ Graeber, *age.*, ss. 49- 79.

insanların cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitime, kültüre, ihtiyaçlara ve yaşanılan toplumun özelliklerine göre şekillenmektedir²⁶. Bahsi geçen borç türleri, vergilendirme ve değer biçme aslında olgusal olarak para ve para sistemlerinin ana mekaniğinin temelini oluşturmaktadır.

2.1. Paranın Tarihine Genel Bir Bakış

İngilizce’de "money", Almanca’da "geld", İtalyanca’da "Soldi", Fransızca’da "argent" hepimizin bildiği Türkçe adıyla "para" kelimeleri dilimize Farsça "pare" kelimesinden geçmiştir ve icadından beri insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur²⁷. Para politikaları ve para politikalarının sistematik bir dönüşümünden önce para; tarihte MÖ 3. binyılda öncelikle Mezopotamya çivi ve hiyeroglif yazıyla, hemen akabinin de Mısır’da görülmüştür²⁸. Kendinden kaynaklı bir değeri olmadan kullanılan paranın MÖ 3000’de Mezopotamya’da ortaya çıktığı ve aslında gümüş şekel²⁹ olduğu atfı, incelenen kaynaklarda genel kabul görmüş açıklamalardandır. Yayınlar Erken dönem Yunan ve Roma sikkelerinin varlığından hareketle MÖ yedinci yüzyıl kadar erken bir tarihten itibaren para sistemlerini ve parayı ele almaktadır³⁰. Ancak incelenen kaynaklarda para yerine geçen ürünlerin veya olgusal paranın tarihini mi? yoksa madeni paralar veya kâğıt paraların tarihini mi? işlemenin tespitinin, mevzunun ana çekirdeğini temellendirmesi açısından önemli olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgi netleşirse hangi paranın tarihinden bahsedildiği ya da paranın hangi anlamda ele alındığı netleşecektir. Bu ayrım için para -insanlık tarihi kadar geçmiş olan erken tarihli bir süreçte dört grupta incelenmektedir. Bunlar; mal para, madeni para, itibari para ve kâğıt paradır³¹. Bu dört ana grupta yer alan

²⁶ SüleymanYükçü; Gülşah Atağan, ‘‘Anadolu’da İlk Paranın Ayar ve Alaşımı’’, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.7, Mayıs, 2014, s.29.

²⁷ Ali Akyıldız, ‘‘Para’’, **TDVİA**, C. 34, İstanbul, 2007, s. 163.

²⁸ Murat Fidan, Serkan Dilek, Ayşegül Esev, ‘‘Dünden Bugüne Paranın Tarihi ve Türkiye’de Kağıt Para Kullanımı’’, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 9, S. 18, Aralık 2019, s. 148.

²⁹ Hararı, **age.**, s. 188., Gümüş şekel bir madeni para değil ağırlık olarak yaklaşık 8,33 gr., gümüşdür. Örneğin; Hz. Yusuf’un kardeşleri onu İsmaililere 20 gümüş şekel karşılığında yani 166 gr. gümüş karşılığında sattığı anlatılmaktadır. Gümüş kendi başına yenilip içilemeyen özünde bir değer muhteva etmeyen bir ürün olmasına rağmen özellikle nadir bulunduğu için değer atfedilmiştir.

³⁰ Joseph Piercy, (Çev. Cemal Can Tarımcıoğlu), **Semboller Evrensel Bir Dil**, Maya Kitap Yayınları, İstanbul, 2021, İstanbul, s. 123.

³¹ Bekir, Aydın, **agm.**, s. 255.

kümülatif ortak akıl ürünü olarak paranın, herkesin anladığı anlamda yeryüzünde kabul görmüş ortak nitelikleri mevcuttur.

Bu özellikler şu şekildedir:

- Herkes tarafından kabul edilebilir,
- Şekil verilebilir,
- Fiziksel sağlamlığa sahip,
- Üretildiği yerin kültürel özelliklerini içerir,
- Parayı basan merkezi gücün simgesini/ simgelerini ve ismini taşır
- Kolay taşınır,
- Küçük birimlere ayrılır,
- Üretiminde birbirinin aynı özellikleri taşır yani homojendir,
- Tanınabilir,
- Değeri dalgalanmaz,
- Oluşumu için bir ortamı mevcuttur. Bu ortamda devinim halindedir³².

Ayrıca paranın değişim aracı olma, değer ölçme ve değer biriktirme gibi görevleri ve ortak özellikleri de mevcuttur³³. Tüm dünyada kabul edilmiş ortak niteliklere sahip paranın ve türevlerinin yayılımı da önce Ortadoğu ve Güney Asya'da başlamış, ardından Batı da ve modern toplumların ilerlemesiyle Avrupa ile tüm dünyada devam etmiştir. Para tarihine hâkim olan ilk kayıtlar (hayvan derisi, arpa³⁴, deniz kabukları, peynir, takı, kakao çekirdekleri, tuz³⁵, boncuk, morina balığı, tütün, şeker, odun³⁶, kumaş, yumuşakçalar/ deniz salyangozu³⁷, yunus dişleri, tohum), para

³² <https://www.economicdiscussion.net/money/top-8-qualities-of-an-ideal-money-material/609>

Erişim Tarihi: 03.08.2022, Erişim Saati: 06.21.; Ayrıca bk., Merih Paya, **Para Teorisi ve Para Politikası**, Türkmen Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 20.

³³ Bekir, Aydın, **agm**, s. 255.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bknz., Hararı, **age**, ss. 187- 188.

³⁵ Graeber, **age**, s. 33.

– Ayrıntılı bilgi için bknz., Tuzun Habeşistan'da yaygın bir ticaret ve mübadele aracı olduğu ayrıca, Hindistan sahillerinde bilinen farklı bir tür denizkabağı; Newfoundland'da kurutulmuş morina balığı; Virginia'da tütün, bazı batı Hindistan kolonilerinde şeker, farklı ülkelerde hayvan postları işlenmiş deri; İskoçya'nın bir köyünde işçilerin fırına veya birahaneye para yerine çivi götürmeleri emtiaların çeşitlilikleri ve dünya üzerinde çok farklı yerlerde birbirinden farklı nesnelerle değiş- tokuş aracı olarak örneklendirildiği görülmektedir.

kaynakları ile karıştırılmamalıdır³⁶. Bu para kaynakları emti'a kelimesiyle de tanımlanabilir. Emti'a: Arapça kökünden gelen amti'at "metalar, ticari mallar" ³⁹أمتعة sözcüğünden alıntıdır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde⁴⁰ "mal" anlamındaki bu kelime, parasal değeri olan ve nadir bulunan ürünler içinde kullanılmaktadır. Kıymetli olarak atfedilen üretimi ve işlenmesi sınırlı olduğu için binlerce yıldır değerli olan pek çok mal/eşya, servet, kıymetli üründür. Örneğin; bu kıymetlerden tuzun, tuzlu göl sularından üretilmeye başlanması sekiz bin yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. İnsan vücudu için elzem olan tuz; farklı dinlerde, kutsal kitaplarda, atasözlerinde, bazı ananelerde yani pek çok coğrafyada sözlü ve yazılı kültürde de ünik sayılmıştır. Örneğin, Kanonik İncillerden olan Matta İncili 'Tuz ve Işık' başlıklı beşinci bölümünde Hz. İsa'nın şakirtlerine: "Dünyanın tuzu sizsiniz, fakat tuz tatsız olmuşsa, o ne ile tuzlanır? Artık dışarı atılıp insanların ayağı altında ezilmekten başka bir şeye yaramaz⁴¹." sözünü zikrettiği yazmaktadır. Para yerine de kullanılan bu emtianın; Roma imparatorluğunda bir dönem askerlere maaş olarak verildiği bilinmektedir. Hatta; "Aldığı tuzu hak etmek" tabiri görevini hakkıyla yapmış askerlere söylenmiştir⁴². Latince "tuz maaşı" *salarium* kelimesi bugün İngilizce'deki *salary* "maaş" kelimesine dönüşmüştür. "Belki de Türkçeye tuzlu yani pahalı kelimesi dahi buradan türemiştir." görüşü tuz ile ilgili yapılan

³⁶ <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/paranin-icadi>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 17.58.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Cypraea Pantherina için;

https://en.wikipedia.org/wiki/Cypraea_pantherina

Erişim Tarihi: 07.02.2023, Erişim Saati: 05.51.

Hülya Kalyoncu, "Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonu'nun Değerlendirilmesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 2011, s. 18. Bozuk para yerine kullanılan bu deniz kabuğu salyangozu, sedefli renklerdeki porselen kaplar için Çin de kullanılmış bir isimdir. İsim Çin porselenleri için kullanılsa da Fransızca "Porcelain" olarak literatüre geçmiştir.;

<https://www.youtube.com/watch?v=D-Mt8luS-I>

Zaman Makinası Paranın Hikayesi TRT Belgeseli, 10 Ekim, 2018, dakika 23.

Erişim Tarihi: 03.01.2023, Erişim Saati: 04.48.;

Orta Afrika'da Cypraea Moneta adı verilen yumuşakçalar türüne ait bir deniz salyangozu da para yerine kullanılmıştır.

³⁸ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/115989/mod_resource/content/1/T%C3%BCrkiyedeParaBankaTrh1.pdf

Erişim Tarihi: 03.08.2021, Erişim Saati: 10.51

³⁹ İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, 8. Basım, 2016, Ankara, s. 402.

⁴⁰ <https://turkcnedemek.com/kelime/emtia/>

Erişim Tarihi: 10.11.2022, Erişim Saati: 12.07.

⁴¹ <https://christiananswers.net/turkish/bible-tr/tr-mat5.html>

Erişim Tarihi: 18.11.2022, Erişim Saati: 19.03.

⁴² <https://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2013/07/tuz.pdf>

Erişim Tarihi: 01.12.2022, Erişim Saati: 16.49.

araştırmalarda rastlanılan genel bir ifadedir. Tarih boyunca önemli bir takas malzemesi olarak kullanılan, adına kanun ve hükümler çıkarılan, bulunmadığı coğrafyalara ulaştırılmak için binlerce kilometre taşınan tuzun günümüzde tüketimi binlerce kat artmış ancak ekonomik birim değeri ters orantılı olarak düşmüştür⁴³. Tuz, nadir bulunma özelliğini kaybettiği için günümüzde kıymet teşkil eden az sayıdaki emtialar arasında bulunmamaktadır. Başka bir emtia olan kakao çekirdeklerini Aztekler kullanmışlardır. Kakao tohumları ile meyve, domates, kırmızıbiber, şayot (diken); yeşim taşı ve turkuvazdan yapılma takılar; altın, gümüş gibi değerli madenler ile özel ürünler olan ördek eti, alkol ve köle alabilmişlerdir⁴⁴. Ayrıca Ege Bölgesi'nde sikkenin icadından birkaç yüzyıl öncesinden de kullanıldığı bilinen baltalar, üç ayaklı kazanlar gibi ana maddesi maden olan araç gereçler de para olarak kullanılmış emtialardır⁴⁵. Farklı bir emtia olan deniz kabukları; Afrika, Okyanusya ve Doğu/Güney Asya'da da para olarak kullanılmış; hatta denize kıyısı olmayan İngiliz Uganda'sında da 20. yüzyılın başlarında bu emti'a ile vergiler ödenmiştir⁴⁶. Tatar halkında da zenginlik ve alışverişin değer ölçütü hayvandan ibaret olup, sığır ticaret aracı olarak para yerine kullanılmıştır⁴⁷. Biyolojik bir ürün olan arpa tanelerinin (Sila ölçü birimi kullanılarak toprak kaplarda değer biçilmiştir. Sila aşağı yukarı 1 litreye denk gelmektedir.) para yerine kullanımı o kadar nadir görülen bir ürün olmamasına rağmen mevcuttur. Çünkü vücut ve yaşamsal faaliyetler için gerekli bir ürün olduğundan, kendi değerini özünde barındıran da bir ürün olarak, gümüş, altın ve kâğıda nispeten kıymetli sayılmıştır. Ancak kullanan her toplum için sürekliliği olmamıştır. Çünkü saklama, muhafaza etme ve çürümeden koruma işlemi oldukça meşakkatli ve kolaylıkla sürdürülebilir değildir⁴⁸. Çeşitli emti'aların farklı kültürlerde para yerine kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak değişen/dönüşen dünya görüşü, kaynak ulaşılabilirliği, etkileşim ve iletişim kanallarının çeşitlenmesi ve hızlanması, teknolojik gelişmeler hasebiyle çoğunlukla madeni para ve banknot güncel dünyada yoğunlukta dolaşımdadır.

⁴³ Alper Gölbaş- Zeynel Başbüyük, "Anadolu Kültür Oluşumunda Tuzun Rolü" **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, C. 1, S. 1, 2012, s. 52.

⁴⁴ Weatherford, **age.**, s. 32.

⁴⁵ Oğuz Tekin, **Eskiçağda Para Antik Nüsmatiğe Giriş**, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1998, s. 3.

⁴⁶ Hararı, **age.**, s. 184.

⁴⁷ Adam Smith, (Çev. Metin Saltoğlu) **Ulusların Zenginliği II**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 4.

⁴⁸ Hararı, **age.**, s. 187.

Takas; “iki ülke arasında yapılan alışverişin karşılıklı olarak malla ödenmesi, değişim”⁴⁹ olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda basit bir yöntem olarak sınırlı sayıda ürün söz konusu olduğunda etkilidir⁵⁰. Örneğin; Bir çiftçi elma yetiştiricisi ve bölgenin en iyi elmalarını yetiştiriyor. Kendisi de tarlada çalışırken ayakkabılarını eskittiği için bir ayakkabıcıya ihtiyaç duyuyor. Ancak ayakkabıcıdan alınacak ürünün ve hizmetin karşılığı olarak ne kadar elma vermeli ayakkabıcıya? Veyahut ayakkabıcının vereceği ürün ya da hizmet karşılığı olarak elma almak istediği bir ürün mü? Bu ve benzeri sorunlar için takas ekonomisinde her farklı gün her farklı ürün için birbirine eşitliği açısından fiyatı yeniden güncellenmek zorunluluğundadır. Ayrıca ticaretin mümkün olabilmesi için para yerine kullanılan takasın iki tarafında istediği ürünün diğerinin elinde bulunması gerekmektedir⁵¹. Mümkünatı zor bir sistem olarak görülse de bazı toplumlar takas sistemini merkezileştirerek çözmeye çalışmışlardır. Örneğin; Sovyetler Birliği bu sistemi deneyerek tüm vatandaşların ürettiklerinin ortak bir yerde toplanılıp ihtiyaca göre dağıtılması şeklinde yapılması denendi. Ayrıca Sovyetlerde uluslararası ödemelerde de - çoğunlukla para kıtlığından kaynaklı - iki taraflı takas anlaşmaları da belli tarihsel süreçlerde gerçekleştirilmiştir⁵². Sovyetlerde az çalış ama çok tüket mantığına dönen takas usulü işlerliğini koruyamamıştır. Ancak daha sistemli bir model geliştiren İnkâ imparatorluğu takas usulünü kullanan daha iyi bir deneme örneğidir⁵³. Takasın kullanıldığı yerleşim yerleri insanoğlunun varyet gösterdiği her kıta için çeşitlilik göstermektedir. Tuz Gölünün batısında yer alan Ilıcapınar takas sistemini paradan önce kullandığı düşünülen yerlendendir. MÖ 6000’lerde Orta Anadolu’da kurulan bir yerleşim yeri olarak Ilıcapınar’ın (Günümüzde Konya – Taşkent sınırları içinde bir köydür.), Kapadokya’dan (Niğde- Aksaray) getirilen obsidiyenlerle tuzu takas ettiği

⁴⁹ <https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 07.08.2022, Erişim Saati: 04.57.

⁵⁰ Hararı, **age.**, s. 182.

⁵¹ Hararı, **age.**, s. 183.

⁵² Ali Başaran, “SSCB Dış Ticaret Rejiminden Rusya Federasyonu Dış Ticaret Rejimine Geçiş, Dış Ticaret Rejiminin Yapılandırılması 1992- 1996”, Avrasya Etütleri Konferans Bildirisi, C. 37, S. 1, 2010, s. 108.; Ayrıca bk., Erdal Bilgiç, “Atatürk Döneminde İmzalanan Türk Sovyet Ticaret Anlaşmaları”, Atatürk Ansiklopedisi online erişim maddesi, 2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>

Erişim Tarihi: 07.01.2023, Erişim Saati: 05.47.

⁵³ Hararı, **age.**, s. 184.

düşünülmektedir⁵⁴. Türkiye de II. Dünya Savaşı yıllarında ‘‘Takas usulü ticareti’’ kullanmış ülkelerdendir. Takas usulü parayı kullanmaksızın mal değişiminde bulunulma halidir. Paranın arz ve talep dengesinin; savaş, kıtlık, salgın hastalıklar...vb. gibi sebeplerle bozulması ülkeleri takas ticaretine yönlendirmiştir. Takas usulünün paranın icadından önce kullanılan bir sistem olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmişse de (özellikle Fransa, Çin, Hindistan ve Mezopotamya’da)⁵⁵, paranın icadından çok daha sonraları da meydana gelen bu durum dünya da farklı ülkelerde belirli süreçlerde kullanılmıştır. Türkiye ile 1935 yılında Romanya arasında yapılan bir anlaşma bahsi geçen usule örnek olarak verilebilir⁵⁶.

Takasın paradan önce varlığının mevcut olduğunu tartışan Aristoteles; MÖ 330 yılında ailelerin her şeyi kendilerinin ürettiğini, kademeli olarak bazı yetiştiriciliklerde uzmanlık kazanıldığını ifade etmiştir. Bazıları mısır yetiştiriciliği yaparken bazıları üzüm yetiştirerek aralarında bir değiş tokuş yapıldığını ifade etmiştir. Orta çağ bilginleri ve Aristoteles’in haklı olup olmadığı net değildir. Ayrıca takas sisteminin net olarak nasıl olacağıyla ilgili kesin bilgiler verilemediğini bildirmektedir⁵⁷.

1752 yılında Glasgow Üniversitesi’nde ahlak felsefesi profesörü ve ünlü ekonomi babası olan Adam Smith⁵⁸, Kuzey Amerika’yı takas ülkesi olarak nitelendirmiştir. Antropoloji literatüründe; Afrika, Avustralya ve Pasifik ülkeleri (Büyük Okyanus’a kıyısı olan Amerika, Çin, Rusya, Güneydoğu Asya, özellikle Papua Yeni Gine’deki Kula Ring ismiyle tanınan adaları kapsayan geniş bölge olarak tanımlanmaktadır.) takas sisteminin ana merkezleri olarak aktarılmaktadır⁵⁹.

⁵⁴ Alper Gölbaş, ‘‘Yerleşim Yerlerinin Seçiliş Biçimleri: Neolitik Kıyı Yerleşmelerine Bir Bakış’’, **Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 46, Ekim 2016, s. 319.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Graeber, **age**, s.27.,

Paranın kökeninden bahsederken ekonomistler ilk olarak takası akabinde parayı, son olarak kredi ve borcun ortaya çıktığını belirtmektedirler.

⁵⁶ M. Selçuk Özkan, ‘‘İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Takas Usulü Ticareti ’’, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, C. 34, S. 34, 2012, s. 90.

⁵⁷ Graeber, **age**, s.30.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., <https://www.britannica.com/biography/Adam-Smith>

Erişim Tarihi: 07.01.2023, Erişim Saati: 03.21.

⁵⁹ <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/takas>

Erişim Tarihi: 09.01.2023, Erişim Saati: 05.13.

Koloni yöneticileri, serüvenciler, kâşifler, misyonerler, bilim adamları da takas ülkesini bulmak ümidiyle dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmışlardır. Sonsuz çeşitlilikteki ekonomik sistemleri keşfetmişler ancak hiç kimse “şu ineğe karşılık 20 tavuk veririm” şeklinde işleyen bir takas ülkesinin varlığına rastlamamıştır⁶⁰. Takasın parayı ve para sistemlerini oluşturup oluşturmadığı; tarihçiler, ekonomistler, felsefeciler ve antropologlar tarafından araştırılmış, takasın varlığının mümkün olduğu ancak net olarak bir takas ülkesinden bahsedilemeyeceği araştırmacılar arasında yazılı olmayan bir mukaveledir.

Emti’alardan ve takas usulünden sonra ilk para birimlerinden olan madeni paralar, değişim sürecinde zaman ve değer kaybını önlemek; “günlük alışverişlerde standart bir ödeme aracına duyulan ihtiyaç⁶¹” için kullanılmışlardır. Madenler, periyodik elementler tablosunun 1869⁶² da keşfi ile güncel dünyada bir düzene ve tanınırlığa sahip olmuşlardır. Hayvanların evcilleştirilmesinden, tarımdan ve yerleşik hayattan daha geçmiş tarihli bilinen kimyasal elementler mevcuttur. İnsanoğlu istediği süre değerini koruyan ve değerini bozulmadan saklı tutan metalleri para olarak kullanmak istemiştir. Madeni paralar zenginliğe, ticarete, yeraltı zenginliklerine bağlı olarak bir bölgede işlerlik kazanmıştır. Periyodik çizelgede yer alan günümüzde bilinen tüm elementlerin para olarak kullanılması mümkün değildir. Paranın özellikleri kısmında da bahsedildiği gibi akışkan, kolay taşınamayan veya değeri sabit olmayan hiçbir nesne para olarak kabul edilememektedir. Aynı şekilde bir otoritenin varlığından da söz edilemiyorsa bazı elementler çok değerli de olsalar para olarak nitelendirilememiştir. Basıma uygun madenler altın, gümüş, bronz, kalay gibi güncel dünya da kullanımdadır. Madeni para birimlerinin kullanılmasıyla birlikte işlem maliyetleri düşmüş ve ekonominin verimliliği artmıştır. Hizmet karşılığı olarak da Atina’da MÖ 411’de Meclise seçilenlere günde bir Dirahmi verilmesi sikkenin kullanımının başlangıç süreçleri hakkında bilgi vermektedir⁶³. Sikke, Arapça’dan Türkçe’ye geçmiş bir terim olarak; “Damga veya nakış basmak

⁶⁰ Graeber, **age.**, s.35.

⁶¹ Yükçü; Gönen, **agm.**, s.31.

⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz., <https://kurios.ku.edu.tr/elementler-150-yildir-tabloda/>
Erişim Tarihi: 02.02.2023, Erişim Saati: 04.07.

⁶³ Erkan Ildız, Eski Yunan ve Roma’da Bankerlik, İstanbul Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2009, s. 128.

için hazırlanmış kalıp, demir kalıp anlamına gelmektedir⁶⁴.’’ Ticari bir ödeme aracı olarak değeri devlet tarafından belirlenmektedir. Yaygın olarak bronz ve bakır madeninden⁶⁵ üretilmiş, devletin arma veya işaretini taşıyan, ufak yuvarlak (disk şeklinde) ve içindeki maden miktarı belirlenmiş para birimidir.

Antik çağda madeni para yapımında kullanılan metaller: Altın, gümüş ve bronzdur. İmparatorluklar ve ülkeler döneminde imtiyaz elde etmek için gümüşten madeni paralar basılmıştır. Altın ise pahalı olduğu için daha az gömülü bir metal olarak kullanılmıştır. Bildiğimiz ve bugün kullandığımız şekliyle para icat edilmeden önce; bunların yerine organik maddeler, kabuklar, bazı değerli metaller, tahıllar ve hatta çeşitli mallar kullanılmıştır. Yani tarih boyunca sığır dâhil birçok canlı ve cansız varlık ve çeşitli eşyalar birbirinin yerine geçebilmek için kullanılmışlardır⁶⁶.

Madeni para, resmi kayıtlara göre, tarih sahnesine MÖ 5.- 6. yüzyılda Anadolu’da Lydia Krallığında (günümüzde Manisa ili Salihli ilçesine bağlı Sart beldesinde), altın şehir olarak kabul edilen bir bölgede -Heredotos’tan alınan bilgiler neticesinde- çıkarıldığı düşünülmektedir⁶⁷. Kaynaklara göre; ilk paralar çekiç gibi kesici aletler kullanılarak basıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bugün madeni paranın üretildiği yere güç uygulayarak iz bırakma eylemi (darp) ve üretildiği yer (dar, hane/ ev) kelimelerinden alıntılı darphane⁶⁸ denilmektedir.

Yapılan araştırmalara göre; MÖ 640 yılında Lidya Kralı Alyattes tarafından Anadolu’nun batısında basılan madeni paraların standartlaştırılmasıyla, ağırlıklarıyla gümüş veya altın cinsleri hakkında da bilgiye ulaşılmaktadır.⁶⁹

Anadolu toprakların da; Padişah III. Ahmet Sultanahmet’teki çok geniş bir alanı kaplayan külliyeinin içine, saraya yakınlık ve güvenlik gibi sebeplerle darphane

⁶⁴ Oğuz Tekin, “Sikke”, **TDVİA**, C. 37, İstanbul, 2009, s. 179.

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Kenneth W. Harl (Çev. Burçak Delikan), **Anadolu’daki Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması için Rehber Bizans (M.S.498-1282)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 9- 33.; Ayrıca bk. **age.**, Tekin, ss. 1- 40.

⁶⁶ Hatice Şirin User, “Türkçede Para ve Para Birimi”, **Belleten**, S. 52, Ankara, 2004, s. 129.

⁶⁷ Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul, I. Baskı, 2008, s. 82.

⁶⁸ Halil Sahillioğlu, “Darphane”, **TDVİA**, C. 8, İstanbul, 1993, s. 501.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Hararı, **age.**, s. 189.

binaları ekletmiştir⁷⁰. İslam ülkelerinde de sikke 685- 705 yıllarında Halife Abdülmelik b. Mervan zamanında Kufe’ de 694- 697 yıllarında islam dirhemi olarak basılmıştır⁷¹. Batı da ise günümüz İtalya’sında Romano- Campania olarak bronz ve gümüşten MÖ 3. Yüzyılın başlarında ilk Roma sikkesi basılmıştır⁷². Türkiye’de de 1979 yılında Darphane, Maliye Bakanlığı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına bağlı bir kuruluş haline getirilmiştir⁷³. Resmi kanallarla madeni para basma işlemi, paranın kontrolünü ve güvenliğini sağlayan otoriteyle birlikte gelişmiş ve bir sistem haline dönüşmüştür.

Marco Polo’nun seyahatnamesinde Hvai-ngan-çau adı verilen büyük bir şehirde okyanusa doğru giden ticaret teknelerinden, kervanlarla yapılan ticari faaliyetlerden, halkın Kubilay Han’ın kâğıt parasının kullanıldığından söz edilmektedir. Ayrıca seyahatnamede Manzi isimli bölümde Pao-ying adı verilen kasabada da Kubilay Han’ın çıkarttığı kâğıt para kullanıldığıyla ilgili bilgiler yer almaktadır⁷⁴. Mısır’da ilk kâğıt para benzeri uygulamanın MÖ 1600’de var olduğu görüşüne rağmen, Çin’de MS 7. yüzyılda Tang Hanedanlığı döneminde kâğıt biçimindeki paranın kullanıldığı görüşü daha yaygındır. (Bknz. Fotoğraf 2.1.) Bu devirde kullanılan kâğıt para günümüzdeki işlevi görmüştür. Kâğıt paradan önce kullanılan madeni paralar tüccarlara; koruma, taşıma ve güvenlik sorunları yaşatmıştır. Bu paraların getirdiği sıkıntıları bertaraf etmek amacıyla tüccarlar güvendikleri kişilere paralarını emanet etmeye başlamışlardır. Böylece ortaya ilerde ciro edilebilecek yazılı kâğıtlar (senet) ortaya çıkmıştır. Senetler şahsa ait olarak yazılsa da tüccarlar yanlarında para yokken de bu senetleri kullanmaya başlamışlardır. Böylece üçüncü şahıslara zorunluluktan geçen senetler el değiştirmeye başlamıştır. Emanetçi tüccarlardan senedin karşılığı para olarak tahsil edilmeye başlanarak Çin de para uygulamasına benzer bir uygulama hayata

⁷⁰<https://www.darphane.gov.tr/paranin-tarihi#:~:text=100%20kuru%C5%9F%20ve%201%20Lira,ve%201942%20y%C4%B1llar%C4%B1nda%20da%20bas%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F%C4%B1r>

Erişim Tarihi: 07.08.2021, Erişim Saati: 13.51.; Ayrıca bknz., Yükçü; Gönen, **agm.**, s. 36- 39.

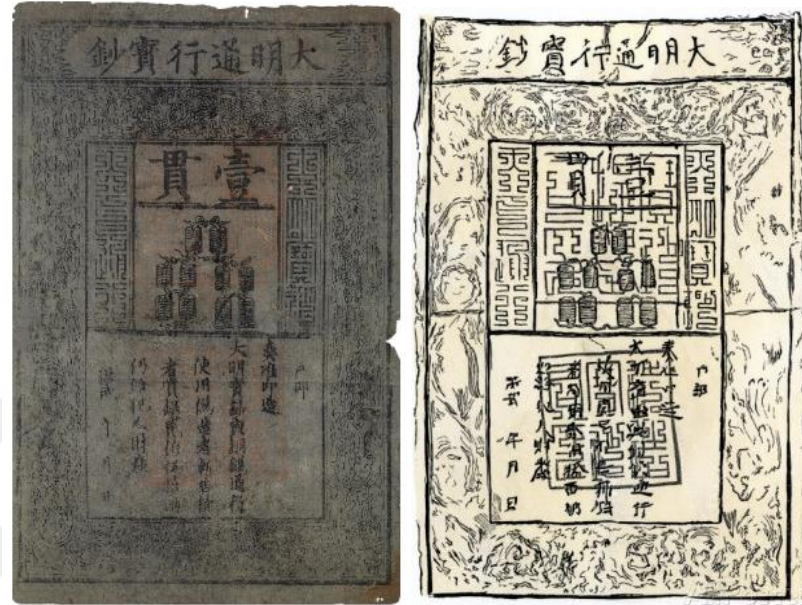
⁷¹ Akkaleli, **agt.**, s. 39.

⁷² Tekin, **age**, s. 272.

⁷³ Yükçü; Gönen, **agm.**, s. 39.,

⁷⁴ Filiz Dokuman, “**Marco Polo Seyahatnamesi**”, Tercüman yayınları 1001 Temel Eser, 1979, C. 2, s. 46-47-48.

geçmiştir. Oluşan bu sirkülasyon ile ekonomik değerler döngüsünün hızlandığını belirtmek mümkündür⁷⁵.

Fotoğraf 2.1. Çin'in Ming Hanedanlığı (1368- 1644) Döneminde Kullanılan İlk Örneklerden Kâğıt Para Kopyası ve Çizim Görseli⁷⁶

Ekonomik değerler döngüsünün önce emti'a olarak çeşitli materyallerle, aynı süreçte ve akabinde takasla, ardından farklı maden türleriyle, son olarak da kâğıttan yazılı banknotlarla devam eden gelişimi evrilmiş ve günümüzde bitcoin gibi sanal para birimlerinin varlığına dönüşmüştür. Doğudan batıya doğru; seyyahlar, tüccarlar, pusula ve harita kullanıcılığıyla kâğıt paranın yayılımına katkıda bulunmuşlardır. Özellikle yelkenli gemi kullanımı ticari faaliyetlerin gelişimine katkı sağlamıştır. Ancak; Çin'den batıya doğru gidildikçe farklı zaman dilimlerinde kâğıt paranın kullanımı, toplumların ticaret anlayışlarındaki farklılıklarla şekillenmiştir. Örneğin; Antik çağlarda ekonomi, siyasetten ve askerlikten daha uğraşılacak bir alan gibi görülmemiştir. Siyasi hâkimiyet ve vergilendirme aristokrat adı verilen bir sınıfın

⁷⁵ Deniz Çağlar Fırat, *age.*, s. 18.

⁷⁶ <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/paranin-icadi>

Erişim Tarihi: 05.03.2023, Erişim Saati: 04.13; Ayrıca bk. Ming Hanedanlığı hakkında; Giray Fidan, "Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu- Ming Çin İlişkileri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2011, S.30, s.279.; Ayrıca bk. Ming Hanedanlığına ait ilk örneklerden kâğıt paranın çizim görseli;

<https://www.kimnezamanicatetti.com/kagit-para/>

Erişim Tarihi: 09.03.2023, Erişim Saati: 01.28.

tekeline olduğu için bedelsiz ekonomi revaçtadır. Antik Çağlarda sınıf farkı ile toplum yapısı şekillenmiş olan bölgelerde, ekonomik bir gelişim ya da biçimlenmeden söz etmek mümkün değildir⁷⁷. Ancak; örneğin Hinduizm inançlı Hindistan da ticari faaliyetleri toplumun üst yapısı yani din adamları iktisadi faaliyetleri belirlemiştir. Mezopotamya, Mısır, Roma ve Yunan'da dini hiyerarşik yapılar var olsa da iktisadi kurallar ve ekonomik yapılanma geliştirilememiştir⁷⁸.

Antik çağın ve Orta çağın din ile- sınıfsal yapılanmayla şekillenen para ve ticari yapılanması; Avrupa ve Amerika için çok daha geç süreçlerde daha münferit (sarraflik mesleğiyle) çalışmalar neticesinde gelişmiştir⁷⁹. Avrupa bölgesinde kâğıt parayı tanıma; MS. 13. yüzyılda Marco Polo gibi gezginler sayesinde olmuştur. Bu kâğıt paraların bir ödeme aracına dönüşmesi ise, 17. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Amerika da paralar Massachusetts isimli hükümetin; Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1690 da dolaşıma çıkardığı ve bastığı kâğıt paralardır⁸⁰.

Londra'daki Goldsmith Bankers, ellerindeki kâğıt para muadili makbuzları asıl mütevellî yerine belgeyi elinde tutan kişiye vermeye başlamışlardır. Bu durum, hesap sahibinin işlemdeki rolünün artık ihraççıya geçtiği anlamına gelmektedir. 19. yüzyılın ortalarına kadar ticari bankalar kendi banknotlarını basmaya devam etmişlerdir. Bu bakış açısı sayesinde artık para, ilgili metalin içsel değerinden bağımsız olarak sosyal ve hukuki bir değere sahip olmuştur ve modern bir para tanımını ortaya çıkmaya başlamıştır⁸¹.

⁷⁷ Seyhan Taş, Enver Günay; ‘‘Antik Çağ Toplamlarının Özellikleri, Geleneksel Statüleri ve İktisadi Yapıyı Belirleyen Kurumları’’, **Kahraman Maraş Sütçü İmam Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 2, 2015, s. 149-150.

⁷⁸ Taş; Günay, **agm.**, s. 159.

⁷⁹ Levent Ali Varlık, ‘‘Tacir Bankacılık ve Türkiye’de Uygulama İmkânları’’ İstanbul Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 1986, s.227.

⁸⁰ <https://www.tcmb.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 01.04.2023, Erişim Saati: 04.13

⁸¹ Akkaleli, **agt.**, s. 78.

<https://www.mahfiogilmez.com/2012/02/kagt-parann-karslg-var-m.html>

Erişim Tarihi: 08.08.2021, Erişim Saati: 11.14.

Fotoğraf 2.2. Avrupa Stockholms Banco Tarafından 1666'da Basılan İlk Kâğıt Para⁸²

2.2. Kâğıt Para Olarak Banknotun Ortaya Çıkışı

Banknot; merkez bankalarınca tedavüle çıkarılan ödeme araçları veya efektif paralar olarak tanımlanmaktadır⁸³. Günümüzde banknot terimi banka notu, banknot anlamında ilk kez “Nota di Banco” ismiyle 14. Yüzyılda İtalya’da kullanılmaya başlanmıştır⁸⁴. Özellikle banknotun yayılımını sağladığı düşünülen kimseler tüccarlar, soylu ve zenginlerdir. Bu kimselerin kullandıkları ticaret yolları ve hatıratlarından araştırmacıların edindiği bilgilere ve banka arşivlerinden sağlanan verilerle göre; bankalara emanet edilen paralara karşılık olarak banknotlar basılmaya başlanmıştır. Halk tabanına genellikle inmeyen bu banknotlar Çin’in Tang Hanedanlığı döneminde kullanıldığı gibi işlev görmüştür. Kâğıt paralar malzemesinden dolayı bir değer taşımaması (maliyet uygunluğu) ve üzerinde yazılı miktarın değerini banka güvencesiyle sağlanması sebebiyle tüccarlar ve bankaların birbirleriyle ilişkilerinde tercih edilmiştir. Özellikle devlet eliyle banknot basma sürecine kadar banknot kullanımı ve basımıyla ilgili farklı girişimler yaşanmıştır.

⁸² <https://www.halkbank.com.tr/tr/blog/finans/paranin-tarihi.html#:~:text=Para%2C%20tarih%20sahnesine%20M.%C3%96,paran%C4%B1n%20%C3%BCretim%20yerine%20darphane%20deniyor>

Erişim Tarihi: 09.08.2021, Erişim Saati: 17.15.

⁸³ Samet Gürsoy, **Para Gelmişi, Geçmişi, Geleceği**, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara, 2021, s. 27.

⁸⁴ Mahfi Eğilmez, **Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 73.

Kâğıt paranın geçmişi ve variyeti farklı toplumlarda süreç olarak değişkenlik göstermektedir. Örneğin; yazının bulunmasının (MÖ 1000 yılında alfabe, MS 150 yılında kâğıt kullanılmaya başlanılmıştır.)⁸⁵, kâğıt üretiminin⁸⁶ (İtalyanların kâğıt pazarında hâkimiyet kurduğu 12.- 13. Yüzyıllarda, kâğıt fabrikası da kurarak kâğıdı ekonomiye dâhil etmeleri örneği.) veya vergilerin yasal bir düzlemde devletlerin tekeline verilmesi (Magna Carta’da devlet tarafından yapılacak bir vergilendirmeden bahsedilmesi)⁸⁷ gibi birbirinden zaman olarak farklı olayların banknot tarihine katkısı mevcuttur denilebilmektedir.

Kültürler için para, tarihsel süreç içerisinde en basit ödeme işlevi olan ürün ve hizmette kullanılan mübadele biçiminde gücünü her zaman korumuştur. Nüfusa, iklime, yer altı zenginliklerine, dönem koşullarına ve insan ihtiyaçlarına bağlı olarak evrilmiş ve bugün bildiğimiz banknota dönüşmüştür. Günümüzde kâğıttan üretilen banknot paralar, malzemesinin sunuluşu ve kullanımının şekline göre farklı türevler meydana getirmiştir. Kâğıttan; çek (para yerine verilen, bankadan karşılığı ödenen yazılı olan belge), tahvil (şahıs ya da devletin çıkardığı çeşitli sürümleri de mevcut olan yazılı borç senedi.), senet (borçlunun imzaladığı resmi kâğıttan belge) gibi türevlerle örneklendirilebilir⁸⁸.

Banknotlar temsili/itibari paralardır. Yani mal olarak altın veya gümüş gibi madenlerden farklı olarak herhangi bir değer ihtiva etmemektedirler. İlk banknot Londra’da 1640 tarihinde tüccar bir kesim tarafından bir fark ediş neticesinde ortaya çıkmıştır. **Goldsmith** adı verilen tüccarlar, bireylerden koruma amaçlı aldıkları tasarruf altınlarının tamamını, bireylerin tek seferde talep etmediklerini fark

⁸⁵ Murat Özbay, ‘‘Bilim ve Kültür Aktarıcısı Olarak Yazı’’ **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)**, S. 2, 2005, s. 72.

⁸⁶ Noyan Güven, Lütfü Kaplanoğlu, Hayrettin Yangözü, ‘‘Kağıt Yüzeyine Uygulanan Sanat Eserlerinde Kağıdın Önemi’’, **Akdeniz Sanat Dergisi**, I. Uluslararası Kitap Sanatları Sempozyumu Bildirisi, Antalya, C. 5, S. 9, 2012, s. 50.

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., ‘‘Verginin Yasaya Bağlanması’’ hakkında; Eğilmez, **age**, s. 74.; Ayrıca bk., Adnan Gerçek, Feride Bakar, Fulya Mercimek...vd., ‘‘ Vergilemenin Anayasal Temellerinin Çeşitli Ülkeler Açısından Karşılaştırılması ve Türkiye İçin Çıkarımlar’’, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 63, S. 1, 2014, s. 93.

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.,

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 08.09.2021, Erişim Saati: 04.11.; Ayrıca bk.

<https://www.hmb.gov.tr/tahvil>,

Erişim Tarihi: 08.09.2021, Erişim Saati: 04.51.

etmişlerdir. Bu fark ediş neticesinde; “Goldsmith Notes” isimli senetleri altın hamisi tüccarlar, kendilerinden borç isteyenlere vermişlerdir. Dolaşımda kullanılmaya başlanan bu senetler ve iki Avrupa ülkesi İngiltere ile Fransa arasında çıkan savaşı finanse etme ihtiyacı, modern bankacılık ve banknotun tarihi temeli sayılmaktadır⁸⁹.

Banknotlar, yani merkezi güç tarafından basılan kâğıt paralar; devletler tarafından düzenlenir ve alım yapılırken satın alınan malların veya hizmetin değeri olarak satıcıya verilmektedir. Avrupa’da Orta Çağ⁹⁰ döneminde sinyor ya da senyör adı verilen ekonomik olarak güçlü derebeyleri para üretme yetkilerini ellerinde tutmuşlar, halk tabanına indirgememişlerdir. Bu sebeple; “Senyoraj⁹¹” ya da “Sinyoraj” olarak adlandırılan bu işlem en genel anlamıyla ‘paranın üzerinde yazan değer ile paranın üretiminden kaynaklı maddi değeri yani maliyeti arasındaki farktır⁹²’. Aynı zamanda para basma yetkisi için kullanılan bu kelimelerin görevini üstlenen kurum, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’dır. Türk Lirası Banknotları başlığında ayrıntılı bilgi verilecektir.

Günümüz devletlerinde merkezi gücün tekelinde bulunan kâğıt para, mal ve hizmetlerin değişimi için kullanılmakta olup, yetkili kurum tarafından güncellenen, sosyal olarak yaşayan bir varlıktır. Fiziksel araştırma, bilgi ve depolama maliyetleri gerektiren, değişim ekonomisine bir alternatif ve kolaylaştırıcı bir unsur olarak da görülmüştür⁹³.

Para hakkında yapılan araştırmalar, kâğıt paranın bir meta olarak diğer madeni paralar gibi malzemesinden kaynaklı bir değerinin olmadığını yazmaktadır. Değeri malzemesinden değil üzerine yazılan rakamsal değerden ileri gelmektedir. Nispi bir değer olarak kâğıt paranın evrilme süreçlerini incelemek mümkündür.

⁸⁹ Murat Fidan, Serkan Dilek, Ayşegül Esev; **agm.**, s. 150.

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Gizem Musul, “Ortaçağ Tarihi”, **Tarih Kritik Dergisi**, C. 6, S. 2, 2020, ss. 140- 146.

“MS 375 yılında gerçekleşen Kavimler Göçü ile başlayıp, 1453 yılında İstanbul’un Fethi ile 1492 Amerika kıtasının keşfedilmesine kadarki süreç tarihçiler tarafından Orta çağ olarak adlandırılmaktadır.”

⁹¹ İnci Parlaktuna, Sibel Şimşek, “Bütçe Finansman Kaynaklarının Belirlenmesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (1989-2005)”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 2, 2007, s. 45, 47.

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz., “Para Politikası ve Senyoraj Geliri”, Haydar Baş, **Milli Ekonomi Modeli**, Ayyıldız Matbaacılık, 1.Basım, İstanbul, 2005, s. 107- 118.; Ayrıca bk., Smith, **age**, s. 130-134.

⁹³ Fidan vd., **age**, s. 143-150.

Günümüzde merkezi gücün/ devletlerin kâğıt malzeme kullanılarak bastırıldığı banknotların evrimi; kâğıt hamuruna, yazının bulunuşuna, parşömenin keşfine, hatta mağara resimlerine kadar götürülebilmektedir.

Banknotlar kâğıt kullanımının başlangıcıyla ilişkilendirilirse kâğıdın keşfi hakkında net olarak bir tarih verilememektedir. Ancak Çin'in batısında yapılan kazılar neticesinde ilk kâğıt örneklerine rastlanıldığı için MÖ II. yüzyılda icat edildiği kabul edilmektedir⁹⁴. Araştırmalardaki genel kanıya göre; MS 105 tarihinde saray görevlisi bir sanatkâr tarafından (Tsai Lun veya Ts'ay Lun) icat edilmiş olan kâğıt; MS 8. yüzyılda Çinli savaş esirlerinden öğrenilmiştir. Araplar tarafından öğrenilen kâğıt imalatı ve kullanımı; Orta Asya'dan batıya doğru yayılış göstermiştir⁹⁵. (Bknz. Fotoğraf 2.3.) Kağıt kelimesinin menşei; Uygurcadaki kagat/ kagas/kegde⁹⁶ kelimeleri, Azeri lehçesindeki kagas/ kağız (kağız kelimesi kağıt anlamında Farsçaya da geçmiştir.) kelimeleri ile batı dillerindeki papier/ paper/ paperi/ papel sözcükleri de kağıt anlamındaki papirus'un değişmiş ve türemiş halidir⁹⁷. İstikrarlı bir imalat, kullanım ve yayılım rotası göstermeyen kâğıt genel hat olarak; Orta Asya'dan ilerleyerek ipek yolundan batıya doğru bir yayılım göstermektedir. Çin'de kullanılan deri malzeme paradan (MÖ 118) sonra, yine Çin'de kâğıt malzemeden üretilen ve kullanılan para (MS 806), Batı da 17. yüzyılın sonlarına doğru görülmüştür⁹⁸. İlk defa papirüs bitkisi kullanılarak oluşturulan papirüs kâğıdı ise; MÖ 3300 yılında Mısır da üretilmiş ve volumen/rulo olarak isimlendirilen- şeklinde sütun yazılı kitaplar haline getirilerek bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır⁹⁹. Çin ve Mısır da yakın süreçlerde başlayan kâğıt üretimi ve kullanımı, Anadolu'da kil tabletlerin kullanılması ve "15. yüzyıla gelindiğinde Asya şehirlerinden getirilen kâğıtlar ile Bergama'da yapılan parşömen

⁹⁴ Güven, Kaplanoğlu, Yangöz; **agm.**, s. 48.

⁹⁵ Güven, Kaplanoğlu, Yangöz; **agm.**, s. 49.

⁹⁶ Şinasi Tekin, "Eski Türklerde Yazı, Kağıt, Kitap ve Kağıt Damgaları", Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul, 1993, s. 32.

⁹⁷ Suzan Poşul, Ertuğrul Görçelioğlu; "Kağıt, Kitap ve Kütüphaneler", **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 54, S. 2, 2004, s. 84-85-86.

⁹⁸ <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES>

Erişim Tarihi: 08.04.2023, Erişim Saati: 05.09.

⁹⁹ Ömer Dalkıran, "Kitabın Tarihi", **Türk Kütüphaneciliği**, 2013, C. 27, S. 1, s. 202.

ettikleri bilinmektedir¹⁰⁶.’’ Yazıyı ilk keşfedenin Sümer’in (çivi yazısı) ya da Mısır’ın (hiyerogliflerle) olup olmadığı araştırmacılar tarafından henüz netlik kazanmamıştır. Ancak muhakkak ki yazıyı güncel anladığımız şekliyle kullanma biçimi; alfabenin oluşturulması ve dilin yaygın kullanımı ile işlevsellik kazanmıştır.

Sanayi devrimi İngiltere’de 18. yüzyıl dolaylarında insan gücünün yerini makineleşmenin aldığı teknik icatların ortaya çıktığı bir süreçtir. Örneğin; ‘1445’de Mainz’de Gutenberg’in matbaa harflerini bulması ve 1450’de İncil’i basması kültürel atmosferi değiştirmiştir¹⁰⁷.’’ Yazının kitap ile buluşması, kitabın matbaada basılıp çoğaltılması üretimin zanaat evresinden modern sanayi evresine geçişini hızlandırmıştır. Sanayi devrimi ile yavaş yavaş oluşmaya başlayan bankacılık sisteminin de, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde sanayinin gelişmesine büyük katkı sağladığı görülmektedir. Gelişen bankacılık sistemi, ulusal ve uluslararası yatırım, ticaret ve finansın temel direği olmuştur. Batı’da Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkmasında makineleşmenin yanı sıra siyasal ve ekonomik düzenin belirleyici faktörü paradır¹⁰⁸.

Teknolojik yeniliklerin sanayi devrimi ile birleşimi, yeni ve geliştirilmiş baskı yöntemlerine yol açmıştır. Hızla büyüyen baskı üretimi, grafik tasarım aracılığıyla iletişimin önemini artırmıştır. Bir ülkenin tarihsel, kültürel, sosyolojik ve coğrafik özelliklerini de yansıtan kâğıt para, tüm yazılı basında bilgi akışı hızlandıran reklam, yayıncılık ve afiş tasarımının gelişmesine katkı sunan bir metaya dönüşmüştür¹⁰⁹. Ofset baskı, gravür ve diğer kâğıt para basma yöntemleriyle birlikte kullanılması, sürecin hızını ve kalitesini artırmıştır. Ofset baskı yönteminin icadı, tasarım ve baskı sürecinde bilgisayarların verimli kullanılması, tasarım ve çizim sırasında yüksek hız ve kontrol, optik lazer kullanımı gibi baskı tekniklerini etkileyen gelişmeler sayesinde,

¹⁰⁶ Jean Bottero, (Çev. Mehmet Emin Özcan, Ayten Er), **Mezopotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s. 84.

¹⁰⁷ Mesut Küçükcalay, ‘‘Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, Isparta, 1997, s. 60-65.

¹⁰⁸ Küçükcalay, **agm.**, s. 58-59.

¹⁰⁹ Gültekin Erdal, ‘‘Tasarım Unsuru olarak Banknot’’, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, C. 2, S. 1, 2011, s. 147.

basılı malzemeleri kontrol etmek ve hatalı baskıları kaldırmak için teknolojiyi kullanmaktadır. Böylece banknot matbaalarında büyük bir devrim yaşanmıştır¹¹⁰.

Bugüne kadar coğrafi sahilleri ve yüksek nemli iklimi olan birçok ülke sentetik, yarı sentetik ve polimer banknot kâğıtlarına geçişi tamamlamıştır. Ayrıca yırtılma, ıslanma ve kolayca kırılma sorununu ortadan kaldıran plastikler üretilmektedir. Suya dayanıklı kâğıt paralar ve geri dönüşümü mümkün paralar güncel dünyada dolaşım halindedir. Bu para türüne örnek polimer banknotlar, geleneksel kâğıt paralara göre biraz daha yüksek olan üretim maliyetini uzun vadede daha dayanıklı olmaları ve dolaşımda daha uzun süre kalabilmeleri ile dengelemiştir¹¹¹. Bu polimerlere dayalı para birimlerine örnek olarak Kanada ve Romanya gibi ülkelerin banknotları verilebilmektedir.

Fotoğraf 2.4. Örnek Kanada Banknotu¹¹²

Diğer bir kâğıt türü ile Avrupa Birliği'nin para birimi olan Euro; %100 pamuktan üretilmektedir. Bazı banknotlar pamuk lifinden, yaklaşık 1 mm'ye kadar inceltilerek yapılmaktadır. Muadillerine göre daha canlı ve detaylı üretilen pamuk banknotlar ile pamuk keten karışımı banknotlar kâğıt paraların geçmişinde uzun yıllar boyunca kullanılmıştır¹¹³.

Pamuk, keten, pamuk keten karışımı ve yarı sentetik, sentetik kâğıt paralar bazı ülkelerde plastiğe geçişte laboratuvar araştırmaları ile incelenmiştir.

¹¹⁰ Akkaleli, **agt.**, s. 61-63.

¹¹¹ Ersan Özkan, "Ekonomilerde Plastik Banknot Kullanımı: Türkiye Ekonomisi için Çıkarımlar", **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, Aksaray, 2018, s. 12- 15.

¹¹² <https://www.kanadakulturmerkezi.com/kanada-para-birimi-nedir/>

Erişim Tarihi: 11.08.2021, Erişim Saati: 06.13.

¹¹³ <https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2015/11/kagit-banknotlar-hangi-malzemededen.html>

Erişim Tarihi: 13.08.2021, Erişim Saati: 06.18.; Ayrıca bk., Özkan, **agm.**, s. 16.

Sürdürülebilirlik, güvenlik, maliyet, çevresel performans gibi açılardan plastik banknotların kullanıma daha uygun olduğu bazı ülkelerin merkez bankaları (İngiltere, Meksika... vb.) tarafından onaylanmıştır¹¹⁴. 2019 yılında imzalanan Avrupa Yeşil Mutabakatına göre plastik ürünlerin çevreye zararları açısından, polimer ve sürdürülebilir ürünlerden elde edilen her türlü metaya geçiş ve atık maddelerin geri dönüşümü Türkiye Cumhuriyeti'nde de desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple gelecekte para kullanılan malzemenin revizesi için bahsi geçen mutabakatın incelenmesi banknota bakışımızı değiştirmesi açısından önemli bir kaynak teşkil ettiği düşünülmektedir¹¹⁵.

Günümüzde grafik tasarım anlayışındaki değişime ve ülkelerdeki önemli olayların önemli şahsiyetlerin farklılığına paralel olarak farklı ülkelerin banknot tasarımları da gün geçtikçe değişmektedir. Her ülkenin geçmişinde yer alan tarihi sayılan olaylar, eserler, desenler ve şahsiyetler birbirinden farklı olduğu için, banknot tasarımlarında da malzeme ve tekniğe de bağlı değişim ve gelişim farklılaşmıştır.

Teknolojik ilerleme ve bilgi çağının bir sonucu olarak elektronik para kavramı ödeme sistemleri arasında yerini almıştır. Yeni sayılabilecek elektronik ödeme sistemleri, farklı ülkelerde coğrafya olarak farklılık gösterebilmektedir. Para dinamik özelliklere sahip bir kavram olduğu için çizilecek kapsam da bir o kadar geniş olmalıdır. Bir ödeme aracı olarak hizmet etme ve toplum tarafından kabul edilebilir, güvenilir olma, parayı tanımlamak için en önemli kriterlerdendir. Böylece para olarak kullanılan cihazın kâğıt olmasının yanı sıra elektronik ortamda karta yüklenen bir değer veya bilgisayara yüklenen bir yazılım olması da güncel dünya da mümkün hale gelmiştir.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Özkan, **agm**, s. 16-18.

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Kübra Ecer, Oğuz Güner, Murat Çetin, "Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları", **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**, C. 9, S. 2, 2021, s. 125- 144. ; Ayrıca bk.,

<https://www.ikv.org.tr/>

Erişim Tarihi: 17.08.2021, Erişim Saati: 23.14.; Ayrıca bk., Suğun Sıvga Keleş, **Avrupa Yeşil Mutabakatı/ European Green Deal**, İzmir Ticaret Odası İş Geliştirme Müdürlüğü Dijital Yayınları, Mart, 2021.

Erişim Tarihi: 11.09.2021, Erişim Saati: 16.03.;

Ayrıca

<https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf>

Yeşil Mutabakat Eylem Planı, **Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı**, 2021

Erişim Tarihi: 13.11.2021, Erişim Saati: 05.14.; Ayrıca bk.,

https://www.ikv.org.tr/images/files/AB_Yesil_Mutabakatı_Temel_Unsurlari_ve_Yol_Haritasi.pdf

Avrupa Yeşil Mutabakatı Temel Unsurları ve Yol Haritası, Yayına Hazırlık ve Baskı Ekibi, **İktisadi Kalkınma Vakfı**, s. 1- 62.

Erişim Tarihi: 01.12.2021, Erişim Saati: 05.38.

2.3. Türk Lirası Banknotlarının Tarihi

Tanzimat Dönemi, reform ve yenileşme dönemi olarak Osmanlı tarihçileri tarafından 1839 – 1876 yıllarını kapsayan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Bu süreç; İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile Osmanlı topraklarında ham madde ve pazar arayışında Avrupalı devletlerin (özellikle İngiltere ve Fransa) etkili olduğu bir süreçtir¹¹⁶. Çünkü Osmanlı devleti reform hareketlerini de; 18. yüzyıldan itibaren toprak kaybetmeye başladığı ve iktisadi açıdan küçülmeye gittiği bir süreçte başlatmıştır. Tanzimat devri; askeri, hukuk gibi alanların dışında mali düzenlemelere de gidildiği bir dönem olarak geçmektedir. Bakır paraların tağşiş¹¹⁷ edilmesinden vazgeçilmesi, Osmanlı Devleti’nin yaptığı anlaşmaların mali yönden zararları, mali sistem kriz süreçleri, bankacılık sisteminin gelişmesi, madeni paradan kâğıt paraya (faizli borç senedine) doğru ilerleyen sürecin iç yüzünü tarihçiler farklı dönemler olarak ele almaktadırlar¹¹⁸. İlk olarak bakır, devamında gümüş ve altın sikkelerden sonra Tanzimat devrinde piyasada dolaşıma çıkan kâğıt paraya doğru devam eden bir süreç skalası yaşanmıştır.

Osmanlı döneminde basılan ilk kâğıt para “Kaime-i Nakdiye-i Mutebere” adlı bir banknottur. Kaime “ayakta duran, bir şeyin yerine geçen” anlamında Arapça kaimin müennes şekli kaime olarak kullanılmıştır¹¹⁹. (Bknz. Fotoğraf 2.5.) Bugün birçok insan hala para yerine “gayme” kelimesini kullanmakta ve kaimeler Osmanlı devrinde beratsız olarak piyasaya sürülmüş olup esham ile aynı gayeyi taşımaktadır¹²⁰. 1840 yılında ilk olarak Sultan Abdülmecit tarafından dolaşıma çıkarılmışlardır¹²¹. Sultan Abdülmecid 10 - 20 kuruş örnekleri 1855 ve 1856 yılında tedavüle çıkarılmış örneklerdendir. (Bknz. Fotoğraf 2.6.) Ancak kâğıt para/ kaime kelime itibarıyla Osmanlı imparatorluğu döneminde günümüzdeki işlevsel anlamında

¹¹⁶ Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839- 1876)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 28, S. 46, 2009, s. 54.

¹¹⁷ Ekrem Erdem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, S. 56, 2006, s. 11.

¹¹⁸ Ayrıntılı Bilgi için bknz., Hüseyin Al, “Tanzimat Döneminde Ufaklık Para Sorunu (1839- 1879)”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C. 3, S. 1, 2011, s. 70– 73.

¹¹⁹ Ali Akyıldız, “Kaime”, **TDVİA**, C. 24, İstanbul, 2001, ss. 212– 215.

¹²⁰ İrem Karakoç, “Osmanlı Devleti’nde Kağıt Paraya Geçiş Sürecinde Evrak-ı Nakdiyyenin Yeri”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, S. 1, 2021, s. 27

¹²¹ <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES>

Erişim Tarihi: 10.04.2023, Erişim Saati: 07.46

kullanılmamıştır. Döneminde ‘‘Faizli borçlanma senedi’’ veya ‘‘hazine bonosu’’ niteliğindedir¹²². Osmanlı döneminde kullanılan nikel ve altın sikkeler Cumhuriyet devrinde de kullanılmaya devam edilirken; Sultan Abdülaziz döneminde 10, 20 ve 100 kuruşlarda kâğıt para niteliğini tam anlamıyla taşımayan banknotlar da tedavüle çıkarılarak kullanılmıştır. (Bknz. Fotoğraf 2.7.)

Fotoğraf 2.5. V. Mehmet Reşat 5 Liralık Kaime Örneği- 1917¹²³

Fotoğraf 2.6. Sultan Abdülmecid 20 Kuruş İlk Kâğıt Paralardan- 1855¹²⁴

¹²²

<https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime#:~:text=Osmanl%C4%B1%20Devleti%20D%C3%B6neminde%20Sultan%20Abd%C3%BClmecit,veya%20%22hazine%20bonosu%22%20niteli%C4%9Findir.>

Erişim Tarihi: 11.08.2022, Erişim Saati: 05.11.

¹²³ <https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime>

Erişim Tarihi: 13.05.2023, Erişim Saati: 4.28.

¹²⁴ <https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 07.21.

Fotoğraf 2.7. Sultan Abdülaziz 100 Kuruş İlk Kâğıt Paralardan – 1860/61¹²⁵

El yapımı ile üzerlerine tek tek mühür vurulan ancak eshamdan farklı olarak beratsız piyasaya sürülen kaimeler, Osmanlı Devleti'nin harcamalarını finanse etmek için kullanılmıştır. Yönetilen sınıf içinde de kullanılan kaimelerin büyük bir çoğunluğu taklit edilmeye başlanmıştır. Bu sebeple; 1852 yılında kaimelerin büyük bir çoğunluğu toplanarak yakılmış ve kalpazanlığın gayrimüslim ayağı ile münferit ayağı kesilmeye çalışılmıştır¹²⁶. Kırım Savaşı'nın meydana çıkması sonucunda yeni basım durdurulmuş ve hatta yeni üretilenler de yakılmıştır. Ancak sahtecilik vakaları engellenememiştir¹²⁷. Dolaşımda olan kaimeler zaman zaman toplanıp yakılsa da Osmanlı Devleti'nin katıldığı savaşlarla bağlantılı olarak yeni kaimelerin basılması ihtiyacı doğmuştur. 1915 yılından 1927 yılının sonuna kadar ki süreçte; "Evrak-ı Nakdiyye"¹²⁸ isimli paralar basılarak Batılı ülkelerin para örneklerinden farklı olarak işlev gördüğünü söylemek mümkündür¹²⁹. Cumhuriyet Döneminin ilk banknotları aslında banknot işlevi olmayan Osmanlı Devletinden intikal eden Evrak- ı Nakdiyelerdir. "Bir devletin egemenlik ve bağımsızlık sembollerinden biri olan banknot, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 30 Aralık 1925 tarih ve 701 sayılı "Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline (Değiştirmek, yerine başka bir

¹²⁵ <https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime>
Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 07.39.

¹²⁶ Muharrem Öztel, "Osmanlı Devlet'nde Madeni ve Kâğıt Para Kalpazanlığında Yabancıların ve Yabancı Ülkelerin Rolü (1818- 1923), *Belleten*, C. 83, S. 296, Nisan 2019, s. 184- 187.

¹²⁷ Orhan Okay, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Banknot Tasarımları ile Banknotların Günümüz Grafik Tasarım Anlayışıyla Yeniden Ele Alınması", Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir, 2015, s. 3- 17.

¹²⁸ Şevket Kamil Akar, "Osmanlı Devletinde Kısa ve Uzun Vadeli İç Borçlanmanın Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 51, S. 2, 2011, s. 102.; Ayrıca bk., Karakoç, *agm.*, ss. 1- 54.

¹²⁹ Metin Kunt, Sina Akşin, Zafer Toprak vd., *Türkiye Tarihi 3 - Osmanlı Devleti 1600 - 1908*, Cem Tarih Yayınları, İstanbul, 2000, s. 227.

şey almak)¹³⁰ Dair Kanun’’ kabul edilerek ilk Türk Banknotlarının bastırılmasına karar verilmiştir¹³¹. ‘‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 87. Maddesine göre 11 Haziran 1930 tarihinde TBMM’ye ait olan para basma yetkisi Merkez Bankasına devredilmiştir¹³².’’

Banknotlar için henüz yerli seri üretim bir matbaadan bahsetmek 1958 yılına kadar mümkün değildir. Ancak 1923 ve 1933 yıllarında Ulusal bankalar dönemi başlayarak, 22’si Ulusal 13’adeti yabancı 35 adet banka mevcut olup, faaliyettedir¹³³. Birinci Sanayi planının 1934’te yasallaşmasıyla; özellikle şehir imar planlarını hazırlamak için Sümerbank ve İller Bankası 1933 yılında, Etibank 1935 yılında, 1937’de Denizbank ve 1938’de Halk Bankası kurulmuştur¹³⁴. Bankaların (Kamu, özel teşebbüs veya yabancı) Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarından itibaren aktif olarak iktisadi hayata katılımları, zamanla çıkarılan kanunlarla desteklenerek güncel kaimeleri kalıcı hale getirmiştir¹³⁵.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ülkemizde paranın basılabileceği matbaaların bulunmaması sebebi ile Cumhuriyet’in ilk kâğıt paraları Londra’da basılmıştır. Bu sebeple birinci sürüm/ emisyon (Çıkarmak, yaymak, ekonomik bir terim olarak sürüm anlamına gelmektedir¹³⁶. Ayrıca devletçe para, senet ve tahvil çıkarma, piyasaya

¹³⁰ Ahmet Akgündüz, ‘‘İstibdal’’, TDVİA, C. 23, 2001, İstanbul, s. 319.

¹³¹ Günel Seyit, ‘‘Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun’’, Atatürk Ansiklopedisi, Online Maddesi, Ankara, s. 12.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-parasinin-kiymetini-koruma-hakkinda-kanun/?pdf=3308>

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 07.32; Ayrıca bk.,

[https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/46c11ca1-cc62-435a-961a-](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/46c11ca1-cc62-435a-961a-81d53efab125/Bulten_Turkce7.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE)

[81d53efab125/Bulten_Turkce7.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/46c11ca1-cc62-435a-961a-81d53efab125/Bulten_Turkce7.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE)

Erişim Tarihi: 03.05.2023, Erişim Saati: 05.23

¹³²

[https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES)

[6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES)

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 22.31

¹³³ Filiz Yetiz, ‘‘Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi’’, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016, C. 9, S. 2, s. 110.

¹³⁴ Yetiz, *agm.*, s. 111.

¹³⁵ Artuğ Çetin, *Nomisma Bağımsız ve Milli Para Sistemi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s.30.

¹³⁶ <https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 11.05.2023, Erişim Saati: 06.04

sürme anlamı da bulunmaktadır¹³⁷.) grubu paraların üzerinde bulunan yazılar hem Türkçeyi hem de Fransızca'yı barındırmaktadır¹³⁸.

1937 yılında ikinci emisyon grubu paraların basımı gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde birinci sürüm grubunda olduğu gibi yine bu paraların basımı için gerekli olan matbaa bulunmadığından dolayı yine bu grup Londra'da basılmıştır. Banknotların üzerinde bulunan yazılar ise birinci sürüm grubundan farklı olarak; 1 Kasım 1928 yılında gerçekleşen harf devrimine¹³⁹ bağlı olarak, artık Latince harfler ile Türkçe olarak basılmıştır. İkinci emisyon grubu paraların ön yüzlerinde Atatürk, arka yüzünde ise İsmet İnönü'nün portreleri bulunmaktadır. 1938 yılında Atatürk'ün vefatından sonra İsmet İnönü Cumhurbaşkanı makamına haiz olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün paraların ön yüzünde bulunan portresinin yerine Cumhurbaşkanı sıfatıyla kendi portresini yerleştirmiştir. Üçüncü emisyon grubu banknotlar da tekraren aynı şekilde Londra'da basılmıştır. Ancak dördüncü sürüm grubu banknotlar Amerika Birleşik Devletleri'nde basılmıştır¹⁴⁰.

1950 yılında Demokrat Parti'nin hükümeti kurmasının ardından Cumhurbaşkanı Celal Bayar Atatürk portresinin tekrar banknotlara yerleştirilmesini beşinci sürüm grubu paralarla birlikte piyasaya sürülmesini sağlamıştır. Mahmut Celal Bayar'ın para ile ilişkisi; 1921 ve 1932 yıllarında birinci ve ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi dönemlerinde İktisat bakanı olarak görev yapması ile başlamıştır¹⁴¹. Celal Bayar'ın iktisadi bir görevde bulunmuş bir siyasetçi ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarından en sevilenlerinden olması da Atatürk portresinin kağıt paralar da olması için meclis ile görüşmesinde etken olduğu düşünülmektedir. Beşinci emisyon grubu paralarda diğer dört grup gibi bir kısmı yurtdışında basılmış, ancak ekonomik şartlar olgunlaşınca, 1958 yılında banknotların basılabileceği matbaanın yapımı ile- İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin

¹³⁷

https://ibbyavuzsultanselimanoluihl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/36/762257/dosyalar/2021_03/29021127_16230146_TDK_Buyuk_Turkce_Sozluk.pdf?CHK=0a7dba9fe748abcbf3c78c9674d8c511?KeepThis=true&width=60&height=75&TB_iframe=true

Erişim Tarihi: 09.05.2023, Erişim Saati: 07.56.

¹³⁸ Fidan, Dilek, Esev; **agm.**, s. 152.

¹³⁹ Ayrıntılı Bilgi için bkz., Metin Kale, "Harf Devrimi", **Erdem Dergisi**, 1999, C. 11, S. 33, s. 815.

¹⁴⁰ Fidan, Dilek, Esev; **agm.**, s. 152.

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/

Erişim Tarihi: 09.05.2023, Erişim Saati: 07.28.

basımından kurtularak- TC. Kendi kağıt parasını basmaya başlamıştır¹⁴². Bu tarihten sonra basılan banknotlar Türkiye Cumhuriyeti topraklarında basılmıştır. Altıncı emisyon grubunda ise sadece 20 liralık banknotlar Londra’da diğer tüm banknotlar ise ülkemizde basılmıştır¹⁴³.

1970 – 2000 yılları arasındaki yüksek enflasyon sonucunda Türk lirasının değeri düşmüş ve yedinci emisyon grubu 10.000.000 ile 20.000.000 Türk lirası arasında değişen sıfırlarla kâğıt para basmak zorunda kalmıştır. 2002 yılından sonra istikrar koşullarında enflasyon gerilemiş ve Türk lirasının değeri düşürülerek altı sıfır atılması işlemi gerçekleştirilmiştir. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Para Birimi Hakkında 5083 sayılı Kanun 31 Ocak 2004 tarihli, 25363 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır¹⁴⁴.” Bu kanuna istinaden sıfır atılması işlemi gerçekleştirilmiştir. Türk lirasından altı sıfır atma operasyonu sonucunda sekizinci emisyon piyasada dolaşıma çıkarılmıştır. Sekizinci emisyon ile Yeni Türk Lirası tanıtılmıştır. Ancak yeni Türk lirasının ömrü de uzun olmamış ve 2010 yılında tedavülden çekilmiştir¹⁴⁵. Sonuç olarak dokuzuncu sürüm paraları 2009 yılı Ocak ayı itibarıyla basılmış olup günümüzde hala altı farklı küpür değerindeki dokuzuncu sürüm paraları (5, 10, 20, 50, 100, 200 TL) kullanılmaktadır¹⁴⁶.

2.4. Kültür Varlığı Olarak Türk Lirası Banknotları

Kültür; “toplumların ya da milletlerin toplumsal gelişme süreci içinde yarattığı maddi manevi değerlerle, bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünü” olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁷.

¹⁴² <https://kaime.org/turkiyede-basilan-ilk-kagit-paralar-5-emisyon/>

Erişim Tarihi: 14.05.2023, Erişim Saati: 06.41.

¹⁴³ Fidan, Dilek, Esev; **agm.**, s. 151

¹⁴⁴ Durmuş Acar, Osman Tugay, “Yeni Türk Lirası Uygulamasının Gerekçeleri ve Başarı Koşulları: Halkın Yeni Türk Lirası Uygulamasına Bakışıyla İlgili Burdur İlinde Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2004, C. 9, S. 2, s.81

¹⁴⁵ Fidan, Dilek, Esev; **agm.**, s. 152.

¹⁴⁶

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Banknotlarla+ilgili+Genel+Bilgiler/Kupur>

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 05.11.

¹⁴⁷ <https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 17.05.2023, Erişim Saati: 10.25.

Romalılar, insanın öz emeğiyle ekerek yetiştirdiği ürünler için “cultura” kelimesini kullanmıştır. Doğada kendiliğinden var olan toprak mahsullerinden insan emeğinin farklı olduğunu bu kelimeyle de izah ettikleri, hatta günümüzde kullanılan kültür bitkisi tabirinin içerik olarak da bu kelimeye benzerliği edebiyat araştırmacıları ve dil bilimciler tarafından dile getirilmiştir¹⁴⁸. Kelimenin; Romalılardan, Alman Voltaire’in tanımına, İngiltere’de ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde 17. yüzyılda gerçekleşen Aydınlanma Çağı’na, 19. yüzyılın Fransızcasında kültür tanımının uygarlık kelimesiyle eşdeğer olmasına kadar farklı toplumlarda pek çok farklı biçimde ifade edildiği görülmektedir¹⁴⁹. Kültür aynı zaman da ‘belli yasalara uyarak yaşayan halk’ anlamındaki uygurdan türetilen uygarlık ve medeniyet kelimeleriyle de eşdeğer belli bir yaygınlığa sahiptir, anlayışı bulunmaktadır¹⁵⁰. Ancak toplumbilimci Ziya Gökalp’e göre medeniyetten; ilmin, teknolojinin sosyal, siyasi ve idari organizasyonun anlaşılması gerekirken, kültür kavramından; sanat, dil ve edebiyat anlaşılmalıdır¹⁵¹. Teze konu olan kültür varlıkları bu çoklu tanımlarla özellikle sanat dil ve edebiyatla bütünleşik ancak, daha mekânsal ve olgusal bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu minvalde kültür, uygarlık ve medeniyet iç içe geçmiş kavramlar olarak düşünülebilir. Yaşam biçimi, sosyal hayat, din, inanış, gelenek ve görenekler, ekolojik çevre etken olarak kültürü oluşturan unsurlardır¹⁵².

Kültürü içinde barındıran Kültür Varlığı ise; ‘tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ve tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstü, yer altı veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır¹⁵³.’

¹⁴⁸ Esin Sultan Oğuz, “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Aralık 2011, C. 28, S. 2, s. 125.

¹⁴⁹ Cansu Atılgan, “Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme”, **Art- Sanat Dergisi**, 31 Temmuz 2016, S. 6, s. 251- 254.

¹⁵⁰ İlhan Kutluer, “Medeniyet”, **TDVİA** C. 28, Ankara, 2003, s. 2966- 297.

¹⁵¹ Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Hisar Kültür Türk ve İslam Klasikleri Çerçevesinde Hazırlanmış Elektronik Metin, 2003, s.6

¹⁵² Ürün Anıl Özdemir, “Kültür Bağlamında Kent ve Mekânsal Örgütlenme”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, S. 2, s. 63 – 68.

¹⁵³ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Erişim Tarihi: 19.05.2023, Erişim Saati: 07.27.

2863 sayılı Kanun¹⁵⁴, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu olarak geçmekte ve kültür varlığını genel hükümler maddesinde verilen yukarıdaki tanım şeklinde açıklamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihsel boyutta değişim ve dönüşümlere sahne olan farklı kültür unsurlarını bünyesinde barındıran kadim ülkelerdendir. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'ne kaynak teşkil eden kültürel oluşumlarla ilgili temeli Osmanlı imparatorluğu hüküm sürecinde aramak gerekmektedir. Bu duruma istinaden Osmanlı döneminde kültür varlıklarının hukuki boyutu; ‘‘Asar-ı Atika Nizamnamesi’’ ismi ile ilk olarak 1869 tarihinde yapılmıřtır¹⁵⁵. Bu Nizamname  ncesinde, Osmanlı toprakların da Avrupalıların eser kaçakçılığı yapacağı açık bir pazar haline geldiği düşüncesi ve kanun açıklıkları nedeniyle gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Ancak yeterli  nlemin Cumhuriyet döneminde kadar tam olarak alınamadığıyla ilgili gerekçeler ayrıntılı biçimde araştırmacılar tarafından sıralanmaktadır¹⁵⁶. İkinci Asar- ı Atika Nizamnamesi 1874 tarihinde çıkarılmış olup, Asar-ı Atika'yı tanımlayan bir cümle maddeleri içinde yer almaktadır. Maddeye göre tanım; ‘‘eski zamanlardan kalan her nevi ( eşit) eşya – yı masnua (yapılmış şeyler)’’ şeklindedir¹⁵⁷. Türkiye Cumhuriyeti topraklarında kültür varlıkları; tařınabilir¹⁵⁸ ve tařınmaz¹⁵⁹ olarak ikiye ayrılarak, Bizans, Beylikler, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti kültür varlıklarını bir arada bünyesinde barındırmakta, tarihi bir dönüşüm sergilemektedir. ‘‘Zaman içinde me  n anlayışı kültürün değişimi veya gelişimiyle birlikte d n řmektedir¹⁶⁰.’’

21. yüzyıldan önce vücut bulmuş halen ayakta olan, bakımlı veya bakımsız birçok yapı bulunmaktadır. Ancak bahsi geçen tüm yapı türlerinin kültür varlığı olarak sayılması mümkün değildir. Ancak; tüm dünyada kabul gören ve korunan

¹⁵⁴ Nusret İlker  olak, ‘‘Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği ve Sonuçları’’, **e-Akademik Dergisi**, şubat 2009, S. 84, s. 8.

¹⁵⁵ Ayrıca bk. Hüseyin Karaduman, ‘‘Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi’’ **Belgeler Türk Tarih Kurumu**, Ocak 2004, C. 25, S. 29, ss. 68- 83.

¹⁵⁶ Karaduman, **agm.**, s. 80- 81.

¹⁵⁷ Bayram Coşkun, Hüseyin Kurt, ‘‘ Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunması: Tarihsel Gelişim ve Yerel Yönetimlerin Rolü’’ **Türk İdare Dergisi**, Aralık 2021, S. 493, s. 85.

¹⁵⁸ Atılğan, **agm.**, s. 252- 254.

¹⁵⁹ Ayrıntılı Bilgi için bkz;

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44797/tasinmaz-kultur-varliklari-ve-sit-alanlari.html>

Erişim Tarihi: 19.05.2023, Erişim Saati: 09.25.

¹⁶⁰  zdemir, **agm.**, s. 63.

tesislerin/ alanların tamamında kültür varlığı tanımlaması ortaktır. Kültür varlığı kelime bütünü gibi, kültür varlıklarının korunması hakkında da dünyanın ortak bir paydada diyalog kurmasını sağlamaya çalışan kurum bulunmaktadır. Bu kurum Birleşmiş Milletler bünyesinde, 1945 yılında Londra’da kurulan (United Nations Educational, Scientific and Gultural Organization/ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) UNESCO’dur¹⁶¹. Türkiye’nin 1982 yılında imzaladığı- Türkiye 1971 yılından itibaren daimî temsilci bulundurmaktadır¹⁶².- UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirası’nın Korunmasına dair bu sözleşmede; kültürel ve doğal mirasa yönelik tahribatın engellenmesi, korunması, bakım ve onarımının yapılması hedeflenmektedir¹⁶³. Bu hedef doğrultusunda Türkiye’nin Dünya Mirası Listesine günümüze kadar kayıt olan 77’si Kültürel, 3’ü doğal 3’ü karma olmak üzere toplam 83 adet varlığına 2024’de değerlendirilmek üzere iki yeni aday (Geleneksel Tulum Yapımcılığı ve İcrası ile Altıneller Geleneksel El Sanatları Festivali) daha gösterilmiştir¹⁶⁴. Türkiye Cumhuriyeti; Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak, kültür varlıkları- doğal alanlarda; araştırma, geliştirme, ekonomik katma değer sağlama, koruma, bakım ve onarım gibi kompleks çalışmalar sürdürmektedir¹⁶⁵.

Kültür politikası milliyetçilik olan (Ziya Gökalp’in daire başkanı olması ve batı eserlerini çevirtirmesi, katkısı ile artış göstermiştir.) Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerinden itibaren banknotlar bir mübadele ve temsil amacı gütmüşlerdir. Aynı zamanda bir toplumun neyi nasıl algıladığı/düşündüğü yaşadığı kitle kültüründeki “ideolojileri” de oluşturmaktadır¹⁶⁶. Dolayısıyla farklı metalar üzerinde yer alan imgeler, aslında mevcut olan ya da olması istenilen ideolojinin tanıtımına ve topluma aktarılmasında birer aygıt dönüşmektedir. Dirijizm olarak tanımlanan bu güdümlü tutumun (devlet nezdindeki) sanata tesirine en güzel iki örnek;

¹⁶¹ <https://www.mfa.gov.tr/unesco2019.tr.mfa>

Erişim Tarihi: 20.05.2023, Erişim Saati: 23.11.

¹⁶² <https://aregem.ktb.gov.tr>

Erişim Tarihi: 12.01.2023, Erişim Saati: 14.18.

¹⁶³ Nermin Bayçın, “Tehdit Altındaki Miras”, **National Geographic Türkiye**, Ekim 2002, İstanbul, s. 160.

¹⁶⁴ <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-341635/turkiyeden-unescoya-iki-yeni-aday.html>

Erişim Tarihi: 12.03.2023, Erişim Saati: 10.24.

¹⁶⁵ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-ve-gorevler.html>

Erişim Tarihi: 15.03.2023, Erişim Saati: 08.03.

¹⁶⁶ Engin Ümer, “Görsel Kültür ve Resim Sanatında İmge”, **İdil Sanat ve Dil Dergisi**, C. 6, S. 33, 20 Haziran Ankara, 2017, s. 1539.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle Türk Ocağı olgusu dâhilinde inşa edilen Türk Ocakları ve tek parti dönemiyle beraber ise Türk Ocakları'nın kendisini devrettiği Halkevleridir¹⁶⁷. Bu minvalde Sibel Bozdoğan'ın tespitleri dikkate değerdir:

Cumhuriyet liderleri ülkeyi daha yakın tarihli Osmanlı geçmişinden kopardıktan sonra, Türk kimliği ve ulusal öz için iki alternatif kaynak üzerinde yoğunlaştılar. İlki Türki halk ve kabilelerin Müslüman olmadan önceki arkaik köklerinin yerleştirildiği Orta Asya ve İslam öncesi Anadolu medeniyetleriydi. İkincisi ise içinden ulusal bir kültürün doğabileceği aşırı ve sahici Türk kimliğinin ambarı olarak görülen Anadolu'nun yerli dili ve kültürüydü.

*CHP bu ideolojik öncüler üzerinde uzak geçmişte ulusun köklerini arayıp bugün de süren zaman aşırı özellikleri tasvir ederek, Türk ulusunu hayal etmeye yönelik aktif bir programa girişti. Bu görev CHP'nin başlıca üç kurumsal uzantısına verildi: Halkevleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu*¹⁶⁸.

Örneğin Türk banknotlarında Atatürk resimlerinin yanında pek çok farklı kültür varlığı imgesinin kullanılması da, aslında bu yeni Türkiye imajı ve verilmek istenen mesaj ile alakalıdır. Bu algı yönetimi dâhilinde; halka ulaşması ve halk arasında dolaşımı en yaygın olan ve satın alma gücü itibarıyla de önem arz eden banknotlar üzerinde yer alan Atatürk, kurucu lider olarak; farklı dönemlere ve türlere ait olan kültür varlıklarının da, aslında ülkenin zenginliğinin ve bütünleştirici yapısının bir işareti olarak yerini almıştır.

¹⁶⁷ Halkevi Mimarisi için bk. Muzaffer Yılmaz, **Aydın'da Halkevi Mimarisi**, Aybil Yayınları, Konya, 2019, ss. 140.

¹⁶⁸ Sibel Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 262.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Türk Lirası Banknotları ve Kültür Varlıkları

Birinci Emisyon Grubu

E1 1 Türk Lirası

Tertibi	I.
Kupürü	1 “Bir Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.39.995.985
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	05.12.1927
Tedavülden çekildiği tarih	25.04.1939
Zorunlu tedavül süresinin sonu	24.04.1944
Zaman aşımı süresinin sonu	24.04.1949
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	25.04.1949
Boyutları	90x166 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil
Arka yüz	Zeytuni yeşil
Yer alan Kültür Varlığı (Ön yüz)	Meclis Binası, Ankara Kalesi, karasabanla çift süren bir köylü
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Eski Başbakanlık Binası

Fotoğraf 3.1. E1 1 Türk Lirası¹⁶⁹

¹⁶⁹ <http://ataturkicimizde.com/cumhuriyet-doneminin-ilk-kagit-ve-madeni-paralari/>
Erişim Tarihi: 02.05.2022, Erişim Saati: 07.52.

Banknotun ön yüzünde yer alan madalyonun merkezinde bulunan karasaban süren çiftçi görseli ile çiftçinin sağ arkasında TBMM ilk binası bulunmaktadır. Ankara'nın Ulus¹⁷⁰ semtinde yer alan eser ilk olarak İttihat ve Terakki Fırkası'nın Klübü olarak 1915 yılında inşa edilmiştir. Mimar Hasip Bey'in yapım çalışmalarına başladığı bina Mimar Salim Bey tarafından tamamlanarak Birinci Mimarlık Akımı'nın nitelikli yapılarından olmuştur¹⁷¹. Bodrum üzerine tek kat olarak inşa edilen eser; neoklasik kütleli, yatay dikdörtgen formu ile inşa edilmiştir. (Bknz. Fotoğraf 3.2.) İşlev olarak meclisin kullanımında uzun süre kalmayan bina 1924 yılında ekim ayının 18'inde Cumhuriyet Halk Fırkası toplantı yeri olarak tahsis edilmiştir¹⁷². Günümüzde Kurtuluş Savaşı Müzesi olarak fiziki yapısı değişiklik gösterse de 1981 yılında alınan Müzeye dönüştürme kararı ile halen faaldir. Müze Mescit, Reis Odası, Genel Kurul Salonu, Katipler Salonu, İstiklal Marşı Odası gibi dönemin ruhunu da yansıtan toplam on bölümden oluşmaktadır¹⁷³.

Banknotun ön yüzünde ortada yer alan karasaban süren çiftçi, çiftçinin sol arka kısmında tepenin üzerinde ise Ankara Kalesi yer almaktadır. (Bknz. Fotoğraf 3.4.) Kalenin ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak eserde; Hititler döneminden bir askeri garnizonun varlığı ve hafriyat çalışmaları neticesinde tarih öncesi devirlerde de kalenin varlığının olduğu ifade edilmektedir¹⁷⁴. Hitit, Phryg, Lidya, Med, İran, Bizans, Roma, Arap Selçuk, İlhanlı Osmanlı devirlerini yaşamış kale iç kale ve dış kale olarak iki kısımdan meydana gelmiş¹⁷⁵, 20 dış kule ile 42 iç kuleden oluştuğu ancak günümüze tamamının gelemediği bilgisi verilmiştir¹⁷⁶. Ankara'ya yerleşen Galatlar döneminde var olduğu bilgisi verilen kalenin; Evliya Çelebi Seyahatnamesinde de iç kalesinin yüksek bir tepeye konuşturıldığı, kırmızı taştan (Ankara taşı kastedilmiştir.) yapıldığı, sarp bir

¹⁷⁰ Ayrıntılı Bilgi için Bknz., Oya Atalay Franck, "The First Koç Han: Pioneering Modern Architecture in Ankara", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Haziran 2013, s. 196- 97.

¹⁷¹ Anonim, *Milli Egemenlik ve Mekân Türkiye Büyük Millet Meclisi*, TBMM Basımevi, 2. Baskı, Ankara, Kasım 2022, s. 53.

¹⁷² <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/fb1d6a1e-7d15-4d41-9d63-3c33de2daca.pdf>
Erişim Tarihi: 17.04.2023, Erişim Saati: 08.48.

¹⁷³ Ayrıntılı Bilgi için Bakınız;

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96356/ankara---kurtulus-savasi-muzesi-i-tbmm-binasi.html>

Erişim Tarihi: 01.05.2022, Erişim Saati: 10.52.

¹⁷⁴ Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, C.1, Ankara, 1959, s. 51.

¹⁷⁵ Sevgen, *age.*, s.52.

¹⁷⁶ Faruk Pekin, Hayri Fehmi Yılmaz, *Türkiye'nin Kültür Mirası 100 Kale*, NTV yayınları, İstanbul, 2008, s. 30.

yolunun olduğu, özellikle batı kısmında düşmandan korunmak için demir kafeslerle korunduğu, üstün azamete sahip olduğu bilgisi verilmektedir¹⁷⁷. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı yönetimlerinde onarımlar ve eklemelerle kullanılmaya devam edilmiş yapının doğal Ankara taşı yoğunlukta olmak üzere, kaba kayrak taşı, mermer, betonarme gibi birçok farklı dönemden malzeme eklentileri bulunmaktadır. İç kale müstahkem kısmının VII. yüzyılda Bizanslılar tarafından inşa edildiği düşünülen kalenin; mermer malzemeden bazı onarım kitabelerinin, farklı yapı parçalarından eklenilmiş sütunların ve kılıç tuğla biçimli duvar bölümlerinin iç kale kulelerinde varlığı günümüzde de görülmektedir¹⁷⁸.

Banknotun arka yüzünde merkezdeki madalyonda yer alan eski başbakanlık binası, eski adıyla Vilayet Meydanı adı verilen alana bakan cepheye, 1925 yılında inşa edilmiştir¹⁷⁹. (Bknz. Fotoğraf 3.3.) Genç Cumhuriyetin yeni başkentinde yapılar, Atatürk'ün de isteği ile belirli bir düzende, tek hat üzerinde inşa edilerek başkent planlı bir şekilde kurulmaktaydı. Bu nedenle eski başbakanlık binası da ulus semtinde yer almaktadır. Müteahhit Mimar Yahya Ahmet ve Mühendisi olarak da İrfan Bey'in tasarımını yaptığı bilgisine ulaşılmıştır¹⁸⁰. Taş yapı inşa edildikten sonra eklemelerle yapı genişletilmiştir. İlk Ulusal mimarlık üslubunun özelliklerinden olan ahşap destekli çatıya sonradan saçaklı, kiremit kaplı, taş destekler eklenmiştir. Dışa taşma yapan üç aks ve iki ara kanattan oluşan eserin; sol kanadı Maliye Bakanlığı, sağ kanadı Gümrük ve Tekel Bakanlığı, ortadaki aks ise eski Başbakanlık olarak kullanılmıştır¹⁸¹. Üst katta sivri, alt katta basık kemer kullanımı, Osmanlı bezemeli motifler ve turkuaz çiniler ile yapı ulusal mimarlık akımının izlerini taşımaktadır. Düzgün kesme taş kullanımı, kulevari yan birimler ile sivri kemerli kulevari ana giriş, pencere, kemer ve sütunlarının görüntüsünün taş verilmesi ile Ulusal mimarlık akımının izlerini taşıyan bir yapıdır¹⁸².

¹⁷⁷ Sevgen, *age.*, s. 54.

¹⁷⁸ <http://www.ankara.gov.tr/ankara-kalesi>

Erişim Tarihi: 04.07.2022, Erişim Saati: 11.12.

¹⁷⁹ <http://mimdap.org/2012/01/cumhuriyetin-ilk-bathbakanlyk-binasy-devlet-konukevi-oluyor/>

Erişim Tarihi: 29.05.2022, Erişim Saati: 21.30.

¹⁸⁰ İnci Aslanoğlu, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923- 1938**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 120.

¹⁸¹ Aslanoğlu, *age.*, s. 120.

¹⁸² <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2343>

Erişim Tarihi: 09.02.2023, Erişim Saati: 10.07.

Eser Başvekâlet yapısı olarak kullanılmış, Kızılay’da yer alan merkez bina inşa edilene dek Konuk evi olarak da işlev görmüştür¹⁸³.

Fotoğraf 3.2. I. Meclis Binası Atilla Cangir Arşivinden¹⁸⁴

Fotoğraf 3.3. I. Meclis Binası Güncel Görşeli- Kurtuluş Savaşı Müzesi¹⁸⁵

¹⁸³

<https://www.emlaktasondakika.com/kent-bolge-haberleri/basbakanlik-gumruk-ve-ticaret-bakanligi-nin-ankara-ulus-taki-binasini-aliyor-28488.html>

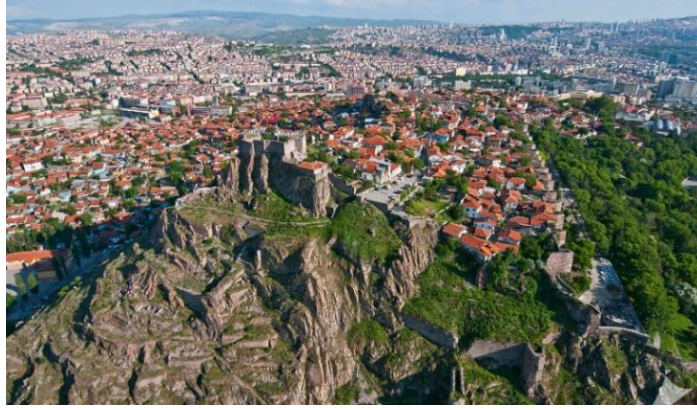
Erişim Tarihi: 27.02.2023, Erişim Saati: 6.25.

¹⁸⁴ <https://twitter.com/AnkaraApartman/status/1385499683502624771/photo/3>

Erişim Tarihi: 12.07.2022, Erişim Saati: 07.41.

¹⁸⁵ https://www5.tbmm.gov.tr/images/kurtulus_muzesi/%C3%96n%20cephe.jpg

Erişim Tarihi: 15.06.2023, Erişim Saati: 01.09.

Fotoğraf 3.4 Ankara Kalesi'nin Günümüz Görseli¹⁸⁶

Fotoğraf 3.5. Eski Başbakanlık Binası Görseli¹⁸⁷

¹⁸⁶ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/ankara-kalesi>

Erişim Tarihi: 30.05.2022, Erişim Saati: 07.10.

¹⁸⁷ <https://www.emlaktasondakika.com/kent-bolge-haberleri/basbakanlik-gumruk-ve-ticaret-bakanligi-nin-ankara-ulus-taki-binasini-aliyor-28488.html>

Erişim Tarihi: 11.06.2022, Erişim Saati: 06.03.

E1 5 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 1
Tertibi	I.
Kupürü	5 “Beş Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.47.014.965
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	05.12.1927
Tedavülden çekildiği tarih	15.10.1937
Zorunlu tedavül süresinin sonu	14.10.1942
Zaman aşımı süresinin sonu	14.10.1947
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	15.10.1947
Boyutları	94x170 mm
Ön yüz	Koyu mavi
Arka yüz	Koyu mavi
Yer alan Kültür Varlığı (Ön yüz)	Ankara Kalesi, bir bozkurt ve Meclis Binası
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Köprü

Fotoğraf 3.6. E1 5 Türk Lirası Görseli¹⁸⁸

¹⁸⁸ <https://tr.pinterest.com/aliodabas96/paralar/>
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 08.13.

Ön yüzde yer alan kültür varlığı ortada bir madalyon içinde, Oğuz Kağan destanında da bahsi geçen, Göktürklerin Türeyiş efsanesinde de dışı kurttan bir nesil ortaya çıktığına inanılan efsanevi bir hayvan kurttur. Hareketli olarak tasvir edilmiş bu hayvan; Türk kültüründe bağımsızlık sembolü olarak kullanılmış, bayraklar ile tuğlar da da Göktürk devleti sembollerinden biri olmuştur¹⁸⁹.

Kurt Göktürk devleti dışındaki Türk devletlerinde de günümüz anlamının dışında kullanılmıştır. ‘‘il’’ yurt ve devlet, ‘‘ -teber’’ güncel anlamda meşin kesmek için kullanılan araç ya da balta anlamlarındadır¹⁹⁰. İlteber güç, azamet, kudret sahibi anlamında bir lidere lider demenin farklı bir şekli olarak Uygurlarda da kullanılmıştır¹⁹¹. İlteber ismi eski Türk soylu kavimlerin kullandığı erkek isimlerinden olup aklın ve cesaretin, bağımsızlık mücadelesinin sembolü olarak da kullanılmış, eski Türkçede kurt anlamına geldiği ifade edilmektedir¹⁹². Örneğin; Ahmet İbn Fadlan Seyahatnamesinde, İdil Bulgarlarının hükümdarı Almış Bin Şilki’nin, Abbasi halifesi Muktedir’den cami ve çeşitli harcamalar için istediği parayı ve ayrıca talep ettiği akıl insan heyetini mektubuna unvan olarak ‘‘ilteber’’ yazarak istemiştir¹⁹³. İslam öncesi kurulan Türk devletlerinden olan Hazarlara bağlı topluluklara, merkezden gönderilen yöneticilerde ilteber ve tudun/ vali ismi verilmiştir¹⁹⁴.

Karşıdan bakıldığında ön yüzde sağda kâğıt parada yer alan ilk Meclis binası, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından; 29 Kânunusani 337 ‘‘1921, tarihinde de nutukta bahsedildiği gibi; 24 Nisan Hicri 1336 Miladi 1920 tarihinde¹⁹⁵ açılmıştır. Günümüzdeki Kurtuluş Savaşı Müzesi¹⁹⁶ olarak bilinen bina Ulusta ilk meclis binası olarak geçmektedir. Bu eserin ilk projesini Mimar Salim Bey

¹⁸⁹ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. 2, Ankara, 1995, s. 115.

¹⁹⁰ <https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 22.05.2022, Erişim Saati: 07.24.

¹⁹¹ Gülçin Çandarlıoğlu, ‘‘Uygurlar’’, **TDVİA**, C. 42, 2012, İstanbul, s. 242.

¹⁹² Zafer Altun, ‘‘Türk Kültüründe ‘‘ Kurt Kavramı’’ Üzerine Bir İnceleme’’, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.22, Ankara, 2019, ss. 91– 108.

¹⁹³ Ramazan Şeşen, **İbn Fadlan Seyahatnamesi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 14.

¹⁹⁴ Ahmet Taşağıl, ‘‘Hazarlar’’, **TDVİA**, C. 17, 1998, İstanbul, s.119.

¹⁹⁵ Neşet Halil, ‘‘Türkiye Büyük Millet Meclisi’’, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C. 2, S. 7-8-9-10-11-12, Ankara, 1933, s. 196.

¹⁹⁶ Ayrıntılı Bilgi için Baknz.,

<https://www.tbmm.gov.tr/Sayfa/KurtulusSavasiMuzesi>

Erişim Tarihi: 24.02.2023, Erişim Saati: 23.17.

yapmış, projenin yapım işi ise Kolordu Askeri Mimarı Hasip Bey'e verilmiştir¹⁹⁷. Günümüze kadar iki ayrı binada meclis faaliyetleri gösterildiği için görseldeki binanın günümüzde mevcut olan mimari olmadığı düşünülmektedir.

Banknotun arka yüzünde yer alan kültür varlığını TCMB sadece Ankara-köprü olarak tanıtmaktadır¹⁹⁸. Ankara Kalesinin bir bölümünde 1950 ve 1960 yıllarında da varlığının mevcut olduğu bilinen, kuzeybatıda Çubuk Çayı'na, doğuda Hatip Çayı'na dökülen, Ankara Kalesi'nin kuzeyinde bulunan Bent deresi¹⁹⁹ olduğu düşünülmektedir. Caddesinin de yine aynı isimle anıldığı bu yer; ulaşım, kentsel politikalarda başkent olmanın getirisi olarak taşkınları engelleme ve su politikaları gibi sebeplerle üzeri kapatılan ilk Ankara deresi olması sebebiyle de önemlidir²⁰⁰. 1839 yılında Prusyalı Kurmay Binbaşı olarak görev yapan Baron Von Vincke'nin Ankara Haritasında gösterilmiş olan bent/bend deresi köprüsü, Hatip Çayı üzerinde taş ve ahşap malzemeden onbir adet köprüden biri olduğu düşünülmektedir. Tabakhane/ Debbeghane Köprüsü Akköprü gibi kimisinin günümüzde varlığını sürdürmediği köprülerden biri olduğu düşünülmektedir. Paleolitik çağa kadar geçmişti götürülebilen ilin en uç noktalarından olan Ankara Kalesinin; dik ve sarp vadi yapısında yer alması, askeri konuşlanma açısından büyük önem taşımaktadır²⁰¹. Bu konuşlanmaya derenin üzerinden halkın kullanımı için birden fazla köprü yapıldığı, doğal ve coğrafi etmenler sonucu günümüzde varlıklarının devam etmediği bilgisini araştırmacılar yinelemektedir²⁰².

¹⁹⁷ https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/brosurler/tbmm_binalari.pdf

Erişim Tarihi: 03.01.2023, Erişim Saati: 08.28.

¹⁹⁸

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Donemi+Banknotlari/Emisyon+Gruplari/1.+Emisyon+Grubu/Emisyon2>

Erişim Tarihi: 31.05.2023, Erişim Saati: 15.08.

¹⁹⁹ Mehtap Yılmaz, Özge Yalçiner Ercoşkun, "Ankara'da Ulaşım Sistemlerinin Altında Kalan Dereler: Bent deresi Örneği" **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 7, Yaz- 2020, s. 10.

²⁰⁰ Yılmaz, Yalçiner Ercoşkun; **agm.**, s. 5.

²⁰¹ Şenay - Andreas Schachne, "Ankara ve Yakın Çevresinin Anadolu Arkeolojisindeki Yeri", **Ankara Dergisi**, C. 2, S. 5, Temmuz- 1993, s. 73- 74.

²⁰² Gökçe Günel, Ali Kılıcı; "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak" **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 1, Haziran 2015, s. 90

Debbağhane (Tabakhane- Bir meslek olarak var olmuş işyerleri Belediye Baytarlarınca denetlenen esnaf çeşiti, zanaatkar²⁰³ ve deri malzemeyi kullanıma hazırlayan getiren kişiler²⁰⁴) mahalle olarak Ankara’da yaşayan Ahilerin kurduğu esnaf ve zanaatkar ailelerinin de ikamet ettiği bir alandır²⁰⁵. Osmanlı tarihinde son dönemlerine kadar dericilik faaliyetlerinin yapıldığı bu mahalleden günümüze Tabakhane Camii ve İsfahani Mescidi gelebilmiştir²⁰⁶. Ahşap ve Kagir köprülerin yer aldığı Bent deresi üzerinde, batı kısımda kalan bu mahalle ile aynı isimli (Tabakhane/Debbağhane) veya isfahani Köprüsü ismi ile köprünün yer alabileceği arşiv fotoğraflarının özellikle arka yüzlerinde yazan yazılar neticesinde düşünülmektedir²⁰⁷. Günümüzde hiçbir izi kalmayan bent deresi görünüşü ve üzerinde yer alan köprünün fotoğrafları 1972 yılında gerçekleştirilen konferans bildiri kitabında da mevcuttur²⁰⁸. Ayrıca; 16. yüzyılda Ankarayı ziyaret eden Hans Dernschwam isimli Alman seyyah da, şehrin en hareketli ve en canlı yerinin kale civarı olduğunu, burada çok hızlı ve sert akan bir derenin varlığından bahsetmektedir. Bent deresinin etrafında günümüzde Ankara geçisinden üretilen tiftiği kastederek sofı tiftiği yapan çok sayıda dokumacı olduğunu ve derenin

²⁰³ <https://www.luggat.com/index.php#ceviri>

Erişim Tarihi: 25.05.2023, Erişim Saati: 08.04.; Ayrıca bkz., Zeynel Özlü, “19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti’nde Veterinerlik Mesleği İle İlgili Bir Değerlendirme”, **Belleten**, C. 76, S. 275, 2012, s. 254.; Fatma Şeyma Boydak, “Fütüvvet Kavramı Bağlamında Ahilikte Debbağlık ve Ciltçilik” **III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, C. 1, Kırşehir, 2018, ss. 258–273.

²⁰⁴ Hülya Kalyoncu, “Ehl- i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 2015, s. 288; Ayrıca Bknz., Pelin Filiz Bozcu, Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl- i Hiref”, **Uzmanlık Tezi**, İstanbul, 2010, s. 72– 73.; Bahattin Yaman, **Osmanlı Saray Sanatkarları 18. Yüzyılda Ehl-i Hiref**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 93-204-205.; Hilal Kazan, “Kanuni Devri Saray Sanatçıları: Ehl-i Hiref”, **Derin Tarih Dergisi**, Özel Sayı 18, 2021, ss. 164- 168.

²⁰⁵ Günel, Kılıcı; **agm.**, s. 98.

²⁰⁶ Günel, Kılıcı; **agm.**, s. 98.

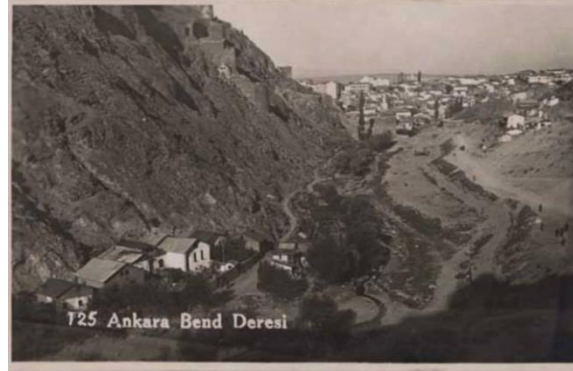
²⁰⁷ Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonu için Bknz., <https://cdm21054.contentdm.oclc.org/digital/collection/FKA/id/2975>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 16.29.; Ayrıca bkz.; <https://dericizade.blogspot.com/search/label/Bentderesi%20Hatip%20%C3%A7ay%C4%B1?m=0>

Erişim Tarihi: 31.05.2023, Erişim Saati: 07.13.

²⁰⁸ Semavi Eyice, “Ankara’nın Eski Bir Resmi”, **Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları**, C. 4, Ankara, 1972, ss. 61- 124.; Ayrıca bkz., Nezhir Fıratlı, Bibliyografya: Ankara, A guide to the city and district, **Belleten**, C. 41, S. 163, Ankara, Ekim 1977, ss. 589- 594. /Ankara Turizmi ve Müzeleri, **Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi**, Yer Numarası: A.IV/2363, s. 590.

üzerinde birkaç tane köprü gördüğünü aktarmaktadır²⁰⁹. (Bknz. Fotoğraf 3.6.- 3.7.- 3.8.- 3.9.)

Fotoğraf 3.7. Ankara Bend/Bent Deresi ve Ankara Kalesi 1950'li Yıllar Görseli²¹⁰

Fotoğraf 3.8. Bent Deresi ve Üzerinde Yer Alan Bent²¹¹

²⁰⁹ Ferruh Toruk, ‘‘Alman Seyyah Hans Dernschwam’ın Gözüyle XVI. Yüzyılda Ankara’’, **Erdem Dergisi**, S. 52, 2008, s. 239- 240.; Ayrıca bknz., **Ancyra Angora Ankara Kent Bibliyografyası**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 1992.

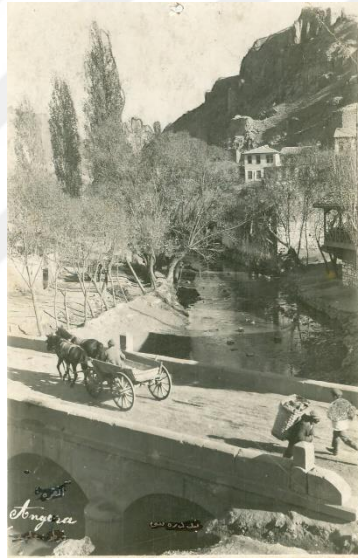
²¹⁰ <https://dericizade.blogspot.com/search/label/Bentderesi%20Hatip%20%C3%A7ay%C4%B1?m=0>
Erişim Tarihi: 22.04.2023, Erişim Saati: 22.38.

²¹¹ **Ankara Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Daire Başkanlığı** arşivinden temin edilmiş fotoğraf: Görselde yer alan Bent Deresi ismini; Roma döneminde taşkınları engellemek amacıyla dere üzerine yapılmış bentten almaktadır. Arşiv kayıtlarına göre 1935 yılında yıkılan bent yerine 1957 yılında yenisi yapılmıştır. İkinci kez yapılan bentte yıkılmış günümüze ulaşamamıştır. Arşivden 1930 tarihli edinilen bilgiye göre dere üzerinde birden fazla köprü bulunduğu bilgisine erişilmiştir.

آنقره د بءاع هاى كو پرى ۱۹

16 Fotoğraf 3.9. Ankara Bend/Bent Deresi ve Debbağhane/ Tabakhane Köprüsü Yazan Görseli²¹²

Fotoğraf 3.10. Ankara Bend/Bent Deresi, Görsele Osmanlıca Yazılmış Debbağhane/ Tabakhane Köprüsü/ 1930 Tarihli Görsel²¹³

²¹² <https://dericizade.blogspot.com/search/label/Bentderesi%20Hatip%20%C3%A7ay%C4%B1?m=0>

Erişim Tarihi: 23.04.2023, Erişim Saati: 05.17.

²¹³ Koç

Üniversitesi

Digital

Collections;

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/AEFA/id/630/rec/1>

Erişim Tarihi: 23.04.2023, Erişim Saati: 23.54.

E1 10 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 1
Tertibi	I.
Kupürü	10 “On Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.41.507.530
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	05.12.1927
Tedavülden çekildiği tarih	16.05.1938
Zorunlu tedavül süresinin sonu	15.05.1943
Zaman aşımı süresinin sonu	15.05.1948
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.05.1948
Boyutları	99x175 mm
Ön yüz	Eflatun
Arka yüz	Eflatun
Ön yüz	Bir Bozkurt
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Ankara Kalesi’nden bir görünüm

Fotoğraf 3.11. E1 10 Türk Lirası²¹⁴

²¹⁴ <https://tibbiyelihikmet.com/2015/05/25/ismet-inonu-neden-paralara-kendi-resmini-bastirdi/>
Erişim Tarihi: 21.03.2023, Erişim Saati: 14.24.

Banknotun ön yüzünde yer alan ‘‘Türkiye Cumhuriyeti’’ yazısının altında, iki madalyonun arasında Osmanlıca;

‘‘30 Kânunuevvel 1421 tarihli ve 701 numaralı Kanun mucibince ihraç edilmiştir. Maliye Vekili Mustafa Abdulhâlik’’ yazmaktadır. En alt kısımda da vekilin imzası bulunmaktadır.

E1 1 Türk Lirası, E1 5 Türk Lirası ve E1 10 Türk Lirası’nın ön ya da arka yüzlerinde bulunan kültür varlıkları aynıdır.

E1 50 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 1
Tertibi	I.
Kupürü	50 “Elli Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.46.116.650
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	05.12.1927
Tedavülden çekildiği tarih	01.04.1938
Zorunlu tedavül süresinin sonu	31.03.1943
Zaman aşımı süresinin sonu	31.03.1948
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.04.1948
Boyutları	98x185 mm
Ön yüz	Kahverengi
Arka yüz	Kahverengi ve zeytuni yeşil
Ön yüz	Ortada bir motif, sağda Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Afyon şehrinden bir görünüm

Fotoğraf 3.12. E1 50 Türk Lirası²¹⁵

²¹⁵ <http://www.numismaticmarket.com/?cmd=satis&tip=101&id=12070>

Erişim Tarihi: 14.03.2023, Erişim Saati: 07.18.

E1 10 Türk Lirası üzerinde ön yüzünde yer alan Osmanlıca yazıda üstte alınlık motifinin içinde; ‘‘Türkiye Cumhuriyeti’’ yazmaktadır. Sağda ve solda yer alan madalyonların orta alanındaki Osmanlıca yazıda;

‘‘30 Kânunuevvel 1241 veya 1341 (sağdan ikinci rakamın iki veya üç olduğu netleştirilememiştir.) tarihli ve 701 numaralı Kanun mucibince ihraç edilmiştir. Maliye Vekili Mustafa Abdulhâlik’’ yazmaktadır. En alt kısımda da vekilin imzası bulunmaktadır.

E1 50 Türk Lirasının arka yüzünde yer alan Afyonkarahisar kenti İç Batı Anadolu Bölümünde yer alan Konya’ya komşu illerdendir. İl tarihi MÖ 3. Bine kadar uzanmakta Frigler tarafından kale içine ‘‘Akronium’’ adını verdikleri bilinmektedir²¹⁶. Osmanlı döneminde ‘‘Karahisar- ı Devle’’ veya özellikle II. Bayezid döneminde ‘‘Karahisar’’ ismi kullanılmıştır²¹⁷. Karahisar ismi araştırmacılara göre; günümüzde var olmayan hisardan ve şehrin en yüksek orta kısmında konuşlanmış kayalığın renginden gelmektedir²¹⁸. Bölgenin toprak yapısına da uygun afyon bitkisinin ekiminin yoğun bir alan olması ayrıca zengin ve verimli mermer yataklarına sahip olmasıyla ünlenmiş bir şehirdir²¹⁹. Banknotun arka yüzünde görülen görsel Cumhuriyet döneminde Anıtpark olarak yapılmış Cumhuriyetin kent dokusundaki ilklerinden olması hasebiyle de önemlidir²²⁰.

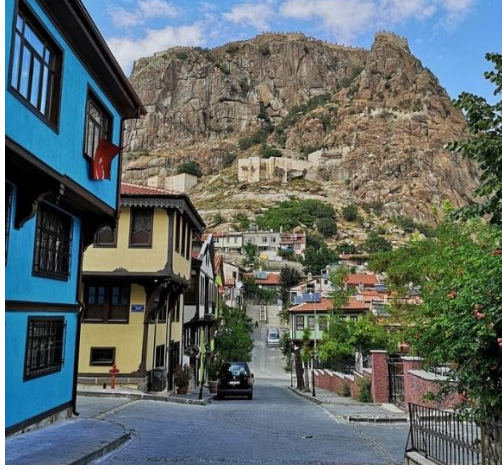
²¹⁶ Gürsoy Şahin, ‘‘XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar Sancağının İdari ve Fiziki Yapısı (554 Numaralı Afyon Şer’iyye Siciline Göre)’’, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 17, S. 40, 2002, s. 40.

²¹⁷ Şahin, **agm.**, s. 40.

²¹⁸ Şahin, **agm.**, s. 40- 41.

²¹⁹ Haz. Muzaffer Uyan, **Anılarda Afyonkarahisar**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, Afyon, 1967, s. 17.

²²⁰ Eyyüp Güngör, Cumhuriyetin Tanığı Anıtpark, **Taşınar Dergisi**, Afyonkarahisar Belediyesi Yayın Organı, S. 13, Aralık 2014, s. 48- 49.

Fotoğraf 3.13. Afyonkarahisar Kentinin Günümüz Görseli²²¹

²²¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Afyonkarahisar>
Erişim Tarihi: 14.02.2023, Erişim Saati: 05.18.

E1 500 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 1
Tertibi	I.
Kupürü	500 “Beşyüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.30.747.500
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	05.12.1927
Tedavülden çekildiği tarih	15.06.1939
Zorunlu tedavül süresinin sonu	14.06.1942
Zaman aşımı süresinin sonu	14.06.1949
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	15.06.1949
Boyutları	120x194 mm
Ön yüz	Kahverengi ve sarı
Arka yüz	Kahverengi ve sarı
Yer alan Kültür Varlığı (Ön yüz)	Solda Sivas Gök medrese, sağda Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Sivas şehriden bir görünüm

Fotoğraf 3.14. E1 500 Türk Lirası²²²

²²² <https://i.pinimg.com/originals/b3/22/e5/b322e54b40df05060a97e1579d6b9dac.jpg>
Erişim Tarihi: 08.02.2023, Erişim Saati: 06.08.

Banknotun ön yüzünde Anadolu'da müstakil müesseseler halinde kurumsallaşan eğitim yapılarından Gök Medrese yer almaktadır. Büyük Selçuklu devletinde olduğu gibi Anadolu Selçuklu devletinde de medrese ücretsiz olarak eğitim vermektedir²²³. Aynı zamanda tatbik edilen sınavlarda derce alan öğrencilere burs ve harçlık verildiği Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki medrese yapılarının vakfiyelerinden edinilen bilgilerdendir²²⁴. Anadolu Selçuklu dönemi yapısı, Vezir Sahip Ata Fahrettin tarafından çifte minareli abidevi mermer portallı en gösterişli Sahip Ata yapısı olarak 1271 yılında yaptırılmıştır²²⁵. Mimarı Konyalı Kaluyan/ 'Amel-i üstad Kalüyanü'I Konevi' olarak bildirilmektedir²²⁶. Açık avlulu ve dört eyvan şemalı plan tipinin uygulandığı yapının üst bölümlerinde yer alan pencere açıklıklarından dolayı 2 katlı olduğu düşünülmektedir. Eski kaynaklara göre yirmi dört adet odalı geniş bir eğitim yapısıdır²²⁷. İki minare ile vurgulanan taç kapısı ile Anadolu'nun ilk örneklerinden olup, Anadolu izlerini taşıyan özellikle Konya Camisini hatırlatan; kapının iki tarafındaki rölyeflerle eski Türk hayvan takviminin izlerini barındıran, zengin mozaik çinili bir eserdir²²⁸. İsmi aldığı düşünülen turkuaz çinileri ile kuzey dış duvarında iki, güney dış duvarında masif kütleli üç adet kulesi ve abidevi taç kapısı ve iki taç kapı minaresiyle abidevi eserlerindendir²²⁹. Derin mukarnas dizileri ile vurgulanan taç kapının malzemesi mermer, minareler ise tuğladan inşa edilmiş, beden boyunu aşmaktadır. Minarelerin pabuç kısmı taç kapı mukarnası ile eş yüksekliğe sahip olup pabuç bitiminde yapıya adını veren turkuaz renkli sırlı tuğla süslemeler başlamaktadır. Pabuç bitiminde turkuaz renkli sırlı çinilerin siyah sırlı tuğla ile sınırlandırıldığı madalyon, madalyonun üzerinde ise aynı şekilde oluşturulmuş dikdörtgen pano yer almaktadır. Minarelerin gövde kısmında ise turkuaz ve patlıcan moru sırlı seramikler ile baklava desenleri oluşturulmuş, bir sıra yarım daire profilli turkuaz seramikler ile gövde dilimlere ayrılmıştır. Şerefenin

²²³ Kenan Yakuboğlu, **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, İstanbul, 2006, s. 29.

²²⁴ Yakuboğlu, **age.**, s. 31.

²²⁵ Oktay Aslanapa, **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2007, s. 91.

²²⁶ Aslanapa, **age.**, s. 91.

²²⁷ N. Burhan Bilget, **Gök Medrese**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 8.

²²⁸ Aslanapa, **age.**, s. 91.

²²⁹ Kifayet Özkul, "Sivas Gök Medrese Bezemeleri, Semboller ve Anlamları", **Şehir Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 11, 2020, s. 55.

alt kısmı ise turkuaz sırlı tuğlaların kalın bir şerit halinde kullanılmasıyla vurgulanmıştır.

Derin mukarnaslar ile vurgulanmış olan taç kapı, üç taraftan geometrik çokgenler ve palmet ve rumilerden oluşan bitkisel motifli bordürler ile sınırlandırılmıştır. Taç kapının tüm yüzeyi bitkisel ve geometrik motifler ile kaplanmıştır. Yapının muhtelif yüzeylerinde on iki hayvanlı Türk takviminden²³⁰ burçları temsil eden²³¹ Lu/ ejder, yılan ayrıca koç ve aslan başları, hayat ağacı²³² ile palmetler içinde yer alan nar motifi yer almaktadır. Taç kapının solunda, cephenin bir parçası olarak inşa edilmiş mermer çeşme yer almaktadır. Basık kemerli taç kapısının sol tarafında yerleştirilmiş olan çeşmenin çerçeve ve köşe payeleri kalker, aynalıği ise mermer malzemeden yapılmıştır²³³.

Yapının köşeleri, bir savunma yapısı ya da kaleymişçesine silindir gövdeli, beden duvarını aşmayan yükseklikte köşe kuleleri ile vurgulanmıştır. Kuleler de taç kapı gibi bitkisel ve geometrik bezemelere sahiptir. Gök Medrese'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 604 numaralı defterdeki kaydını Osman Turan incelemiş ve ön cephe köşelerine masif kulelerin konma sebebini "plastik taç kapı süslemelerinde birliği sağlamak" olduğu kanısına vardığı bilgisi verilmektedir²³⁴.

Girişin batıdan sağlandığı yapıda, giriş eyvanının sağında kubbeli olarak inşa edilmiş mescit kısmı, solunda ise darülkurra yer almaktadır. Kuzey ve güneyde yer alan revaklı bölümlerin öğrenci odaları olduğu bilgisi verilmektedir²³⁵. Avlunun ortasında poligonal havuz yer almaktadır. Doğu kısmında ise derslik olarak kullanılan ana eyvan yapıya hâkimdir. Dersliğin solunda yer alan kubbeli yapının işlevi bilinmemektedir. Ana eyvanın yer aldığı doğu cephesi tahribata uğramıştır ve

²³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Osman Turan, **On iki Hayvanlı Türk Takvimi**, Cumhuriyet Matbaası, Ankara, 1941, s. 25.

²³¹ Ahmet Çaycı, **Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri**, Palet Yayınları, Konya, 2019, s. 43.

²³² Kifayet Özkul, "Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşlemeciliğinde Hayat Ağacı Motifi", **4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi- Eğitim Bilimleri ve Güzel Sanatlar**, Yalova, 2019, ss.235- 242.; Ayrıca bkz., Dilek Tüm Cebeci, "Türk İşleme Sanatında Hayat Ağacı Motifi ve Uygulamaları", **Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi**, S. 20- 21, 2022, ss. 7- 29.; Saliha Ağaç, Menekşe Sakarya; "Hayat Ağacı Sembolizmi", **International Journal of Cultural and Social Studies**, C. 1, 2015, ss. 1- 14.

²³³ Bilget, **age.**, s. 8.

²³⁴ Bilget, **age.**, s. 7.

²³⁵ Orhan Cezmi Tuncer, **Sivas Gök Medrese (Sahip Ata Fahrettin Ali Medresesi)**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Aralık 2008, s. 39.

yapılan hafriyat çalışmaları sonucu restorasyon ile ayağa kaldırılmıştır²³⁶. Evliya Çelebi Gök Medrese için Seyahatnamesinde; ‘‘Diyar-ı İslamda emsaline rastlanmamış bir eser; seksen oda ihtiva eder, yirmi talebesi mevcut olup, bir mescidi, bir kütüphanesi, darüziyafe diye adlandırılan fakirler için yemek pişirilen mekânlarının da mevcudiyeti ve ihtişamından’’ bahsetmektedir²³⁷.

Anadolu’da Selçuklu Çağı hakkında/bahsi geçen eserin özelinde; mimarisi²³⁸, vakfiyesi²³⁹, mimari yapı türleri²⁴⁰, malzemesi²⁴¹, kitabeleri²⁴², kültür öğeleri²⁴³, taş tezyinatı²⁴⁴, geometrik süslemeleri²⁴⁵, bezemeleri²⁴⁶ vb. gibi münferit ayrı başlıklarda ele alınmış yerli ve yabancı kaynakların²⁴⁷ tamamının dile getirilmesi muhtemel görülmemektedir.

Fotoğraf 3.15. Gök Medrese’nin Güncel Görşeli²⁴⁸

²³⁶ Tuncer, age., s. 40.

²³⁷ Özkul, agm., s. 55.

²³⁸ Ayşegül Bekmez, ‘‘Sivas’ta Siyasi Ortamın Mimariye Yansımasına Bir Örnek Gök Medrese, Çifte Minareli Medrese’’, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı, 2019, ss. 1- 24.

²³⁹ Bayram Sadi Karabacak, Ahmet Hamdi, ‘‘Sahip Ata Fahrü’ d- din Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri’’, **Vakıflar Dergisi**, S.13, Ankara, 1981, s. 31- 61.

²⁴⁰ Metin Sözen, **Anadolu Medreseleri- Selçuklu ve Beylikler Devri**, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1972, C. 2, ss. 261.

²⁴¹ Selma Şimşek, Hülya Kaynar, ‘‘Sivas’taki Tarihi Eserlerde Mermer Kullanımı, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi Art- e**, 2011, C. 4, S. 8, ss. 1-15.

²⁴² Zeki Oral, ‘‘Anadolu’da İlhani Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri’’, **5. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri**, Ankara, 1960, ss. 208-2013.

²⁴³ <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/gok-medrese-sivas/#16/39.744291/37.016727>

Erişim Tarihi: 03.06.2023, Erişim Saati: 00.51.

²⁴⁴ Semra Ögel, **Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987. /Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yer Numarası: B/5175- 1987.

²⁴⁵ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler: Selçuklu Çağı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 503. Sanat Eserleri Dizisi- 1, Ankara, 1982, ss. 103.

²⁴⁶ Özkan Ertuğrul, ‘‘Gökmedrese’’, **TDVİA**, C. 14, 1996, İstanbul, ss. 138-139.

²⁴⁷ Katharina Otto- Dorn, ‘‘Figural Stone Reliefs on Seljuk Sacred Architecture in Anatolia’’, **Kvnst Des Orients**, C. 12, S. 1-2, 1978- 1979, ss. 103-149.

İkinci Emisyon Grubu

E2 2,5 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 2
Tertibi	I.
Kupürü	2 1/2 “İkibuçuk Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.80.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	25.04.1939
Tedavülden çekildiği tarih	15.07.1952
Zorunlu tedavül süresinin sonu	15.07.1953
Zaman aşımı süresinin sonu	15.07.1962
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.07.1962
Boyutları	65x145 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil
Arka yüz	Zeytuni yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Ulus Meydanı’ndaki Zafer Anıtı

Fotoğraf 3.16. E2 2,5 Türk Lirası²⁴⁹

²⁴⁸ <https://archaeologyturkeycom.wordpress.com/2020/11/03/sivas-gok-medrese/#jp-carousel-806>

Erişim Tarihi: 03.05.2023, Erişim Saati: 05.39.

²⁴⁹ <http://www.paramuzesi.net/?newUrun=1&Id=1876298&CatId=ep878405&Fstate=&/2.Emisyon-2.5-T%C3%BCrk-Liras%C4%B1>

Erişim Tarihi: 03.06.2023, Erişim Saati: 04.49.

Anıt ve heykel inşası, Türk modernleşmesi ve özellikle başkent Ankara’da, modern kamusal mekânların oluşumunda önemli bir örneği temsil eden eserlerden sayılmaktadır. Çünkü anıt ve heykel mimarisi; “Türk devrimini uluslararası ölçekte kent merkezlerinde sergilemek” ve Türk modernleşmesine öncülük eden bir liderin sanata düşkünlüğü ve sanat hakkında söylediği sözlerle de desteklediği “devlet yapısının kökten değişikliğinin halk meydanlarında sanat, anıt ve heykellerle temsilidir²⁵⁰. 1883 yılında II. Abdülhamit tarafından Sanayi Nefise Mektebi isimli sanat yüksekokulu kurulmuştur²⁵¹. Bu kurumda heykel eğitimine de geçilmesi; temsil hareketinin öncülerinden sayılabilirken, şehirlerde anıt ve heykel uygulamalarının varlığı Cumhuriyet döneminin siyasi temsilini daha geniş bir çevreye sunmaktadır²⁵².

İkinci emisyon grubunun ilk banknotunun arka yüzünün merkezinde Zafer Anıtı’nın²⁵³ gravürü sağda ise boş daire madalyon yer almaktadır. Ankara Ulus meydanında yer alan, Heinrich Krippel’e 1927 yılında yaptırılan eserin, merkezinde dikdörtgen kaide, kaidenin üzerinde üniformalı askerler ve kadın figürü ile at üzerinde lider Mustafa Kemal Atatürk yer almaktadır²⁵⁴. Heykelin üç köşesinde de bulunan iki asker ve kadın figürü Kurtuluş savaşı sahnelerini canlandıran figürlerdir. Omuzunda cepheye mermi taşırken tasvir edilmiş olan kadın figürü; Türk köylü kadınının Kurtuluş Savaşına katkısını simgeleyen bir figür olduğu belirtilmektedir²⁵⁵. Heykeller bronz malzemeden olup dökümü Viyana’da yapılmıştır²⁵⁶ kaide ise Ankara taşı kullanılarak imal edilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk’ün atının altındaki kaide mermerdendir. Atatürk, Sakarya isimli dört ayağının üzerinde duran atının

²⁵⁰ Kıvanç Kılınç, “Zafer Anıtı, Zafer Meydanı ve Ankara’da Kamusallığın Kısa Sürmüş Zaferi Üzerine”, **Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi**, Binat İletişim ve Danışmanlık Yayınevi, İstanbul, Kasım 2002, S. 152, s. 55.

²⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Fatma Ürekli, “Sanayi-i Nefise Mektebi” **TDVİA.**, C. 36, İstanbul, 2009, s. 93- 97.

²⁵² Kıvanç Osmalı, “Cumhuriyet dönemi (1923- 1946) Anıt Heykellerinin Heykel Sanatımızın Gelişimine Katkısı”, **Uludağ Üniversitesi Ulusal Heykel Sempozyumu Bildirisi**, Anadolu Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi, 1996, s. 129- 130.

²⁵³ Ayrıca bk., Bayazıt Oğuz Ayoğlu, “Zafer Anıtı- Güvenpark- TBMM Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı”, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2010, s. 73- 77.

²⁵⁴ Sibel Bozdoğan, (Çev. Tuncay Birkan), **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 305, 307.

²⁵⁵ Kıvanç Osmalı, “Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykellerinde Kadın İmgesi”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 30, S. 1, Mayıs 2006, s. 95.

²⁵⁶ Ü. Aylin Tekiner, **Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset**, İletişim Yayınları, 2010, s.87, 88.

üzerinde, üniformalı olsa da hücumla geçmiş bir tavır değil, sakin, zafer kazanmış vakurluğuyla tasvir edilmiştir²⁵⁷.

Ankara’da Yunus Nadi’nin sahibi olduğu, Yeni Gün gazetesi öncülünde halkın cömertliğine başvurularak toparlanan ücret mukabilinde yapılmış Cumhuriyet dönemi ilk anıt heykel olduğu bilgisi verilmektedir.²⁵⁸ Anıtkabir inşa edilene kadar devlet törenlerinin yapıldığı bilgisi aktarılan, Ankara’nın hakimiyeti milliye meydanı ismi de verilen alanda, anıtın yapılabilmesi için abide komisyonu kurulduğu nakledilmiştir²⁵⁹.

2021 yılında konservasyon çalışmalarını başlatan Ankara Büyükşehir Belediyesi 30 Ağustos Zafer Bayramı’nda çalışmalarını tamamlayarak heykelin çevresinin yeni halini sunmuştur²⁶⁰. (Bknz. Fotoğraf 3.17.)

Tarihe tanıklık eden abidenin kolektif bilinç ile birleştirici gücünün siyah beyaz fotoğraflarına Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın arşivinden de ulaşılabilmektedir²⁶¹.

Fotoğraf 3.17. Zafer Anıtı Güncel Görşeli²⁶²

²⁵⁷ Kıvanç Osma, **Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923- 1946)**, Can Yayınları, Ankara, 2003, s. 41-43.

²⁵⁸ Osma, **age.**, s. 42.

²⁵⁹ Nihat Sezer Sabahat, “Türkiye’de Anıt Heykelin Temsil ve Kimlik Sorunu” **İdil Dergisi**, C. 6, S. 31, 2017, s. 953- 966.

²⁶⁰ <https://www.anadoluosb.org.tr/ankara-ulus-zafer-aniti-1927-ruhu-ile30-agustos-ta-halka-acildi/>

Erişim Tarihi: 02.06.2023, Erişim Saati: 04.45.

²⁶¹ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96581/siyah-beyaz-fotograflarla-ataturk--galerisi--3.html>

Erişim Tarihi: 03.05.2023, Erişim Saati: 00.27.

²⁶² <https://rayhaber.com/2021/08/ulus-ataturk-aniti-94-yil-sonra-restore-edildi/>

E2 5 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 2
Tertibi	I.
Kupürü	5 “Beş Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.70.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.10.1937
Tedavülden çekildiği tarih	10.11.1952
Zorunlu tedavül süresinin sonu	10.11.1953
Zaman aşımı süresinin sonu	10.11.1962
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	11.11.1962
Boyutları	70x155 mm
Ön yüz	Mavi
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Güvenlik Anıtı

Fotoğraf 3.18. E2 5 Türk Lirası²⁶³

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 23.59.

²⁶³ <https://www.koleksiyon.org/?cmd=satis&tip=101&id=7824>

Ankara'nın Atatürk Bulvarı'nda Müdafa Caddesi ile İnönü Bulvarı'nın sınırlandığı alan içinde kalan Güven Park'ta yer almakta, adını Emniyet Abidesi olarak anılan anıttan almaktadır²⁶⁴. Cumhuriyet'in bir rejim olarak kabulü ve başkent olarak temsiliyetinin öncelikli olduğu Ankara şehrinin, mimari açıdan modernleşmesi için Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister gibi Türkiye'ye çağrılan yabancı mimarlar bulunmaktadır. Ankara kamu yapılarının (Milli Savunma Bakanlığı 1927/30, Genel Kurmay Başkanlığı(1928/30, TBMM 1938 ve 196 binaları...vb.)²⁶⁵; pek çoğunda imzası olan bu mimar aynı zamanda yapılacak mimari, heykel, anıt gibi farklı yapı türlerinin mimarı olacak kişinin belirlenmesinde görüş belirten bir şahsiyet olduğu bilgisi verilmiştir²⁶⁶. Bu sebeple; Ankara da günümüzde Kızılay Meydanı olarak bilinen merkezde; Clemens Holzmesiter'in da önerisiyle Anton Hanak'a "Emniyet Abidesi" yapımı siparişi verilmiştir. Hangi tarihte yapımına başlandığı bilgisi net olmamakla birlikte 6 Ocak 1934 yılında tamamlandığı bilgisi yer almaktadır²⁶⁷. Anton Hanak'ın bronz figürleri tamamlamasının ardından vefat ettiği ve işi J. Thorak'a devredildiği bilgisi verilmiştir²⁶⁸. Abidenin mimarı Clemens Holzmeister, son eserini icra etmiş olan heykeltıraşı ise Anton Hanak'tır²⁶⁹.

Jandarma ve polisin halkın güvenliğini sağlama çabalarının tasviri olarak yapılmış bir eser olduğu için; **Güvenlik Abidesi** denilirken aynı zamanda **Zabıta Abidesi** olarak isimlendirilmiş, birkaç kez eserdeki figürler revize edilmiş ve güncelde ön cephede yazan "Türk öğün, çalış, güven" ibaresinin de etkisiyle **Güven Park Abidesi** denildiği bilgisi verilmiştir²⁷⁰.

Sekiz metre yükseklikte on metre genişlikte taş platform üzerinde yükselen anıtın formu da dikdörtgene yakın geometriktir. Anıt, iki cepheye sahiptir. Taş bir paravanın bir yüzünde polis ve asker figürleri, diğer yüzünün merkezinde Atatürk ve

Erişim Tarihi: 05.04.2023, Erişim Saati: 5.29.

²⁶⁴ Osma, **age.**, s. 100.

²⁶⁵ Elvan Erkmen, "Clemens Holzmeister Mimarlığı", **Tasarım + Kuram Dergisi**, C. 2, S. 3, 2003, s. 57.

²⁶⁶ Erkmen, **agm.**, s. 65.

²⁶⁷ Osma, **age.**, s. 102.

²⁶⁸ Osma, **age.**, s. 101.

²⁶⁹ Anonim, **Emniyet Abidesi**, Devlet Matbaası Derlemesi, İstanbul, 1934, s. 2.

²⁷⁰ Can Ertuna, Y. Emre Gürbüz; "Heykeltıraş Anton Hanak ve Ankara Güvenlik Anıtı", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 127, Temmuz 2004, s. 127.

onun iki yanında asker ve polisler yer almaktadır. Heykeller bronz dökümdür. (Bknz. Fotoğraf 3.19- 3.20- 3.21- 3.22.)

Platform, heykellere zemin oluşturmaktadır. Bir asker ve polisin yer aldığı ön yüzdeki heykeller üst kısımları çıplak ve kaslı tasvir edilmiş, bir heykel elini taş paravana dayamış etrafı gözetler pozisyonda iken diğeri ise silahı elinde hazır pozisyonundadır. Atatürk'ün yer aldığı arka yüzde Atatürk pelerinlidir ve pelerini yere paralel tuttuğu kolundan sarkarak kıyafetini kapatmakta, diğer eliyle de pelerini ucundan tutarak kıyafetini kapatışını desteklemektedir. Atatürk, asker ve polislerle birlikte olsa da üniformalı değil, sivil kıyafetlidir. İki yanında iki çıplak erkek figürü durmaktadır ve heykellerin alt kısımları kumaşimsı bir görüntü ile kapatılmıştır. Atatürk'ün yanında duran heykeller Atatürk'e bakarken, diğer iki heykel ileri bakmaktadır. Atatürk'ün sol yanında duran figür bir kılıç tutmakta, yanında duran heykel de parmaklarıyla kılıcın uç kısmına baskı uygulayarak kılıç çekmesini engellemeye çalışır görünümündedir. Heykel, Atatürk'ün sırtını polis ve askere dayayarak askeri hayatı bırakıp sivil hayata geçtiğini ve asker ve polis tarafından desteklenerek korunduğunu, halkın da güvenliğinden polis ve zabıtların sorumlu olduğunu da simgelemektedir²⁷¹. Yeni gelen genç nesilleri, polis, jandarma ve özellikle devletin daima koruyacağını; yapıldığı süreçle günümüz ve hatta gelecekle de bağ kurulmasını, bu tema üzerinden sağlayacağı anlamını da taşımaktadır²⁷². Taş kısımlarda Franz Wirt, Anton Hanak ile birlikte öğrenciler ve Türk ustalar da çalışmıştır bilgisi verilmektedir²⁷³.

²⁷¹ Ertuna, Gürbüz; **agm.**, s. 125.

²⁷² Milli Kütüphane Derlemesi 1935- 1936, “Ankara Güvenlik Anıtı (Güvenlik Abidesi)”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S. 2, 1935, s. 42.

²⁷³ Osma, **age.**, s. 102.

Fotoğraf 3.19. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Reisicumhur Ziyareti Görseli²⁷⁴

Fotoğraf 3.20. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Reisicumhur Ziyareti Görseli²⁷⁵

²⁷⁴ Anonim, **Emniyet Abidesi**, A.A. 1 Sontesrin 1934 Gazete Haberinden Fotoğraf, T.C. Maarif ve Derleme Müdürlüğü, Devlet Matbaası, Ankara, 1934, Milli Kütüphane Yer Numarası: 1934 AD 695. “Ulu Reisicumhur İçbakanı Şükrü Kaya ile birlikte saat 17.00’de Emniyet Abidesini ve Vilayetler evini ziyaret etmişlerdir. İçbakanına Atatürk; “Büyük manalı çok güzel bir eser” sözleriyle tebriklerini iletmışlerdir.” sözleri naklolunur.

²⁷⁵ Anonim, **Emniyet Abidesi**, adı geçen derleme.

Fotoğraf 3.21. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Arka Yüz 1934 Görselleri²⁷⁶

Fotoğraf 3.22. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Güncel Ön Cephe Görşeli²⁷⁷

²⁷⁶ Anonim, 29 İkteşrin 1931 Vakit Gazetesi'nden derlenmiş fotoğraf.

²⁷⁷ https://4.bp.blogspot.com/l9xpVS1VziQ/UmwPuz6aN9I/AAAAAAAAADXg/YUkZQ43G1Pc/s1600/IMG_020771.JPG

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 08.34.

Fotoğraf 3.23. Emniyet Abidesi/ Güvenlik Anıtı Güncel Arka Cephe Görşeli²⁷⁸

²⁷⁸https://4.bp.blogspot.com/l9xpVS1VziQ/UmwPuz6aN9I/AAAAAAAAADXg/YUkZQ43G1Pc/s1600/IMG_020771.JPG

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 08.37.

E2 10 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 2
Tertibi	I.
Kupürü	10 “On Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.80.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	16.05.1938
Tedavülden çekildiği tarih	02.06.1952
Zorunlu tedavül süresinin sonu	02.06.1953
Zaman aşımı süresinin sonu	02.06.1962
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	03.06.1962
Boyutları	75x165 mm
Hâkim renk	
Ön yüz	Kiremit rengi
Arka yüz	Kiremit rengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Ankara Kalesi’nden bir görünüm

Fotoğraf 3.24. E2 10 Türk Lirası²⁷⁹

E2 10 Türk Lirası’nın arka yüzünde yer alan Ankara Kalesinden bir görünüm E1 1, 5 ve 10 Türk Liralarının üzerinde de bulunmaktadır.

²⁷⁹<https://www.onlinemuzayede.com/muzayede/6503/17-online-muzayede-numismatik-muzayedesitagitId=22565>

Erişim Tarihi: 06.06.2023, Erişim Saati: 22.39.

E2 100 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 2
Tertibi	I.
Kupürü	100 “Yüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.60.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.03.1938
Tedavülden çekildiği tarih	15.10.1942
Zorunlu tedavül süresinin sonu	15.10.1943
Zaman aşımı süresinin sonu	15.10.1952
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.10.1952
Boyutları	85x185 mm
Ön yüz	Koyu kahverengi
Arka yüz	Koyu kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Çanakkale Boğazı’ndan bir görünüm

Fotoğraf 3.25. E2 100 Türk Lirası²⁸⁰

Çanakkale Boğazı veya tarihi adıyla Dardanelya, Asya ve Avrupa kıtalarını ayıran ve Ege Denizi’ni Marmara Denizi’ne bağlayan uluslararası bir boğaz ve su yoludur. Banknotun arka yüzünde görselleştirilen bu eser, 1923 yılında Lozan

²⁸⁰ <https://www.paymezat.com/muzayede/2553/karma-numismatik-mezati/sayfa/7>
Erişim Tarihi: 06.06.2023, Erişim Saati: 22.39.

Antlaşması ile imzalanan Boğazlar Antlaşması ile uluslararası bir su yolu haline gelen ve 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kontrolüne girmiştir. Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı boyunca uzanan Türk Boğazları, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirinden ayırarak birbirine bağlar. Uluslararası nakliye için kullanılan en dar boğazlardan biri olarak uzunluğu 61 km, genişliği 1,2 ila 6 km, ortalama derinliği 55 m, Boğaz'ın en derin noktası 104 metre derinliktedir.

Fotoğraf 3.26. Çanakkale Boğazı'nın Coğrafi Görşeli²⁸¹

²⁸¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87anakkale_Bo%C4%9Faz%C4%B1
Erişim Tarihi: 07.06.2023, Erişim Saati: 02.19.

E2 500 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 2
Tertibi	I.
Kupürü	500 “Beş yüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.50.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.06.1939
Tedavülden çekildiği tarih	24.04.1946
Zorunlu tedavül süresinin sonu	24.04.1947
Zaman aşımı süresinin sonu	24.04.1956
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	25.04.1956
Boyutları	90x195 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil
Arka yüz	Zeytuni yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Rumelihisarı’ndan bir görünüm

Fotoğraf 3.27. E2 500 Türk Lirası²⁸²

²⁸²<http://www.paramuzesi.net/?newUrun=1&Id=1876304&CatId=ep878405&Fstate=&/2.Emisyon-500-T%C3%BCrk-Liras%C4%B1-2.-Tertip>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 08.03.

Fatih Sultan Mehmet'in boğazdan geçen gemileri kontrol etmek, Karadeniz Boğazını bağlamak, boğazı stratejik özelliği nedeniyle kontrol altına almak gibi çok amaçlı olarak tasarlanıp inşa edilmiştir²⁸³. Evliya Çelebi, "İstanbul'daki deniz kıyısındaki kalelerden Rumeli Hisarı ve İstanbul'da birbirine bitişik sırayla yapılmış kale duvarlarıyla kuşatılmış bir kale örneği, İstanbul'un çevresi yedi günde devrolunur." ifadeleriyle Rumeli Hisar'ının adını zikretmiştir²⁸⁴. 1452 yılında, Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın (1395) karşısına Rumeli Hisarı inşasına başlanmıştır²⁸⁵. Saruca Paşa, Halil Paşa, Zağnos Paşa isimli biri onikigen diğerleri silindirik formda üç büyük kuleden oluşmaktadır. Bu üç kulenin arasında sıralanan altısı silindirik, altısı çokgen on üç kule daha yer almaktadır²⁸⁶. Dört buçuk ay gibi kısa bir sürede İstanbul'un fethi arifesinde bitirilmiş bir eserdir²⁸⁷. "Kuşatma süresince üs olarak kullanılarak, askerin yeme içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını sağladıkları bir mekan (Havale) ²⁸⁸ yapısı olarak inşa edilmiştir. Böylelikle, İstanbul'a deniz yoluyla ulaşabilecek yardımların önü kesilerek, fetih kolaylaşmış olacaktır. Aynı zamanda - **Kalebend Defterleri**²⁸⁹'nden araştırılıp edinilen bilgiler doğrultusunda – hapishane olarak kullanılmış, İstanbul'da varlığı bilinen, tespit edilen ilk kalebend olduğu bilgisi verilmiştir²⁹⁰. Fetihten sonra önemini kaybettiği için yapı, 16.yüzyıldan sonra hapishane olarak kullanılmıştır. İnşasında kullanan malzemelerin bir kısmı çevrede yer alan Roma ve Bizans atıl yapılarından devşirmedir. 18. Yüzyılda yangında tahrip olan hisarın III. Selim tarafından onarımı yaptırılmışsa da kullanılmayan yapı zamanla âtıl duruma düşmüştür. Bu dönemde hisarın içine halk tarafından evler inşa edilmiştir. 1953 yılında yapılan restorasyonda

²⁸³ H. Burcu Özgüven, "Barut ve Tabya: Rönesans Mimarlığı Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri" İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ocak 1997, s. 61.

²⁸⁴ Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı; **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, Yapı Kredi Yayınları, C. 1, 1. Kitap, İstanbul, 2006, s. 15.

²⁸⁵ Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılap Kitabevi Yayınları 2. Baskı, 2004, s. 619.

²⁸⁶ Aslanapa, **age.**, s. 619.

²⁸⁷ Özgüven, **agt.**, s. 62.

²⁸⁸ Özgüven, **agt.**, s. 62.

²⁸⁹ "Divan- ı Hümayun'da verilen cezaya mahsus hükümlerin kayıtlarının tutulduğu defterlerdir."; **Kalebend** ise "Kalede hapis olan kimse" anlamına gelmektedir.

Ayrıntılı bilgi için bkz.; Ömer İşbilir, "Kalebend", **TDVİA.**, C. Ek – 2, 3. Basım, 2019, Ankara, ss. 5-7.

²⁹⁰ Uğur Koca, "Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)", **Tarih Dergisi**, S. 67, İstanbul, 2018, s. 127.

bu evler yıkılarak, hisar aslına uygun hale getirilmiştir²⁹¹. Ancak günümüzde kent kültüründe on yıllık süreçte olumlu bir dönüşüm ve değişim mekanı olmadığı sıkı güvenlik önlemlerinin alındığı bir alan konumundadır. Hatta İstanbul'un fethi ile tarihi, boğazların Türk egemenliğinin kesinleşmesi ile de askeri vazifesini bitirdiği ancak Albert Gabriel'in çizimlerini ve restitüsyonunu yaptığı dönemin en ünlü eserlerinden olduğu bilgisi yer almaktadır²⁹². Osmanlıdan Cumhuriyete bir kale simgesi olarak; sokakları, çıkmazları, kültürel etkinliklerin yapıldığı konser ve müze alanı işlevinde de kullanılmakta ve dün ile yarın arasında köprü görevi görmektedir²⁹³. (Bknz. Fotoğraf 3.28.)

Fotoğraf 3.28. Rumeli Hisarı'ndan Güncel Görüntü²⁹⁴

²⁹¹ Aslanapa, *age.*, s. 620.

²⁹² Doğan Tekeli, Sami Sisa, Metin Hepgüler, "Rumeli Hisarı Bahçesinin Tanzimi", *Arkitekt Dergisi*, C. 1960, S. 299, 1960, s. 62, 67.

²⁹³ Aynur Can, "Değişim ve Kimlik Bağlamında İstanbul'dan Özgün Bir Mekansal Kesit", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, S. 26, 2013, s. 94.

²⁹⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Rumeli_Hisar%C4%B1

Erişim Tarihi: 07.06.2023, Erişim Saati: 05.27.

E2 1000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 2
Tertibi	I.
Kupürü	1000 “Bin Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.50.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.06.1939
Tedavülden çekildiği tarih	24.04.1946
Zorunlu tedavül süresinin sonu	24.04.1947
Zaman aşımı süresinin sonu	24.04.1956
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	25.04.1956
Boyutları	95x205 mm
Ön yüz	Arduvaz mavisi
Arka yüz	Arduvaz mavisi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Güvenlik Anıtı

Fotoğraf 3.29. E2 1000 Türk Lirası²⁹⁵

²⁹⁵ <https://www.onlinemuzayede.com/urun/2813278/t-c-2-emisyon-1-tertip-1000-lira-1939-seri-a5>
Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 08.13.

E2 5 Türk Lirasının arka yüzünde de aynı kültür varlığı bulunmaktadır.
(Bakınız Sayfa 64- 69)

Üçüncü Emisyon Grubu

E3 2,5 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 3
Tertibi	I.
Kupürü	2 1/2 “İki buçuk Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.108.750.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	27.03.1947
Tedavülden çekildiği tarih	15.07.1952
Zorunlu tedavül süresinin sonu	15.07.1953
Zaman aşımı süresinin sonu	15.07.1962
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.07.1962
Boyutları	65x145 mm
Ön yüz	Eflatun ve kahverengi
Arka yüz	Eflatun ve kahverengi
Ön yüz	İsmet İnönü’nün portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Halkevi

Fotoğraf 3.30. E3 2,5 Türk Lirası²⁹⁶

²⁹⁶ <https://tr.pinterest.com/pin/176273772894440847/>

Halkevleri kuruluş fikri; 1923'lerden başlayan ekonomik buhranın ancak 1929'da dünya ekonomik krizi ile tavan yapan ve krizden etkilenen toplumların ekonomilerini düzenleyemeyince ideolojik olarak bir arayış içine girmesi neticesinde oluşturulmuştur²⁹⁷. Özellikle halk ile burjuvaziye bir araya getirme, vatandaşların inkılap ülkülerini öğreneceği okul görevi gören bir merkez olması amaçlanmıştır²⁹⁸. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip kuruluş amacını bir cümle ile özetlemiştir; "Halkevleri ile Türk toplumunu milli mefkureye ulaştırmak amaçlanmıştır."²⁹⁹ şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca genç nüfusunu yıllarca süren savaşlarda kaybetmiş bir milletin, dünya konjonktüründe eğitim, kültür, sanayileşme, ekonomi gibi pek çok alanda yeniden var olabilmesi, toplumsal değişimin hızlanmasını da sağlamak için resmi olarak 1932 yılında kurulmaya başlamışlardır³⁰⁰.

Ankara'nın Namazgah Tepesi'nde yer alan yapı, Atatürk'ün emri ile yeni kurulan Cumhuriyet'in halka öğretilmesi ve çeşitli konularda (özellikle dil, sanat, edebiyat, tarih, spor, eğitim ve kültür gibi)³⁰¹ halkın eğitiminin sağlanması amacıyla kurulan Türk Ocağı için inşa edilmiştir³⁰².

Türk Ocakları'nın 10 Ocak 1931'de resmi olarak kapatılmasından³⁰³ sonra Halk Evi olarak hizmet veren bina 10 Şubat 1932'de halkın ve bürokratların da davetli olduğu gösterişli bir törenle açılmıştır. Halk evleri özellikle köyde halk eğitim kurumları olarak görülmüş ve "Cumhuriyet Halk Partisi tarafından planlanıp

Erişim Tarihi: 04.06.2023, Erişim Saati: 08.02.

²⁹⁷ Anıl Çeçen, **Halkevleri/ Atatürk'ün Kültür Kurumu**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 89-90.

²⁹⁸ Necip Ali, "Halkevleri", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C. 2, S. 9, Birinci Teşrin 1933, s. 233

²⁹⁹ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932- 1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 2002, s. 64.

³⁰⁰ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş; "Halkevleri (1932'den 1951'e)", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 2011, s. 236.

³⁰¹ Enver Ziya Karal, "Atatürk ve Tarih", **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Hazırlayan: Konur Ertop, Ankara, 1998, s. 51, 55, 56, 58. ; Ayrıca bkz., Hacı Veli Gök, Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırşehir, 2011, s. 86- 87.; Özdemir, Aktaş; **agm.**, s.261.; Mustafa Yılmaz, "Kültürel Dönüşüm Aracı Olarak Halkevleri ve İnan Dergisi", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2011, s. 95.

³⁰² Nurcan İnci Fırat, **Ankara'da Cumhuriyet Mimarisinden İki Örnek Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi I. Basım, Ankara, 1998, s. 83.

³⁰³ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912 – 1931)**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1992, s. 13, 18, 41.

denetlenen inşaa faaliyetlerinin de merkezi olmuşlardır³⁰⁴.’’ Açıldığı günden itibaren dokuz şubede (İçtimai yardım şubesi, Köycülük şubesi, Halk dershaneleri, Güzel Sanatlar şubesi, Müze Şubesi...vb.) çeşitli alanlarda çeşitli faaliyetler etkin kılınmıştır³⁰⁵. Halk Evleri’nin kapatılmasından sonra ise Devlet Resim-Heykel Müzesi olarak kullanılmıştır³⁰⁶. 1926 tarihinde yapımına karar verilen binanın inşası için bir yarışma açılmış ve Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu’nun projesi yarışmayı kazanmıştır. Ankara taşı olarak da bilinen küfeki taşından inşa edilen yapı 3 katlıdır. Binanın cephe süslemesinde ve içinde mermer kullanılmıştır.

İlk katta kullanılan küfeki taşı diğer katlara göre daha koyu renklidir. Kuzeybatı- güneydoğu yönlü inşa edilmiş yapının girişine merdivenler ile anıtsallık kazandırılmıştır. Giriş kapısının hemen üzerinde yer alan balkon kısmı ile girişin anıtsallığı pekiştirilmiştir. Balkonun altında yer alan köşeler pahlanarak giriş kısmının keskinliği yumuşatılmıştır. Dikdörtgen forma sahip yapının girişi hem yatay hem de düşey olarak yüksek tutularak ön cephe vurgulanmıştır. (Bknz. Fotoğraf 3.31- 3.32.)

Giriş bölümünde yer alan pahlı kısımda, pencere açıklıkları sivri kemerli olup, ilk katta yer alan diğer pencere açıklıkları basık kemerlidir. İkinci katta yer alan pencere açıklıklarında sivri kemer kullanılmış olup, tüm pencere açıklıkları üstten ve alttan mermer ile sınırlandırılmıştır.

Balkon kısmında yer alan pencere açıklıklarının iki yanında mermerden, ince uzun dikdörtgen formlu, mukarnas vurgulu mihrap nişi yer almaktadır. Üçüncü katın pencere düzeninde giriş bölümünü taç kapı edası ile vurgulayan sivri kemer formuna oturtulmuş üç bölümden oluşan mermerden ajur tekniğinde pencere açıklıkları göze çarpmaktadır. İki yanında daha küçük sivri kemer formlu mermer malzemeden ajur tekniğinde pencere açıklıkları ile vurgu desteklenmiştir.

³⁰⁴ Sibel Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 104.

³⁰⁵ Hasan Tahsin Benli, ‘‘Ankara Halkevi Açılışı ve İlk Yılı’’, **Mülkiye Dergisi**, C. 25, S. 227, 2001, s. 228- 230.

³⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.; <https://arhm.ktb.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 09.03.2023, Erişim Saati: 08.44.; Ayrıca bk.; Seda Şentürk, ‘‘Çağdaş Müzecilik Anlayışında Çağdaş Sanatlar Müzeciliği: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi Örneği’’, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, **Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2008, ss. 102.

Yapının giriş bölümünde yer alan holün karşısında iki yönlü ahşap merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Yapının içerisindeki anıtsallık merdivenlerle, dış hattındaki ise geniş hacmi ve simetri ile sağlanmıştır. Sağ ve sola açılan kapılar ise günümüzde sergi alanı olarak kullanılan alanlara açılmaktadır. Bu kısımlarda birimlerin sınırlandırılması kaldırılarak kısmen yekpare alanlar elde edilmiştir. Alt kat odalarda sergileme alanı olarak kullanılmaktadır³⁰⁷.

Fotoğraf 3.31. Halk Evi'nin 1930'lu Yıllarına Ait Görsele³⁰⁸

Fotoğraf 3.32. Ankara Halk Evi'nin Güncel Görsele³⁰⁹

³⁰⁷ <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=35>

Erişim Tarihi: 08.06.2023, Erişim Saati: 06.53.

³⁰⁸ <http://www.eskiturkiye.net/3122/ankaradevlet-resim-ve-heykel-muzesi-1930lu-yillar>

Erişim Tarihi: 25.10.2022, Erişim Saati: 08.38.

E3 500 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 3
Tertibi	I.
Kupürü	500 “Beşyüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.500.000.000
Bastırıldığı yer	A.B.D.
Tedavüle çıkarıldığı tarih	24.04.1946
Tedavülden çekildiği tarih	15.04.1953
Zorunlu tedavül süresinin sonu	15.04.1954
Zaman aşımı süresinin sonu	15.04.1963
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.04.1963
Boyutları	85x185 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil
Arka yüz	Zeytuni yeşil
Ön yüz	İsmet İnönü’nün portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Ankara Sanat Okulu’nda uygulamalı ders yapan öğrenciler

Fotoğraf 3.33. E3 500 Türk Lirası³¹⁰

³⁰⁹<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/27082014/62294443-7a2a-40c3-acd2-e7a6fb68fd98.jpg?format=jpg&quality=50>

Erişim Tarihi: 25.10.2022, Erişim Saati: 08.38.

³¹⁰<https://www.onlinemuzayede.com/urun/3520988/t-c-3-emisyon-inonu-500-lira-seri-a1-sanat-okulu-500-lira>

Erişim Tarihi: 08.06.2023, Erişim Saati: 05.59.

Abbasiler devrinde küttab, Karahanlılar ve Selçuklular devrinde Sıbyan Mektebi veya mektep olarak anılan kelime, Osmanlı devrinde 19. yüzyılda bütün eğitim ve öğretim kurumlarını kapsayıcı bir genişlik kazanarak farklı isimlere haiz olsa da mektep yaygın kullanımıdır³¹¹. Osmanlı'da Tanzimat devrinde ilk temellerinin atıldığı bilinen Sanayi mektepleri; ıslahhane ya da kimsesiz çocuklar için kurulan küçük atölye ve barınma yerinin ötesine geçememiş daha çok bir hayır kurumu işlevi görmüşlerdir³¹². Ancak Sanayi mektebi olmadan önce sanat okulları işlevselliğiyle açılmış olan Sanat Mekteplerinin ilk olarak nerede yapılmaya başlandığıyla ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır³¹³.

Sultan Abdülaziz'in bizzat resim yapması ve resimle ilgilenmesi, 1873 yılında özellikle cemiyetlerin desteğiyle yerli ve yabancı sergilerin yapılmaya başlanmasına da ön ayak olmuştur. İstanbul Beyoğlu'nda Fransız asıllı Guillemet'in ve eşi Chinkiria'nın çabaları ile Maarif Nazırı Münif Mehmet Paşa tarafından Resim ve Mimarlık tekniğine mahsus bir güzel sanatlar okulunun açılması arz olunmuş II. Abdülhamit'in kabulüyle okul/ okullar kurulmaya başlanmıştır³¹⁴. Güzel Sanatlar okulu olarak eğitim veren kurumlarda; resim, heykeltıraşlık, mimarlık, hakkaklık gibi dersler verilmiştir³¹⁵. İstanbul, Adana, Konya, Ankara gibi çeşitli illerde açılarak faaliyet gösteren okullar Sanayi Mektepleri olarak da kullanılarak; marangozluk, kunduracılık, terzilik, demircilik, elektrik ve motor atölyeleri gibi çok sayıda eğitimin verildiği merkezler olmuşlardır³¹⁶. Bölge Sanat okullarının "07.06.1935 tarih ve 2765 sayılı kanunla" kullanma hakkı Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Güncel olarak MEB bünyesinde faaliyet gösteren asırlık okullarda mevcuttur³¹⁷.

³¹¹ Cahit Baltacı, "Mektep", **TDVİA**, C. 29, Ankara, 2004, s. 6- 7.

³¹² Mehmet Ali Yıldırım, "Tanzimat Dönemi Meslek Okulları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, 2010, s. 179- 180.

³¹³ Fatma Ürekli, "Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Kuruluşu ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 1997, s. 1.

³¹⁴ Ürekli, **agt.**, s. 1-2.

³¹⁵ Selvinaz Aydın, Ülkü Özdemir; "Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim 11.yy.- 21.yy.", **T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi**, Ankara, 2019, s. 74.

³¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; Kübra Çeber, "Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Sanayi Mektepleri Bağlamında Ankara Sanayi Mektebi", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2017, s. 63- 74.

³¹⁷ https://uluseml.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_12821254.html

Üçüncü emisyon grubunda Beş yüz Türk Lirası banknotunun arka yüzünde yer alan görüntü-Günümüzde Ankara ili Altındağ semti, Atatürk bulvarı üzerinde konuşlanmaktadır. - Ankara Sanat Okulu olarak da faaliyet göstermiş, 1923 senesinde ismi ve içeriği Sanayi Mektebi'ne dönüştürülmüş yapıdan bir görseldir³¹⁸. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak görev yapmaya başladığı süreçten üç dört sene sonra ziyaretine gittiği merkezlerden biridir³¹⁹. Görsel; 1941/42 eğitim öğrenim senesinde; Başkan İsmet İnönü'nün eğitim ve sanayi hayatına katkısını betimleyen bir sembol olarak ve başkanlık sıfatından dolayı banknotun ön yüzünde görseliyle verildiği düşünülmektedir. Elektrik motor öğrenci temrin³²⁰ (defaatle yapılan pratik-uygulama) sınıflarından bir atölye örneği olarak basılmış bir fotoğraf olması muhtemeldir (Bknz. Fotoğraf 3.34.).

1924-1927 yılları arasında "Ankara Sanat Mektebi" adını alan okulun diktörtgen planlı çift katlı açık avlulu plan tipi bulunmaktadır. Güncelde kuzey, güney ve doğu yönlerinde atölye olarak kullanılmaktadır. Ayrıca iç ve dış avlularının kuzey eksen üzerinde vurgusu rustika biçimli olarak tasarlanmıştır³²¹. Yapı yıllar içinde çok farklı tipolojiye, isimlere, eğitim sistemlerine evrilmiştir³²². "1927 yılında Ankara Mıntaka Sanat Okulu, 1935 yılında Ankara Bölge Sanat Okulu, 1943 yılında Ankara Erkek Sanat Enstitüsü, 1944 yılında Ankara Birinci Sanat Enstitüsü, Kurtuluş Savaşı yıllarında 1931 yılına kadar Maarif ve İskan ve Milli Müdafaa Vekaleti olarak kullanılmıştır. Ayrıca; Milli Mücadele'ye destek veren teçhizatı dersliklerinde koruyan yegâne okullardan olma niteliğine sahip olduğu bilgisi bulunmaktadır. 1970 yılında bünyesinde Teknisyen Okulu açılmış ve 1972 yılında "Ulus Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi" adını almıştır. 2009 yılında okulun

Erişim Tarihi: 08.06.2023, Erişim Saati: 21.46.

³¹⁸ Cumhur Başkanlığı İletişim Merkezi (**Cimer**); Milli Eğitim Bakanlığı- Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü- Altındağ İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2303374380 sayılı başvuru neticesinde sunulmuş cevap metni içeriğinden edinilmiş bilgidir.

³¹⁹Anonim, "İsmet İnönü Cumhurreisi seçildi. Büyük Millet Meclisi, 348 mevcudun ittifakile Lozan Kahramanını Devlet Riyasetine İntihab etti.", **Cumhuriyet Gazetesi Manşeti**, S. 5210, İstanbul, 12 Cumartesi İkinciteşrin, 1938, s. 1.

³²⁰ <https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 07.03.2023, Erişim Saati: 08.47.

³²¹ Çeber, **agt.**, s. 82- 84.

³²²Ayrıntılı bilgi için bknz; https://uluseml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/118514/dosyalar/2020_01/28123845_Ulus_MTA_L_Stratejik_Plan_27.01.2020_guvenli.pdf

Erişim Tarihi: 06.03.2023, Erişim Saati: 07.28.

adı" Ulus Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi" olarak devam etmekte olup halen faaldır.”³²³

Fotoğraf 3.34. Ankara Sanat Okulu’nun 1934’lü Yıllardan Görüntüsü³²⁴

Fotoğraf 3.35. Ankara Sanat Okulu/ Ankara Sanayi Mektebi İsmet İnönü Ziyareti Görseli³²⁵

Fotoğraf 3.36. Ulus Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi İsmiyle Güncel Görseli³²⁶

³²³https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_05/30125511_30093130_mesleki_teknik_egitim_kitap.pdf Erişim Tarihi: 07.02.2023, Erişim Saati: 05.41.

Ayrıca bk.; https://uluseml.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_12821254.html

Erişim Tarihi: 12.04.2023, Erişim Saati: 08.32.

³²⁴Ankara Sanayi Mektebi Arşivinden;

<https://tr.pinterest.com/pin/150378075038913144/>

Erişim Tarihi: 17.04.2023, Erişim Saati: 06.13.

Ayrıca bk.;

<https://twitter.com/ulusmesleklise>

Erişim Tarihi: 21.04.2023, Erişim Saati: 09.11.

³²⁵Ankara Sanayi Mektebi Arşivinden;

Çeber, **agt.**, s.145.

³²⁶<https://okul.com.tr/lise/ankara/ulus-mesleki-ve-teknik-anadolu-lisesi-7985>

Erişim Tarihi: 27.04.2023, Erişim Saati: 05.13.

Dördüncü Emisyon Grubu

E4 10 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 4
Tertibi	I.
Kupürü	10 “On Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.100.000.000
Bastırıldığı yer	A.B.D.
Tedavüle çıkarıldığı tarih	17.02.1947
Tedavülden çekildiği tarih	02.06.1952
Zorunlu tedavül süresinin sonu	02.06.1953
Zaman aşımı süresinin sonu	02.06.1962
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	03.06.1962
Boyutları	75x165 mm
Ön yüz	Kırmızı
Arka yüz	Kırmızı
Ön yüz	İsmet İnönü’nün portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Sultan Ahmet Çeşmesi

Fotoğraf 3.37. E4 10 Türk Lirası³²⁷

İstanbul’da Tarihi Yarımada’da, Ayasofya Cami’sinin güneydoğusunda, On Türk Lirasının Arka yüzünde güney cepheden görseli eklenen kültür varlığı; sağ- sol

³²⁷ <https://i.pinimg.com/564x/83/2f/96/832f9665732eb44d21cc126253fb2aef.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 09.21.

ve alt kısımları soyut tarzda bitkisel motiflerden oluşan, üst kısmı ise taç biçimli Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası yazısı ile sınırlandırılmış yatay bir çerçeve içinde betimlenen, Sultan Ahmet Çeşmesi'dir. III. Ahmet tarafından 1728 yılında inşa ettirilmiştir. Çeşme Sultan Ahmet Meydanı'nda Ayasofya ile Topkapı sarayı arasındadır. Camii mimarı bilinmemekle birlikte, Lale Devri Hassa Baş Mimarı Kayserili Mehmet Ağa olduğu genel olarak kaynaklarda geçmektedir³²⁸. Ancak arşiv kaydından alınan bilgiye istinaden Hassa Baş Mimarının sadece alem ve şebekelerinin yaldızlanması işini üstlendiği bildirilmektedir³²⁹.

Yatay dikdörtgen planlı, dört cepheli inşa edilen çeşmenin, kenarları pahlanarak yumuşak bir profil elde edilmiştir. Bu köşelerde sebiller, sebillerin arasında da birer çeşme yer almaktadır. (Bknz. Fotoğraf 3.38.) Sebiller, tunç şebekelere sahiptir. Çeşmelerin iki yanında yer alan mihrap biçimli nişler ile çeşmeler sınırlandırılmıştır³³⁰. Bir cephede sebil çalışanlarının girişi için çeşme yerine kapı açıklığı yer almaktadır. Mermer malzemeden meydan çeşmesi olarak inşa edilmiş eserin dört cephesinin saçak altında kitabesi bulunmaktadır³³¹.

Cephe yatay şeritlere bölünerek Türk Sanatı ve Batı Sanatına ait motiflerle bezenmiştir. Değişik unsurların bir arada kullanıldığı ancak klasik sanat unsurlarını da devam ettiren bir eser olarak bahsedilmektedir³³². Türk Sanatına ait çini ve altın yaldız süslemelerin yanı sıra, şemse ve mukarnaslar, sebillerin şebekelerinde de inşa edildiği döneme de ismini veren lale motifleri yer almaktadır. Saçağın altı ve çeşmeleri sınırlandıran şeritlerde görülen kıvrık dal motifleri ve ayna taşının iki yanında yer alan çiçek motifleri ise batı sanatının izlerindendir. Geniş saçaklı kırma çatılı üst örtü merkezde dilimli kubbe, sebillerin üzerinde de daha küçük kubbeler ile

³²⁸ Fazilet Koçyiğit, "Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 7, S. 16, Nisan 2014, s. 293.

³²⁹ Semavi Eyice, "Ahmed III Çeşmesi", **TDVİA**, C. 2, İstanbul, 1989, s. 38- 39.; Ayrıca Bakınız; Koçyiğit, **agm.**, s. 293.

³³⁰ Koçyiğit, **agm.**, s. 294.

³³¹ Kitabelerin Türkçe çevirisi için bknz; <https://i.pinimg.com/564x/71/99/5e/71995e788761a55ebd04b46103b46877.jpg>

Erişim Tarihi: 12.06.2023, Erişim Saati: 23.51.

Ayrıca bknz;

Nuran Kara Pilehvarian, Nur Urfalıoğlu, Lütfi Yazıcıoğlu; **Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, Ocak 2009, s. 96.

³³² Aslanapa, **age.**, s. 452.

vurgulanmıştır. Anıtsallık katma amacıyla kullanılan poligonal kubbeler işlevsizdir³³³.

Fotoğraf 3.38.Sultan Ahmet Çeşmesi Görseli³³⁴

³³³ Anonim, **Bir Medeniyet Mimarı İstanbul Çeşmeleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, s. 152.

³³⁴ https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=sultan%20ahmet%20%C3%A7e%C5%9Fmesi
Erişim Tarihi: 11.06.2023, Erişim Saati: 09.19.

E4 100 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 4
Tertibi	I.
Kupürü	100 “Yüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.500.000.000
Bastırıldığı yer	A.B.D.
Tedavüle çıkarıldığı tarih	18.07.1947
Tedavülden çekildiği tarih	10.10.1952
Zorunlu tedavül süresinin sonu	10.10.1953
Zaman aşımı süresinin sonu	10.10.1962
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	11.10.1962
Boyutları	83x181 mm
Ön yüz	Yeşil
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	İsmet İnönü’nün portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Rumelihisarı’ndan bir görünüm

Fotoğraf 3.39. E4 100 Türk Lirası³³⁵

³³⁵ <https://i.pinimg.com/564x/71/99/5e/71995e788761a55ebd04b46103b46877.jpg>

Erişim Tarihi: 12.06.2023, Erişim Saati: 23.49.

İkinci emisyon 500 Türk Lirası'nın arka yüzünde aynı kültür varlığı kullanılmıştır.

Beşinci Emisyon Grubu

E5 2,5 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 5
Tertibi	I.
Kupürü	2 1/2 “İkibuçuk Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.50.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.07.1952
Tedavülden çekildiği tarih	20.10.1966
Zorunlu tedavül süresinin sonu	20.10.1967
Zaman aşımı süresinin sonu	20.10.1976
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	21.10.1976
Boyutları	65x145 mm
Ön yüz	Kırmızımtrak eflatun
Arka yüz	Kırmızımtrak eflatun
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi Eski Binası, Ankara

Fotoğraf 3.40. E5 2,5 Türk Lirası³³⁶

³³⁶ <https://i.pinimg.com/564x/4c/d9/bb/4cd9bbe4e69f5f787d600773169a08e6.jpg>

Erişim Tarihi: 12.06.2023, Erişim Saati: 19.32.

Eser İki Buçuk Türk Lirası banknotun arka yüzünde, sağda etrafı natüralist bezemeli boş madalyon ile solda çerçevenin bitiminde köşebent gibi görünen rumi motifinin arasında, orta aksta yer almaktadır. Lozan Üniversitesi'nden Prof. Leon Morf'un katkılarıyla Merkez Bankasının kurulmasına ilişkin yasa tasarısı sonucunda- 30 Haziran 1930 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak- 1931 tarihinde faaliyetlerine başladığı bilgisi bulunmaktadır. 1931 ve 1971 yılları arasında aktif olarak ilk merkez bankası binası olarak faaliyet göstermiştir³³⁷.

“Yapının mimarı Avusturyalı Clemens Holzmeister olup 1886 ve 1983 arası tüm bakanlık ve yeni rejimin binaları mimara ihale edilmiştir³³⁸. Yapı Ankara'da Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktaydı. 1989 yılına kadar idare hizmet binası olarak kullanıldığı bilgisi bulunmaktadır³³⁹.” Ancak hangi yıl yapıldığıyla ilgili mevcut bilgiye ulaşamamıştır. Bu beş katlı, düzgün kesme taş malzemeli, simetrik yapı bodrumlu, dikdörtgen planlı bir eserdir. Kapı üzerinde, üç pencere içeren bir girintiye sahiptir. Binanın ön cephe giriş kapısı, yatay bir şerit oluşturan bir ön cam ile kapatılmıştır. Giriş kapısının öne doğru sundurma gibi görünen yatay üst örtüsü bulunmaktadır. Arkasında, üç katı kaplayan öndeki pencerelerin arasından iki siyah dikey şerit geçmektedir ve her katta üç pencere bulunmaktadır³⁴⁰. Zemin ve bodrum katlardaki pencereler camlıdır. Devam eden dört katta ve içindeki tüm pencereler dikdörtgendir. Her pencere arasında binanın kenarlarından başlayan altı siyah çizgi vardır. Tüm pencereler giyotin sistemlidir. Yapı, yatay bir sınır oluşturan bir korkuluk ile sona ermektedir. (Bknz. Fotoğraf 3.41.)

³³⁷ Anonim, **Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 2008, s. 4, 5.

³³⁸ Bozdoğan, **age.**, s. 85.

³³⁹ TCMB Bilgi Edinme Sistemi, Arşiv Kaydı Bilgisine istinaden edinilmiş bilgidir.

³⁴⁰ <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/9/>

Erişim Tarihi: 13.06.2023, Erişim Saati: 07.24.

Fotoğraf 3.41. Merkez Bankası, İlk İdare Merkezi Binası Görşeli³⁴¹

³⁴¹ <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/9/>
Erişim Tarihi: 13.09.2022, Erişim Saati: 06.48.

E5 10 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 5
Tertibi	II.
Kupürü	10 “On Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.300.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	26.10.1953
Tedavülden çekildiği tarih	04.07.1966
Zorunlu tedavül süresinin sonu	04.07.1968
Zaman aşımı süresinin sonu	04.07.1976
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	05.07.1976
Boyutları	71x155 mm
Ön yüz	Yeşil
Arka yüz	Koyu kırmızı
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Meriç Köprüsü

Fotoğraf 3.42. E5 10 Türk Lirası³⁴²

³⁴² <https://www.onlinemuzayede.com/urun/2813370/t-c-5-emisyon-5-tertip-10-tl-1961-seri-z43>
Erişim Tarihi: 15.06.2023, Erişim Saati: 07.32.

Koyu kırmızı renkli banknotun arka yüzünde solda dikdörtgen sağda daire bir panonun içinde yer alan kültür varlığı; kaynağını balkanlardan alarak Edirne ve Batı Trakya'yı suladıktan sonra Ege denizine dökülen Meriç Nehri ve aynı isimli köprüsüdür.

İlk Orestia ismi ile kurulan Edirne, 395 yılı ayrışmasında Bizans/ Doğu Roma İmparatorluğunun payına düşmüş, o süreçte yoğun tahribata uğramış o dönemde Hadrianapolis olarak anılmış şehirdir³⁴³.

Meriç köprüsü; Tanzimat'ı ilan eden padişah olarak bilinen (1839) Sultan Abdülmecit³⁴⁴ tarafından yaptırıldığı için, meci diye köprüsü ismi ile anılmaktadır. Köprü'nün yerinde Sultan I. Murat tarafından yaptırılmış ahşap bir köprü'nün varlığından da bahsedilmektedir³⁴⁵. Edirne il sınırları içerisinde, Edirne – Karaağaç yolundan geçen Meriç Nehri üzerinde inşa edilmiş; tarihi, kültürel ve politik değerlere sahip eserlerdendir³⁴⁶. Abdülmecit döneminde 1842 yılında yapımına başlanmış ve 1847 yılında tamamlanmıştır. Mimarı hakkında bir kitabe veya kayıt bulunmamaktadır. Osmanlı'nın ikinci payitaht şehri olarak işlev görmüş olarak Edirne'de; 263 m. uzunluğunda 7 m. genişliğinde olup 13 ayak üzerine, 12 dairevi kemerli ve yanlara doğru eğimli, tezyini üst düzey taş köprülerindendir³⁴⁷. (Bknz. Fotoğraf 3.43.) Ayakların arasında da 11 tahliye gözü yuvarlak kemerli biçimde bulunmaktadır. Edirne ve çevresindeki harabelerden getirtilmiş kesme taş malzemeden inşa olduğu bilinmektedir³⁴⁸. Ortadaki yazılı köşkü mermerden yapılmıştır. Köşk kubbesinde daha önce güneş motifinin olduğu³⁴⁹, Ergene Nehrindeki Uzun Köprü'nün kilit taşları üzerinde de; kartal, fil, kuş, aslan gibi bezemelerin varlığından yola çıkarak bir üslup olarak Edirne de figürlü süslemeye

³⁴³ Gönül Öney, **Akdeniz'de İslam Sanatı Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 179.

³⁴⁴ Ayrıntılı Bilgi için Bakınız; Aslanapa, **age.**, 521- 537.

³⁴⁵ Semavi Eyice, "Edirne Mimarisi", **TDVİA.**, C. 10, İstanbul, 1994, s. 437.

³⁴⁶ Zeki Sayar, "Edirne'nin 600. Fetih Yılı Münasebetiyle", **Arkitekt Dergisi**, C. 1962, S. 307, 1962, s. 52.

³⁴⁷ A. Süheyl Ünver, "600 Sene Sonra Edirne'nin Müstesna Manası 1362- 1962", **Arkitekt Dergisi**, C. 1962, S. 307, s. 67.

³⁴⁸ N. Çiçek Akçıl Harmankaya, "Edirne Meriç/ Mecidiye Köprüsü ve Üzerindeki Figürlü Taş Süslemeler", **Art Sanat Dergisi**, S. 10, 2018, s. 151.

³⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bknz., Cevdet Çulpan, **Türk Taş Köprüleri: Orta Çağ'dan Osmanlı Devri Sonuna Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 190- 191.

sahip taş köprülerin varlığının mümkün olabileceği dile getirilmektedir³⁵⁰. Ayrıca yapıyı eşsiz kılan özelliklerden olan diğer bezemeler; birinci boşaltma gözünde yer alan çift ejder³⁵¹ (Kesikköprü Han örneği gibi³⁵²), taş kabartma ay (Cizre Köprüsü ay gezegeni örneği gibi³⁵³) yıldız motifi (İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesindeki taş parça örneği gibi³⁵⁴) ve üçüncü köprü ayağı üzerindeki kuş tünekleridir³⁵⁵.

Fotoğraf 3.43. Edirne – Meriç/ Mecidiye Köprüsü Görseli³⁵⁶

³⁵⁰ Akçıl Harmankaya, **agm.**, s. 159.

³⁵¹ ‘‘Ejder Tasvirleri’’ hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Çaycı, **age.**, s. 240.

³⁵² Ayrıca bkz., Çaycı, **age.**, s. 86- 87.

³⁵³ Ayrıca bkz., Çaycı, **age.**, s. 135.

³⁵⁴ Ayrıca bkz., Çaycı, **age.**, s. 184.; Ay ve yıldız örneğiyle birlikte çift ejder motifi de aynı taş parça üzerinde yer almaktadır.

³⁵⁵ Akçıl Harmankaya, **agm.**, s.157- 158.

³⁵⁶ <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/12684>

Erişim Tarihi: 15.01.2023, Erişim Saati: 08.55.

E5 50 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 5
Tertibi	I.
Kupürü	50 “Elli Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.200.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.12.1951
Tedavülden çekildiği tarih	07.05.1979
Zorunlu tedavül süresinin sonu	07.05.1980
Zaman aşımı süresinin sonu	07.05.1989
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	08.05.1989
Boyutları	74x160 mm
Ön yüz	Kahverengi
Arka yüz	Kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Ulus’taki Zafer Anıtı’ndan bir figür

Fotoğraf 3.44. E5 50 Türk Lirası³⁵⁷

³⁵⁷ <https://tr.pinterest.com/pin/56154326591732268/>

Erişim Tarihi: 21.03.2023, Erişim Saati: 08.45.

E2 2,5 Türk Lirası ile E5 50 Türk Lirası'nın üzerinde bulunan kültür varlıkları ortaktır.

Fotoğraf 3.45. Ulus'taki Zafer Anıtı'ndan Banknotta da Yer Alan Görsel Ayrıntısı³⁵⁸

³⁵⁸ <https://tr.pinterest.com/pin/56154326591732268/>
Erişim Tarihi: 21.03.2023, Erişim Saati: 08.45.

E5 100 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 5
Tertibi	I.
Kupürü	100 “Yüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.700.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	10.10.1952
Tedavülden çekildiği tarih	12.04.1976
Zorunlu tedavül süresinin sonu	12.04.1977
Zaman aşımı süresinin sonu	12.04.1986
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	13.04.1986
Boyutları	80x170 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil
Arka yüz	Zeytuni yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Gençlik Parkı’ndan bir görünüm

Fotoğraf 3.46. E5 100 Türk Lirası³⁵⁹

³⁵⁹ <http://www.numismaticmarket.com/?cmd=satis&tip=101&id=10633>

Erişim Tarihi: 26.02.2023, Erişim Saati: 06.54.

Banknotun arka yüzünde yer alan kültür varlığı başkentin, Atatürk Orman Çiftliği, Çubuk Barajı gibi Cumhuriyetin 1930'lerden sonraki toplumsal yaşam alanlarına örnek olarak yapılan alanlarından³⁶⁰. Toplumun kolaylıkla ulaşabileceği, Ankara'nın merkezinde inşa edilmiş; halka açık, yeme- içme, piknik yapma ve sosyalleşme ağaçlık alanı olarak Alman Şehircisi Herman Jansen tarafından 1932'de kurgulanmıştır³⁶¹. Ankara'nın Ulus semtinde yer alan park Ankara'nın en büyük parkı olup ayrıca "Anadolu kasabaları arasında seçkin bir tablo"³⁶² olarak bahsedilen Gençlik Parkı, başkentin dört cepheden ulaşım bağlantısına açık bir konumda imar edilmiştir. Ankara'da "medeni" kent olgusunu var etme, kent imarında Anadolu'nun parkları için örnek teşkil edecek bir alan yapma hasebiyle park çok önemli görülmektedir³⁶³. Dönemin yazılı basın organı 20 Mayıs 1943 tarihli Ulus Gazetesi'nde, birinci ve üçüncü sayfaları kapsayan haberde; "Ankara Gençlik Parkı dün açıldı, kurdeleyi başvekil kesti" manşetiyle ana sayfadan yayınlanmıştır³⁶⁴.

İlk olarak Anadolu'nun dört bir köşesi ve yurtdışından çeşitli bitki topluluklarının ayrıca ağaçların temin edildiği çok geniş bir alanı kaplayan (260 dönümlük bir alana altmış bin ağaç³⁶⁵) bahçe düşünülüp uygulanmıştır. Banknotta varlığı görülen havuz üstü yapılmış köprü için; "Parkın ortasından ikiye bölen bir köprü ve havuz ile Ankara halkının su hasreti dindirilmeye çalışılmıştır³⁶⁶." denilmektedir. Ayrıca, açık hava tiyatrosu, çocuk bahçesi, gazino gibi farklı işlevsel yapılar da park alanına inşa edilmiştir. Arazinin bir bölümünde futbol sahası da

³⁶⁰ Güven Dinçer, "Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Kurulan Yaşam Alanları", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 5, S. 2, Aralık 2017, s. 322.

³⁶¹ Dinçer, **agm.**, s. 330.

³⁶² Mükerrer Arslan, Osman Zeybek, "Urban Identity and Gultural Change of Ankara Before and After the Proclamation of Republic", **Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, C. 21, S. 1, s. 45.

³⁶³ Cemile Burcu Kartal, "Cumhuriyet'in Başkentinin Mekansal Dönüşümü ve 1928- 1930 Dönemi Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Yansımaları", **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 9, Kasım 2019, s. 323.

³⁶⁴ Zeynep Sökmen Uludağ, "The social Construction Of Meaning In Landscape Architecture: A Case Study Of Gençlik Parkı In Ankara", The Middle East Technical University, **In Partial Fulfillment Of The Requirements The Degree Of Doctor Of Philosophy In Arhitecture**, Ankara, February 1998, page 187.

³⁶⁵ Uludağ, **agt.**, s. 188.

³⁶⁶ Dinçer, **agm.**, s. 330.

gençler için yapılmış olup, yeşil devrim olarak ifade edilen ağaçlandırılmış sulak alan yer almaktadır³⁶⁷. (Bknz. Fotoğraf 3.47.)

İnşası ile şehrin tam ortasından geçerek pek çok kola ayrılan İncesu Deresi'nin bataklık alanlarının veya boş düzlüklerin de düzenlenmesi amaçlanmıştır. Sergi evi, 1946 yılında operaya dönüştürülmüştür. 1951 yılında parka bir de lunapark açılmış, sağlık müzesi ve heykeller eklenmiştir. Açık hava müzesi gibi düşünülmüş alanda heykellerin çoğunluğu soyut tarzda yapılmıştır³⁶⁸. 1957 yılında Eskişehir'den getirtilen iki lokomotif park içinde sefere başlamıştır. Daha sonra lokantalar ile birlikte gazino da açılarak parkın inşasında hedeflenen Cumhuriyet'in başkentinde halkın açık ve kamusal alanlarının kullanımının ülkenin diğer şehirleri için örnek oluşturması amacı geliştirilmiştir³⁶⁹. Ancak özellikle 1970'den sonra estetik açıdan uygunsuzluk gösteren mekanların artışı ve park düzenlemesindeki alanların yeterince verimli kullanılamaması gibi belli başlı sorunlar neticesinde halkın sosyalleşmesi planlanan alanda sorunlar gözlemlenmeye başlandığı aktarılmaktadır³⁷⁰. 2009 yılı 30 Ağustos tarihinde park yeniden açılmış; geçmiş problemler göz önünde bulundurularak parkın kimliğine, yeşil dokusuna ve mimari çevreye uygun olarak yeniden dizayn edilip kurulmuştur³⁷¹.

³⁶⁷ Mehmet Nazım Özer, "Bir Kültürel Miras Olarak Gençlik Parkı", **Planlama Dergisi**, S. 4, 2005, s. 18.

³⁶⁸ Ahmet Tuğrul Polat, Banu Öztürk Kurtaslan, Esra Peker, "Gençlik Parkında Kullanılan Açık Alan Heykellerine Yönelik Park Kullanıcılarının Görsel Algıları", **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 2, s. 172.

³⁶⁹ Tansı Şenyapılı, **Cumhuriyet'in Ankara'sı**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 63.

³⁷⁰ Mehmet Nazım Özer, "Bir Kültürel Miras Olarak Gençlik Parkı", **Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını**, S. 34, 2005/4, s. 22, 23.

³⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.,

https://www.academia.edu/30101010/Gen%C3%A7lik_Park%C4%B1n%C4%B1_K%C3%BClt%C3%BCrel_Miras_Olarak_Okumak_Nevin_G%C3%BClteen_2013_pdf

Erişim Tarihi: 27.06.2023, Erişim Saati: 00.32.

Fotoğraf 3.47. Ankara Gençlik Parkı Güncel Görşeli³⁷²

³⁷² <https://www.indyturk.com/sites/default/files/styles/800xauto/public/thumbnails/image/2019/06/18/115216-593365340.jpg?itok=Bfx1i3vG>

Erişim Tarihi: 18.05.2023, Erişim Saati: 05.07.

E5 500 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 5
Tertibi	I.
Kupürü	500 “Beş yüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.500.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.04.1953
Tedavülden çekildiği tarih	01.09.1976
Zorunlu tedavül süresinin sonu	01.09.1977
Zaman aşımı süresinin sonu	01.09.1986
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	02.09.1986
Boyutları	80x170 mm
Ön yüz	Kahverengi
Arka yüz	Kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Sultan Ahmet Camii, Dikilitaş ve Hipodrom

Fotoğraf 3.48. E5 500 Türk Lirası³⁷³

³⁷³ https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.gokcemuzayede.com%2Fmuzayede%2F8865%2Ft-c-kagit-para-mini-muzayede&psig=AOvVaw2YqK5om-mjKHDSw0u52Bt_&ust=1687902344405000&source=images&cd=vfe&ved=0CBEQjRxqFwoTCJiO3_H94f8CFQAAAAAdAAAAABAw

Erişim Tarihi: 20.05.2023, Erişim Saati: 08.34.

İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Sultan Ahmet Meydanı'nda yer alan eserler meydana bulundukları konum ve şekliyle banknotun arka yüzünde yer almaktadır. Yapılar arasında en erken tarihli; "**Circus Maximus de Rome**"³⁷⁴, yapılaşmasının da bir örneği olan; MS 2. yüzyılın başlarında imparator Septimius Severus (193- 337) döneminde İstanbul'da başlayarak, İmparator Konstantinus (324- 337) ile genişletilerek inşa edilmiş "Büyük Saray"ın kuzeybatı duvarına bitişik³⁷⁵, Hipodrom'dur³⁷⁶. (Bknz. Fotoğraf 3.49.) Hipodrom Yunanca iki sözcüğün birleşiminden meydana gelmektedir. At anlamına gelen **hippos** ile; yarış pisti, yol, yarış anlamlarına gelen **dromos** kelimelerinden oluşmaktadır³⁷⁷. Roma kentlerinde sıkça görülen hipodrom yapısı geniş dikdörtgen formda olup kısa kenarları yarım daire olarak inşa edilmekte, plan olarak "U" harfi çizmektedir³⁷⁸. Meydanın ortasında Mısır Dikilitaşı, Yılanlı Sütun, Örme Sütun³⁷⁹ ve birtakım heykel at ve anıtlar yer almaktadır³⁸⁰. Roma döneminde hipodromlar önceleri gladyatör dövüşleri ve hayvan mücadelelerinin yapıldığı belli bir izleyici kapasitesine sahip alanlarken, sonra atlı araba yarışları için kullanılan halkın sosyal aktivesini icra ettiği, atlı araba yarışlarında başarı kazananların heykellerinin dikildiği alanlara evrilmiştir³⁸¹. Din dışında gerçekleşen devlet törenleri de burada yapılmaktadır. Hipodromu unutulmaz kılan tarihsel olay ise şüphesiz ki İmparator Nero'nun³⁸², hiziplerin ayaklandırmalarını bastırmak amacıyla 532'de bu meydanı ateşe vererek Nika ayaklanmasını bastırmaya çalışması olmuştur³⁸³. Otuz iki bin kişinin ayaklanmalarda öldüğü bahsi geçen hipodrom Osmanlı Dönemi'nde **Atmeydanı**³⁸⁴ olarak

³⁷⁴ Erdem Yücel, "Bizans Devrinde Hipodrom", *Arkitekt Dergisi*, C. 1966, S. 322, 1966, s. 84.

³⁷⁵ Feride İmrana Altun, "İstanbul Hipodromu'ndaki (AtMeydanı) Obelisk'in (Dikilitaş) Kaidesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Diyelektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, Bahar 2021, s. 119.

³⁷⁶ Ceren Altunbeğ Turgut, "Maviler ve Yeşiller: Bizans Atlı Araba Yarışları Çerçevesinde Taraftar Grupları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 41, S. 71, 2022, s. 124.

Secda Saltuk, *Antik Çağda Hipodromlar Circuslar*, Ege Yayınları, İstanbul, 2001, s.1.

³⁷⁷ Derya Uzun Aydın, "İstanbul At Meydanı Anıtları Üzerine Bir Deneme (Dikilitaşlar, Heykeller ve Lisippos'un Atları)", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 3, S. 1, 2013, s. 30.

³⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkzn., Arif Müfid Mansel, "İstanbul'daki Burmalı Sütun", *Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalara Toplu Bir Bakış*, *Belleten Dergisi*, C. 34, S. 134, ss.189- 209.

³⁷⁹ Uzun Aydın, *agm.*, s. 30.

³⁸⁰ Altunbeğ Turgut, *agm.*, s. 123.

³⁸¹ Altunbeğ Turgut, *agm.*, s. 123.

³⁸³ Uzun Aydın, *agm.*, s. 32.

adlandırılmış, şehzadelerin sünnet düğünleri, önemli kutlamalar ve törenler için bu alan kullanılmıştır.

At meydanının hemen yanında yer alan ve günümüzde Türk-İslam Eserleri Müzesi³⁸⁵ olarak kullanılan İbrahim Paşa Sarayı³⁸⁶ da sünnet törenlerinde saray eşrafinın törenleri izlemesi için kullanılmıştır. Bu törenlerde Osmanlı devrinde İstanbul'da çalışan her meslek erbabı bağlı oldukları lonca ile mesleklerini tanıtır şekilde geçitler yapmış, meydanda yağlı direğe tırmanma yarışları yapmış, cirit gibi çeşitli oyunlar oynanmış³⁸⁷ ayrıca toplumsal buluşma, eğlence ve siyaset alanı olarak kullanıldığı bilgisi verilmiştir³⁸⁸.

Banknotun arka yüzünde Hipodrom/ Atmeydanı/ Sultan Ahmet Meydanı olarak anılan alanda III. Tutmosis'e ait Dikilitaş (Obelisk³⁸⁹) 357'de II. Konstantin devrinde Mısır'dan yola çıkarılarak Doğu Roma'ya/ İstanbul'a getirilmiştir. Dikilitaş'ın, MS 4. yüzyılda İmparator Theodosius sayesinde meydana dikilmesi mümkün olmuştur³⁹⁰. (Bknz. Fotoğraf 3.50.) İlk olarak Kardak'taki Amon- Ra Tapınağına dikilmiş olan kırmızı Asven taşından orijinali 31,59 metre yüksekliğindeki dikilitaş; dikdörtgen kaide üzerinde, alt kısmından üçte bir kadarı eksik (Hiyeroglifin eksikliğinden ve 19,59 metre oluşundan anlaşıldığı bildirilmektedir.)³⁹¹ biçimde olup, yukarıya doğru incelererek piramidal formla sonlanmaktadır. Taşın dört yüzünde de dikey formda yazılmış hiyeroglif yazı yer almaktadır. Mısır'dan getirildikten sonra Yunanca ve Latince yazıtlar da eklenmiştir. Dikilitaş önemli kılan detay ise kaide kısmında yer alan mermer kabartmadır. Roma döneminde eklenmiş olan bu kabartmada Doğu Roma'da hipodromda³⁹² yapılan

³⁸⁴ <https://tarihdergi.com/bizansli-taraftar-imparatora-da-karsi/>

Erişim Tarihi: 10.06.2023, Erişim Saati: 18.13.

³⁸⁵ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekler/turk-ve--islam-eserleri-muzesi>

Erişim Tarihi: 14.06.2023, Erişim Saati: 07.41.

³⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., Nurhan Atasoy, İbrahim Paşa Sarayı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1972, ss. 1- 189.

³⁸⁷ Ömer Faruk Kırmıt, 'İzmir'in İşgalinden Sonra Yapılan Büyük Sultan Ahmet Mitingleri', **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 6, S. 4, Aralık 2020, s. 1331.

³⁸⁸ Doğan Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi: İstanbul**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2017, s. 85.

³⁸⁹ <https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 20.06.2023, Erişim Saati: 20.24.

³⁹⁰ İmrana Altun, **agm.**, s. 119.

³⁹¹ İmrana Altun, **agm.**, s. 119.

³⁹² Ayrıntılı Bilgi için bkz., Gilbert Dagron (Çev. İsmail Yerguz), **Konstantinopolis Hipodromu Oyunlar Halk ve Politika**, Sel Yayıncılık, 2014, ss. 380.

etkinlikten seyircilerin olduğu sahne tasvir edilmiştir. İmparator ve davetlilerin oturuş şekli, mimari detaylarıyla aktarılmıştır³⁹³.

Tarihi yarımada da Fatih semtindeki Meydana ismini veren yer, banknotun arka yüzünde de görüldüğü gibi Sultanahmet Cami'sidir. (Bknz. Fotoğraf 3.51.) Turistler ve özellikle Avrupalılar tarafından mavi, beyaz ve yeşil İznik çinilerine ve merkez kubbenin iç kısmının mavi kalemişlerine istinaden **"Blue Mosque"** Mavi Cami olarak da adlandırılan yapı; 1609- 1616 yılları arasında, Mekke'de Kabe'nin tamiri, Medine'de Mescid-i Nebevi'nin bakımı için çalışmış³⁹⁴ Mimarbaşı Sedefkar Mehmet Ağa'ya Hünkâr I. Ahmet tarafından inşa ettirilmiştir³⁹⁵. Mimarın adı dış avluda yer alan sebîl kitabesinde yer almaktadır³⁹⁶. Cami, külliye'nin (Medreseler, hünkâr kasrı, arasta, dükkanlar, hamam, sebiller, türbe, sıbyan mektebi, darüşşifa, imarethane gibi bir kısmı günümüze gelememiş yapılardan oluşmaktadır.)³⁹⁷ bir parçasıdır. Hipodromdan dolayı öne doğru uzanamayan külliye, meydanın arka kısmına doğru uzanmaktadır. Camiyi Evliya Çelebi; dört ayak üzerine mermer malzemeden gökyüzüne uzanmış yetmiş arşın yüksek, yuvarlak merkezi kubbeli, bu kubbeyi çevreleyen yarım kubbeler ile süslenmiş, iki katlı billur camlarla bezeli aydınlık bir yapı, şeklinde bahsedip tanımlamaktadır³⁹⁸. Merkezi kubbe kullanımı ile iç mekân bölünmemiş, yekpare genişlik elde edilmiştir. Merkezi kubbesi yarım daire kubbeler ile desteklenmiş, ağırlık kuleleri ile de kubbenin ağırlığı dağıtılmıştır. "İnce bir sütun üzerinde müezzin mahfili ve süslü bir sütun üzerinde hünkâr mahfili (Güneydoğu köşede)³⁹⁹ bulunmaktadır." Mermer ince işçilikli mihrabı ve Ayrıca kat kat rengarenk billur camlardan (Çini ve vitraylar kastedilmiştir.) yapılmış camiye beş ayrı kapıdan girildiği bilgisi bulunmaktadır⁴⁰⁰. Eser bilimsel anlamda çok farklı disiplinlere konu olmuştur. Sadece bünyesinde bulundurduğu malzemeleri dahi çeşitliliği açısından inter disiplinler çalışma alanlarında konu olarak işlenmiştir.

³⁹³ Seza Sinanlar, *Atmeydanı Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.55.

³⁹⁴ Aslanapa, *age.*, s. 376.

³⁹⁵ Anonim, *İstanbul'un 100 Camisi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2011, s. 166.

³⁹⁶ Aslanapa, *age.*, s. 379.

³⁹⁷ Çelik Gülersoy, *Mavi Cami*, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Semt ve Yapı Monografileri I Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1990, s. 35.

³⁹⁸ Kahraman, Dağlı; *age.*, s. 173.

³⁹⁹ Anonim, *İstanbul'un 100 Camisi*, *age.*, s. 168.

⁴⁰⁰ Kahraman, Dağlı; *age.*, s. 174.

Örneğin; farklı taş türleri⁴⁰¹, mermer, renkli granit, ahşap, maden kullanımı (sütun bilezikleri örneği)⁴⁰² gibi zengin, çok çeşitli malzemelerin bir arada kullanıldığı en güzel örneklerdendir. Renkli çinileriyle ünlü caminin çinilerinin bir kısmı 1574'teki yangında zarar görmüş olan Topkapı Sarayı hareminden getirtilmiştir. Elli farklı lale motifi, çiçek desenleri, serviler gibi hem geleneksel hem yeni tarz çinileri bünyesinde barındırmasıyla nadidedir⁴⁰³. Caminin, yirmi altı sütun üzerinde, otuz kubbeyle örtülü çift katı örten klasik Osmanlı mimarisi avlulu revaklı örneği olarak, mermer döşemelidir⁴⁰⁴. Bir Selatin Camisi olarak avlusunda ziyafetlerin verildiği, çeşitli kıymetli armağanların farklı ülkeler tarafından gönderildiği (Döneminde Habeş'te Vezirlik görevinde bulunan Cafer Paşa'nın altı tane zümrüt kandil gönderdiği, bu kandillerin sultan mahfilinin üzerine asıldığı bilgisi verilmiştir.)⁴⁰⁵ aktarılmaktadır. Caminin avlusu dört taraftan revakla çevrilidir ve merkezde şadırvan yer almaktadır. İlk defa bu yapıda vücut buldurulan rampa ile çıkılan Hünkâr Kasrı örneği, barok devri camilerinde tekrarlanan bir örneğe dönüştürülmüştür⁴⁰⁶. Dört köşeden dört minare ile yapı çerçevelenmiş, ayrıca dış köşelerin iki tanesine yerleştirilen minareler sayesinde ilk defa selatin camilerinde altı minareyle anıtsallık pekiştirilmiştir⁴⁰⁷.

⁴⁰¹ Binnaz Vural, "Tarihi Yapılarda Kalker Esaslı Taşlar Üzerinde Bakteriyel Faaliyetlerin Etkisi: Sultanahmed Camii ve Nusretiye Camii Örneği", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Temmuz 2021, s. 47.

⁴⁰² Irmak Güneş Yüceil, "Sultan Ahmed Camii Sütunları ve Bilezikleri Üzerine Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma Onarım TYL Programı**, İstanbul, 2013, ss. 21.

⁴⁰³ Aslanapa, **age.**, s. 377, Ayrıca Bknz., Anonim, **İstanbul'un 100 Camisi**, **age.**, s. 169.

⁴⁰⁴ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi", **TDVİA.**, C. 37, İstanbul, s. 498. Ayrıca bknz.; http://www.sultanahmetcami.org/tarihce_h10.html

Erişim Tarihi: 28.06.2023, Erişim Saati: 05.11.

⁴⁰⁵ Aslanapa, **age.**, s. 379.

⁴⁰⁶ Aslanapa, **age.**, s. 436.

⁴⁰⁷ Aslanapa, **age.**, s. 451. Ayrıca bknz.; Gülersoy, **age.**, s. 36.

Fotoğraf 3.49. Sultanahmet Meydanı'nın Güncel Görşeli⁴⁰⁸

Fotoğraf 3.50. Dikilitaş'ın Güncel Görşeli⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d4/Sultanahmet_Square_%28Hippodrome%29%2C_Istanbul.jpg/800px-Sultanahmet_Square_%28Hippodrome%29%2C_Istanbul.jpg
Erişim Tarihi: 03.07.2023, Erişim Saati: 16.27.

⁴⁰⁹ <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3186>
Erişim Tarihi: 19.06.2023, Erişim Saati: 05.49.

Fotoğraf 3.51. Sultan Ahmet Camisi'nin Güncel Görşeli⁴¹⁰

⁴¹⁰ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/sultanahmet-camii-ibadete-acildi-761983.html>
Erişim Tarihi: 17.06.2023, Erişim Saati: 04.10.

E5 1000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 5
Tertibi	I.
Kupürü	1000 “Bin Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.1.000.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.04.1953
Tedavülden çekildiği tarih	07.05.1979
Zorunlu tedavül süresinin sonu	07.05.1980
Zaman aşımı süresinin sonu	07.05.1989
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	08.05.1989
Boyutları	80x170 mm
Ön yüz	Eflatun
Arka yüz	Eflatun
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Rumeli Hisarı’ndan bir görünüm

Fotoğraf 3.52. E5 1000 Türk Lirası⁴¹¹

E2 500 Türk Lirası, E4 100 Türk Lirası ve E5 1000 Türk Lirası’nın arka yüzünde de aynı kültür varlığı görseli mevcuttur.

⁴¹¹ <https://tr.pinterest.com/pin/533535887087763354/>
Erişim Tarihi: 23.06.2023, Erişim Saati: 17.47.

Altıncı Emisyon Grubu

E6 5 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 6
Tertibi	I.
Kupürü	5 “Beş Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.1.274.710.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	08.01.1968
Tedavülden çekildiği tarih	16.05.1983
Zorunlu tedavül süresinin sonu	16.05.1984
Zaman aşımı süresinin sonu	16.05.1993
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	17.05.1993
Boyutları	60x135 mm
Ön yüz	Eflatun
Arka yüz	Eflatun
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Manavgat Şelalesi’nden bir görünüm

Fotoğraf 3.53. E6 5 Türk Lirası⁴¹²

⁴¹² <https://i.pinimg.com/564x/1b/3f/3e/1b3f3e72929edb683893c9ac1bd82d6f.jpg>

Manavgat Şelalesi banknotun arka yüzünde; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Beş Türk Lirası ile çerçeveli düz bir hattın içinde sağında ve solunda bulut motifinin yer aldığı şekilde görselleştirilmiştir. Antalya'nın Manavgat ilçesinde Manavgat Nehri üzerinde bulunan ulusal ve uluslararası tanınmışlığı olan, Selçuklu Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Türk devirlerine tanıklık etmiş şeleledir⁴¹³. Antalya iline yetmiş iki km uzaklıkta⁴¹⁴, Manavgat ilçesinin (Yaylaları, mağaraları, şelaleleri, kanyonları ile meşhur bir bölgedir.)⁴¹⁵ üç km kuzeyinde bulunan ve bu ilçenin adını taşıyan şelale; nehir suyunun 3 – 4 metre yüksekliğindeki bir kayadan düşmesi sonucu oluşmuştur⁴¹⁶. Ticari, ekonomik ve kültürel yönden birleştiriciliği ve önemi arttıran bir özelliği muhteva etmektedir⁴¹⁷. Düşük bir yükseklik, geniş bir alan üzerinde yüksek akış gücü sağlamaktadır. Ayrıca Oymapınar barajının inşasından sonra Manavgat Nehri'ni besleyen kaynaklar arasında en büyüğü olan baraj gölünde dumanlı karstik kaynağı bulunmaktadır. Manavgat Şelalesi çevresinde halka açık piknik alanı ve turistik yerler içinde canlı balık lokantaları gibi aktif tesisler bulunmaktadır. İlin kültür tarihi açısından önemli (Side Antik tiyatrosu, tarihi su yolları ve su kemerleri) alanlarına alternatif turizm sahası olarak özellikle 1980 sonrası katkı sağlamıştır⁴¹⁸. Sürdürülebilir turizm faaliyetleri açısından önemli bir doğal güzellik olan şelale; şiirlere, kitaplara konu olduğu gibi kültürel açıdan doğal güzelliğiyle bir tanıtım özelliği taşımakta, posta pulu⁴¹⁹ gibi materyallerde görseli kullanılmış örnekleri bulunmaktadır⁴²⁰.

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 04.40.

⁴¹³ Muhammet Güçlü, "Cumhuriyet Devrinde Manavgat Kazası (1923- 1950)", **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, S. 13, Aralık 2020, s. 149.

⁴¹⁴ Behset Karaca, "Manavgat", **Dünden Bugüne Manavgat**, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Altıncı Bölüm, C. 1, Antalya, Mayıs 2010, s. 444.

https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8695,617-dundenbuguneantalya-1cilt-manavgatpdf.pdf?0&_tag1=213D08237CF4E319F1E8A8F84F62E2B75DFF3B8D

Erişim Tarihi: 17.05.2023, Erişim Saati: 05.56.

⁴¹⁵ <https://baka.ka.gov.tr/antalya-yi-kesfet/turizm>

Erişim Tarihi: 11.03.2023, Erişim Saati: 07.53.

⁴¹⁶ <https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-22740/gezilecek-yerler.html>

Erişim Tarihi: 01.07.2023, Erişim Saati: 00.33.

⁴¹⁷ Behset Karaca, "Manavgat'ın Siyasi, İdari ve Sosyo – Ekonomik Yapısı, (XV- XIX. Yüzyıllar)", **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 2021, C. 13, S. 4, s. 1280.

⁴¹⁸ Ayhan Akış, Baştürk Kaya, "Manavgat'ın (Antalya) Alternatif Turizm Potansiyeli", **Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 3, 2018, s. 21.

⁴¹⁹ <https://www.nadirkitap.com/manavgat-selalesi-temali-turkiye-cumhuriyeti-posta-pulu-efemera17684265.html>

Erişim Tarihi: 01.03.2023, Erişim Saati: 08.14.

⁴²⁰ Engin Derman, Meriç Balcı, "Sürdürülebilir Turizm Üzerine Kavramsal Bir Çalışma", **ASEAD 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu 2- 4 Kasım 2019 Antalya Bildirileri Kitabı**, Astana Yayınları, Ankara, 2020, s. 337.

61 Fotoğraf 3.54. Manavgat Şelalesi'nin Günümüz Görseli⁴²¹

⁴²¹ <https://www.gezirehberleri.com/manavgat-selalesi/>
Erişim Tarihi: 11.09.2022, Erişim Saati: 09.02.

E6 10 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 6
Tertibi	I.
Kupürü	10 “On Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.2.136.610.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	04.07.1966
Tedavülden çekildiği tarih	21.09.1981
Zorunlu tedavül süresinin sonu	21.09.1982
Zaman aşımı süresinin sonu	21.09.1991
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	22.09.1991
Boyutları	65x140 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil
Arka yüz	Zeytuni yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Kız Kulesi

Fotoğraf 3.55. E6 10 Türk Lirası⁴²²

Yer alan kültür varlığı banknotun arka yüzünde; denizi, Kız Kulesi'ni ve İstanbul'da Salacak'ın karşısında kalacak yerleşke silüetinden oluşan biçimde görselleştirilmiştir. Kız Kulesi; Bizans ve Osmanlı Devleti'ne baş şehirlik yapmış, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin demografik ve iktisadi açıdan en önemli merkezi olan İstanbul'un⁴²³ Anadolu yakasında, Üsküdar⁴²⁴ semtinde, Marmara açıklarında Salacak önünde denizi süsleyen ada/ adacık ya da topuk denilebilecek deniz içi tarihi kayalık üzerinde yer almaktadır⁴²⁵. Evliya Çelebi'nin Beyan'ı Menazil-i Seferi Irakeyn adlı eserinde de Galata bölgesi minyatürlerinde, Üsküdar ve Kız Kulesi aslına uygun güncel konumlarıyla tespit edilerek resmedilmiştir⁴²⁶. 17. yüzyılda basılmış Evliya Çelebi Seyahatnamesinde minyatürlere dahi resmedilmiş, üzerine çeşitli efsane ve hikayelerin yazıldığı, çeşitli şekillerde betimlemelere mazhar olmuş (Yazar Refik Halit Karay solmayan Nilüfer olarak betimlemiştir.)⁴²⁷ eserin oturduğu kayalık, antik çağda "Damalis/ öküz ve Arcla/kale " olarak anılmıştır⁴²⁸. İnşa edildiği andan itibaren deniz feneri olma amacı taşısa da Roma döneminde mezar yapısı olduğu, daha sonra ise gümrük istasyonu olarak gemilerden vergi almak amacıyla kullanıldığı bilgisi mevcuttur⁴²⁹. Yapılış tarihiyle ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber tarihi geçmişinin MÖ 341 yılına kadar uzandığı bilgisi mevcuttur⁴³⁰. Bizans döneminde gümrük yapısı olarak kullanılırken çekilen zincirin ağırlığı ve Sultan Fatih ile Bizans arasında ki savaşların yanı sıra deprem yangın gibi doğal afetler nedeniyle asıl yapı (Manuel Comnenos'un inşa ettirdiği bilinen kule) yıkılmıştır. Kalıntıları denizde görülebilmektedir. Sultan Fatih'in bu adacık üzerine kale inşa ettirdiği böylece dönemin en güçlü savunma ve koruma alanlarından birisi

⁴²² <https://www.hepsiburada.com/benim-koleksiyonum-6-emisyon-2-tertip-10-turk-lirasi-cil-pm-HBC00001X4LK0>

⁴²³ Halil İncalcık, "İstanbul Türk Devri", **TDVİA.**, C. 23, İstanbul, 2001, s. 220.

⁴²⁴ M. Hanefi Bostan, "Üsküdar", **TDVİA.**, C. 42, İstanbul, 2012, ss. 364- 368.; Enis Karakaya, "Üsküdar Mimari", **TDVİA.**, C. 42, İstanbul, 2012, ss. 368- 372.

⁴²⁵ Semavi Eyice, "Fetihten Önceki Üsküdar", **Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayını**, C. 1, İstanbul, Ocak 2004, s. 19.

⁴²⁶ Gaye Bekiroğlu Keskin, Osmanlı İmparatorluğunda Haritacılık ve Matrakçı Nasuh, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya, Ekim 2017, s. 30, 31, 34, 36, 37, 38.

⁴²⁷ <https://www.istdergi.com/tarih-belge/marmaranin-solmaz-niluferi-kiz-kulesi>

Erişim Tarihi: 19.06.2023, Erişim Saati: 06.01.

⁴²⁸ Zehra Öngül, "Yeni Restorasyonu Kız Kulesi", **Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayını**, C. 1, İstanbul, Ocak 2004, s. 338.

⁴²⁹ Hüseyin Satıcıoğlu, "İki Kule Bir Efsane: Burana ve İstanbul Kız Kuleleri", **SUTAD Dergisi**, S. 49, Ağustos 2020, s. 250, 251.

⁴³⁰ Satıcıoğlu, **agm.**, s. 250.

haline getirildiği aktarılmaktadır. Güncel restorasyon çalışmalarında kule cephesi hariç, kale kalıntıları halen mevcut olduğu bilgisi bulunmaktadır. Osmanlı döneminde; kolera hastanesi karantina bölgesi (1830), sürgün, tecrit durumlarında kullanımının yanı sıra Cumhuriyet döneminde de deniz feneri, gözetleme ve radar istasyonu amaçlı da kullanılmıştır. Günümüzde müze⁴³¹- restoran⁴³² olarak kullanılan yapı iki yıla yakın bir süre restorasyon geçirmiş⁴³³, tarihi ve kültürel değerini anlatmak amacıyla gerçekleştirilen düzenli organizasyonların yapıldığı turistik ve sosyal aktivite alanı olarak da (Atatürk'ün ziyaret hatıratlarında da bu amaç belirtilmiştir.)⁴³⁴ kullanılmaktadır⁴³⁵.

Kule, günümüzdeki görünümünü II. Mahmut dönemindeki onarım çalışmalarında kazanmıştır. (Bknz. Fotoğraf 3.56.) 18 metre yüksekliğinde, beş katlı yapılmıştır. 1941 yılı ve eserin formu hakkında İbrahim Hakkı Konyalı; “Temeli ve alt katın bazı kısımlarını Sultan Fatih’in yaptırdığını, ana giriş kapısının mermer malzemeden yapıldığını, birinci katında bir depo ve iç içe yapılmış iki odasının varlığını, ilk katından sekiz basamaklı merdiven ile kulenin giriş kapısına çıkıldığını, on dört merdivenle üçüncü kata çıkıldığını, kulenin dört köşeli katının üçüncü kat olup sekiz adet pencereden oluştuğunu, sonraki katların iki kat halinde vücut bulduğunu” aktarmaktadır⁴³⁶. Kare planlı olan kulenin tepesindeki balkonlu kısım köşktür. Köşk kısmı poligonal formdadır. Üst örtüde kullanılan kubbe dilimli geniş saçaklara sahiptir. Kule tepesinde ise bayrak direği yer almaktadır. Giriş kısmı, karaya bakan tarafta (Salacak) yer almakta olup, iki sütunlu revak ile vurgulanmıştır. Kapının üzerinde üçgen çerçeve içerisinde, son halinin banisi II. Mahmut’un tuğrası yer almaktadır. Ayrıca sultan döneminde tamamı ahşap olduğu bilinen yangında yok olan kule, tamamıyla taş malzemeden yeniden inşa edilmiştir. Turizm merkezlerinden olan, tarihi açıdan farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış, değişim ve

⁴³¹ <https://istanbulseyret.ibb.gov.tr/kiz-kulesi/>

Erişim Tarihi: 04.06.2023, Erişim Saati: 06.48.

⁴³² <https://basin.ktb.gov.tr/TR-292185/kiz-kulesi39nde-restorasyon-calismalari-basladi.html>

Erişim Tarihi: 11.06.2023, Erişim Saati: 08.11.

⁴³³ Ayrıntılı bilgi için bknz., Zeynep Ahunbay, “İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığı’na Kız Kule’sinin Restorasyonu konusunda ICOMOS tarafından sunulan rapor” **İstanbul Tarih Vakfı**, S. 33, İstanbul, 2000.; Ayrıca bk., Öngül, **agm.**, s. 341.

⁴³⁴ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96545/ataturkun-istanbul-seyahati.html>

Erişim Tarihi: 23.06.2023, Erişim Saati: 08.37.

⁴³⁵ Öngül, **agm.**, s. 337, 338, 339, 340, 341.

⁴³⁶ Vildan Göksoy Özkan, “İstanbul Silüetinin Vazgeçilmez Kız Kulesi”, **İstanbul Journal of Social Sciences**, S. 1, 2012, s. 2.

dönüşümlerle medeniyetlerin tanığı efsanelere konu olmuş bir kültür varlığı konumundadır⁴³⁷.

63 Fotoğraf 3.56. Kız Kulesi Güncel Görseli⁴³⁸

⁴³⁷ Satıcıoğlu, **agm.**, s. 250, 251, 256.

⁴³⁸ <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/kiz-kulesi/35>

Erişim Tarihi: 24.06.2023, Erişim Saati: 09.14.

E6 20 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 6
Tertibi	I.
Kupürü	20 “Yirmi Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.1.000.000.000
Bastırıldığı yer	İngiltere
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.06.1966
Tedavülden çekildiği tarih	21.08.1987
Zorunlu tedavül süresinin sonu	21.08.1988
Zaman aşımı süresinin sonu	21.08.1997
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	22.08.1997
Boyutları	66x143 mm
Ön yüz	Açık kahverengi
Arka yüz	Açık kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Anıtkabir’den bir görünüm

Fotoğraf 3.57. E6 20 Türk Lirası⁴³⁹

⁴³⁹ <https://www.pinterest.ca/pin/61994932355277433/>

Erişim Tarihi: 27.05.2023, Erişim Saati: 05.19.

İnterdisipliner çalışmalara konu olan Türkiye Cumhuriyeti kurucu başkanının⁴⁴⁰ ebedi istirahat yeri yirmi Türk lirası banknotunun arka yüzünde görülmektedir. Banknotta; Hürriyet Kulesi'nin önünde yer alan, elinde kitap tutan (aydın insan ile Türk gençliğini temsil eden), başında miğferli (Türk askeri ile Türk Ordusunu temsil eden) asker ile banknotta görülmeyen daha gerideki yöresel kıyafetli (Türk köylüsü temsili) erkek heykel grubu ile mozole görselleştirilmiştir⁴⁴¹. Anıt, günümüzde Ankara'nın Çankaya ilçesinin Anıttepe semtinde yer almaktadır. Eserin mimarlarının dilinden mekânın konumunun tanımı; "Ankara istasyonunun güney cephesinde, istasyon, Gazi Enstitüsü, Bakanlıklar ve Bahçelievler dörtgeninin tam ortasında takriben 45 metre yükseklikteki Rasad tepededir."⁴⁴² Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefatından sonra naaşı geçici olarak Etnoğrafya Müzesi'nde⁴⁴³ kalmış, inşa edilmesi planlanan mezar kompleksi için bir yarışma düzenlenmiştir. Emin Onat⁴⁴⁴ ve Orhan Arda'nın projesi yarışma⁴⁴⁵ sonucunda seçilmiş, 1944'te inşa işlemlerine başlanmıştır⁴⁴⁶. 1953'te Atatürk'ün naaşının Şeref Holü kısmındaki sembolik lahdin alt kısmındaki mezar odasına yerleştirilmesiyle inşaat tamamlanarak ziyarete açılmıştır.⁴⁴⁷ (Bknz. Fotoğraf 3.58.)

Kompleks, Barış Parkı olarak adlandırılan ağaçlık alanla çevrilidir. Ana giriş kapısından girildikten sonra aslanlı yol başlamaktadır. Karşılıklı olarak yirmi dört adet aslanın sıralandığı yolda aslanlar⁴⁴⁸, "plastik sanatların vazgeçilmez motifleri"⁴⁴⁹ olarak ayrıca heykel sanatında da sıkça kullanılmış olup, 12 Türk

⁴⁴⁰ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96300/ataturk39un-hayati.html>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 07.42.

⁴⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hürriyet Kulesi;

<https://www.ankara.bel.tr/ankara-kent-rehberi/anitkabir>

Erişim Tarihi: 07.09.2022, Erişim Saati: 05.33.;

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96392/anitkabir.html>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 08.19.

⁴⁴² Emin Onat, Orhan Arda, "Anıt- Kabir", *Arkitekt Dergisi*, C. 1955, S. 1955- 02 (280), s. 59.

⁴⁴³ Hazırlayan Muammer Bedil Taylak, *Fotoğraflarla Etnografya'dan Anıtkabir'e*, TBMM yayımları, I. Baskı, Ankara, Kasım 2021, s. 26- 30.

⁴⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Anonim, "Kaybettiğimiz Kıymetler: Ord. Prof. Dr. h. C. Mimar Emin Onat", *Arkitekt Dergisi*, C. 1961, S. 03, İstanbul, 1961, s. 122.

⁴⁴⁵ Zeki Sayar, "Anıt- Kabir Müsabakası Münasebetile", *Arkitekt Dergisi*, C. 1943, S. 133- 134, İstanbul, 1943, ss. 1- 21.; Selim Benar, R. Ediz, D. Kamçıl, *Arkitekt Dergisi*, C. 1943, S. 137- 138, s. 106.;

⁴⁴⁶ Sabit Dokuyan, "Anıtkabir Nasıl İnşa Edildi? Süreci ve Tartışmalar", *History Studies International Journal of History*, C. 6, S. 5, Eylül 2014, s. 135.

⁴⁴⁷ Nurettin Can Gülekli, *Anıtkabir Rehberi*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1993, s. 17.

⁴⁴⁸ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anitkabir/?pdf=3852>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 07.42.

⁴⁴⁹ Ayrıca bkz., Aslan ve aslan burcu plastik sanatlardaki örnekleri için, Çaycı *age.*, s. 243- 244.

devletini, sükuneti ve sabrı temsil etmektedir. Zeminde yer alan kesme taş döşemede taşların boyutları ve aralıkları bilinçli olarak yatay paralel ve simetrik yerleştirilmeyerek yürüyenlerin başlarını eğmeleri amaçlanmıştır. Aslanlı yolun dört köşesinde birer tane, tören meydanın köşelerinde birer tane ve meydan çıkışında iki tane olmak üzere toplam 10 adet kule bulunmaktadır. Aslanlı yoldan sonra karşılıklı olarak kadın ve erkek heykel grupları ile Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzeleri yer almaktadır. Tören meydanı, Şeref holünün revakla çevrili avlusu olup anma törenleri bu alanda yapılmaktadır. Zeminde ablak tekniği ile kilim motifleri yer almaktadır. II. Ulusal Mimarlık Akımının etkileri görülen komplekste, Türk sanatçıların yaptığı her dokunuş; ‘‘Kaç asırdır aşkını heyecanını ilk defa tespit etme imkanına taş bir anıtta kavuştu.’’⁴⁵⁰ sözleriyle ifade edilmiştir. Türk, İslam ve Osmanlı motiflerinin kompozisyonu ile süsleme programı oluşturulmuştur. Ana mezar yapısının mozole benzeri planı ise Anadolu topraklarının tarihsel geçmişinin bir uyarlamasıdır. Aslanlı yolda kullanılan aslan figürlerinde de Hitit aslanı seçilmiştir. Mozole, çok sayıda basamak ile zeminden yükseltilmiştir. Cephesinde Gençliğe Hitabe ve Onuncu Yıl Marşı yer almaktadır. Merdivenlerin orta kısmında yer alan dikdörtgen taş levha üzerinde ise Atatürk’ün ‘‘Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir.’’ sözü yer almaktadır⁴⁵¹. Merdivenlerin iki yanında yer alan kabartmalarda Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Sakarya Meydan Muhaberesi tasvirleri işlenmiştir.⁴⁵² Mozole, dört cepheden kolonlarla çevrilidir. Üst örtüde kilim motiflerinden oluşturulmuş mozaik süsleme yer almaktadır. Zeminde ise farklı renkte mermerlerin kullanımıyla bezeme sağlanmıştır⁴⁵³. Lahidin arkasında yer alan ve beden duvarı yüksekliğinde pencere açıklığı ile aydınlatma sağlanmakta olup, diğer iki duvarda yer alan açıklıklar hole geçiş içindir⁴⁵⁴. Ulu

Önder Mustafa Kemal Atatürk’ün⁴⁵⁵ ebedi istirahat yeri olarak tasarlanıp

⁴⁵⁰ Falih Rıfkı Atay, ‘‘Anıt- Kabir İnşaatı Münasebetile’’, **Arkitekt Dergisi**, C. 1950, S. 07- 10, İstanbul, 1943, s. 197.

⁴⁵¹ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96392/anitkabir.html>
Erişim Tarihi: 14.06.2022, Erişim Saati: 07.13.

⁴⁵² Murat Cura, ‘‘Anıtkabir- Sakarya Meydan Muharebesi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi Kabartmalarının Koruma ve Onarım Uygulamaları’’, **Akademik Sanat Dergisi**, S. 17, 2022, ss. 87- 102.

⁴⁵³ Alev Çakmakoglu Kuru, ‘‘Anıtkabir’deki Renkli Taş Süslemeler- İkonografik Bir Yaklaşım’’, **Sanat Tarihi Dergisi**, C. 26, S. 1, Nisan 2017, s. 74- 85.

⁴⁵⁴ Necdet Evliyagil, **Atatürk ve Anıtkabir**, Ajans Türk Yayınları, Ankara, 1988, ss. 130.

⁴⁵⁵ Ş. Gülriz Kolburan, Hande Tasa, ‘‘Atatürk’ün Lider Kişiliği: Bilişsel Faktörler Çerçevesinde Bir Değerlendirme’’, **Aydın İnsan ve Toplum Dergisi**, C. 2, S. 4, 2016, ss. 79- 98.

düzenlenmiş olan anıt; İsmet İnönü'nün sembolik lahdini, Aslanlı Yolu, Tören Meydanını, Mozoleyi, Türk Milleti için önemli kavramları isim olarak yaşatan (Cumhuriyet, hürriyet, istiklal, Mehmetçik...vb.) on adet kuleyi, Şeref Holünü, Erkek ve Kadın heykellerini, Atatürk ve Türk Devrimi Kütüphanesini bünyesinde barındıran bir kompleks olarak geniş bir çalışma alanını muhteva etmektedir⁴⁵⁶.

Fotoğraf 3.58. Anıtkabir Görseli⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., Onat, Arda, **agm.**, ss. 51- 93.; Ayrıca bkz., Atatürkçü dünya görüşünü yaymak ve Anıtkabir'i resmi, fikri, mimari, fotoğrafi gibi farklı açılardan tanıtımını sağlamak amacıyla kurulan Anıtkabir Derneği yayını **Anıtkabir Dergisi** makaleleri; Ayşe Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, ss. 558.; Anıtkabir Derneği adına imtiyaz sahibi, E. Tuğgeneral Şadi Öner, "Anıtkabir'den Haberler", **Anıtkabir Dergisi**, S. 73, Ankara, 2019, s. 50.; Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Fotoğraf Arşivi, Ayrıca bkz.,

<https://www.atam.gov.tr/fotograflar>

Erişim Tarihi: 11.06.2023, Erişim Saati: 08.16.;

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 17.06.2023, Erişim Saati: 07.45.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anitkabir/>

Erişim Tarihi: 19.06.2023, Erişim Saati: 04.13.

⁴⁵⁷ <https://staticb.yolcu360.com/blog/wp-content/uploads/2021/10/11183249/anitkabir-baris-parki.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 00.22.

E6 50 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 6
Tertibi	I.
Kupürü	50 “Elli Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.18.119.050.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	09.04.1976
Tedavülden çekildiği tarih	21.08.1987
Zorunlu tedavül süresinin sonu	21.08.1988
Zaman aşımı süresinin sonu	21.08.1997
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	22.08.1997
Boyutları	71x160 mm
Ön yüz	Kahverengi
Arka yüz	Açık kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Topkapı Sarayı’ndaki Mermer Çeşme

Fotoğraf 3.59. E6 50 Türk Lirası⁴⁵⁸

⁴⁵⁸ https://www.kitantik.com/product/Turkiye-6-Emisyon-50-Turk-Lirasi-Seri-H90-CCT_1br9qfwlfxylf7c19ij
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 05.12.

Rumilerle bezeli banknotun arka yüzünde, iki katmanlı geleneksel tığ işi desenli, pembe, turkuaz ve kahverengi renklerle bezemeli daire içinde yer alan kültür varlığı Topkapı Sarayı mermer çeşmesidir. Yeni Saray (Saray-ı Hümayun/ Saray-ı Cedide-i Amire) isimleriyle bilinen bu kompleks yapı; İstanbul'da İstanbul boğazı, Marmara Denizi ile Haliç bölgesi arasında Sarayburnu'nda yer almaktadır. Sultan Fatih'in fethinin akabinde inşa edilmeye başlanmıştır. 19. yüzyılda "Top Kapısı Sahilsarayı" adı ile anılan, yanarak yok olan I. Mahmut dönemi sarayından ilham ile bu isimle anılmaya başlanmıştır.⁴⁵⁹ Günümüzde Üçyüz bine yakın arşiv belgesiyle dünyanın en büyük müze- saraylarındadır⁴⁶⁰.

Topkapı Sarayı Birun, Enderun ve Harem isimleriyle üç avlulu olacak şekilde inşa edilmiştir. Eser, Topkapı Sarayı'nın dördüncü avlusunda yer almaktadır. Dördüncü avlu olarak adlandırılan kısım sarayın teras kullanımı amaçlı, üçüncü avlunun bir parçası olarak planlanmıştır.⁴⁶¹ Bu nedenle diğer avlular gibi anıtsal bir girişi yoktur. Zamanla, yer alan köşklerin sayısı artınca dördüncü avluya dönüşmüştür. Çeşme, lale bahçesinde rengarenk laleler içinde, Türk su mimarisinin naifliğini sergilemektedir. Mermer malzemeden yapılmış olup, havuz kısmı altıgen formdadır. Yine altıgen göbek taşı üzerinde üç kademeli olarak uygulanmış bir gövde formu bulunmaktadır.⁴⁶² Her kademede farklı bir süsleme kullanılmıştır. Örneğin; orta kısmın dendanlı dairevi aksı mermer işçiliğinin zarifliğini yansıtmaktadır. Fıskiye kısmında ise ajur tekniğinde küre yer almaktadır⁴⁶³ (Bknz. Fotoğraf 3.60.)

⁴⁵⁹ Nicole Kançal Ferrari, "Topkapı Sarayı", Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Mimari, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., C. VIII, İstanbul, 2015, s. 140.

⁴⁶⁰ <https://www.millisaraylar.gov.tr/Lokasyon/LokasyonDetay?LokasyonId=2>

Erişim Tarihi: 16.02.2023, Erişim Saati: 08.14.

⁴⁶¹ İlber Ortaylı, **Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Kültür Yayınları, Çağlayan Matbaası, İstanbul, 2010, s. 265.

⁴⁶² Anonim, **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Ankara Devlet Matbaası Yayınları, Ankara, 1933, s. 21

⁴⁶³ Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, (Çev. Türkiş Noyan), **Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 47.

Fotoğraf 3.60. Topkapı Sarayı'nda ki Mermer Çeşme⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ <https://www.canercangul.com/9564/topkapi-sarayi-koskler-bahcesindeki-fiskiyeli-havuz/>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 07.04.

E6 500 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 6
Tertibi	I.
Kupürü	500 “Beşyüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.12.510.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.09.1971
Tedavülden çekildiği tarih	15.06.1984
Zorunlu tedavül süresinin sonu	15.06.1985
Zaman aşımı süresinin sonu	15.06.1994
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.06.1994
Boyutları	80x170 mm
Ön yüz	Zeytuni yeşil ve mavi
Arka yüz	Zeytuni yeşil ve mavi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	İstanbul Üniversitesi Ana Kapısı

Fotoğraf 3.61. E6 500 Türk Lirası⁴⁶⁵

⁴⁶⁵<https://productimages.hepsiburada.net/s/112/550/110000059260772.jpg/format:webp>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 08.29.

İstanbul Üniversitesi merkez binası olarak mevcudiyet kazanan eser, Osmanlı'nın İstanbul'da Eski Saray ismi ile bilinen ilk sarayın bulunduğu mevkiye konuşlandırılmıştır.⁴⁶⁶ 16. ve 17. yüzyıllarda geçirilen büyük yangınlar hasebiyle defaatle belirli kısımları yeniden yapılan bir kompleks olmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılmasından sonra Eski Saray askerlikle ilgili işler için kullanılmıştır. Bu sebeple "Serasker Kapısı/ Bab-ı Seraskeri" isimleriyle anılmıştır.⁴⁶⁷ (Bknz. Fotoğraf 3.62.) Kapı, üzerinde yer alan kitabeye göre 1865 yılında Harbiye Nezareti için inşa edilmiştir. Roma giriş taklarına benzer üslupta inşa edilmiş olan kapı at nalı formunda geniş bir kemer ve iki yanda onu pekiştiren daha küçük boyutlu bursa kemeri formunda üçlü bir girişe sahiptir. Kemerler, ablak tekniği ve sütuncelerle vurgulanmıştır. Kemerlerden alınlığa kadar olan bölüm ajur tekniğindedir. Alınlık kısmından önceden yeşil zemin üzerine altın yaldız ile kitabe yer almaktadır bilgisine ulaşılmıştır.⁴⁶⁸ Kirpi saçak ile alınlık vurgulanmış, kirpi saçığın üzerinde ise madalyon yer almaktadır. Madalyonun üstü daha yüksek tutulmuştur ve dendanlar yer almaktadır.⁴⁶⁹ Kıрма çatı ile örtülüdür. Kapının iki yanında kısa köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen birimler yer almaktadır. İki katlı pencere sistemine sahip bu yapılarda alt kattaki pencereler sivri kemer, üst kattaki pencereler ise atnalı kemer formundadır. İki yapının da ön cephesinde saat yer almaktadır ve tüm üst örtü dendanla çevrilidir. Yapı, Neo – klasik ve eklektik üsluptadır.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Feza Günergun, Sevtap Kadioğlu, "İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 8, 2006, s. 142- 144.

⁴⁶⁷ Günergun, Kadioğlu, **agm.**, s. 141.

⁴⁶⁸ Anonim, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını, C. 3, İstanbul, 1990, s. 366.

⁴⁶⁹ Nurhan Atasoy, **Üniversite Giriş Kapısı için Rapor**, İstanbul, 1989, s. 7.

⁴⁷⁰ Cahit Kayra, **İstanbul: Mekanlar ve Zamanlar**, 1990.

Fotoğraf 3.62. İstanbul Üniversitesi Ana Giriş Kapısının Günümüze Ait Görseli / Bâb-ı Seraskerî⁴⁷¹

⁴⁷¹ <https://kulturenvanteri.com/en/yer/istanbul-universitesi-seraskerat-kapisi/#16/41.010994/28.964209>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 10.07.

E6 1000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 6
Tertibi	I.
Kupürü	1000 “Bin Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.106.273.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	29.05.1978
Tedavülden çekildiği tarih	29.09.1986
Zorunlu tedavül süresinin sonu	29.09.1987
Zaman aşımı süresinin sonu	29.09.1996
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	30.09.1996
Boyutları	82x170 mm
Ön yüz	Mor
Arka yüz	Mor
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	İstanbul Boğazı’ndan bir görünüm

Fotoğraf 3.63. E6 1000 Türk Lirası⁴⁷²

⁴⁷² <https://i.pinimg.com/originals/86/38/bb/8638bb177018f79319525e679d353b2d.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 11.46.

Birinci Köprü/ Boğaziçi Köprüsü/ 15 Temmuz Şehitler Köprüsü olarak isimlendirilmiş, İstanbul'da Karadeniz ile Marmara denizini birbirine bağlayan boğazdaki üç köprüden ilkidir. Köprü beton ve çelik malzemeden inşa edilmiştir. Beylerbeyi ve Ortaköy sırtları üzerinde 1560 metre uzunluğunda, 33,40 metre genişliğinde ve 64 metre yüksekliğinde inşa edilmiştir. 20 Şubat 1970 tarihinde kurulmuş ve Cumhuriyetin 50. yıl dönümüne denk gelen 29 Ekim 1973 tarihinde açılmıştır. Köprü günlük 130.000 araç kapasiteli 6 şeritli bir karayolu köprüsüdür. İki yakasında karada bulunan kuleler arası 1074 m'dir. Orta açıklık bir süspansiyon sistemidir. Her iki yönde 231 ve 255 metrelik ilk giriş açıklıkları asma olmayıp alttan destekli viyadükler şeklinde düzenlenmiştir.⁴⁷³ (Bknz. Fotoğraf 3.64.)

Fotoğraf 3.64. Boğaziçi Köprüsü/ 15 Temmuz Şehitleri Köprüsü Görseli⁴⁷⁴

⁴⁷³<https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Bolgeler/1Bolge/BogaziciKoprusuProjeBilgileri.pdf>

Erişim Tarihi: 28.04.2022, Erişim Saati: 01.46.

⁴⁷⁴https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSuUboh5DBGAtNYWo8kX1uNUIoOkUCKZi33nVD6aBjmswZnp_6F

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 13.51.

Yedinci Emisyon Grubu
E7 100 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	100 “Yüz Türk Lirası”
Bastırılan miktar	TL.12.798.800.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	26.12.1983
Tedavülden çekildiği tarih	21.08.1989
Zorunlu tedavül süresinin sonu	21.08.1990
Zaman aşımı süresinin sonu	21.08.1999
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	22.08.1999
Boyutları	63x131 mm
Ön yüz	Erguvan ve kahverengi
Arka yüz	Erguvan ve kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Ankara Kalesi, Mehmet Akif Ersoy’un portresi Müze haline getirilen Ankara’daki evi ve İstiklal Marşımızın ilk iki dördlüğü

Fotoğraf 3.65. E7 100 Türk Lirası⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ <https://tr.pinterest.com/pin/501729214722531733/>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 16.02.

Banknot üzerinde arka yüzde sol tarafta yer alan Mehmet Akif Ersoy’a tahsis edilmiş, ancak yapımı başlangıçta Tacettin Dergahı Bina bodrum katı ile birlikte çift katlı, olarak inşa edilmiştir. Ankara/ Altındağ’da Hacettepe semtinde, Şeyh Mustafa Tacettin tarafından 17. yüzyılda yaptırılmıştır⁴⁷⁶. Cami ve zaviye olarak inşa edilmiş, sonraki dönemlerinde genişletilmiş bir kompleks haline dönüştürülmüştür. Geleneksel Türk evi⁴⁷⁷ olarak yapılmış eser mimari olarak Geç Osmanlı dönemi mimarisinin örneklerindendir.⁴⁷⁸ Geniş bir avlulu dergahta, şeyhin önemli misafirlerini ağırladığı; üst kısım günlük misafirler için kullanışlı, alt kat servis için ayrılmış bölümlerden oluşmaktadır. Taş temel üzerine ahşap çerçeveler arası kerpiç dolguludur.⁴⁷⁹ Karkas inşa edilmiştir. Alaturka /Türk tipi kiremit çatı ile örtülüdür. Orijinal kapılar ve tavan örnekleri bulunmaktadır. Zemin kata merdivenle erişilebilir. Bodrum planının bileşenleri oda, kiler ve mutfaktan oluşmaktadır.⁴⁸⁰ Birinci katta odalar ve divanhane bulunmaktadır. Divanhane’nin tavanında altıgen bir göbek bulunmaktadır. Göbek kalemişi çiçekli süslemelerle bezenmiş, ortasında geometrik iç içe geçmiş süslemeli Türk evlerinden günümüze gelebilmiş Türk Evi tavan göbeği örneklerindendir. Ahşap çubuklu giyotin pencereler bulunmaktadır. 1925 yılında Tekke Zaviye ve Türbelerin kapatılması hakkındaki kanuna istinaden dergâh kapatılmış, yapı âtil olarak uzun yıllar kullanılmamıştır.1986 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiş, bu tarihten önce de Hacettepe Üniversitesi himayesine bir dönem verilmiş ancak bu durum da uzun soluklu olmamıştır. 1949 yılında ilk olarak müzeye çevrilmiş ev uzun süre müze olarak kalmamış, 2008 yılında çevre düzenlemesi yapılmış, 2009’da müze olarak açılarak, halen güncel işlevselliğini korumaktadır. (Bknz. Fotoğraf 3.66.)

Mehmet Akif Ersoy’da banknot arka yüzünde yer alan yedinci emisyon grubundaki portrelerdendir. Cumhuriyet ilanı öncesinde de yaşamış, eğitim ve öğrenimini bu süreçlerde tamamlamış, Cumhuriyet’in ilanından hemen önce vekillik

⁴⁷⁶ Mehmet Kurtoğlu, “Mehmet Akif Ersoy Kültür Evi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 44, 2015, s. 138.

⁴⁷⁷ Türk Evi ve Müze Ev örnekleri için Ayrıca bknz., A. Afetinan, “Ankara’nın Eski Evleri, Türk Ev Kültürü, Müze Evler”, **Belleten Arşiv**, s.123- 131.

<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/464/tur>

Erişim Tarihi: 15.06.2023, Erişim Saati: 07.27.

⁴⁷⁸ Mahmut Akok, “Ankara’nın Eski Evleri”, **Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dokümanı**, 1951, s. 28.

⁴⁷⁹ Kurtoğlu, **agm.**, s. 133- 134.

⁴⁸⁰ Kurtoğlu, **agm.**, s. 136- 137.

görevinde bulunmuş, Cumhuriyet devrinde Mısır'da davet üzerine Türkçe öğretmenliği görevini icra etmiş TC. ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin milli marşı/ İstiklal Marşı'nın dizelerini yazan -21 Mart 1921- yazar, akademisyen, şair ve bir toplum gözlemcisi, kitapları, yazıları ve şahsiyetiyle Türk tarihinin öncü isimlerindendir.

Fotoğraf 3.66. Mehmet Akif Ersoy'un Ankara'da Müzeye Dönüştürülen Evi⁴⁸¹

⁴⁸¹ <https://eldevarankara.org/wp-content/uploads/2020/11/mae-muze-ku%CC%88tu%CC%88phanesi.jpg>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 15.05.

E7 500 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	500 "Beş yüz Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.53.503.500.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.07.1983
Tedavülden çekildiği tarih	21.08.1989
Zorunlu tedavül süresinin sonu	21.08.1990
Zaman aşımı süresinin sonu	21.08.1999
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	22.08.1999
Boyutları	72x140 mm
Ön yüz	Mavi
Arka yüz	Mavi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	İzmir Saat Kulesi

Fotoğraf 3.67. E7 500 Türk Lirası⁴⁸²

⁴⁸² <https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/7.-emisyon7.-emisyon-2.-tertip-500-tur-d8-438.jpg>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 16.11.

Beş yüz Türk Lirası arka yüzünde görselleştirilen kültür varlığı İzmir Saat Kule'sidir. İzmir- Konak ilçesinde kent merkezi sembolü olarak denize nazır Raymond Pere tarafından inşa edilmiştir⁴⁸³. Dönemin Valisi (1901) Kâmil Paşa'nın oluşturduğu heyet ile bir kampanya başlatılıp, masrafların bir kısmının halkın karşılaması sağlanmıştır. Sekizgen haç şeklinde mermer bir platform üzerine inşa edilen saat kulesi, 25 m yüksekliğe dört katlı, on iki sütunlu, 81 m² zemin üzerine dört basamaklıdır.⁴⁸⁴ Üzerinde zamanı gösteren teçhizatı taşımakla birlikte; İznik, Dolmabahçe, Çanakkale örneklerinde de görüldüğü gibi çeşme kaideleri sebilli olarak inşa edilmişlerdir⁴⁸⁵. Yontma taştan Kuzey Afrika temalı çeşme ve sütunlar gövdenin dört yanında, ortasında at nalı şeklinde kemerli küçük bir niş – balkon izlenimi yaratan unsurlar vardır. Doğu ve batı, kuzeye ve güneye bakan birer Osmanlı arması mevcuttur. Sultan II. Abdülhamit'in tuğraları Kuzey ve Güneyde kabartma olarak yapılmıştır. Gövde, içleri beş kollu yıldızlarla doldurulmuş baklava dilimli kabartmalarla bezenmiştir. Gövdenin üst bölümü üç sıra mukarnas genişletilmiş ve dış yüzüne dört adet 75 cm. çapında saat konulmuştur. Saatler Almanya'dan imparator II. Wilhelm tarafından hediye olarak Osmanlı'ya gönderilmiştir.⁴⁸⁶ Kent merkezleri sembollerinden saat kulesi örneği olarak en güzel eserlerdendir. (Bknz. Fotoğraf 3.68.)

⁴⁸³ Necmi Ülker, Tasnif Kişisi: Kamil Paşa Evrakı, **İstanbul Başvekalet Arşivi**, 1991, s. 11.

⁴⁸⁴ Sabri Yetkin, **Kentsel Bir Sembolün Doğuşu İzmir Saat Kulesi**, İzmir Yayıncılık, İzmir, Ağustos 2001, s. 17- 18.

⁴⁸⁵ Hakkı Acun, **Anadolu Saat Kuleleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı 85, Ankara, 1994, s. 54.

⁴⁸⁶ <https://www.izmir.bel.tr/tr/SaatKulesi/208>

Erişim Tarihi: 11.07.2023, Erişim Saati: 05.41.

Fotoğraf 3.68. İzmir Saat Kulesi'nin Güncel Görşeli⁴⁸⁷

⁴⁸⁷ <https://izmir.ktb.gov.tr/Resim/381239,saat-kulesipng.png?0>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 17.19.

E7 1000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	100 "Bin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.416.676.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	31.03.1986
Tedavülden çekildiği tarih	03.08.1992
Zorunlu tedavül süresinin sonu	03.08.2002
Zaman aşımı süresinin sonu	03.08.2002
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	04.08.2002
Boyutları	72x140 mm
Ön yüz	Mor
Arka yüz	Mor
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Fatih Sultan Mehmet'in portresi ve İstanbul'dan görünüm

Fotoğraf 3.69. E7 1000 Türk Lirası⁴⁸⁸

⁴⁸⁸ <https://www.turkcebilgi.org/ilginc-bilgiler/entry/arka-yuzunde-istanbulun-ilk-f.html>
Erişim Tarihi: 11.02.2023, Erişim Saati: 06.48.

Banknotun arka yüzünde yer alan görseller, birbiriyle meç olmuş kültürel açıdan birbirini beslemektedir. Bu görseller Osmanlı devrinde çağ açan Sultan olarak bilinen Fatih Sultan Mehmet ve Türkiye'nin kuzey batısında yer alan Marmara adasına konuşlanan İstanbul'un, denizden bir gemi ile betimlenmiş silüetidir. Dünyanın en önemli merkezlerinden olan İstanbul; tarihi süreçte farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması, coğrafi, kültürel, ekonomik, tarihi açılardan çok hareketli oluşuyla da gözde bir il durumundadır. Konstantinopolis'in Sultan II. Mehmet tarafından fethinden sonra da Doğu Roma- Bizans yönetimindeki korunmuş hali devam ettirilmiştir. Osmanlı devri öncesi ve sonrasında da farklı açılardan oldukça yoğun araştırma ve çalışmalara beşiklik etmiş bir kenttir. Günümüzdeki adıyla İstanbul; Megara'dan gelen kolonistler tarafından, Haliç'in bittiği Marmara Denizinin başladığı yerde MÖ 7. yüzyılın ortalarına doğru kurulmuştur. Byzans ismi kurucusunun adına izafeten verilmiştir.⁴⁸⁹ Osmanlı'ya başkentlik etmiş kentin yoğun nüfus merkezleri "Theodosius Meydanı (günümüzde Beyazıt Meydanı), Ayasofya, Hebdomon Sarayı (Tekfur Sarayı) ve çevre mahallelerinden oluşmaktadır."⁴⁹⁰

"Topkapı Sarayının bulunduğu tepe, Beyazıt Meydanı, Süleymaniye Camii'nin bulunduğu tepe, Fatih Külliyesi'nin bulunduğu tepe, Fener- Balat semtinin bulunduğu tepe, Edirnekapı semtinin bulunduğu tepe, Kocamustafapaşa Camii'nin bulunduğu tepe" olmak üzere 7 tepe üzerinde yükselen, 2023 yılı itibarıyla 15 milyonu⁴⁹¹ aşkın nüfuslu bir şehirdir.

Constantinos dönemi şehrin imar faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı, 11 Mayıs 330'da şehrin açılışının gerçekleştirildiği, şehrin adının Constantinopolis olarak anılmaya başlandığı dönemdir. İstanbul'un deniz silüetinin banknotta kullanılmasının da örnek gösterilebileceği, en büyük gelirini deniz ticaretinden sağlayan ticari anlamda kompleks bir şehirdir. Önemli boğazları kozmopolitik yapısı ve Asya ile Avrupa'yı birleştiren kültür geçiş noktası olarak da kültürel turizm açısından da işlevsel kentlerdendir. MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda liman kenti olarak gelişmesinin akabinde aynı süreçte ilk sikkelerini bastırmıştır. I. Para reformunun Constantinos döneminde yapıldığı bilinmektedir.⁴⁹²

Kültürel açıdan sanat eserlerinin tarih boyunca farklı medeniyetlerle harmanlandığı İstanbul kenti: Depremler, yangınlar gibi afetler sebebiyle görünümü, mimarisi ve işlevselliği değişkenlik göstermiştir. İlk çağa, orta çağa, Türk dönemine tanıklık etmiş kentte, büyük/ küçük külliyeler, selatin camiler, vezir camileri, mescitler, namazgahlar, zaviye, hankah, tekke ve türbeler, saraylar, hazineleler, su

⁴⁸⁹ Selçuk Gür, *İlk İnsandan Selçuklu 'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 96.

⁴⁹⁰ <https://istanbultarihi.ist/376-sultan-mehmed-the-conquerors-istanbul>

Erişim Tarihi: 02.06.2023, Erişim Saati: 07.18. ;

Halil İnalçık, "Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, S. 1, s. 34- 69. **Alıntı**; History of İstanbul'un Türkçe Versiyonundan çevirisi, 2019 online Ansiklopedisi.

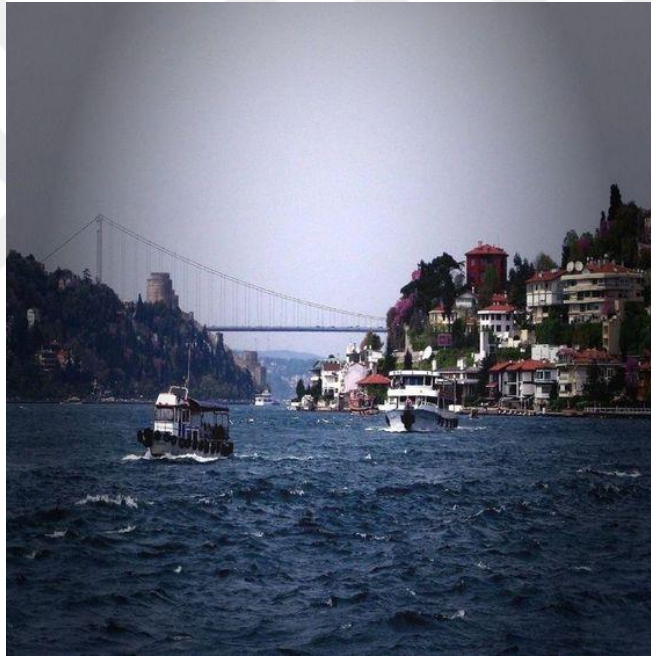
⁴⁹¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 06.57.

⁴⁹² Gür, *age.*, s. 96- 98.

yapıları, eğitim yapıları- medreseler/ mektepler⁴⁹³, askeri yapılar, kütüphaneler, ticari yapılar- bedesten/ arasta/çarşılar, eğlence yapıları- tiyatrolar/ kahvehaneler/ mesire alanları, darüşşifalar, yol ve köprüler, kiliseler, manastırlar; sivil yapılar, kamu yapıları gibi dönem, tür ve fonksiyonellik açısından çok çeşitlilik muhteva etmektedir.⁴⁹⁴

İstanbul özellikle liman kenti oluşuyla ekonomide- sanayide, kompleks kültür varlıklarının mevcudiyetiyle turizmde- sanatta⁴⁹⁵, kompleks demografik özellikleriyle çeşitlilikte- bilimde (günümüz itibarıyla kongre ana merkezi olarak da sayılmaktadır.), tarihteki siyasi koşullanmanın varlığı- gücü ve otoritesi ile varyette, Asya ve Avrupa kıtalarının geçiş noktalarından biri olması hasebiyle devinimde, insan ve insana dair çeşitli konularda güncel dünyanın ve insanlık tarihinin ana ve gözde merkezlerinden olmaya devam etmektedir.

Fotoğraf 3.70. İstanbul'dan bir Görünüm⁴⁹⁶

⁴⁹³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#5>

Erişim Tarihi: 06.06.2023, Erişim Saati: 05.21.

⁴⁹⁴ Speros Vryonis, Georg Ostrogorsky, Alice- Mary Talbot, Doğan Kuban...vd.; Bizans, Cogito Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, S. 17, s. 37, 51, 161, 374.

⁴⁹⁵ <https://istanbul.ktb.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 18.07.2023, Erişim Saati: 06.44.

⁴⁹⁶ <https://i.pinimg.com/564x/e5/2d/0d/e52d0d72d8e2f086e690303214750253.jpg>

Erişim Tarihi: 09.06.2023, Erişim Saati: 08.10.

E7 5000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	5000 "Beş bin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.252.445.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	02.11.1981
Tedavülden çekildiği tarih	31.01.1994
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.01.2004
Zaman aşımı süresinin sonu	31.01.2004
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.02.2004
Taşıdığı İmzalar	Osman ŞIKLAR, Yavuz CANEVİ
Boyutları	72x140 mm
Ön yüz	Kahverengi, oranj ve mavi
Arka yüz	Kahverengi, oranj ve mavi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Mevlâna Müzesi ve Mevlâna figürü

Fotoğraf 3.71. E7 5000 Türk Lirası⁴⁹⁷

⁴⁹⁷http://1.bp.blogspot.com/_yxKwcE0Ap04/TENUTZty3HI/AAAAAAAAAEc/DdxcKXUGv_E/s1600/7em500Olira.bmp

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 18.06.

Yapı Konya ilinde, türbesinin ismiyle anılan caddesiyle, merkezde yer almaktadır. Mevlana'ya ait olması ile mühim önem arzeden eser, Eflaki'nin (Şemsettin Ahmet) verdiği bilgiye istinaden Alameddin'i Kayser'in inşaatı idare ettiği mimarının da Bedrettin Tebrizi olduğu bilgisini nakletmektedir⁴⁹⁸. Mevlana'nın vefatından sonra, 1274 yılında Anadolu Selçuklu devrinde ve sonraki eklentilerle (Türkoğulları, Selçuklular, Karamanoğulları, Osmanlı döneminde farklı tarihi süreçler geçirmiştir⁴⁹⁹), dört fil ayağı sütun üzerine Mevlana türbesi inşa edilmiştir. Mevlevilerin bu alanı dergah olarak kullanmaya başlamaları ile derviş hücreleri, semahane, mescid, mektep, hamam, kütüphane gibi yapıları barındıran külliyeye dönüşmüştür.⁵⁰⁰ Dergaha dört ana kapıdan girilmektedir. Bunlar; dervişan, pir, çelebiyan ve hamuşan kapılarıdır. Önceleri yapının üç taraftan mezarlık ile çevrili olduğu bilinse de bunlar genişletmelerde kaldırılmıştır. Günümüzde hamuşan kapısı mezarlıktır. Bir eğitim kurumu gibi de işlev gören, (şeyhin, müderris olmasının şart koşulmasından anlaşılmaktadır.) tekkede⁵⁰¹ Anadolu'nun farklı bölgelerinde bulunan örnekler gibi bu eserde de farklı eklentiler, muhtelif süreçlerde restorasyon çalışmaları yapılmıştır.⁵⁰² 19. yüzyılın sonlarında çelebi dairesi adı verilen iç sofa ev inşa edilmiştir. Banknotta da görselinin olduğu kısım; Hz. Mevlana'nın şahsı, Sultan Veled isimli oğlu, babası Bahaeddin Veled, Çelebi mezarları ve Horasan erlerinin kabirlerinin olduğu kısım yeşil kubbeye birlikte kahverengi, yeşil, oranj renklerle görselleştirilmiştir. Mevlana Müzesi Haziresi olarak bilinen kısım Dergah müzeye dönüştürüldüğünde tahrip olmuştur⁵⁰³. Günümüzde Mevlana'nın Türbesi⁵⁰⁴ olan kısım beden duvarından yüksek tutulmuş, dilimli yüksek kasnaklı sivri külahlı kubbe ile Kubbe-i Hadra vurgulanmıştır.⁵⁰⁵

⁴⁹⁸ Önkal, **age.**, s.364. Ayrıca bkz., Haluk Karamağaralı, "Mevlana'nın Türbesi", **Türk Etnografya Dergisi**, S. 7- 8, 1964- 1965, s. 38.

⁴⁹⁹ Mustafa Çıpan, "Şehabettin Uzluğ'un Mevlevilik Mekanları ve Kültürü Hakkında Yaptığı Çalışmalar", **USAD**, Güz 2018, S. 9, s. 18.

⁵⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri, Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Adalet Matbaacılık 1991, ss. 272.

⁵⁰¹ Mustafa Kara, "Tekke", **TDVİA.**, C. 40, İstanbul, 2011, s. 368- 370.

⁵⁰² Ahmet Işık Doğan, **Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları**, Ketebe Yayınevi, 2022, s. 105.

⁵⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz., İbrahim Kunt, Murat Karademir, "Mevlana Müzesi Haziresindeki Mezar Taşlarından Örnekler, **Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C.6, S. 12, 2019, ss. 489- 516.

⁵⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., M. Baha Tanman, Sevgi Parlak, "Mimari", **TDVİA.**, C. 40, İstanbul, 2011, s. 370- 379.

⁵⁰⁵ Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Yayını, S. 91, Ankara, 1996, s. 357.

1926 tarihinde müzeye dönüştürülmüş (Bknz. Fotoğraf 3.72.), halen işlevsel olarak müze görevi gören eser, Unesco- Dünya Kültür Miras Listesinde; Somut Olmayan, İnsanlığın Kültürel Mirası başyapıtı olarak 2008’de ‘‘Mevlevi Sema Töreni’’, temsil listesinde yer almaktadır. 800. Ölüm yıldönümünde ‘‘Şeb-i Arus’’ törenleri ile dünyanın saygı ve sevgi beslediği, klasik doğunun şiir kültürünü, zihniyetini, eserleriyle dünya toplumlarını kucaklayan hümanist algısını yaymış, tasavvuf üstadı olarak anılmaktadır.⁵⁰⁶

Fotoğraf 3.72. Mevlâna Müzesi Güncel Görşeli⁵⁰⁷

⁵⁰⁶https://www.mfa.gov.tr/mevlana-celaled-din-rumi_nin-800_-dogum-yildonumu-.tr.mfa#:~:text=Mevlana%2017%20Aral%C4%B1k%201273'de,%2Di%20Ar%C3%BBs%E2%80%9C%20olarak%20adland%C4%B1r%C4%B1lmaktad%C4%B1r.

Erişim Tarihi: 11.02.2023, Erişim Saati: 06.04.

⁵⁰⁷[https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/thumbnail%20\(1\).jpg](https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/thumbnail%20(1).jpg)

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 19.36.

E7 10.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	10000 "Onbin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.720.670.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	25.10.1982
Tedavülden çekildiği tarih	15.12.1995
Zorunlu değişim süresinin sonu	15.12.2005
Zaman aşımı süresinin sonu	15.12.2005
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	16.12.2005
Taşıdığı İmzalar	Osman ŞIKLAR, İbrahim KURT
Boyutları	72x146 mm
Ön yüz	Mor ve yeşil
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Mimar Sinan'ın portresi ve Selimiye Camii

Fotoğraf 3.73. E7 10.000 Türk Lirası⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ <https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/7.-emisyon7.-emisyon-4.-tertip-10.000--41f22-.jpg>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 21.14.

Kağıt parada arka yüzde Mimar Sinan'ın portresi ardına Unesco Dünya Kalıcı Miras Listesine 2011 senesinde eklenmiş olan kültür varlığı Selimiye Camisidir⁵⁰⁹. Sultan II. Selim'in isteği üzerine usta Mimar Sinan'a inşa ettirdiği cami 1574 yılında tamamlanmış, Edirne'de Kavak ve Sayıbayır isimleriyle anılan bölgede konuşlandırılmıştır. Üç kollu Camiler sınıflandırmasında yer almaktadır. Açık ve kapalı olmak üzere iki kısımdan oluşur⁵¹⁰. Kubbe, sekiz sütuna oturarak, Mimar Sinan'ın diğer yapıları gibi yarım kubbelerle desteklenme ihtiyacı duymamıştır. Sekiz sütunun kubbeyle denk geldiği yerler ağırlık kuleleri ile desteklenmiştir.⁵¹¹ Avlulu yapı dört taraftan revaklar ile çevrilidir. Avlunun merkezinde ise şadırvan yer almaktadır. Camide galeri katı bulunmakta, günümüzde kadınlar bölümü olarak kullanılmaktadır.⁵¹² (Kuran, 1986) Kubbe ile yekpare alan yaratılmışsa da caminin merkezinde mahfil, mahfilin altında ise havuz yer almaktadır. havuzun üst, mahfilin altında ise çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Galeri katının bir kısmı kapalıdır ve bu alan 2. Selim için ayrılmıştır. Bu bölümde çini panolar ile süsleme sağlanılmıştır. 4 minare, caminin 4 köşesinde yer almaktadır.⁵¹³ (Bknz. Fotoğraf 3.74.)

Emisyon yedide on bin Türk Lirası üzerinde; önde Mimar Sinan ve mimarın kendi eserini olduğunu vurgularcasına biraz daha geride görülen Selimiye Camisi, yeşil renk ile görselleştirilmiştir. Osmanlı devleti toplumunda giyim; -usta Mimar'ın banknotta da görüldüğü gibi- "gelenek- görenekleri, azınlık olmayı, maddi kültürü, siyasi işleyişi, zihniyeti, tekstili, kadın ve erkek olarak cinsiyeti, sosyokültürel yapıyı, tüketimi, kültürü ve statüyü belirleyici unsur olarak görülmüştür.⁵¹⁴ Osmanlı zanaat dallarından biri olan zamanla sanata dönüşen terzilik mesleğinde, özellikle soylu ve mertebe sahibi insanlarda güç sembolü de olan, "16. yüzyılda en üst seviye süsleme ve malzeme kullanımına ulaşmış olan kaftan"⁵¹⁵ kıyafetiyle Mimar Sinan betimlenmiştir.⁵¹⁶ Osmanlı kültür ve geleneğini yansıtan bu erkek giyim ürünü,

⁵⁰⁹ <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44434/edirne-selimiye-camii-ve-kulliyesi-edirne.html>

Erişim Tarihi: 21.08.2022, Erişim Saati: 02.54.

⁵¹⁰ Aptullah Kuran, "Mimar Sinan'ın Camileri", **Vakıflar Dergisi**, C. 13, 1981, s. 201-204.

⁵¹¹ Doğan Kuban, **Sinan'ın Sanatı ve Selimiye**, İstanbul, 1997, s. 21.

⁵¹² Kuran, agm., s. 203.

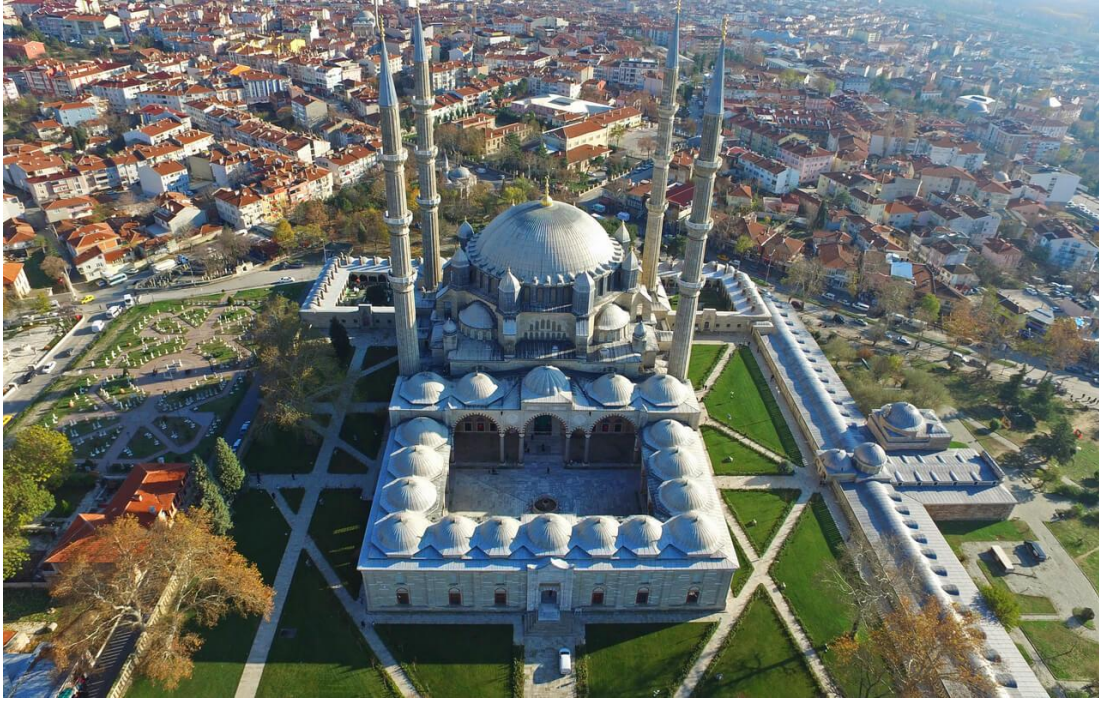
⁵¹³ Oktay Aslanapa, **Edirne'de Osmanlı Abideleri**, İstanbul, 1949, s. 107.

⁵¹⁴ Betül İpşirli Argıt, "Osmanlı İstanbul'unda Giyim Kuşam", **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Toplum**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., C. IV, İstanbul, 2015, s. 230.

⁵¹⁵ Gürdal Bike Sağduyu, "Osmanlı'da Erkek Giyiminin Modernleşme Süreci", **Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, S.17, 2017, s. 231.

⁵¹⁶ Bike Sağduyu, agm., s. 230.

Osmanlı'da ipekli ve sırmadan üretilen giyim malzemelerindendir. Statü göstergesi olan (kültürel, mesleki, dini statü) dış giyim ve gelenek unsuru olarak kullanılan başlık, Osmanlı'da kavuk ismiyle anılmış, Koca Mimarın da statü sembolü⁵¹⁷ olarak banknota eklenmiştir.

Fotoğraf 3.74. Selimiye Camii'nin Güncel Görşeli⁵¹⁸

⁵¹⁷ Bike Sağduyu, **agm.**, s. 232.

⁵¹⁸ <https://www.edirnevisit.com/guide/detail/7/selimiye-camii#images-preview-1>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 21.35.

E7 20.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	20000 "Yirmi bin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL. 9.263.100.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	09.05.1988
Tedavülden çekildiği tarih	09.09.1997
Zorunlu değişim süresinin sonu	09.09.2007
Zaman aşımı süresinin sonu	09.09.2007
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	10.09.2007
Boyutları	76x152 mm
Ön yüz	Bordo kırmızı
Arka yüz	Mor
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	T.C. Merkez Bankası İdare Merkezi Yeni Hizmet Binası'nın Gençlik Parkı'ndan bir görünümü

Fotoğraf 3.75. E7 20.000 Türk Lirası⁵¹⁹

⁵¹⁹<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/138/Product/8694/400/7dc24ecbd2df403f9d0e90382b00e08b.jpg>

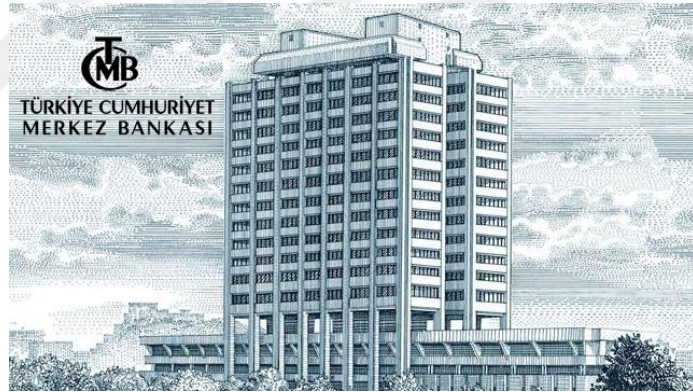
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 22.07.

Merkez Bankası İdare Merkezi Hizmet Binası banknotun arka yüzünde yer almaktadır. Şehrin tarihi merkezlerinden Ulus semtine konumlanmıştır. “1989 yılına kadar İdare Merkezi olarak kullanılan Ankara Şubesi Hizmet Binası'nın artan ihtiyaçlara cevap veremeyecek konumda olması nedeniyle yeni bir hizmet binası yapılmasına karar verilmiş, bu amaçla 1974 yılında ulusal bir mimari proje yarışması açılmıştır. Ankara Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Kompleksi gibi modern Türk mimarlığında önemli yerleri olan ifadeli binalara imza atmış Yüksek Mühendis Mimar Umut İnan tarafından tasarlanan proje birinciliğe layık görülmüştür. 1988 yılında inşaatı biten binanın, 1989'dan günümüze dek Merkez Bankası olarak hizmet etmektedir. (Bknz. Fotoğraf 3.76.) Ankara'nın Kuzey-Güney yönünde tarihi Ankara Kalesi ve Gençlik parkı yeşil aksı manzaralı bina genel olarak bakıldığında açık büro katlarını içeren yüksek blokla, sosyal amaçlı alçak bloktan oluşmaktadır. Büro hacimleri ve en üst katında bulunan geniş teraslı toplantı ve yemek salonunu içeren A Blok, büro hacimleri ve garajın bulunduğu B Blok. Başkanlık hacimlerinin bulunduğu C Blok ve sosyal hacimlerin yer aldığı D ve E Bloğu içermektedir. Bina, brüt beton ve alüminyum doğramaların hâkim olduğu dış cephesi, ahşap ve Anadolu'nun değişik yörelerinden gelen özel mermerlerin hâkim olduğu iç mekanlarıyla kurumun köklülüğünü ve ciddiyetini temsil eder. Binanın girişinde Banknot Matbaası eski grafikerlerinden Selahattin Tuğa'nın geliştirdiği bakır tekniği ile yaptığı Atatürk portresi, başkanlık girişinde ise düzenlenen bir yarışma sonucunda Heykeltıraş Ferit Özşen tarafından hazırlanan üretim dişlisi ve kasa kilit mekanizmasının stilize edildiği rölyef pano, Merkez Bankası'nın üretim sektörüne vermiş olduğu önemi simgelemektedir. İdare Merkezi Hizmet Binası, büro hacimleri dışında; toplantı salonları, yemekhane, sağlık merkezi, spor salonu, kütüphane, bankayla ilgili kıymetli evrak ve para koleksiyonunun sergilendiği müzeyi de içermektedir. Yapı, 3 bodrum, zemin ve 17 katı, 5 bloğu, 53.730 m2 kapalı alanı ile hizmet vermektedir.”⁵²⁰

⁵²⁰ TCMB Bilgi Edinme Sistemi,

<1695642916.190761.1685606957088@IDMVWASEXP2> Nolu İleti Kimliği ile

1 Haziran 2023 Saat: 11.09' da, İdare Merkezi Hizmet Binası hakkında yasal mevzuata göre gönderilen, ileti içeriğine istinaden yazılmıştır.

Fotoğraf 3.76. Merkez Bankası İdare Merkezi Yeni Hizmet Binası Görselleri⁵²¹

⁵²¹ https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/aa6d0729-0a3d-4abc-987f-8957767d442c/megamenu_bankahakkinda.jpg?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-aa6d0729-0a3d-4abc-987f-8957767d442c-nr.VQFR
 Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 11.14.
<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSggm-DSfZa90qtsiwiBoxLVjCJkj1vbSer0w&usqp=CAU>
 Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 11.15.

E7 50.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	50000 "Ellibin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL. 33.768.800.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	15.05.1989
Tedavülden çekildiği tarih	05.11.1999
Zorunlu değişim süresinin sonu	04.11.2009
Zaman aşımı süresinin sonu	04.11.2009
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	05.11.2009
Boyutları	76x152 mm
Ön yüz	Yeşil
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası'nın ön cepheden bir görünümü

Fotoğraf 3.77. E7 50.000 Türk Lirası⁵²²

⁵²² <https://www.baskentmuzayede.com/urun/6472151/7-emisyon-50-bin-lira-a28-cil>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 00.37.

TBMM binası banknotun arka yüzünde misafirlerin ağırlandığı protokol ve şeref holü olarak adı geçen kısımdan betimlenmiştir. Eser bir başkenti temsil eder nitelikte Ankara’da bakanlıklar caddesi olarak geçen kamu yapıları ve şehir merkezinin kesişim noktasında inşa edilmiştir. Clemens Holzmeister’in komisyon tarafından seçilen projesini; M. Kemal Atatürk kabine erkânıyla yaptığı görüşmeler sonucunda onaylamış inşa sürecine başlanmıştır. 1947 yılına kadar II. Dünya Savaşının getirdiği ekonomik ve toplumsal yük sebebiyle inşaata devam edilememiş kaba inşaat tamamlanmayı beklemede kalmıştır⁵²³. Ziya Payzın tarafından tamamlanarak 1961 yılında kullanımına başlanmıştır. Beş katlı yapı, betonarme karkastır. Giriş cephesi sütunlar ile vurgulanmıştır. Sütunlu bu kısım şeref holü olarak adlandırılmaktadır ve ana giriş kapısı bronzdur. (Bknz. Fotoğraf 3.78.) Cephenin vurgulandığı kısım, yan birimler ile köprü görevindedir. Orta mekânda genel kurul toplantı salonu bulunur. Salonun çevresinde ise milletvekili odaları yer almaktadır. Kompleks bir bina olup farklı fonksiyonel birimleri bir arada barındırmaktadır.

Fotoğraf 3.78. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası Güncel Görşelli⁵²⁴

⁵²³ Ziya Payzın, ‘‘Yeni Meclis Binası Hizmete Girdi’’, **Türkiye Mühendislik Haberleri İnşaat Mühendisleri Odası Yayın Organı**, İstiklal Matbaası, 1 Şubat 1961, C. 7, S. 71, Ankara, s. 4- 5.

⁵²⁴ https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/Contents/2020/07/08/thumbs_b_c_74b9710725deb1babb3479a346f594ca.jpg

Erişim Tarihi: 07.03.2023, Erişim Saati: 05.04.

E7 100.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	100.000 "Yüz bin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.227.320.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	11.11.1991
Tedavülden çekildiği tarih	05.11.2001
Zorunlu değişim süresinin sonu	04.11.2011
Zaman aşımı süresinin sonu	04.11.2011
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	05.11.2011
Boyutları	76x158 mm
Ön yüz	Kahverengi ve Yeşil
Arka yüz	Kahverengi ve Yeşil
Ön yüz	Samsun Belediye Parkı- Atatürk Heykeli, Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Ön yüz)	At üzerinde Atatürk- Heykel/ Samsun

Fotoğraf 3.79. E7 100.000 Türk Lirası⁵²⁵

⁵²⁵ <https://tr.pinterest.com/pin/331577591301604718/>

Erişim Tarihi: 04.05.2023, Erişim Saati: 05.04

Banknotun ön yüzünde sol kısımda Samsun il sınırları içinde, İlkadım ilçesinde Belediye Parkı'na yerleştirilen at üzerinde Onur Anıtı olarak da isimlendirilen Atatürk heykeli yer almaktadır⁵²⁶. Bu heykel Samsun'un kent merkezini biçimlendiren, merkez açık alanlarının ilk örneklerinden olan bir şehir teşekküllemesinde yer almaktadır. Heinrich Krippel tarafından yapılan heykelin; I. İnönü Zaferi'nin yıl dönümünde (10 Ocak) açılışı düşünülmüş ancak yetişmeyen hazırlıklar sebebiyle 15 Ocak 1932 tarihinde açılışının gerçekleştirildiği bilgisi verilmektedir⁵²⁷. Bronz olarak inşa edilmiş kaide kısmı da bulunan heykelin banknot üzerinde verilen görseli sadece; heykelin atın üzerinde sol eli kılıcının kınında yer alan, sağ eliyle kınından kılıcını çıkarmaya yeltenmiş Mareşal üniformalı Atatürk'ün, şaha kalkmış at üzerinde 4.75 m.'lik kısmından oluşmaktadır⁵²⁸. Heykelin dört cephesi sivri kemerli açılmış nişli kaidesi ile, kaide nişleri içine yerleştirilmiş kabartma tekniğiyle yapılmış figürlü ve yazıtlı bronz levhalar banknot üzerinde görselleştirilmiştir⁵²⁹.

Kamusal alanın çevre şekillenmesinde önemli rol oynayan anıt ve heykeller kültürel değerinin yanı sıra işlevsel değerleriyle de önemli unsurlardandır. Toplumun ortak buluşma ve toplanma alanı olmak, kent kimliğinin simgesini oluşturmak, kamusal alanın merkezinin tanımlanmasını sağlamak, toplum için yapılan ya da toplumun gerçekleştirdiği çeşitli organizasyonlar için ortak bir mekân olarak kullanılmak bu işlevselliğin başlıca örneklerindendir⁵³⁰. Atatürk'ün Samsun heykeli; siyasi ve ideolojik olarak Atatürk heykellerinde işlenen Erken Cumhuriyet dönemi heykel sanatını anlatan bir sembol olarak da önemlidir. Nişlerin içinde yazılı olan bir kabartma levhadan da anlaşılacağı üzere Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışının simgesi olarak da inşa ettirilmiştir. Reisicumhur anonim bir alıntıya göre bu heykel açılışı vesilesiyle kendisine halk tarafından gönderilen iltifat telgraflarına cevap vermiş; Samsun halkına beslediği ülfet, muhabbet ve teşekkürlerinin halka arzını rica ettiği bir telgraf göndermiştir⁵³¹.

⁵²⁶ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/samsun/gezilecek/yer/onur-aniti>

Erişim Tarihi: 27.06.2023, Erişim Saati: 00.17

⁵²⁷ Kıvanç Osmalı, "Atatürk'ün Samsun'a Çıkışının 80. Yıldönümünde Samsun Atlı Atatürk Anıtı", **Erdem Dergisi**, 3 Ocak 1999, C. 11, S. 33, s. 856.

⁵²⁸ Osmalı, **agm.**, s. 855.

⁵²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Osmalı, **agm.**, s. 855.

⁵³⁰ Gürkan Okumuş, Kentsel Arayüz- Heykel Kurgusu: Atatürk Anıtları, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, Bursa, 2021, s. 96. **Alıntı**; (J. McCarthy, Regeneration of Cultural Quarters: Public Art for Place Image or Place Identity?, Jurnal of Urban Design, Volume 2, Issue 11, page 243- 262.)

⁵³¹ Osmalı, **agm.**, 856. **Alıntı**; ("Gazi Hz.'nin Samsundaki Heykeli: Heykeli Yapan M. Krippel Güzel ve Şayanı Dikkat İki Nutuk Söyledi.", Milliyet, Kanunisanı: 1,6., 1932a)

Fotoğraf 3.80. Samsun Atatürk Heykeli Banknot Görsele⁵³²

⁵³² <https://isteataturk.com/g/icerik/Ataturk-Heykeli-Samsun/1554>
Erişim Tarihi: 11.04.2023, Erişim Saati: 07.05

E7 250.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	250000 "İkiyüzellibin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.70.855.250.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	02.10.1992
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2006
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2015
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2015
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2016
Boyutları	76x158 mm
Ön yüz	Mavi
Arka yüz	Mavi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Kızıl Kule, Alanya/Antalya

Fotoğraf 3.81. E7 250.000 Türk Lirası⁵³³

⁵³³ https://cdn.dsmcdn.com/ty826/product/media/images/20230414/2/324175465/377193880/1/1_org_zoom.jpg
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 04.43.

Banknotta görseli arka yüzünde bulunan Kızıl Kule, Antalya ilinin Alanya ilçesinde yer almaktadır. 1. Alaaddin Keykubat'ın fethinden sonra 1226 yılında liman ve tersane görevi görmesi için inşa edilmiştir.⁵³⁴ Deniz kıyısında olduğu için taşları kaldırmak zor olduğundan üst kısmı tuğla ile inşa edilmiştir. Bu nedenle kızıl kule olarak adlandırılmaktadır. Sekizgen yapı, savunma yapısı özellikleri taşımaktadır. Şevli ve mazgal pencere kullanılmıştır. Gözetleme ve savunma amaçlı olduğu için dendanlar ile kale görünümündedir.⁵³⁵

Fotoğraf 3.82. Antalya Kızıl Kule'nin Güncel Görşeli⁵³⁶

⁵³⁴ Mustafa Oral, **Akdeniz Işıkları**, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 87.

⁵³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, **Alanya Tarihi**, Ayaydın Matbaacılık, İstanbul, 1946.

⁵³⁶ <https://www.rehbername.com/kesfet/alanyanin-simgesi-selcuklu-saheseri-kizilkule-ve-tersane>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 05.28.

E7 500.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	500000 "Beşyüzbin Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.106.788.053.500.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	18.03.1993
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2006
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2015
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2015
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2016
Boyutları	76x160 mm
Ön yüz	Mor
Arka yüz	Mor
Ön yüz	Atatürk'ün ön cepheden bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Çanakkale Şehitleri Anıtı'nın panoramik bir görüntüsü

Fotoğraf 3.83. E7 500.000 Türk Lirası⁵³⁷

⁵³⁷ <https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/59/Product/5145/Thumb/123-2.jpg>
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 05.41.

Gelibolu Yarımadası'nda yer alan yapı 1. Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden Türk askerlerinin anısına yapılmıştır. Feridun Kıp, Doğan Erginbaş ve İsmail Utkular tarafından tasarlanan yapı 1960 yılında ziyarete açılmıştır. Anıt, 4 ayağın üzerinin düz örtülmesinden meydana gelmiştir. Üst örtünün iç kısmında mozaikten yapılmış Türk bayrağı yer almaktadır. Roma zafer taklarının farklı bir yorumu olan yapı, uzaktan küçük N harfine benzemektedir. Anıt, bir platform üzerinde yer almaktadır. Platformun 4 cephesinde Mehmetçik rölyefleri bulunmaktadır.⁵³⁸

Fotoğraf 3.84. Çanakkale Şehitleri Anıtı Görseli⁵³⁹

⁵³⁸ Mithat Atabay, “Şehitlikleri İmar Cemiyeti Arşiv Belgelerine Göre Çanakkale Şehitler Abidesi İnşaatının Tamamlanması Ve Açılış Töreni”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, 2016, s.213- 216.

⁵³⁹ <https://lh3.googleusercontent.com/p/AF1QipPcoTSgwcfQwqcGEpAYHVVHixSGoGhCDt-ZHK5Cz=s680-w680-h510>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 05.55.

E7 1.000.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	1000000 "Bir Milyon Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.563.044.000.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	16.01.1995
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2006
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2015
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2015
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2016
Boyutları	76x160 mm
Ön yüz	Bordo ve mavi
Arka yüz	Bordo ve mavi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Şanlıurfa Atatürk Barajı'nın panoramik bir görünümü

Fotoğraf 3.85. 1.000.000 Türk Lirası⁵⁴⁰

⁵⁴⁰<https://d35fbhjmrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/35/Product/9965/400/b5756da869dd4949be11f5de5fb7e635.jpg>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 06.15.

1983 yılında inşaatına başlanan barajın yapımına 1992 yılında başlandı. 8 türbinli barajın yüksekliği 169 metredir. Bu taş tipi bir barajdır. Kuyu hacmi 84,5 milyon metreküptür. Dış yüzeyi kayanın içinde kil ve topraktır. Baraj gölünün baskısı altında ilk yapısının yüksekliği 10 metre kısalmaktadır. Yapımı için; 4 Kasım 1983'te başladı. 1994 yılında tamamlanması planlanan baraj; Sulama ve enerji üretimi için inşa edilmiştir. 84,4 milyon metrekarelik kaya ve toprağı doldurma ve doldurma açısından dünyada bugüne kadar inşa edilen barajlar arasında beşinci sırada yer almaktadır.⁵⁴¹

Fotoğraf 3.86. Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali Görseli⁵⁴²

⁵⁴¹ Mehmet Tayanç, **Kent İmgesi ve Kentli Kimliği Şanlıurfa Kent İmgeleri Üzerine bir Araştırma**, DBY Yayınları, 2021, s. 147.

⁵⁴² <https://static.tumblr.net/wp-content/uploads/2018/04/ataturk-dam.jpg>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 06.27.

E7 5.000.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	5000000 "Beş Milyon Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.5.701.780.000.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	06.01.1997
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2006
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2015
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2015
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2016
Boyutları	76x162 mm
Ön yüz	Pastel sarı ve yeşilimsi kahverengi
Arka yüz	Pastel sarı ve yeşilimsi kahverengi
Ön yüz	Atatürk portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Anıtkabir

Fotoğraf 3.87. 5.000.000 Türk Lirası⁵⁴³

⁵⁴³<https://www.gokcemuzayede.com/urun/2307882/7-emisyon-10-5-milyon-turk-lirasi-lot-ct-5-milyonun-ust-kisminda-hafif-yirtik-me>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 06.41.

E6 20 Türk Lirası ile E7 5.000.000 Türk Liralarının arka yüzünde bulunan görsellerin her ikisi de farklı açılardan olsa da aynı kültür varlığını- Anıtkabir – muhteva etmektedir.

E7 20.000.000 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 7
Tertibi	I.
Kupürü	20000000 "Yirmi Milyon Türk Lirası"
Bastırılan miktar	TL.19.002.080.000.000.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	05.11.2001
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2006
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2015
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2015
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2016
Boyutları	76x162 mm
Ön yüz	Yeşil
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	Atatürk'ün cepheden bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Efes Antik Kenti – Selçuk

Fotoğraf 3.88. E7 20.000.000 Türk Lirası⁵⁴⁴

⁵⁴⁴ <https://www.gokcemuzayede.com/urun/2307881/7-emisyon-10-20-milyon-turk-lirasi-lot-cct-ca>
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 07.53.

Banknot görseli, İzmir ilinin Selçuk ilçesinde yer almaktadır. Yunan kolonileşmesinden önce de yerleşimin bulunduğu antik kent, Yunan ve Roma şehir özelliklerini çok iyi korumasının yanı sıra Hristiyanlık için de önemli bir merkezdir.⁵⁴⁵ İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra Yuhanna'nın Meryem anayı buraya getirdiğine ve Meryem ananın burada öldüğüne inanılmaktadır. Antik kentin biraz dışında yer alan Meryem Ana evinin, yaşadıkları ev olduğuna inanılmaktadır. St. Jean Kilisesi'nde ise Yuhanna'nın gömülü olduğuna inanılmaktadır. Meryem ana evine bir kilise inşa edilmiştir ve bu kilisenin Hristiyanlığın ilk 7 kilisesinden biri olduğu düşünülmektedir. Yuhanna'nın gömülü olduğu St. Jean Kilisesi ise Ayasuluktur. Bu nedenlerle kent Hristiyanlık açısından büyük öneme sahiptir. İki cadde üzerinde konumlanmış olan kent, Anadolu'da günümüze ulaşan antik kentler arasında ızgara planlı olup en iyi korunmuş olandır. Kent planı, kesintiye uğramadan izlenilebilmektedir. Yunan yerleşiminden kalan en önemli yapı dünyanın Yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağıdır. Tapınak günümüzde ayakta değildir. Antik dönemde de nehirlerin getirdiği alüvyonlar nedeniyle sorun yaşayan ve dönem dönem yer değiştiren antik kentin sıkıntısı devam etmekte olduğu için tapınağın olduğu kısım bataklıkvari bir görünümündedir. Sütunlarının pek çoğu yıkık vaziyettedir ve üst örtü bulunmamaktadır. Banknotun üzerinde de yer alan Celsus kütüphanesi Roma dönemine ait yapılardandır. (Bknz. Fotoğraf 3.89.) Kütüphanenin ön cephesi, iç mekânda ise alt kat restorasyon ile ayağa kaldırılmıştır. İkinci katın olduğu da bilinmektedir. Antik dünyada Efes kütüphanesinin çok kapsamlı olduğuna dair kaynaklar da mevcuttur. Kütüphanenin arkasında yer alan Serapis Tapınağı'nın Mısırlılarca inşa edildiği düşünülmektedir; ancak yapı Hristiyanlık döneminde kiliseye çevrilmiştir. Bu kilise de 7 kiliseden biridir. Tiyatro yapısı, Yunan tiyatrolarının mimari özelliğini göstermekte olup yamaca yaslı inşa edilmiştir, bir de küçük tiyatro olarak adlandırılan ikinci tiyatro bulunmaktadır. Roma dönemine⁵⁴⁶ ait bouleterion ise Hadrian tapınağının arkasında yer almaktadır. Bouleterionun dışında, prytaneion yapısı da kentte günümüze ulaşan yönetim yapısındanadır. Kentte hamamlar, tapınaklar, bazilikalar, stadyum, latrina, gymnasium yapıları yer

⁵⁴⁵ Ayrıca bkz., John Julius Norwich, (Çev. Nurettin El Hüseyini) **Antik Dünyayı Şekillendiren Kentler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 240.

⁵⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., F. Mercanoğlu, **Bizans Mimarisi Bibliyografyası**, Efe Akademi Yayınları, 2021, ss. 147.

almaktadır. Tüm dönemlerde kalabalık bir nüfusa sahip olan şehirde kamu yapıları talebi karşılayabilmek için birden fazla sayıda inşa edilmiştir. Kütüphaneden sonra yer alan yamaç evler, dönemin konut mimarisini yansıtmaktadır. Konutlarda mimarinin zemin mozaikleri, duvar freskoları gibi süsleme unsurları da günümüze ulaşabilmiştir. Kent, 14. Yüzyılda Türk hakimiyetine geçmiştir ve Aydınoğulları Beyliği'nin merkezi olmuştur. Bu dönemde İsa Bey Cami inşa edilmiştir. Türk hakimiyetinden sonra kent yerleşim birimleri itibariyle küçülmeye başlamıştır.

Fotoğraf 3.89. Efes Antik Kenti Görşeli⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ https://www.worldhistory.org/Library_of_Celsus/
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 07.59.

Sekizinci Emisyon Grubu

E8 1 Yeni Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 8
Tertibi	I.
Kupürü	1 "Bir Yeni Türk Lirası"
Bastırılan miktar	YTL 76.177.000
Bastırılan en son seri numarası	A-79
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2005
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2010
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2019
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2019
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2020
Boyutları	76x156 mm
Ön yüz	Bordo ve mavi
Arka yüz	Bordo ve mavi
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Atatürk Barajı, Şanlıurfa-Adıyaman

Fotoğraf 3.90. E8 1 Yeni Türk Lirası⁵⁴⁸

⁵⁴⁸ <https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/8.-emisyon8.emisyon-1-yeni-turk-lirasi-41e-93.jpg>
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 08.19.

E7 1.000.000 Türk Lirası ile E8 1 Yeni Türk Liralarının arka yüzünde bulunan görsellerin her ikisinde de Atatürk Barajına ait görsel bulunmaktadır.

E8 5 Yeni Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 8
Tertibi	I.
Kupürü	5 "Beş Yeni Türk Lirası"
Bastırılan miktar	YTL 3.055.610.000
Bastırılan en son seri numarası	G-87
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2005
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2010
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2019
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2019
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2020
Boyutları	76x162 mm
Ön yüz	Pastel sarı ve yeşilimsi kahve
Arka yüz	Pastel sarı ve yeşilimsi kahve
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka Yüz)	Anıtkabir, Ankara

Fotoğraf 3.91. E8 5 Yeni Türk Lirası⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ <https://www.benimkoleksiyonum.com/8.emisyon-5-yeni-turk-lirasi-ytl-cil-c45-serisi->
Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 09.03.

E6 20 Türk Lirası, E7 5.000.000 Türk Lirası ve E8 5 Yeni Türk Liralarının arka yüzünde bulunan görsellerin tümünde de farklı açılardan Anıtkabir bulunmaktadır.

E8 20 Yeni Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 8
Tertibi	I.
Kupürü	20 "Yirmi Yeni Türk Lirası"
Bastırılan miktar	YTL 15.619.400.000
Bastırılan en son seri numarası	I-81
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2005
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2010
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2019
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2019
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2020
Boyutları	76x162 mm
Ön yüz	Yeşil
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Efes Antik Kenti-Selçuk

Fotoğraf 3.92. E8 20 Yeni Türk Lirası⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ <https://www.gokcemuzayede.com/urun/3665195/8-emisyon-1-tertip-20-ytl-seri-i29-cil>

E7 20.000.000 Türk Lirası ile E8 20 Yeni Türk Lirasının arka yüzlerinde bulunan Efes Antik kenti görselleri ortaktır.

E8 50 Yeni Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 8
Tertibi	I.
Kupürü	50 "Elli Yeni Türk Lirası"
Bastırılan miktar	YTL 33.764.900.000
Bastırılan en son seri numarası	H-65
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2005
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2010
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2019
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2019
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2020
Boyutları	81x152 mm
Ön yüz	Turuncu
Arka yüz	Açık Kahverengi ve Turuncu
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Kapadokya

Fotoğraf 3.93. E8 50 Yeni Türk Lirası⁵⁵¹

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 09.22.

⁵⁵¹ <https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/8.-emisyon8.emisyon-50-yeni-turk-liras-8e2c-b.jpeg>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 09.41.

Kapadokya, 60 milyon yıl önce Erciyes, Hasandağ ve Göllüdağ'ın püskürttüğü lavların ve küllerin oluşturduğu yumuşak tabakaların milyonlarca yıl boyunca yağmur ve rüzgarla aşındırılmasıyla oluşan bir bölgedir.⁵⁵² Bölge zengin mimari mirasın coğrafya ve doğal yapıyla bütünleşerek oluşmuştur. Orta çağdan kaya oyma kiliseleri duvar freskleriyle bezeli olup, volkanik tüf taşından askeri ve sivil yerleşmelere ev sahipliği yapan sarp volkanik doğanın izlerini bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye ekonomisine bir Açık hava müzesi olarak turizm tanıtımı açısından katkı sağlayan en önemli bölgelerdendir.⁵⁵³

Fotoğraf 3.94. Kapadokya Bölgesinden Peri Bacaları Görşeli⁵⁵⁴

⁵⁵² Bilal Bilgili, Kapadokya Bölgesi Nevşehir Yöresi Kültürel Varlıklarının Bozulmalarına Neden Olan Etmenler, **Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 2018, s. 60- 74.

⁵⁵³ Anonim, Nevşehir İl Yıllığı 1998, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1999.

⁵⁵⁴ <https://i.pinimg.com/564x/bb/df/e1/bbdf12944ad5d8b0bf04df14984f6cb.jpg>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 10.37.

E8 100 Yeni Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 8
Tertibi	I.
Kupürü	100 "Yüz Yeni Türk lirası"
Bastırılan miktar	YTL 29.595.600.000
Bastırıldığı yer	Banknot Matbaası
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2005
Tedavülden çekildiği tarih	01.01.2010
Zorunlu değişim süresinin sonu	31.12.2019
Zaman aşımı süresinin sonu	31.12.2019
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	01.01.2020
Boyutları	81x158 mm
Ön yüz	Mavi
Arka yüz	Mavi
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	İshakpaşa Sarayı-Doğubayazıt

Fotoğraf 3.95. E8 100 Türk Lirası⁵⁵⁵

⁵⁵⁵<https://d35fbhjmrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/8/Product/8327/400/906a1231bbe448848b74df7841aa4ef2.jpg>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 11.41.

Osmanlı mimarisinin önemli örneklerinden biri olan ve Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde yer alan İshak Paşa Sarayı/ Mahmut Paşa Kalesi/ Behlül Paşa Sarayı/ Osmanlı Kalesi/ Paşa Kalesi/ İshak Paşa Şatosu- Kasrı- Külliyesi⁵⁵⁶, Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu'daki en önemli eserleri arasında yer almaktadır. İshak Paşa Sarayı, bölgeye has kalker malzemeden mimari yapısıyla uzun yıllardır zamana meydan okumaktadır. Doğu Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli eserlerinden biri olan, sarp kayalıklar arasında bir tepe üzerinde bulunan girişi doğudan olan saray, kartal yuvasını andıran görünümü 360 ayrı birimi ile Anadolu'nun nadide eserlerinden biridir. C. Texier, Fransız P. Amedee Jaubert'in seyahatnamelerinde bahsettiği bir bölge olup, saray H. 1199 VE M. 1784 tarihinde yapılmıştır. Bu tarih Harem girişindeki sekiz satırlık kitabeden anlaşılmaktadır. Çolak lakaplı Abdi paşaya sancak beyliği verildiği görevin akabininde sarayın inşasını başlattığı ancak vefat ettiği düşünülmektedir. Vefatından sonra da bu saraya gömüldüğü düşünülmektedir. (Bknz. Fotoğraf 3.96.) İshak Paşa'nın ocaklı beylerinin soyundan gelip sancak beyliği yaptığı dönemde İshak Paşa Sarayı 1784'de tamamlanmıştır.⁵⁵⁷ Saray feodal düzeni yansıtan geniş bir kompleks olup; harem, hamam, zindan ve camiden oluşmaktadır. Sarayda kullanılan ısıtma sistemi Anadolu'daki ilk örneklerden birisidir. Saray, kaval silmeler, kemerli nişler, rölyef organik ve geometrik motifler Selçuklu sanatının özelliklerini taşımaktadır.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ Yüksel Bingöl, **İshak Paşa Sarayı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 67.

⁵⁵⁷ Hamza Gündoğdu, **Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı**, Kültür Bakanlığı Yayınları- Mas Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 12- 19.

⁵⁵⁸ Gündoğdu, s. 18- 21.; Ayrıca bknz., Bingöl, **age.**, s. 192.

Fotoğraf 3.96. İshak Paşa Sarayı Görsele⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ <https://life.kelesler.com/wp-content/uploads/2020/07/1-8-800x445.png>
Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 13.41.

Dokuzuncu Emisyon Grubu

E9 20 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 9
Tertibi	I.
Kupürü	20 "Yirmi Türk lirası"
Bastırılan miktar	-
Bastırıldığı yer	Türkiye
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2009
Tedavülünden çekildiği tarih	-
Zorunlu değişim süresinin sonu	-
Zaman aşımı süresinin sonu	-
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	-
Boyutları	68x142 mm
Ön yüz	Yeşil
Arka yüz	Yeşil
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası illüstrasyonu ve Mimar Kemalettin'in bir portresi

Fotoğraf 3.97. E9 20 Türk Lirası⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ <https://tr.pinterest.com/pin/205476801729685481/>

Erişim Tarihi: 22.05.2023, Erişim Saati: 07.11.

Banknot arka yüzünde sağda Mimar Kemaleddin'in son eseri olarak portresinin solunda, illüstrasyon biçiminde yer alan günümüz Gazi Üniversitesi Rektörlük binası olarak faal olan yapıdır. Ankara'da Beşevler semtinde güncel ismiyle Gazi eğitim Fakültelerinin de içinde bulunduğu, Emniyet Mahallesinde yer almaktadır. Eser ilk olarak "Gazi İlk Muallim Mektebi" olarak 1927 yılında Gazi Mustafa Kemal Paşa Mektebi⁵⁶¹ ismiyle temeli atılmıştır. İlk olarak öğretmen yetiştirmek amaçlı Konya, Ankara gibi illerde ivedilikle yapılma kararı alınan 1930 tarihinde tamamlanan eserlerdendir. Bodrum katıyla birlikte dört katlı olarak inşa edilmiş yapının orta bölümü beş katlıdır. Kesme taş malzemeyle yapılmış, kiremit kırma çatı ile örtülü, dört cepheye bakan komplekstir. Derslikler, yemekhane, girişin karşısında iki kat yüksekliğindeki balkonu ve toplantı salonu, servis mekanları, duş wc gibi ıslak mekanlar, laboratuvar, yatakhaneler, öğretmen ve yönetici odalarıyla geniş fonksiyonlu bir yatılı okul özelliği göstermektedir. Orta ana girişin çatısında kubbeli gözlem evi günümüzde işlevsel değildir. Ota bölüm revakla vurgulanmış, balkon kısmı kırmızı mermer malzemeden dörtlü sütunla ön girişteki revaklardan görüntü olarak ayrılmıştır.⁵⁶² Taşıyıcı değil görsel nedenlerle yapılan bu sütunlu ana giriş ve balkon kısmı; Mimar Kemaleddin'in diğer eserlerinden farklı olarak görsel nitelikleri ön plana çıkartmaya çalıştığı son eseridir. Mimari, 1984 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının aldığı karar neticesinde Gazi Üniversitesi'nin kullanması için tahsis edilmiş ve onarılmıştır.

Banknot arka yüzünde boyun bölgesine kadar görselleştirilen portre I. Ulusal Mimarlık akımının öncülerindendir. 1870' de İstanbul'da dünyaya gelen A. (Ahmet olduğu bilgisi aktarılmış) Kemaleddin/ Mahmut (ilk ismi olduğu bilgisi aktarılmış) ismiyle kartvizitinde yazdığı ismiyle tanınmamakta Kemaleddin olarak bilinmektedir⁵⁶³. II. Abdülhamit'in erkil yönetim biçimini halkın üzerinde tatbik ettiği yıllarda zihinsel gelişimi ve toplumsal ortamın içinde Ulusçuluk fikirleri gelişmiştir. Berlin ve Almanya da profesör asistanlığı yapmış, eğitim hayatına da devam etmiştir. Yurda döndükten sonra da Hendese-i Mülkiye Mektebinde

⁵⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Yıldırım Yavuz, **Mimar Kemalettin Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Basımı, Ankara, 1981, ss. 372.

⁵⁶² <https://gazi.edu.tr/view/page/252906/mimar-kemaleddin-bey>

Erişim Tarihi: 11.02.2023, Erişim Saati: 06.03.

⁵⁶³ Yıldırım Yavuz. Mimar Kemalettin Bey 1870- 1927, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 1981, s. 54.

öğretmeni Prof. Jachmund'un derslerini üstlenip eğitim vermeye başlamıştır. İttihat ve Terakki Partisinin mimari görüşlerine desteği ve 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet, 1909 yılında gerçekleşen II. Abdülhamit'in tahttan indirilişi ile çağdaşlaşmaya yönelik atılımlar başlatmıştır. İnşaat ve Onarım Müdürlüğünün başına getirilmesiyle (1909) kamu ve sivil mimari onarımları ve çağdaş yapılandırma hareketleriyle 1920'ye kadar aktif rol oynamıştır. Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın onarımına davet edilmiş ve gitmiş, M. Kemal'in düşündüğü ve tasarladığı kamu yapılarının da öncü mimarı olarak; yurt içinde ve yurt dışında tanınan Ulusalçı anlayışla eserler vermiş, saygın bir Cumhuriyet mimarı ve şahsiyettir.⁵⁶⁴

Fotoğraf 3.98. Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Görseli⁵⁶⁵

⁵⁶⁴ Yavuz, **agm.**, s. 55- 73.

⁵⁶⁵ https://www.stratarestorasyon.com.tr/upload/images/Gazi-Rektorluk_04.jpg

Erişim Tarihi: 29.06.2023, Erişim Saati: 05.17.

E9 200 Türk Lirası

Emisyon Grubu	E 9
Tertibi	I.
Kupürü	200 "İki yüz Türk lirası"
Bastırılan miktar	-
Bastırıldığı yer	Türkiye
Tedavüle çıkarıldığı tarih	01.01.2009
Tedavülden çekildiği tarih	-
Zorunlu değişim süresinin sonu	-
Zaman aşımı süresinin sonu	-
Kıymetini tamamen kaybedeceği tarih	-
Boyutları	72x160 mm
Ön yüz	Mor
Arka yüz	Mor
Ön yüz	Atatürk'ün bir portresi
Yer alan Kültür Varlığı (Arka yüz)	Yunus Emre'nin Türbe İllüstrasyonu ve Yunus Emre'nin bir portresi

Fotoğraf 3.99. E9 200 Türk Lirası⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ <https://tr.pinterest.com/pin/458241330853906917/>

Erişim Tarihi: 06.05.2023, Erişim Saati: 05.39.

Kâğıt paranın arka yüzünde; Eskişehir'in Mihalıççık ilçesinde bulunan 1974 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca ziyarete açılmış Yunus Emre/ Yunus Emir Külliyesi ve türbesi geç dönem Cumhuriyet mimarisi örneğidir. Üslup olarak Selçuklu mimarisi özelliklerini taşıyan türbe; rumi ve palmet dekorlu mermer lahiti, sekiz sütunlu açık anıtı, altıgen düz formlu üst örtüsü, 1982 yılında eklenmiş cami, şadırvan, çeşme, kültür evi, heykeli ile geniş bir kompleks olarak ziyaretçilere açılmıştır.

Eskişehir de yaşadığı ve mezarının olduğu öngörülen (Lamii Çelebi'nin Nefahatü'l Üns adlı eserden alınmış bilgi) Sarıköy'de yoksul bir çiftçi (Nezihe Araz'ın Anadolu Evliyaları isimli eserden alınmış bilgi) olduğu bilgisi yer almaktadır⁵⁶⁷. Karaman ve Eskişehir üzerinde yoğunlaşılacak hayatı ve ölümü ile ilgili araştırmalar yapılmış, tanınmış bir tasavvuf ehli olduğu için Anadolu'nun dört bir yanında heykelleri ve temsili türbeleri yer alan şahsiyettir. İsmine Vakıflar kurulmuş, Divan/ Divan- ı Aşk (Aruz ve Hece ölçüsüyle şiirlerinin yer aldığı) ve Risalet- ün Nushiyye (Nasihatler Kitabı) isimli eserleriyle 13. yüzyılın ortalarında yaşadığı düşünülen, (1240? doğumu - 1320? vefatı) şiirlerinden Tapduk Emre'nin yanında kaldığı çıkarımı yapılan, halk ve divan ozanı, şiirleriyle dünyaca ünlü bir dervıştır.

⁵⁶⁷ Fahri Yetim, Yunus Emre'nin Kabri ile İlgili Görüşler Üzerine, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 1, 2005, s. 178, 180.

Fotoğraf 3.100. Eskişehir Yunus Emre Türbesi Görsele⁵⁶⁸

⁵⁶⁸ https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/yunusemre_0_1.jpg
Erişim Tarihi: 17.06.2023, Erişim Saati: 05.49.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME

Cumhuriyetin ilanı sonrasında farklı 24 değerinde basılan, 153 adet tedavüle giren ve dolaşıma çıkmayan banknot üzerinden inceleme yapılmıştır. Anadolu topraklarının tarihi ve kültürel çeşitliliğini de temsil edencesine 37 adet somut, 47 adet soyut/ figür kültür varlığı görseline yer verilip basıldığı tespit edilmiştir. 1923 ile 2023 arasına tarihlenen, dokuz farklı emisyon grubunda banknot bulunmaktadır. Bu banknotların; 1.Emisyon grubunda 7 adet, 2. Emisyon grubunda 11 adet, tedavüle çıkmayan 2. Emisyon grubunda 3 adet, 3. Emisyon grubunda 7 adet, 4. Emisyon grubunda 3 adet, 5. Emisyon grubunda 32 adet, 6. Emisyon grubunda 18 adet, 7. Emisyon grubunda 36 adet, 8. Emisyon grubunda 6 adet, 9. Emisyon grubunda 12 adet kâğıt para bulunmaktadır. 1927 ile 2013 yılları arasında basılmış ve tedavüle çıkarılmış (E- 2 grubundan 3 kâğıt para tedavüle girmemiştir.) banknotlarda yer alan, teze konu olan kültür varlıkları katalog tarzında incelenmiştir. Bu çalışmaya konu olan banknotların ihtiva ettiği kültür varlıklarını; kültür varlıklarının/ çeşidine, dönemine, türüne ve Cumhuriyet devrinde paraların üzerinde görselleştirilme süreçlerine göre dört ana başlık altında tasnif edilip değerlendirilmiştir.

4.1. Kültür Varlığının Çeşidine Göre

4.1.1. Somut Kültür Varlıkları

İlk olarak çalışma kapsamında incelenen somut eserler/ kültür varlıkları dokuz ayrı emisyon gruplarında yer alış sıralamalarına göre; I. Meclis binası, Ankara Kalesi, Eski Başkanlık binası, Afyon şehir görünümünden bir kesit, Gök Medrese, Sivas şehir görünümünden bir kesit, Güvenlik Anıtı, Rumeli Hisarı, Sultan Ahmet Çeşmesi, Merkez bankası binası, Meriç köprüsü, Ulus Zafer Anıtı, Gençlik Parkı, Sultan Ahmet Camisi, Dikilitaş, Hipodrom, Kız Kulesi, Anıtkabir, Topkapı sarayı mermer çeşme, İstanbul Üniversitesi Ana Kapısı, Boğaziçi köprüsü, Mehmet Akif Ersoy'un Ankara'da ki Müze Evi, İzmir Saat Kulesi, Samsun Anıt Heykeli, Mevlâna Türbesi, Selimiye Camii, Merkez Bankası Yeni İdare Binası, II. TBMM Binası, Kızıl Kule, Çanakkale Şehitleri Anıtı, İstanbul şehir görünümünden bir kesit, Atatürk

Barajı, Efes Antik Kenti, İshak Paşa Sarayı, Yunus Emre Türbesi illüstrasyonu, Mimar Kemalettin'in eseri Gazi Üniversitesi rektörlük binası illüstrasyonu olmak üzere otuz yedi adettir. Kapadokya, Çanakkale Boğazı, Manavgat Şelalesi (Şelale bir köprü ve çevresiyle biçimlendirilip sosyal yaşam alanı, park, açık hava turizm alanı olarak değerlendirilmeden), İstanbul Boğazı (Köprüsüyle bir sivil mimari örneği olarak değerlendirilmeden) olmak üzere dört adet doğal oluşum/ coğrafi gelişim mevcuttur.

4.1.1.1. Somut Kültür Varlıklarının Türüne Göre

Kültür varlığının türüne göre- kullanım amaçlarına göre eserler; konutlar, hizmet yapıları, dini yapılar (Camiler, medreseler ve türbeler), su yapıları, köprüler, anıt- heykel eserler, saat kuleleri, deniz fenerleri, kale, hisar, saray, kamu yapıları, müze ve ören yerleri, şehir imgeleri son olarak fonksiyonel tür açısından çeşitlilik muhteva eden eserler olarak başlıklandırılmış ve tasnif edilmiştir.

Sultan Ahmet Camisi ve Selimiye Cami olmak üzere iki adet cami; Güvenlik Anıtı, Zafer Anıtı, Çanakkale Şehitleri Anıtı, Dikilitaş, Samsun Anıtı, Anıtkabir olmak üzere altı adet anıt- heykel; İzmir Saat kulesi olarak bir adet kule; Deniz feneri olarak bir adet Kız Kulesi, Sultan Ahmet çeşmesi, Atatürk Barajı ve Topkapı Sarayındaki mermer çeşme ile üç adet su mimarisi örnekleridir. Ankara Kalesi, Rumeli Hisarı, görselleriyle iki adet kale, hisar; İshak Paşa Sarayı örneği ile bir adet saray yapıları değerlendirilmiştir. Kamu yapılarından; I. Meclis binası, Eski Başbakanlık yapısı, II. TBMM eseri, Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası, Merkez Bankası yeni idare binası, TCMB ilk binası olmak üzere altı adet görselleştirilmiştir. Sosyal içerikli park, bina gibi çeşitlilik muhteva eden yer, Gençlik parkı bir adettir. Boğaziçi, Çanakkale, Meriç isimleriyle üç adet köprü yer almaktadır. Manavgat Şelalesi, Kapadokya, İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı doğal oluşum örnekleri olarak dört adettir. Günümüzde kamu yapısı olarak kullanılan İstanbul Üniversitesi ana giriş kapısı askeri mimari örneği olarak inşa edilmiş tek örnektir. Sivas Gök Medrese eğitim yapısı olarak tek adettir. Boğaziçi, Meriç ve Çanakkale üç adet köprü

örneğidir. Afyon, Sivas ve İstanbul olmak üzere üç adet şehir imgesi yer almaktadır. Türbe mimarisi iki adet olup Yunus Emre ve Mevlâna Türbesidir. Müze ve Ören yeri olarak değerlendirilen Mehmet Akif'in Ankara'daki evi, Efes antik Kenti, Hipodrom olmak üzere üç adettir. 153 banknotta yer alan somut kültür varlıkları ve doğal/coğrafi oluşumlardandır.

4.1.1.2. Somut Kültür Varlıklarının Dönemine Göre

4.1.1.2.1. Roma Dönemi Kültür Varlıkları

Milattan önce tarihi yedinci yüzyıla kadar indirgenebilen İtalya'da kurulmuş bir devir olarak Roma dönemi, başlangıcından itibaren geniş bir yayılım alanı elde etmiştir. İstanbul'a Doğu Roma imparatorluğu olarak yerleşen bu kültür bir köprü konumunda Bizans olarak adlandırılmıştır. Katalog kısmında da bahsedildiği gibi **Ankara Kalesi** tarihsel süreçte tam olarak konumlandırılmasa da Roma dönemi kalıntılarına istinaden bu dönem eseri olarak incelenmiştir. (Bknz. s. 53- 56)

Emisyon beşte görselleştirilen, yapımının başlangıcı MS 2. yüzyıla tarihlenen Hipodrom ve Mısır'dan getirtilen ancak MS 4. yüzyılda İstanbul'a- Doğu Roma imparatorluğunda getirtilerek At meydanına konumlandırılan **Dikilitaş** Roma devri anıttır. İstanbul'da Roma devrinde dikilerek mevcudiyet kazandığı için bu dönem içerisinde değerlendirilmiştir.

(Bknz. s. 114- 119)

Yedinci emisyon grubunda yirmi bin Türk Lirası üzerinde görselleştirilmiş olan **Efes Antik Kenti** MÖ 6000'de Cilalı Taş Devrine/ Neolitik Çağa kadar indirgenen tarihsel bir geçmişe sahiptir. Ancak kompleksin yoğun olarak yapılaşması ve banknot görseli olarak işlenmiş Celsus Kütüphanesi MS 110- 135 yıllarına Roma imparatorluk döneminde kurulan kamuya hizmet etmiş, yangın ve deprem gibi talihsiz felaketler yaşamış Unesco tarafından Dünya kültür miras listesine alınmış tanıtım ve imaj sembolü, nadide bir eserdir. (Bknz. s. 171- 174)

4.1.1.2.2. Bizans Dönemi Kültür Varlıkları

Katalog kısmında Emisyon altıda on Türk Lirası üzerinde görselleştirilen **Kız Kulesi** tarihi geçmişi MÖ 341 yılına kadar uzanmaktadır. Eser Bizans döneminde gümrük istasyonu olarak aktif kullanıldığı için varlığı bilinmekte olup, günümüzdeki görünümünü Osmanlı Sultanlarından II. Mahmut devrinde kazanmıştır. Çeşitli efsanelere konu olan kule, deniz yüzeyinde kuğu gibi salınmakta, varyetinden günümüze dek tanık olduğu dönemlerle, tarih hafızası konumundadır.

(Bknz. s. 125- 129)

4.1.1.2.3. Anadolu Selçuklu Dönemi Kültür Varlıkları

Katalog bölümünde yedinci emisyon grubunda iki yüz elli bin Türk Lirası'nda Alanya- **Kızıl Kule** görselleştirilmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzettin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad Anadolu/ Türkiye Selçuklu devletinin klasik devri olarak ifade edilen dönemin kurucu sultanlarıdır⁵⁶⁹. Bu dönemde Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın inşa ettirdiği kültür varlığı, on üçüncü yüzyılda savunma ve askeri amaçlı yapılmıştır.⁵⁷⁰ (Bknz. s. 164- 166)

Birinci emisyon grubu beş yüz Türk Lirası ön yüzünde görselleştirilen **Gök Medrese** Anadolu Selçuklu devri 1271 yılı yapısıdır. Anadolu Selçuklu devri; mescit, hamam, kervansaray, ulu cami, tekke, zaviye, türbe, çeşme gibi farklı türdeki yapılardan olan medresede; Anadolu'nun dört bir yanına serpilmiş yapılardandır. Devirde, Kayseri, Konya, Alanya, Beyşehir, Niksar, Sivas (Yirmi üç adet tespit edilmiş medrese yapısı bulunmaktadır.) gibi Anadolu'nun farklı il ve ilçelerinde kültürel mimari inşa faaliyetlerinde bulunulmuş bir dönem olarak değer arz etmektedir.⁵⁷¹ (Bknz. s. 70- 74)

⁵⁶⁹ Eren İzbul, "Anadolu Selçuklu Devleti'nde İdari, Ekonomik ve Sosyal Hayat Üzerine Bir İnceleme", **TroyAcademy**, C. 7, S.1, Mart 2022, s. 51.

⁵⁷⁰ Ayrıca bknz., Haşim Karpuz, "Anadolu Selçuklu Sanatı Literatürü", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 7, S. 14, 2009, ss. 51- 66.

⁵⁷¹ Başak Burcu Tekin, "Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. 32, s. 23-26.

Mevlâna ve Mevlâna Türbesi Anadolu Selçuklu yapısı olup; emisyon yedide 1981 tarihinde, beş bin Türk Lirası üzerinde, mavi ve kahverengi renklerle, türbenin Mevlâna görselinden daha çok ön plana çıkarıldığı bir tasarım ile betimlemiştir. Mevlâna Türbesi; Türkiye halkı ve bürokrasisi için oldukça önemli bir şahsiyettir. Hatta; 2023 yılı Ocak 21’de Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle Mevlâna Yılı olarak kabul edilmiştir.⁵⁷² Öğretileri, algısı, çağın ilerisinde fikirlerinin eserlere dönüşmüş haliyle ve dünya toplumlarına verdiği bütünleyici- birleştirici mesajlarıyla manevi önder şahsiyetlerdendir. (Bknz. s. 1530- 153)

4.1.1.2.4. Osmanlı Dönemi Kültür Varlıkları

Birinci emisyon grubunda bir Türk Lirası ve birinci emisyon grubunda beş Türk Lirasının üzerinde görselleştirilmiş **I. Meclis Binası**; Osmanlı Devleti -1915- döneminde inşa edilmeye başlanmıştır. Ana teşekkülünü Cumhuriyet döneminde kazanmış bir eserdir. Ancak mimari başlangıcı hasebiyle Osmanlı dönemi içinde değerlendirilmiştir.

Osmanlı devleti çok uluslu bir yapıya sahip bir devlettir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra kurulan İttihat ve Terakki partisi bünyesinde yer alan Osmanlı aydınları, Türklük kavramı içinde kümülatif bir bilinç oluşturmaya çalışmışlardır. Bu bilinç ortaklığında tarihi, mimari, kültürel ve dil ile bir bütünlük sağlanması istenmiştir⁵⁷³. Tarihsel olarak Osmanlı dönemi kültür varlığı olmasına rağmen eser; Cumhuriyet dönemi I. Ulusal Mimarlık Akımı mimari üslubunu; iç yapısının işlevselliği, ön cephesinin anıtsallığı, simetrisi vb. özellikleriyle yansıtmaktadır.⁵⁷⁴ I. Meclis binası mimari olarak devletin ihtiyaçlarına binaen yapılmış olan; Posta Telgraf Teşkilatı

⁵⁷² <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/konya/gezilecek/yer/mevlana-muzesi>

Erişim Tarihi: 02.07.2023, Erişim Saati: 00.45.

⁵⁷³ Esra Yıldız, Özge Parlak, “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Kamu Yapıları”, **Social Sciences Studies Journal**, C. 4, S. 24, 2018, s. 4931.

⁵⁷⁴ Metin Sözen, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1996, s.18, 19.; Ayrıca bknz., Aslanoğlu, **age.**, s. 30- 39.

binaları, banka binaları, müdürlük binaları, eğitim yapıları gibi kamu yapılarındandır⁵⁷⁵.

(Bknz. s. 54- 59)

Rumeli Hisarı emisyon ikide beş yüz Türk Lirası, emisyon dörtte yüz Türk Lirası, emisyon beşte bin Türk Lirası üzerinde görselleştirilmiştir. Sultan Fatih'in İstanbul'u fethi öncesinde yaptırdığı hisar, bir Osmanlı Devleti yükseliş devri eseridir. Hisara ait görseller farklı açılardan banknotlara eklenmiştir. Kent savunma unsuru olarak yapılmış, yüksek yere konuşlandırılmış bu kale Osmanlı yükselme dönemiyle Fatih Sultan Mehmet'e ve İstanbul silüetinin tarih hafızasına bir atıf olarak banknotlarda görselleştirilmiştir.

(Bknz. s. 86- 89; 101; 121)

Sultan Ahmet Çeşmesi emisyon dörtte on Türk Lirası arka yüzünde betimlenmiştir. Su insanlık tarihinin başlangıcından günümüze dek medeniyet göstergelerinden olmuştur. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde de bahsettiği gibi yeme gibi içme de yaşamsal faaliyetler için temel unsurdur. İslam dini açıdan suyu ölçülü kullanma, israf etmeme mevzularında hadisler bulunmaktadır. Hristiyanlıkta vaftiz edilme ayinlerinde kullanılan temel unsur da sudur. Bu ayinlere benzer Yahudilikte de su dinin bir parçası olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Musevilik, Maniheizm ve Budizm gibi dinlerde de suya kutsallık ve uhrevilik atfedilmiştir. Türk kültüründe de hayat veren (doğum ve yaşamsal faaliyetin devamı için), yaşamı düzenleyen, yardım eden hatta İskitlere kadar götürülebilen bir kült olarak değer bulmuştur.⁵⁷⁶ Bu ve benzeri sebeplerle çeşme yapıları dini ve geleneksel bir vecibe olarak Osmanlı döneminde farklı üslup ve süreçlerde yoğunlukla inşa edilmiştir.⁵⁷⁷

Meriç Köprüsü beşinci emisyon grubunda on Türk Lirası üzerinde görselleştirilmiş 1839 tarihli Osmanlı devri su yapısı örneğidir. Banknot üzerinde panoramik bir

⁵⁷⁵ Yıldız, Parlak, **agm.**, s. 4931, 4932.

⁵⁷⁶ Hüseyin Uçar, "Bir Kültürün Özellikleri: Türklerde Su Kültü", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Aralık 2020, ss. 24- 47.

⁵⁷⁷ Ayrıca bknz., Selim Sani Güngör, "Osmanlı Su Mimarisi ve İstanbul'daki 19. Yüzyıl Su Yapıları", **Türk Hidrolik Dergisi**, C. 5, S. 1, ss. 32- 48.

görüntü yakalanmaya çalışılmış şekilde betimlenmiştir. Osmanlı kültür ve medeniyetinin su mimarisi örneği, gelişmişlik, kalkınma ve devlet erkinin gücünü toplumsal yaşamda kullanıma sunma gibi farklı amaçlar barındıran, sosyal yaşamı kolaylaştırıcı yapı gruplarından biri olarak değerlendirilmektedir. (Bknz. s. 105- 108)

Sultan Ahmet Camisi emisyon beşte beş yüz Türk Lirası arka yüzünde görselleştirilmiş 1609- 1616 yıllarına tarihlendirilen 17. yüzyıl Osmanlı devri kültür varlığıdır. Türklerde İslam inancından sonra bir odak noktası olarak zamanı şekillendiren yer namaz ibadetinin yapıldığı camiler olmuştur. Bu ibadetin günde beş defa yapılıyor olması, inanç sistemindeki caminin yeri ve önemi gibi sebeplerle cami, İslam şehirlerinin ana merkezi mimarisi konumundadır. Bu kerte; komplike yapılar alanının nadide bir eseri olarak Sultan Ahmet Cami ibadethaneler içindeki ihtişamının yanı sıra; turizm, abidevilikle büyüklük ve azamet, ‘‘şehir merkezlerinin ve mahallelerin oluşumundaki yeri ve önemi’’⁵⁷⁸ açısından bir değer ihtiva etmektedir. (Bknz. s. 114- 120)

Topkapı Sarayı; Unesco Dünya Miras Listesinde dört sit alanından biri olan Sultanahmet Kentsel Arkeolojik sit alanı içinde yer alan **mermer saray çeşmesi** Osmanlı dönemi eseridir.⁵⁷⁹ Osmanlı saray mimari özelliklerini (medreseden evrilmiş plan tipi, barok süslemeleri) taşıyan eser, tarihi bir ideolojinin mimari simgesi olarak yer almaktadır. (Bknz. s. 133- 136)

İstanbul Üniversitesi Ana Giriş Kapısı, emisyon altıda banknotun arka yüzünde yer alan kültür varlığı; 1865 tarihli askeri mimari yapısı olarak Osmanlı devrinde varyet göstermiş eserdir. Savunma ve güç timsali olarak banknotta yer aldığı, güncel olarak eğitim yapısı olarak kullanılan temsili gücün eğitim ve askeriye temelli olduğunu vurgulayan görsellerdendir. (Bknz. s. 136- 139)

Mehmet Akif Ersoy’un Ankara’da müzeye dönüştürülmüş evi, yöresel Ankara tavanlı geleneksel Türk evi üslubunda yapılmıştır. İki katlı döneminde

⁵⁷⁸ Ahmet Çaycı, **İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol**, Palet Yayınları, Konya, 2017, s. 86- 94. Ayrıca bknz.,

⁵⁷⁹ <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276200/unesco-dunya-miras-listesi-ve-istanbul.html>

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 09.33.

Tacettin Dergahına ait olan bu yapı; yazarın kaldığı süreçlerdeki görüntüsünden farklılaşmış çeşitli restorasyonlarla değişmiştir. Şair, yazar, alim ve arif bir şahsiyet olan Mehmet Akif; mebusluğa (Burdur) kadar yükselmiş, Türk milletinin takdirine şayan olmuştur.⁵⁸⁰ Bu ülfete istinaden kendisine tahsis edilmiş evde İstiklal Marşını Türk milletine armağan etmiştir. Dünyaya tarihsel ve kültürel bir mesaj⁵⁸¹ veren milletin dizelerini yazan şairin evi 1949'da Mehmet Akif Ersoy Hatıra Müzesi olarak işlevseldir.⁵⁸² Türk Milleti'nin kıymet verdiği önemli bir şahsiyet olarak kitapları, şiirleri ve Türk Marşı ile bir devrin yaşanmışlıklarını dizeleriyle ölümsüzleştiren, kültür elçisi olarak görülmektedir. (Bknz. s. 144- 147)

İzmir Saat Kulesi emisyon yedide beş yüz Türk Lirası üzerinde açık mavi renklerle görselleştirilmiştir. Kent tarihçisi Mumford; "Modern çağları belirleyen teknolojinin sanıldığı gibi buhar makinesi değil, saat"⁵⁸³ olduğunu söylemiştir. Zaman, saat teknolojisi ile önceyi ve sonrayı betimleyen somut bir nesne haline dönüştürülmüştür. Saat somut bir nesne olarak kent ve mimaride önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı devrinde özellikle "Sultan II. Abdülhamit'in vilayetlerdeki iradesini sembolize eden ilk gerçek mimari simgedir."⁵⁸⁴ Çünkü, Sultanın tahta çıkışının yirmi beşinci yıldönümüne dönüyor olması imparatorluğun en ücra kısımlarına kadar bilgilendirme, kalıcı eserler vücuda getirme, varlık ve imparatorluğun güç gösterisi olarak görülmüştür. Ayrıca saat kuleleri özellikle 1900'lü yıllarda, modernleşmenin ve batılılaşmanın sembolüdür. Çünkü yeni çağda Avrupa'da saat kuleleri; şehirde çağdaşlık sembolü olarak ünlenmiştir. Saat kulesi Osmanlı vilayetlerinde bir kent imgesi olarak kullanılmış, genellikle, cami, hükümet

⁵⁸⁰ <https://mae.mehmetakif.edu.tr/mehmet-akif-ersoy-hayati.php>

Erişim Tarihi: 27.03.2023, Erişim Saati: 07.18.

⁵⁸¹ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/yazdir?299598927B405AF28BBC86EB44BA1012>

Erişim Tarihi: 11.04.2023, Erişim Saati: 06.02.

⁵⁸² <https://turkishmuseums.com/museum/detail/22342-istanbul-mehmet-akif-ersoy-hatira-evi/22342/1>

Erişim Tarihi: 02.07.2023, Erişim Saati: 00.45.

⁵⁸³ <https://www.paros.com.tr/Makale/zamani-hatirlatan-simgeler--saat-kuleleri>

Erişim Tarihi: 03.07.2023, Erişim Saati: 03.09.

⁵⁸⁴ Yetkin, **age.**, s. 2.

binası ya da kale ile oluşturulan simgelerden farklı daha modern bir anlayış halka gösterilmek istenmiştir.⁵⁸⁵ (Bknz. s. 140- 143)

İzmir çeşmeli saat kulesi ilerleme örneği olarak, sanayiye ve dostluğu da simgelemektedir. Çünkü II. Abdülhamit devri Almanya'ya dostlukla yakınlaşılacak bir süreç olarak ifade edilmektedir. Wilhelm dönemi Almanya'sında her bölgede bu saat kulesine benzer örneklerin görülebildiği, ismi geçen eserle iki ülke arasında kaynaştırıcı bir kültür aktarım mesajı olarak da variyet kazandırıldığı ifade edilmektedir. Tanzimat devri ile etkisini gösteren batılılaşma hareketinin yeterli bir modernleşme olmadığı da ifade edilmektedir. Ancak Osmanlı devletinin sanayileşme, batılılaşma hareketine kent merkezinden bu saat kulesiyle bir gönderme yapıldığı bu durumun bir hayli ilerleme olarak görüldüğü bilgisine yer verilmiştir.⁵⁸⁶

İstanbul'un dört bir yanı Doğu Roma, Selçuklu Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kent sembolleriyle kaplıdır. Sydney' in opera binası, Ankara'nın Anıtkabir'i, Paris'in Eiffel Kulesi gibi İstanbul dışında farklı kentlerde de simgeler yer alır. XVI. yüzyılda Osmanlı dönemi kentler de yapılarla bezeli simgelerle doludur. Selimiye Camisi de Edirne'de Mimar Sinan'ın ulaştığı sanatsal açıdan en üst düzey, en abidevi eser olarak ulaşılabilecek son noktayı temsil etmektedir.⁵⁸⁷ Bu temsiliyet, dini yapılaşmanın sanatsal açıdan en üst seviyede olmasını sağlamıştır. Ayrıca, kentin merkezi konumuna konuşlandırılarak kentin cadde ve sokaklarının, sosyalleşme alanlarının kümülatif bir bilinçle oluşturulurken, Osmanlı döneminin Edirne ili sembolü haline de gelmiştir. "Selimiye Camisi Ayasofya kubbe genişliğine sahip, simetrik dört minareyle namaz yerinin kavrandığı, pencere açıklıklarının fazlalığıyla basınç ve ağırlık izlerini yok etmiş, üstün bir mimarlığın ve üst düzey özgün bir sanat

⁵⁸⁵ Yetkin, *age.*, s. 1, 3, 4, 5.

⁵⁸⁶ Ülker, Tasnif Kişisi: Kamil Paşa Evrakı, *İstanbul Başvekalet Arşivi*, 1991, s. 10, 11.

⁵⁸⁷ Murat Sav, "Topografik Etmenlerin İzinde: Edirne Selimiye Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 52, Aralık 2019, s. 206.

anlayışının örneği’’⁵⁸⁸ olarak da temsiliyet kazanmıştır. Böyle bir kent sembolünün banknot üzerinde görselleştirilmesi; kent dokusunu, tarihini, mimari ve sanatsal üst düzey bilgeliği ayrıca dünyaya milli benliği ve Osmanlı devrinin en önemli mimarı olan Mimar Sinan’ı tanıtım amacı da taşımaktadır.

(Bknz. s. 153- 156)

İshakpaşa Sarayı ‘‘Osmanlı devri serhat sancağı olarak, feodal sistemin sosyo-kültürel ürünü olması açısından değerlendirilebilmektedir. Egemenlik sahibi bey ve ağaların egemenlik oluşturdıkları halk üzerindeki; görkemli, güçlü ve zengin bir imaj çizme, hayranlık uyandırma, rakip ve düşmanlara karşı hazır bulunulma çabasının da bir örneği olarak Türk Saraylar geleneğinin hakim olduğu (Topkapı sarayı gibi iki avlulu ve avluları çevreleyen ‘‘U’’ harfi şeklindeki birimleriyle; planda, saray halkının yaşadığı özel bölüm, Harem gibi çeşitli bölümlerin varlığıyla işlevsellikte; duvarlarının Türk Hat sanatı ayet ve hadis örnekleriyle bezenmesiyle, barok dönemi iri bitkisel süslemeli dekoruyla süslemede) Osmanlı- Türk mimari tarzının geç örneği’’⁵⁸⁹ olarak değerlendirilen bir eserdir. (Bknz. s. 179- 182)

4.1.1.2.5. Cumhuriyet Dönemi Kültür Varlıkları

Tarihsel süreçte Roma, Doğu Roma imparatorluğu/ Bizans, Selçuklu devirlerine tarihlenen eserlerin yanı sıra banknotlara Cumhuriyet devri kültür varlıkları da eklenmiştir. Yeni yönetim sisteminin ve köklü değişimlerin görüldüğü’’⁵⁹⁰ bu devirde aşağıda ismi geçen farklı fonksiyonlara da sahip olan kültür varlıklarının banknot görselleri basılmıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen 153 banknotta kültür varlığı içinden;

Birinci ve ikinci Meclis Binası, Sakarya demiryolu hattından bir görünüm, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası eski idari merkez binası, Zafer Anıtı, Güvenlik

⁵⁸⁸ Oktay Aslanapa, ‘‘Osmanlı Mimarisinin Gelişimi ve Bizans’’, **İstanbul Dergisi**, S. 39, İstanbul, Temmuz 1945, s. 11, 12.

⁵⁸⁹ Hacer Nurgül Begiç, ‘‘İshak Paşa Sarayı Mimari Bezemelerinin Giyim Kuşamda Kullanımı Üzerine Bir Çalışma’’, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 48, Mayıs 2020, s. 24- 26.

⁵⁹⁰ Mithat Yılmaz, Mülkiye Temizkan, ‘‘Türkiye Cumhuriyeti’nde Tedavüle Sürülen Banknotların Göstergebilimsel Çözümlemesi’’, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S. 36, s. 128.

Anıtı, Halkevi, Gençlik parkından bir görünüm, Manavgat şelalesi, Anıtkabir, Mehmet Akif Ersoy'un müzeye dönüştürülen evi, Ankara Sanat okulu, Karabasanla çift süren köylü, Afyon ve Sivas şehri, Afşin- Elbistan termik santrali, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın yeni idare merkezi binası, TCMB binası, Çanakkale Çanakkale Şehitleri Anıtı, Atatürk Barajı, Atatürk portresi, İsmet İnönü portresi Cumhuriyet dönemi vurgularından olup banknotlarda dönemsel olarak en yoğun kullanılan görsellerdendir.

(Binary) sayı sistemini ifade eden rakamlar, Mimar Kemaleddin'in bir portresi, 'nokta, dairesel motifler, kemer, küp, küre ve silindir formlar⁵⁹¹', Fatma Aliye Topuz'un bir portresi, "hokka, tüy, kalem, kâğıt ve kitap" gibi figürler ile kadın zarafetini simgeleyen "çiçek" motifleri, İtri'nin bir portresi, notalar, kudüm ve ud gibi enstrümanlar ile ney üfleyen Mevlevi dervîşi figürü, Yunus Emre'nin bir portresi ile şairin anlatısı; barışı simgeleyen güvercin motifi ve "Sevelim, Sevilelim" dizesi banknotlarda yer alan figürler/figür grupları/nesneler olarak değerlendirilmiştir.

Karabasanla çift süren köylü, Mahalli giysiler içinde üç Türk köylü kadını, Üzüm salkımı tutan kız, Mimar Sinan görseli, Fatih Sultan Mehmet portresi, Mimar Kemalettin portresi ((Osmanlı döneminde yaşamış, öğrenim hayatını Osmanlı döneminde sürdürüp; fikri, teknik, mimari bilgisi Anadolu coğrafyasında evrilmiş, I. Ulusal Mimarlık akımı 1910 öncü mimarlarından⁵⁹²) banknotlar üzerinde görselleştirilmiştir. Ayrıca; Mimar Kemalettin'in kendi eseri olan "Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası"nın ilustrasyonu ile banknotta ölümsüzleştirilmiştir. "Kemer, dairesel motifler ile mimarinin üç boyutlu yapısını simgelemek üzere küp, küre, silindir"⁵⁹³ gibi formlarla iç içe anlam ve semboller bütünü içinde Anadolu tarihinin farklı dönemlerine de atıflar olduğu değerlendirilmiştir.))

⁵⁹¹ Geometriden Mimariye ana başlık altındaki, Nokta, Daire, Üçgen Kare, Dikdörtgen, Altıgen, Sekizgen, Yıldızlar alt başlıkları'', Çaycı, age., s. 53- 74.

⁵⁹² https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/59564/mod_resource/content/1/5.%20Birinci%20Ulusal%20Mimarlar%20Görüşleri%20Dokümanı%20Mimarlar%20C4%B1.pdf

Erişim Tarihi: 18.07.2023, Erişim Saati: 05.12.

⁵⁹³ <https://www3.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar/20l.html>

Erişim Tarihi: 29.08.2023, Erişim Saati: 04.56.

‘‘Afyonkarahisar/ Afyon 1429 yılında Karaman’a yakınlığı sebebiyle, askeri bir üs olarak Osmanlı devrinde kullanılmış bir sancaktır. Osmanlı devrinin XV. yüzyıl ekonomik, siyasi buhranları, Celali isyanları gibi sebeplerle sancağın temizlenmesi (Eşkîya teftişi denilen bir operasyonla, Alaybeyi Fele-za-de Süleyman çavuş önderliğinde yapılmıştır⁵⁹⁴.) sağlanmaya çalışılmıştır. 17. yüzyılda Kuyucu Murat Paşa önderliğinde merkez gücün kırılması sağlanmıştır⁵⁹⁵’’ Osmanlı devrinde hem bir üs hem de çeşitli anarşist faaliyetlerin yapıldığı tezat durumları yaşayan sancaklardandır. 1927 tarihli banknotta Türkiye Cumhuriyeti sisteminin varlığının ifade biçimi olarak banknotta yer aldığı düşünülmektedir.

Sivas şehri banknot arka yüzünde, birinci emisyon grubunda beş yüz Türk Lirasında Sivas ile özdeşleşen Gök Medrese (Banknot ön yüzünde betimlenmiştir.) ile görselleştirilmiştir. Ancak Sivas sadece bu medrese ile ele alınamayacak kadar köklü mimari eserler ve figürlerle bezelidir. Banknotta da açık gözlemle değerlendirilebildiği gibi; ‘‘cami ve mescit yapılarıyla mahallelerini teşekküllendiren, yeni mahallelerin yerleşimi ve İslamlaşmasında merkezi rol oynamış kent konumundadır. Sosyo- kültürel ve dini yapıların oldukça fazlalığı⁵⁹⁶’’ ve düzenli yapılaşması sebebiyle seçilmiş olması muhtemeldir. 1937 tarihinde banknotun tedavülden kalkması da Kuzey Anadolu Fay Hattında yer alan bu kentin, kent olmasını sağlayan başlıca deprem doğal afeti nedeniyle de muhtemeldir.⁵⁹⁷

İstanbul katalogda bahsedildiği gibi; demografik yapısının değişkenliği, birden fazla medeniyetin yerleşkesi olması ile niceliksel olarak çok sayıda kültür varlığına ev sahipliği yapmaktadır. Siyasi, iktisadi, turistik, sosyal, kültürel, dini, değişkenleri ve çeşitliliğiyle bir tanıtım, imaj unsuru şehir olarak banknotta görseline yer verildiği düşünülmektedir. Ayrıca Sultan Fatih ile verilen İstanbul görseli; tarihi olaylara, dine, siyasi güce bir gönderme unsuru olarak görülebilmektedir.

⁵⁹⁴ Özer Küpeli, ‘‘Osmanlılar Döneminde Afyonkarahisar’’, **Afyonkarahisar Kütüğü**, C. I, Afyon, 2001, s. 136.

⁵⁹⁵ Küpeli, **agm.**, ss. 133- 146.

⁵⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ömer Demirel, **Osmanlı Dönemi Sivas Şehri Makaleler Kitabı**, Sivas Valiliği Yayınları 1000 Temel Eser İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, ss. 1- 195.; Ayrıca bkz., Ömer Demirel, ‘‘Osmanlı Dönemi Sivas şehrinde Sur, Saray, Mahalleler ve Sosyo-Kültürel Eserler’’, **Tarih İncelemeleri Dergisi XII**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1997, s. 37, 48, 64.

⁵⁹⁷ Ali Polat, Orhan Tatar, Halil Gürsoy vd., ‘‘1939 Erzincan Depremi Yüzey Kırığının Ortaköy- Suşehri Segmenti Üzerinde Paleosismolojik Bulgular, Kuzey Anadolu Fay Zonu’’, **Türkiye Jeoloji Bülteni**, C. 55, S. 3, Ağustos 2012, s. 137, 138, 155.

4.2. Kültür Varlığının Kullanım  ekline Göre

Sultan Ahmet Camisi ve Selimiye Cami olmak üzere iki adet cami; Güvenlik Anıtı, Zafer Anıtı, Çanakkale  ehitleri Anıtı ve Dikilita , Anıtkabir olmak üzere be  adet anıt- heykel; İzmir Saat kulesi olarak bir adet kule; Deniz feneri olarak bir adet Kız Kulesi, Sultan Ahmet  e mesi, Atatürk Barajı ve Topkapı Sarayındaki mermer  e me ile su mimarisi örnekleridir. Ankara Kalesi, Rumeli Hisarı, İ hak Paşa Sarayı görselleriyle iki adet kale, hisar ve bir adet saray yapıları değerlendirilmiştir. Kamu yapılarından; I. Meclis binası, Eski Başbakanlık yapısı, II. TBMM eseri, Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası, Merkez Bankası yeni idare binası, TCMB ilk binası olmak üzere altı adet g rselle tirilmi tir. Sosyal içerikli park, bina gibi çeşitlilik muhteva eden, Gençlik parkı, Manavgat  elalesi  rnekleriyle iki adettir. Boğaziçi, Çanakkale, Meriç isimleriyle üç adet köprü yer almaktadır. Eğitim yapısı olarak İstanbul  niversitesi ana giriş kapısı (askeri mimari kullanım amacıyla yapılmış Cumhuriyet döneminde işlevi deği mi  eser), Sivas Gök Medrese olmak üzere iki adettir. Afyon ve Sivas olmak üzere iki adet  ehir imgesi yer almaktadır. Türbe mimarisi iki adet olup Yunus Emre ve Mevlâna Türbesidir. Müze ve  ren yeri olarak değerlendirilen Mehmet Akif'in Ankara'daki evi, Efes antik Kenti, Hipodrom olmak üzere üç adettir. Ancak Kapadokya doğal bir oluşum ve açık hava müzesi olmasıyla, Mevlâna güncel olarak müze işlevi görmesiyle,  ren yeri ve müze olarak da değerlendirilebilir konumdadır. Araştırma kapsamında tespit edilen 153 banknotta yer alan kültür varlıkları ve coğrafi olu umlardandır.

4.2.1. Kültür Varlığının Tamamının Yer Aldığı

I. Meclis Binası, Bozkurt, Zafer Anıtı, Sultan Ahmet Camisi, Kız Kulesi, Topkapı Sarayındaki Mermer  e me, İzmir Saat Kulesi, TCMB İdare Merkezi Yeni Hizmet Binası, Kızıl Kule, Çanakkale  ehitleri Anıtı, Anıtkabir (E-7 Be bin Türk Lirası  zerinde Anıtkabir'in tamamı mevcuttur. E-6 da 20 Türk Lirası  zerindeki görsel Anıtkabir'i kısmi vermektedir.), İ hak Paşa Sarayı, Yunus Emre Türbesi ill strasyonunda olduğu gibi eserlerin tamamının bir bütün olarak görseli, 13 adet olmak üzere banknotlar üzerinde yer almaktadır.

4.2.2. Kültür Varlığının Tamamının Yer Almadığı

Ankara Kalesi, Bend Deresi, Gök Medrese, Güvenlik Anıtı, Çanakkale Boğazı, Rumeli Hisarı, Halkevi, Ankara Sanat Okulu, Sultan Ahmet  eşmesi, TCMB İdare Merkezi Eski Binası, Meriç Köprüsü, Gençlik Parkı, Dikilitaş, Hipodrom, Manavgat Şelalesi, Topkapı sarayındaki mermer  eşme, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Boğazı, Mehmet Akif'in Müze haline getirilen evi, Mevlana Müzesi, Selimiye Cami, TBMM binası, Atatürk Barajı, Efes Antik kenti, Kapadokya, Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası olmak üzere 26 adet görsel, farklı cephelerden kısmi olarak banknot üzerinde görselleştirilmiştir.

4.3. Cumhuriyet Devrinde Banknotların  zerinde Görselleştirilme Süreçlerine Göre

4.3.1. Erken Cumhuriyet Dönemi

Genç Cumhuriyet'in başkenti olan Ankara ilinde bulunan yapılar, kurtuluş savaşı için önemi bulunan yer ve bölgeler ile Atatürk ve İsmet İnönü'nün iktidar ve liderlik vasıflarıyla portrelerinin yoğunluk kazandığı dönemdir. Kurtuluş savaşından çıkmış bir ülkenin Anadolu topraklarından çeşitli figür, şehir görselleri, ekonomik kalkınma çabalarının örnekleri ile Cumhuriyet  ncesi devirlere ait önemli mimari eserlerin kâğıt paralarda görsellerine yer verildiği anlaşılmaktadır.

İlk sürüm grubunda yer alan; Meclis Binası (1 ve 5 Türk Lirası  zerinde), Eski Başbakanlık Binası (1 Türk Lirası  zerinde); Halkevi (E-2 50kuruş, E-3 2bu uk Türk Lirası üzerinde) siyasi temsil niteliği taşıyan yapılar olarak yer almaktadır. Ankara'da bir köprü (5 Türk Lirası üzerinde) olarak betimlenen eser; Ankara'nın başkent olarak seçildiği dönemde Ankara'nın büyümeye başladığı ilk yerleşim yerlerinden biri olan Bent Deresi ve Bent köprüsüdür. Günümüzde var olmayan bu alan Ankara Kalesi yakınında yer almaktaydı. 1927 yılında mevcudiyetinin halen var olduğu bilinen bu yer Ankara Kalesi (1, 5, 10 Türk Lirası üzerinde) ile birlikte de paralar üzerine resmedilmiştir.

Afyon (50 Türk Lirası üzerinde) ve Sivas (500 Türk Lirası üzerinde) şehirlerinden bir görünüm olarak resmedilen illerin Kurtuluş savaşının süreçlerinde yoğun olarak işlevsel kullanılan mekanlar olarak eklendiği düşünülmektedir. Sakarya demiryolu hattından bir görünüm (1.000 Türk Lirası üzerinde) olarak verilen görsel, Osmanlı döneminde de değerli, stratejik olduğu kadar iktisadi bir öneme sahip Ereğli kömür havzası bağlantısı sebebiyle önem arz ettiği için banknotta yer aldığı düşünülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası eski idari merkez binası (50 kuruş, 2buçuk Türk Lirası üzerinde) iktisadi bir sembol, para ve banka mimarisinin en önemli örneği olarak banknotlarda yer almaktadır.

Zafer Anıtı (E-2 2buçuk, E-5 50 Türk Lirası üzerinde), Güvenlik Anıtı (E-2/ 5, 1.000 Türk Lirası üzerinde), Samsun Atatürk Heykeli (E-7/ 1.000 Türk Lirası üzerinde), Kurtuluş savaşından çıkmış Türk milletinin sembolü, başkent Ankara'nın siyasi ve ideolojik dönüşümünün vurgusu, Anadolu topraklarındaki mücadelenin başladığı il olan Samsun'un vurgusu olarak banknotta görselleştirilmiştir.

Montrö Boğazlar sözleşmesinin imzalanmasının akabinde, tamamı ile Türkiye Cumhuriyetinin himayesine 1936 yılında giren Çanakkale Boğazı, boğazdan bir görünüm ismiyle ilk olarak 1938 yılında (E-2 100 Türk Lirası üzerinde) resmedilmiştir.

Atatürk portresi (E-1/ 50, 100, 500, 1.000; E-2/ 2buçuk, 5, 10, 50, 100, 500, 1.000; E-5/ 2buçuk, 5, 10, 50, 100, 500, 1.000; E-6/ 5, 10, 20, 100, 500, 1.000; E- 7 10, 100, 500, 1.000, 5.000, 20.000, 50.000, 100.000, 250.000, 500.000, 1.000.000, 20.000.000; E- 8 1, 5, 10, 20, 50, 100; E-9 5, 10, 20, 50, 100, 200 Türk Lirası üzerinde) genel olarak diğer portreler de de görüldüğü gibi banknotların ön yüzünde bulunmaktadır.

İsmet İnönü portresi (E-2 50kuruş, 1, 500, 1.000; E-2 50kuruş, 50, 100; E-3 2buçuk, 10, 50, 100, 1.000; E-4 10, 100 Türk Lirası üzerinde) liderlik vasfıyla banknotların ön yüzünde bulunmaktadır.

Bir bozkurt (E-1 5, 10 Türk Lirası üzerinde) siyasi bir figürde olarak, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden (1927 yılında dolaşıma çıkarılmış bir görseldir.)

bir sembol olarak yer almıştır. Çift süren köylü (E-1 1 Türk Lirası üzerinde), Anadolu kültür ve geleneğinden getirdiği kıyafetlerle betimlenmiş, verimli toprakları zirai faaliyetleri ekonomide ana unsuru teşkil eden tarım ve hayvancılığı betimleyen bir semboldür. Ankara Keçileri (E-2 50, E-3 50 Türk Lirası üzerinde) bir başkentin ekonomik gelir getiren doğal hayvancılık faaliyetleriyle üretilen ürünü olarak, ekoturizm faaliyetlerine katkı sağlayan, Anadolu şehirlerinin, şehir isimleriyle bütünleşmiş ünlü hayvanlarını da temsilen görselleştirilmiştir. Sivas Gök Medrese (E-1 500 Türk Lirası üzerinde), Türkiye Cumhuriyeti öncesine bir atıf, tarihi eğitim yapısı olarak resmedilmiştir.

İlk sürüm grubunda yer alan; Meclis Binası (1 ve 5 Türk Lirası üzerinde), Eski Başbakanlık Binası (1 Türk Lirası üzerinde); Halkevi (E-2 50kuruş, E-3 2buçuk Türk Lirası üzerinde) siyasi temsil niteliği taşıyan yapılar olarak yer almaktadır. Ankara’da bir köprü (5 Türk Lirası üzerinde) olarak betimlenen eser; Ankara’nın başkent olarak seçildiği dönemde Ankara’nın büyümeye başladığı ilk yerleşim yerlerinden biri olan Bent Deresi ve Bent Köprüsüdür. Günümüzde var olmayan bu alan Ankara Kalesi yakınında 1930’larda bir yerleşim yeri olarak varlığını sürdürmüş, banknot görseli olarak yer almıştır. 1927 yılında mevcudiyetinin halen var olduğu bilinen Ankara Kalesi (1, 5, 10 Türk Lirası üzerinde) ve Bent köprüsü kadim bir devletten (Roma) alınan mirası tarihsel dönüşüm açısından vurgulamak için paralar üzerine resmedilmiştir.

Afyon (50 Türk Lirası üzerinde) ve Sivas (500 Türk Lirası üzerinde) şehirlerinden bir görünüm olarak resmedilen illerin Kurtuluş savaşının süreçlerinde yoğun olarak işlevsel kullanılan mekanlar olarak eklendiği düşünülmektedir. Sakarya demiryolu hattından bir görünüm (1.000 Türk Lirası üzerinde) olarak verilen görsel, Osmanlı döneminde de değerli, stratejik olduğu kadar iktisadi bir öneme sahip Ereğli kömür havzası bağlantısı sebebiyle önem arz ettiği için banknotta yer aldığı düşünülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası eski idari merkez binası (50 kuruş, 2buçuk Türk Lirası üzerinde) iktisadi bir sembol, para ve banka mimarisinin en önemli örneği olarak banknotlarda yer almaktadır. Paranın bina ile, binanın para ile olan ilişkisi de görselle vurgulanmıştır.

Zafer Anıtı (E-2 2buçuk, E-5 50 Türk Lirası üzerinde), Güvenlik Anıtı (E-2/ 5, 1.000 Türk Lirası üzerinde) Kurtuluş savaşından çıkmış Türk milletinin sembolü, başkent Ankara'nın Emniyet abidesi olarak bilinen eserler banknotta görselleştirilmiştir.

Montrö Boğazlar sözleşmesinin imzalanmasının akabinde, tamamı ile Türkiye Cumhuriyetinin himayesine 1936 yılında giren Çanakkale Boğazı, boğazdan bir görünüm ismiyle ilk olarak 1938 yılında (E-2 100 Türk Lirası üzerinde) resmedilmiştir.

Atatürk portresi (E-1/ 50, 100, 500, 1.000; E-2/ 2buçuk, 5, 10, 50, 100, 500, 1.000; E-5/ 2buçuk, 5, 10, 50, 100, 500, 1.000; E-6/ 5, 10, 20, 100, 500, 1.000; E- 7 10, 100, 500, 1.000, 5.000, 20.000, 50.000, 100.000, 250.000, 500.000, 1.000.000, 20.000.000; E- 8 1, 5, 10, 20, 50, 100; E-9 5, 10, 20, 50, 100, 200 Türk Lirası üzerinde) genel olarak diğer portreler de de görüldüğü gibi banknotların ön yüzünde bulunmaktadır. Bir ideolojinin, siyasi bir oluşumun, kurucu gücün öncüsü olarak görselde varyet göstermektedir.

İsmet İnönü portresi (E-2 50kuruş, 1, 500, 1.000; E-2 50kuruş, 50, 100; E-3 2buçuk, 10, 50, 100, 1.000; E-4 10, 100 Türk Lirası üzerinde) liderlik vasfıyla banknotların ön yüzünde bulunmaktadır. Uzun süreli olmamıştır.

Bir bozkurt (E-1 5, 10 Türk Lirası üzerinde) Türk tarihinin başlangıcına, mitlere atıf bir görsel, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde (1927 yılında dolaşıma çıkarılmış bir görseldir.) Cumhuriyet öncesine, tarihi köklere bir gönderme sembol olarak yer aldığı düşünülmektedir. Çift süren köylü (E-1 1 Türk Lirası üzerinde)tarıma, toprağa, yetiştirme ve toprağa bağlı ekonomiye bir atıf görselidir. Ankara Keçileri (E-2 50, E-3 50 Türk Lirası üzerinde) Anadolu'dan coğrafi işaretli hayvan örneği olarak tanıtım ve imaj görseli olarak farklı tür figürlerdendir.

4.3.2. II. Dünya Savaşı ve Demokrat Parti Dönemi

II. Dünya savaşı ve sonrasında tarım, hayvancılık faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı, ekonomik içerikli görsel örneklerin yer aldığı dönemdir. İstisnai olarak Selçuklu ve Osmanlı döneminden mimari eserlerin örnekleri de görselleştirilmiştir.

Üzüm Salkımı tutan kız (E-3 100 Türk Lirası üzerinde), Ankara Sanat Okulu Öğrencileri (E-3 500 Türk Lirası üzerinde), İziciler (E- 3 1.000 Türk Lirası üzerinde), Fındık toplayan köylü kızları (E-5 5 Türk Lirası üzerinde), Sultan Ahmet Çeşmesi (E-4 10 Türk Lirası üzerinde) 1948 ve 1962 yıllarında yoğun olarak basılmış görselleri ile Osmanlı dönemi eseri olmasına rağmen bu döneme tarihlenen istisnai bir mimari eser olarak görmekteyiz.

4.3.3. 1970'lerden 2000'lere Dönemi

Soğuk savaş sonrası küreselleşmenin ve turizm faaliyetlerinin hız kazandığı dönemdir. Türkiye'nin her bölgesinden farklı dönemlere tarihli daha çok mimari eserler daha nadir olarak figürler; turizm faaliyetleri tanıtım ve temsiliyet özelliği ile kâğıt parada yer almaktadır.

İstanbul Boğaziçi/ 15 Temmuz Şehitler köprüsü görünümü (E-2/ 1, E-5 1.000, E-6 1.000 Türk Lirası üzerinde) 1973 tarihli boğaza inşa edilen ilk köprü olması sebebiyle mimari niteliğinin yanı sıra, milli övünç ve turizm kaynağı olarak da banknotta yer aldığı düşünülmektedir. Kız Kulesi (E-6 10 Türk Lirası üzerinde), Çanakkale İstanbul'un tarihi ve turistik mimari örneği ve şüheda anıtı olarak banknotta yer aldığı düşünülmektedir. Atatürk'e çiçek sunan öğrenciler (E- 7 10, 100.000 Türk Lirası üzerinde), İstiklal Marşı ilk iki dördlüğü (E-7 100 Türk Lirası üzerinde), Kızıl Kule (E-7 250.000) başlık altında kullanılmış kültür varlıklarıdır. Ayrıca Anıtkabir'in (E-6 20, E-8 5, E-7 5.000.000 Türk Lirası üzerinde) tarihi, siyasi ve liderlik vasıflarıyla bir sembol olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün naaş mimarisi olarak yer aldığı düşünülmektedir. Afşin Elbistan Termik Santrali (E-7/ 5.000 Türk Lirası üzerinde) 1975 yılında yapılmış, ekonomik bir sembol olarak döneme atıfta bulunan bu sebeple banknota görseli eklendiği düşünülen yapı günümüzde kullanıma kapalıdır. Rumeli Hisarı (E-2/ 500, 100, 1.000 Türk Lirası üzerinde), Meriç Köprüsü (E-5 10 Türk Lirası üzerinde), Sultan Ahmet Camii (E-5/ 50 Türk Lirası üzerinde), Dikilitaş (E-5 50 Türk Lirası üzerinde), Hipodrom (E- 5/ 50 Türk Lirası üzerinde), Manavgat Şelalesi (E- 6/ 5 Türk Lirası üzerinde), Gençlik Parkı'ndan bir görünüm (E-5 100 Türk Lirası üzerinde) İç Anadolu'nun kurak iklimine rağmen yeşil geniş açık alanda, Çankaya bölgesindeki Ankara'yı tanıtan sosyal dinlenme ve seyir yeri olarak görseli banknotta yer aldığı düşünülmektedir. Mermer Çeşme(E-6/ 50 Türk

Lirası üzerinde), Topkapı sarayı dördüncü avlusunda yer alan ince taş oyma eser, Topkapı Sarayı (E-6/ 50 Türk Lirası üzerinde), Ağrı Dağı (E-6/ 100 Türk Lirası üzerinde), İstanbul Üniversitesi ana girişi (E-6/ 500 Türk Lirası üzerinde), Mehmet Akif Ersoy müze haline getirilen evi (E-7 100 Türk Lirası üzerinde), İzmir saat kulesi (E-7/ 500 Türk Lirası üzerinde), Mevlana Müzesi (E-7/ 5.000 Türk Lirası üzerinde), Selimiye Camii (E-7/ 10.000 Türk Lirası üzerinde) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yeni İdari Merkez Binası (E-7/ 20.000) siyasi ve ekonomik gücün göstergesi olarak görseli banknotta yer alan eser, TBMM binası (E-7 50.000 Türk Lirası üzerinde) Çanakkale Şehitleri Anıtı (E-7/ 500.000 Türk Lirası üzerinde) 1970 ve 1999 yılları arasında basılmış ülkenin tanıtımı için mühim figürler ve mimari tarih açısından da önem teşkil eden yapılardandır.

Atatürk Barajı (E-7/ 1.000.000, E-8 1 Yeni Türk Lirası üzerinde) Avrupa'nın ve Türkiye'nin en büyük barajı olarak dünyaya Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıtan yapıdır. Piri Reis'in Dünya Haritası (E-2/ 20.000.000 ile E-8/ 10 Yeni Türk Lirası üzerinde) 1999 ve 2015 de basılan görsel, telefon ve internet çağı olarak bilinen iki binli yıllara girmeden kıtaların ve insanların birbirine yaklaştığı dönemleri, bir metafor/ kültür emaresi üzerinden anlattığı düşünülmektedir.

4.3.4. Günümüz Cumhuriyeti / Milenyum/ 2000'ler ve Sonrası Dönem

Örnek liderlerin, akli ve nakli bilimlerde öncü/ önemli şahsiyetlerin görsellerinin kâğıt paraların arka yüzlerinde resmedilmekte yoğunluk kazandığı dönemdir. Türkiye Cumhuriyet tarihindeki matematik, mimari, müzik, şair, yazar, tarihi figürlerin yoğunlukla kullanıldığı dönemdir.

Efes Antik Kenti (E-7/ 20.000.000 ile E-8/ 20 Yeni Türk Lirası üzerinde), Kapadokya (E-8/ 50 Yeni Türk Lirası üzerinde), İshakpaşa Sarayı (E-8 100 Türk Lirası üzerinde), E-7' de yer alan; Mehmet Akif Ersoy Portresi (100 Türk Lirası üzerinde), Fatih Sultan Mehmet portresi (1.000 Türk Lirası üzerinde), Mevlâna Figürü (5.000 Türk Lirası üzerinde), Mimar Sinan (5.000 Türk Lirası üzerinde), E-9' da yer alan; Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı (5 Türk Lirası üzerinde), Ord. Prof. Dr. Cahit Arf (10 Türk Lirası üzerinde), Mimar Kemaleddin (20 Türk Lirası üzerinde), Fatma

Aliye (50 Türk Lirası üzerinde), İtri/ Buhurizade Mustafa Efendi (100 Türk Lirası üzerinde), Yunus Emre (200 Türk Lirası üzerinde) görselleri kullanılmıştır.

Para ve kültür ile mimari arasındaki ilişki karşılıklı bağıllıkla ve temsil ilişkisiyle tanımlanabilmektedir. Ne zaman üretici bir insanın çalışması bir binaya dönüşürse bu bir mimari olarak atfedilmektedir. Bir bina ya da inşa bir maliyet içermektedir. Bu maliyet karşılıklılık ve bağıllık ilişkisinin somut göstergesidir. Çünkü paranın korunmak için bir binaya, binanın da variyet gösterebilmesi için paraya ihtiyacı vardır. Bu karşılıklı ilişki mimarideki ana tetikleyiciler olan iktidar ve siyaset ilişkisiyle de temsil açısından bağıllık göstermektedir. Mimari ve kültür öğeleri, iktidarın imajını halka taşıyan somut materyallerdendir. Antik dönem sikkelerindeki görsel imgeler (iktidarın görsel imgeleri), geniş halk tabanına yayılmanın öncü örnekleri sayılabilir. Sikke basım süreçleriyle/ süreçlerinin hemen ardından başlayan banknot görselleri de; halkın kültür birikimini ve siyasi ideolojinin güç ve temsil imgeleri olarak kullanılmışlardır.

Cumhuriyet dönemi başlangıcından günümüze kadar ki süreçte; Atatürk/ İsmet İnönü portresi kâğıt paralardaki iktidar ve öncü liderlik imgeleridir. Türkiye devletinin Ulus olma yolunda attığı adımlar, kamu mimarisi örnekleri, eğitimde halkevleri ve köy enstitülerinin önemi, klasik sanatların yanında modern sanatlarla ilgilenilmesi Cumhuriyet döneminin şahıslar üzerinden değil milli bilinç üzerinden yaptığı atılımlardır. Öncü ve lider şahsiyetler olarak devlet liderleri, bu sebeplerle simgeleştirilmiştir.

EMİSYON GRUPLARINA GÖRE TASNİF TABLOLARI

Emisyon gruplarında yer alan kâğıt paraların sayısal değerleri ve ihtiva eden görselleri tasnifi, emisyon gruplarının yayınlanış düzen sırası ile yapılmıştır. Emisyon gruplarına göre yapılan banknot tasnifinde katalog bölümü; Sayısal değer, tarihsel dönem, somut mimari kültür varlığı, figürler, şehir görüntüleri, önemli şahsiyetler, ön ve arka yüz isimleriyle dokuz başlık altında genel olarak tablolandırılmıştır. Ayrıca değerlendirme bölümünde kültür varlıklarının çeşitliliğine göre, somut ve figür olma durumlarıyla, ana iki başlık altında yer alan alt başlıklarla ayrıntılı olarak değerlendirilmiş ve tasnif edilmiştir.

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 1

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-1	1 Türk Lirası	1915/ Roma	I. Meclis / Ankara Kalesi				x	
E-1	1 Türk Lirası	Cumhuriyet		Çift Süren Köylü			x	
E-1	1 Türk Lirası	1925	Eski Başbakanlık Binası					x
E-1	5 Türk Lirası	Roma Dönemi/ 1915	Ankara Kalesi/ Meclis Binası				x	
E-1	5 Türk Lirası, 10 Türk Lirası	Göktürk		Bir Bozkurt			x	
E-1	5 Türk Lirası	Roma Dönemi	Ankara bir Köprü					x
E-1	10 Türk Lirası	Roma Dönemi	Ankara Kalesi				x	
E-1	100 Türk Lirası	Cumhuriyet		Bir Köy Resmi				x
E-1	10Türk Lirası	Roma Dönemi	Ankara Kalesi’nden bir görünüm					x
E-1	50 Türk Lirası	Cumhuriyet			Afyon’dan bir görünüm			x
E-1	500 Türk Lirası	Anadolu Selçuklu- 1271	Sivas Gök Medrese				x	
E-1	500 Türk Lirası	Cumhuriyet			Sivas’tan bir görünüm			x
E-1	50, 100, 500, 1000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Atatürk’ün bir portresi	x	

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 2

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-2	50 Kuruş	1930-Cumhuriyet Dönemi	TC. Merkez Bankası eski İdari Merkez binası / Ankara					x
E-2	1 Türk Lirası	1970-Cumhuriyet Dönemi			Boğaziçi'nden görünüm/ İstanbul			x
E-2	2 Buçuk Türk Lirası	1927	Zafer Anıtı					x
E-2	5 Türk Lirası	1934	Güvenlik Anıtı / Ankara					x
E-2	50 Türk Lirası	Cumhuriyet		Ankara Keçileri				x
E-2	10 Türk Lirası	Roma Dönemi	Ankara Kalesi'nden bir görünüm					x
E-2	100 Türk Lirası	1936-Cumhuriyet Dönemi			Çanakkale Boğazı'ndan bir görünüm			x
E-2	500 Türk Lirası	1452	Rumeli Hisarı'ndan bir görünüm					x
E-2	50 Kuruş, 1, 500, 1000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				İsmet İnönü'nün bir portresi	x	
E-2	2 Buçuk, 5, 10, 50, 100, 500, 1000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Atatürk'ün bir portresi	x	
E-2	1.000 Türk Lirası	1934	Güvenlik Anıtı / Ankara					x
E-2 TEDAVÜLE ÇIKMAYANLAR	50 Kuruş	1932	Halkevi / Ankara					x
E-2 TEDAVÜLE ÇIKMAYANLAR	50 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		Ankara Keçileri				x
E-2 TEDAVÜLE ÇIKMAYANLAR	50 Kuruş, 50, 100 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				İsmet İnönü'nün bir portresi	x	
E-2 TEDAVÜLE ÇIKMAYANLAR	100 Türk Lirası	1936-Cumhuriyet Dönemi			Çanakkale Boğazı'ndan bir görünüm			x

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 3

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-3	2 Buçuk Türk Lirası	1932-Cumhuriyet Dönemi	Halkevi/Ankara					x
E-3	2 Buçuk, 10, 50, 100, 1.000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				İsmet İnönü'nün bir portresi	x	
E-3	10 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		Üç Köylü Kadını				x
E-3	50 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		Ankara Keçileri				x
E-3	100 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		Üzüm Salkımı Tutan Kız				x
E-3	500 Türk Lirası	Osmanlı Dönemi		Ankara Sanat Okulu Öğrencileri				x
E-3	1.000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		İzciler				x

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 4

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-4	10 Türk Lirası	1728- Osmanlı Dönemi	Sultan Ahmet Çeşmesi/ İstanbul					x
E-4	100 Türk Lirası	1452- Osmanlı Dönemi	Rumeli Hisarı/ İstanbul					x
E-4	10, 100, Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				İsmet İnönü'nün bir portresi	x	

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 5

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-5	2 Buçuk Türk Lirası	1930-Cumhuriyet Dönemi	TC. Merkez Bankası eski İdari Merkezi binası / Ankara					x
E-5	2 Buçuk, 5, 10, 50, 100, 500, 1.000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Atatürk'ün bir portresi	x	
E-5	5 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		Fındık Toplayan Köylü Kızları				x
E-5	10 Türk Lirası	1842-Osmanlı Dönemi	Meriç Köprüsü/ Edirne					x
E-5	50 Türk Lirası	1927	Zafer Anıtı'ndan bir heykel/ Ankara					x
E-5	100 Türk Lirası	1943-Cumhuriyet Dönemi			Gençlik Parkı'ndan bir görünüm			x
E-5	500 Türk Lirası	1609- 1617/ Bizans, Bizans	Sultan Ahmet Camii, Dikilitaş, Hipodrum/ İstanbul					x
E-5	1.000 Türk Lirası	1452-Osmanlı/ 1970-Cumhuriyet	Rumeli Hisarı		Boğaziçi'nden bir görünüm/ İstanbul			x

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 6

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-6	5 Türk Lirası	Doğal Oluşum			Manavgat Şelalesi/ Antalya			x
E-6	5, 10, 20, 50, 100, 500, 1.000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi			Atatürk'ün bir portresi		x	
E-6	10 Türk Lirası	Roma Dönemi	Kız Kulesi/ İstanbul					x
E-6	20 Türk Lirası	1953- Cumhuriyet	Anıtkabir/ Ankara					x
E-6	50Türk Lirası	1728- Osmanlı Dönemi	Topkapı Sarayı Mermer Çeşme/ İstanbul					x
E-6	100 Türk Lirası	Doğal Oluşum			Ağrı Dağı/ Ağrı			x
E-6	500 Türk Lirası	1865- Osmanlı Dönemi	İstanbul Üniversitesi Ana Girişi					x
E-6	1.000 Türk Lirası	1970- Cumhuriyet Dönemi			Boğaziçi'nden bir görünüm/ İstanbul			x

Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 7

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-7	10 Türk Lirası	Cumhuriyet		Atatürk'e çiçek sunan öğrenciler				x
E-7	10, 100, 500, 1.000, 5.000, 20.000, 50.000, 100.000, 250.000, 500.000, 1.000.000, 5.000.000, 10.000.000 20.000.000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi			Atatürk'ün bir portresi		x	
E-7	100 Türk Lirası	1873- Osmanlı			Mehmet Akif Ersoy'un bir portresi			x
E-7	100 Türk Lirası	Bizans, 1984- Cumhuriyet	Ankara Kalesi, Mehmet Akif Ersoy'un Müze evi					x
E-7	100 Türk Lirası	1921 Osmanlı Dönemi		İstiklal Marşı'nın ilk iki dördlüğü				x
E-7	1.000 Türk Lirası	Osmanlı Dönemi			Fatih Sultan Mehmet'in bir portresi			x
E-7	5.000 Türk Lirası	Anadolu Selçuklu			Mevlâna Figürü			x
E-7	5.000 Türk Lirası	Osmanlı Dönemi			Mimar Sinan'ın bir portresi			x
E-7	100.000 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi		Atatürk'e Çiçek Sunan Öğrenciler				x

E-7	250.000 Türk Lirası	1226- A. Selçuklu	Kızıl Kule/ Alanya- Antalya					x
E-7	500 Türk Lirası	1901- Cumhuriyet	Saat Kulesi/ İzmir					x
E-7	1.000 Türk Lirası	Cumhuriyet			İstanbul'dan bir görünüm			x
E-7	5.000 Türk Lirası	1274- A. Selçuklu	Mevlâna Müzesi/ Konya					x
E-7	5.000 Türk Lirası	1984			Afşin- Elbistan Termik Santrali			x
E-7	5.000.000 Türk Lirası	1953 Cumhuriyet Dönemi	Anıtkabir/ Ankara					x
E-7	10.000Türk Lirası	1575- Osmanlı	Selimiye Camii/ Edirne					x
E-7	10.000.000Türk Lirası	1513- Osmanlı Dönemi		Piri Reis'in Dünya Haritası				x
E-7	20.000Türk Lirası	1988- Cumhuriyet Dönemi	TC. Merkez Bankası'nın yeni İdare merkezi Binası/ Ankara					x
E-7	20.000.000Türk Lirası	Roma Dönemi	Efes Antik Kent/ Selçuk					x
E-7	50.000Türk Lirası	1961- Cumhuriyet	TBMM/ Ankara					x
E-7	500.000Türk Lirası	1959- Cumhuriyet	Çanakkale Şehitleri Anıtı/ Çanakkale					x
E-7	1.000.000Türk Lirası	1992- Cumhuriyet			Atatürk Barajı/ Şanlıurfa			x

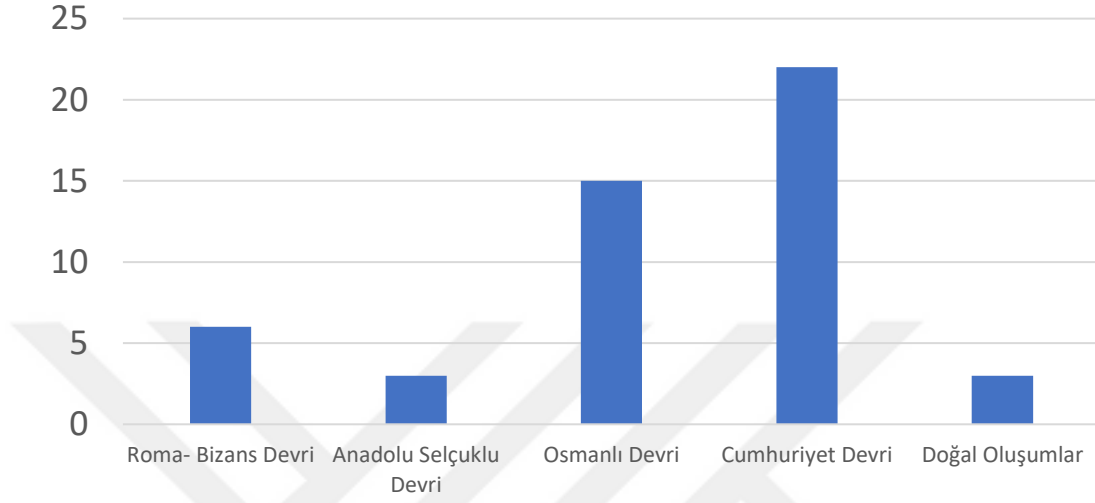
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 8

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-8	1 Yeni Türk Lirası	1992- Cumhuriyet			Atatürk Barajı/ Şanlıurfa- Adıyaman			x
E-8	1, 5, 10, 20, 50, 100 Yeni Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Atatürk'ün bir portresi	x	
E-8	5 Yeni Türk Lirası	1953 Cumhuriyet	Anıtkabir/ Ankara					x
E-8	10 Yeni Türk Lirası	1513- Osmanlı Dönemi		Piri Reis'in Dünya Haritası				x
E-8	20 Yeni Türk Lirası	Roma Dönemi	Efes Antik Kenti/ Selçuk					x
E-8	50 Yeni Türk Lirası	Doğal Oluşum			Kapadokya			x
E-8	100 Yeni Türk Lirası	1784- Osmanlı Dönemi	İshak Paşa Sarayı/ Doğubayazıt					x

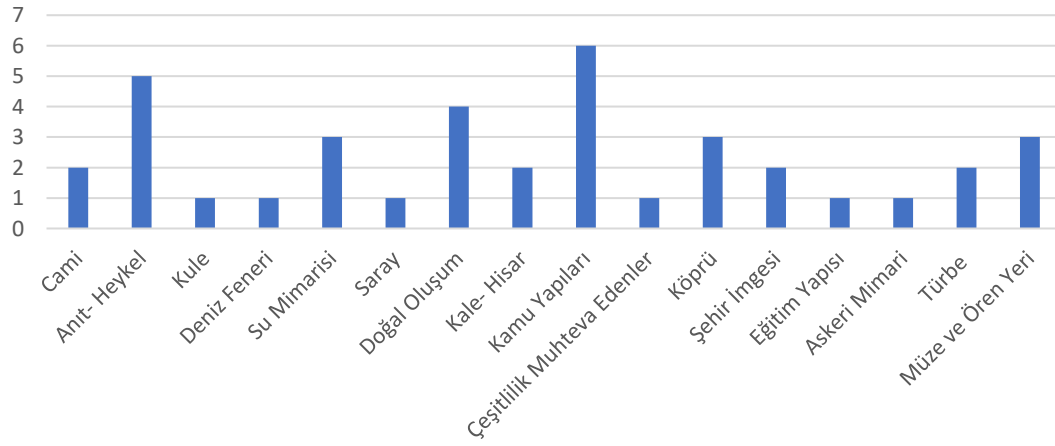
Emisyon Gruplarına Göre Tasnif Tablosu 9

Emisyon Grubu	Sayısal Değeri	Tarihsel Dönemi	Mimari/Somut Kültür Varlığı	Figürler	Şehir Görüntüsü	Önemli Şahsiyetler	Ön Yüz	Arka Yüz
E-9	5, 10, 20, 50, 100, 200 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Atatürk'ün bir portresi	x	
E-9	5 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın bir portresi		x
E-9	10 Türk Lirası	Cumhuriyet Dönemi				Ord. Prof. Dr. Cahit Arf'ın bir portresi		x
E-9	20 Türk Lirası	1927- Cumhuriyet	Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası illüstrasyonu			Mimar Kemaleddin'in bir portresi		x
E-9	50 Türk Lirası	1862- 1936				Fatma Aliye'nin bir portresi		x
E-9	100 Türk Lirası	1640- 1712 Osmanlı Dönemi				Itri (Buhurizade Mehmet Efendi)'nin bir portresi		x
E-9	200 Türk Lirası	Anadolu Selçuklu Dönemi	Yunus Emre'nin Türbe illüstrasyonu			Yunus Emre'nin bir portresi		x

T.C. Banknotları Somut Kültür Varlıkları Niceliksel Grafikleri

Dönemlerine Göre Somut Kültür Varlıkları GrafiĒi

Türlerine Göre Somut Kültür Varlıkları GrafiĒi

5. SONUÇ

Bu çalışmada; sanat tarihinin temel çalışma ve inceleme/araştırma alanı olan kültür varlıklarının sadece özgün yerlerinde/konumlarında değil, farklı nesneler üzerindeki tezahürleri itibariyle de incelenebileceğini kanıtlamak istemiştir. Bu bağlamda da bu tez çalışmasında Cumhuriyet dönemine tarihlenen 153 adet banknotta 24 farklı niceliksel değer bir bütün olarak araştırılmış, tespit edilmiş, incelenmiştir. Bu banknotlarda; Türk tarihinin başlangıç süreçlerine tarihlendirilen (Göktürk) 1 adet, Doğu Roma/Bizans' a ait 6 adet, Anadolu Selçuklu döneminden 3 adet, Osmanlı'dan 15 adet, Cumhuriyet döneminden 22 adet kültür varlığının mevcudiyeti saptanmıştır. Bu görsellerden tekrar edenler, niceliksel anlamda tek olarak sayılmıştır. 34 adet somut kültür varlığı, 3 doğal oluşum (Doğal oluşumlar mimari öğelerle zaman içinde bütünleştiği için, mimari kısımda ve katalog da değerlendirilmiştir.), toplam 153 adet tedavülde veya dolaşımdan kaldırılmış banknotta görselinin mevcut olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Banknotlar bugün farklı çalışmalarda; yazı, süsleme, mimari, grafik tasarım, coğrafi unsurlar, Cumhuriyet döneminin sadece ilk emisyonlarında sanat ve kültürün yansımaları gibi farklı açılardan araştırılıp incelenmiştir. Ancak kültür varlığı olgusunu bir bütün olarak ele alan ve sanat tarihi disiplini merkezli olarak yapılan ilk araştırma bu tez çalışmasıdır.

Ayrıca Cumhuriyet Dönemine ait toplam 153 adet banknotun 84 tanesinde kültür varlığının yer alması, %55'lik bir oran oluşturmaktadır. Bununla beraber 153 adet banknotun sadece 17 tanesinde Atatürk resmi bulunmamaktadır. Oran olarak tüm banknotların %88,9'unda Atatürk görselinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, sanat tarihinin temel çalışma alanı olan kültür varlıklarının, Cumhuriyet dönemi banknotları üzerinde, dirijizm/güdümlü tutum bağlamında bilinçli olarak kullanıldığını da kanıtlamaktadır. Dolayısıyla, benzer bir tutumun gereği olarak, farklı nesneler/metalar üzerinde yer alan kültür varlıkları da sanat tarihi disiplini dâhilinde araştırmalara ve çalışmalara konu olmaya müsaittir. Yapılan bu tez çalışmasıyla, bu gibi araştırma ve çalışmaların önünün açılması amaçlanmaktadır.

Kültürel bir aktarım unsuru olarak banknotlar, milletlerin kendini tanıtım, anlamlandırma, gelenek- görenek ve kültürlerine bağlı kalarak biçimlendirdiği bir anlatım unsuru ve meta niteliğindedir. Görsel kültürün aktarıcısı ve toplumları ortak

noktalarda bütünleyen ana unsurlardan biri olarak kültür varlıkları; bir devlet politikası ve bilinçli bir tutum sergiler biçimde, banknotlar üzerinde birleştirici unsur olarak yer almıştır. Her bir tarihi eser aslında paranın üzerinde kullanıldığında, birleştirici bir kültür imgesine dönüştürülmüştür.

Cumhuriyet dönemi sanatı, bir bütün olarak bakıldığında, büyük oranda yeni bir toplum ve kültür inşasına hizmet etmektedir. Bu, aslında Tanzimat döneminden itibaren görülen bir anlayışın, Cumhuriyet Türkiye'sine uzantısıdır⁵⁹⁸. Cumhuriyet dönemi banknotları da üzerlerinde yer alan Atatürk resimleri ve kültür varlığı tasvirleri, tıpkı halkevi binaları ve Atatürk heykelleri gibi bu amaca hizmet eden uygulamalardan biridir.

Cumhuriyet tarihinin kuruluş ve ilk gelişim süreçlerindeki güncel aksiyonunun bir uzantısı olarak teşekkül etmiş banknotlardaki gelişim çizgisinin, bu tezle vurgulananlar doğrultusunda bir seyir izleyeceği pek mümkün görülmemektedir. Zira güncel dünyada paranın dijital yolculuğu, yenileşen kültür yapısıyla harmanlanan (marka, imaj ve kimlik öncelikli) ve farklı anlam ve sembollerle biçimlenen ancak daha işlevsel daha sonuç odaklı çıktılara dönüşmeye başlamıştır. Bu değişim ve yenileşme çağın içinde yer alan en küçük toplum yapısından en geniş kolektif güce kadar tüm topluma sirayet etmekte ve aslında yeni sembol ve anlamlarla, benzer bir amaca hizmet etmeye devam etmektedir.

⁵⁹⁸ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Üstün Alsaç, "Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat ve Mimarlık Fakültesi, Trabzon, 1976, ss. 368.; Nurcan Yazıcı, "Osmanlı'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul, 2007, ss. 403.

KAYNAKÇA

- ACAR
Durmuş-
TUGAY
Osman,
“Yeni Türk Lirası Uygulamasının Gerekçeleri ve Başarı Koşulları: Halkın Yeni Türk Lirası Uygulamasına Bakışıyla İlgili Burdur İlinde Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2004, C. 9, S. 2, s.81.
- ACUN,
Hakkı,
Anadolu Saat Kuleleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı 85, Ankara, 1994, s. 54.
- AĞAÇ
Saliha-
SAKARYA
Menekşe,
AFETİNAN,
Ayşe,
“Hayat Ağacı Sembolizmi”, **International Journal of Cultural and Social Studies**, C. 1, 2015, ss. 1- 14.
- “Ankara’nın Eski Evleri, Türk Ev Kültürü, Müze Evler”, **Belleten Arşiv**, s.123- 131.
- AHUNBAY,
Zeynep,
“İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığı’na Kız Kule’sinin Restorasyonu konusunda ICOMOS tarafından sunulan rapor” **İstanbul Tarih Vakfı**, S. 33, İstanbul, 2000.
- AKAR,
Şevket Kâmil
“Osmanlı Devleti’nde Kısa ve Uzun Vadeli İç Borçlanmanın Gelişimi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 51, S. 2, 2011, s. 102.
- AYDIN Selvinaz-
ÖZDEMİR Ülkü,
“Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Mesleki ve Teknik Eğitim 11.yy.- 21.yy.”, **T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi**, Ankara, 2019, s. 74.
- AKGÜNDÜZ,
Ahmet,
“İstibdal”, **TDVİA**, C. 23, 2001, İstanbul, s. 319.

- AKIŞ
Ayhan-
KAYA,
Baştürk,
AKOK,
Mahmut,
- “Manavgat’ın (Antalya) Alternatif Turizm Potansiyeli”, **Asya’dan Avrupa’ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 3, 2018, s. 21.
- “Ankara’nın Eski Evleri”, **Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dokümanı**, 1951, s. 28.
- AKKUŞ,
Semra,
- “İmparator Nero: Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Malatya, 2021, s. 34- 82.
- ALTUN,
Zafer,
- “Türk Kültüründe ‘ Kurt Kavramı’” Üzerine Bir İnceleme”,
21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.8, S.22, Ankara, 2019, ss. 91- 108.
- ALTUN,
Feride İmrana,
- “İstanbul Hipodrumu’ndaki (AtMeydanı) Obelisk’in (Dikilitaş) Kaidesi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 26, Bahar 2021, s. 119.
- Anonim,
- Milli Egemenlik ve Mekân Türkiye Büyük Millet Meclisi**, TBMM Basımevi, 2. Baskı, Ankara, Kasım 2022, s. 53.
- Anonim,
- Nevşehir İl Yıllığı 1998**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1999.
- Anonim,
- Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Ankara Devlet Matbaası Yayınları, Ankara, 1933, s. 21.
- Anonim,
- Ancyra Angora Ankara Kent Bibliyografyası**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 1992.
- Anonim,
- Emniyet Abidesi**, A.A. 1 Sontesrin 1934 Gazete Haberinden Fotoğraf, T.C. Maarif ve Derleme Müdürlüğü, Devlet Matbaası, Ankara, 1934, Milli Kütüphane Yer Numarası: 1934 AD 695.

- Anonim, **İstanbul'un 100 Camisi**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2011, s. 166.
- Anonim, Milli Kütüphane Derlemesi 1935- 1936, "Ankara Güvenlik Anıtı (Güvenlik Abidesi)", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S. 2, 1935, s. 42.
- Anonim, **Emniyet Abidesi**, Devlet Matbaası Derlemesi, İstanbul, 1934, s. 2.
- Anonim, **Bir Medeniyet Mimarı İstanbul Çeşmeleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016, s. 152.
- Anonim, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını, C. 3, İstanbul, 1990, s. 366.
- Anonim, "29 İkteşrin 1931 Vakit Gazetesi"
- Anonim, "Kaybettiğimiz Kıymetler: Ord. Prof. Dr. h. C. Mimar Emin Onat", **Arkitekt Dergisi**, C. 1961, S. 03, İstanbul, 1961, s. 122.
- Anonim, **Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 2008, s. 4, 5.
- ASLANAPA, Oktay, **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2007, s. 91.
- ASLANAPA, Oktay, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılap Kitabevi Yayınları 2. Baskı, 2004, s. 619.
- ASLANAPA, Oktay, "Osmanlı Mimarisinin Gelişimi ve Bizans", **İstanbul Dergisi**, S. 39, İstanbul, Temmuz 1945, s. 11, 12.

- ASLANOĞLU,
İnci, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923- 1938**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 120.
- ATASOY,
Nurhan, **Üniversite Giriş Kapısı için Rapor**, İstanbul, 1989, s. 7.
- ATAY,
Falih Rıfkı, “Anıt- Kabir İnşaatı Münasebetile”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1950, S. 07- 10, İstanbul, 1943, s. 197.
- ATILGAN,
Cansu, “Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme”, **Art- Sanat Dergisi**, 31 Temmuz 2016, S. 6, s. 251- 254.
- AKÇIL
HARMANKAYA,
N. Çiçek, “Edirne Meriç/ Mecidiye Köprüsü ve Üzerindeki Figürlü Taş Süslemeler, **Art Sanat Dergisi**, S. 10, 2018, s. 151.
- AKKALELİ,
Burcu Fikriye, Osmanlı Son Dönem Kaimeleri ile Cumhuriyet Dönemi 1. Emisyon Banknot Tasarımlarının Süsleme, Yazı ve İçerik Açısından İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Isparta, 2019, ss. 104.
- AKYILDIZ,
Ali, “Para”, **TDVİA**, C. 34, İstanbul, 2007, s. 163.
- AKYILDIZ,
Ali, “Kaime”, **TDVİA**, C. 24, İstanbul, 2001, ss. 212- 215.
- AL,
Hüseyin, “Tanzimat Döneminde Ufaklık Para Sorunu (1839- 1879)” **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C. 3, S. 1, 2011, s. 70- 73.
- ALTAÇ,
Üstün, “Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat ve Mimarlık Fakültesi, Trabzon, 1976, ss. 368.

- ALTUNBEĞ TURGUT, ‘‘Maviler ve Yeşiller: Bizans Atlı Araba Yarışları Çerçevesinde Taraftar Grupları’’, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 41, S. 71, 2022, s. 124.
- ARSLANOĞLU, İbrahim, ‘‘Kültür ve Medeniyet Kavramları’’, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Güz 2000, S.15, s. 246.
- ASLANAPA, Oktay, **Edirne’de Osmanlı Abideleri**, İstanbul, 1949, s. 107.
- ATABAY, Mithat, ‘‘Şehitlikleri İmar Cemiyeti Arşiv Belgelerine Göre Çanakkale Şehitler Abidesi İnşaatının Tamamlanması Ve Açılış Töreni’’, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, 2016, s.213- 216.
- ATALAY FRANCK, Oya, Atalay Franck, ‘‘The First Koç Han: Pioneering Modern Architecture in Ankara’’, **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, Haziran 2013, s. 196- 197.
- ATASOY, Nurhan, **İbrahim Paşa Sarayı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1972, ss. 1- 189.
- AYOĞLU, Bayazıt Oğuz, ‘‘Zafer Anıtı- Güvenpark- TBMM Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı’’, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2010, s. 73- 77.
- BALTACI, Cahit, ‘‘Mektep’’, **TDVİA.**, C. 29, Ankara, 2004, s. 6- 7.
- BAŞ, Haydar, **Milli Ekonomi Modeli**, Ayyıldız Matbaacılık, 1.Basım, İstanbul, 2005, s. 107- 118.
- BAŞARAN, Ali, ‘‘SSCB Dış Ticaret Rejiminden Rusya Federasyonu Dış Ticaret Rejimine Geçiş, Dış Ticaret Rejiminin Yapılandırılması 1992- 1996’’, Avrasya Etütleri Konferans Bildirisi, C. 37, S. 1, 2010, s. 108.

- BAYÇIN,
Nermin, “Tehdit Altındaki Miras”, **National Geographic Türkiye**, Ekim 2002, İstanbul, s. 160.
- BEDİL TAYLAK,
Muammer, **Fotoğraflarla Etnografya’dan Anıtkabir’e, TBMM yayınları**, I. Baskı, Ankara, Kasım 2021, s. 26- 30.
- BEGİÇ,
Hacer Nurgül, “İshak Paşa Sarayı Mimari Bezemelerinin Giyim Kuşamda Kullanımı Üzerine Bir Çalışma”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 48, Mayıs 2020, s. 24- 26.
- BEKMEZ,
Ayşegül, “Sivas’ta Siyasi Ortamın Mimariye Yansımasına Bir Örnek Gök Medrese, Çifte Minareli Medrese”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı, 2019, ss. 1- 24.
- BENAR,
Selim-
EDİZ, R., -
KAMÇİL, D., **Arkitekt Dergisi**, C. 1943, S. 137- 138, s. 106.
- BENLİ,
Hasan Tahsin, “Ankara Halkevi Açılışı ve İlk Yılı”, **Mülkiye Dergisi**, C. 25, S. 227, 2001, s. 228- 230.
- BEY,
Ali Ufki -
BOBOVİUS
Albertus, (Çev. Türkis Noyan), **Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı’nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 47.
- BİLGET,
N. Burhan, **Gök Medrese**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 8.
- BİLGİLİ, Bilal, **Kapadokya Bölgesi Nevşehir Yöresi Kültürel Varlıklarının Bozulmalarına Neden Olan Etmenler**, **Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 2018, s. 60- 74.
- BİKE SAĞDUYU,
Gürdal, “Osmanlı’da Erkek Giyiminin Modernleşme Süreci”, **Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, S.17, 2017, s. 231.

- BİNGÖL, Yüksel
İshak Paşa Sarayı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 67.
- BOSTAN,
M. Hanefi,
“Üsküdar”, **TDVİA.**, C. 42, İstanbul, 2012, ss. 364-368.
- BOYDAK,
Fatma Şeyma,
“Fütüvvet Kavramı Bağlamında Ahilikte Debbağlık ve Ciltçilik” **III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, C. 1, Kırşehir, 2018, ss. 258– 273.
- BOZCU,
Pelin Filiz,
Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref, **Uzmanlık Tezi**, İstanbul, 2010, s. 72- 73.
- BOZDOĞAN,
Sibel,
Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 104.
- BOZDOĞAN,
Sibel,
(Çev. Tuncay Birkan), **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 305, 307.
- BOZDOĞAN,
Sibel,
(Çev. Tuncay Birkan), **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 305, 307.
- CAN,
Aynur,
“Değişim ve Kimlik Bağlamında İstanbul’dan Özgün Bir Mekansal Kesit”, **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, S. 26, 2013, s. 94.
- COŞKUN,
Bayram-
KURT,
Hüseyin,
“ Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunması: Tarihsel Gelişim ve Yerel Yönetimlerin Rolü” **Türk İdare Dergisi**, Aralık 2021, S. 493, s. 85.
- CUMAKUNOVA,
Gülzura
“Birinci ve İkinci Talas Savaşlarının Dünya Tarihindeki Yeri”, **Talas Savaşı ve Tarihi Önemi Kitabı**, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2022, s. 25.
- CURA,
Murat,
“Anıtkabir- Sakarya Meydan Muharebesi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi Kabartmalarının Koruma ve Onarım Uygulamaları”, **Akademik Sanat Dergisi**, S. 17, 2022, ss. 87- 102.

- ÇAĞLAR,
Fırat Deniz, **İpek Yolu'ndan Ankara'ya Kâğıt Para Paranın Kitabı**, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2021, s. 27.
- ÇAKMAKOĞLU KURU,
Alev, "Anıtkabir'deki Renkli Taş Süslemeler- İkonografik Bir Yaklaşım", **Sanat Tarihi Dergisi**, C. 26, S. 1, Nisan 2017, s. 74- 85.
- ÇANDARLIOĞLU,
Gülçin, "Uygurlar", **TDVİA**, C. 42, 2012, İstanbul, s. 242.
- ÇAYCI,
Ahmet, **Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri**, Palet Yayınları, Konya, 2019, s. 43.
- ÇAYCI,
Ahmet, **İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol**, Palet Yayınları, Konya, 2017, s. 86- 94.
- ÇEBER,
Kübra, "Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Sanayi Mektepleri Bağlamında Ankara Sanayi Mektebi", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2017, s. 63- 74.
- ÇEÇEN,
Anıl, **Halkevleri/ Atatürk'ün Kültür Kurumu**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 89-90.
- ÇETİN,
Artuğ, **Nomisma Bağımsız ve Milli Para Sistemi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s.30.
- ÇIPAN,
Mustafa, "Şehabettin Uzluğ'un Mevlevilik Mekanları ve Kültürü Hakkında Yaptığı Çalışmalar", **USAD**, Güz 2018, S. 9, s. 18
- ÇOBANOĞLU,
Ahmet Vefa, "Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi", **TDVİA.**, C. 37, İstanbul, s. 498.
- ÇOLAK,
Nusret İlker, "Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği ve Sonuçları", **e- Akademi Dergisi**, Şubat 2009, S. 84, s. 8.

- ÇULPAN,
Cevdet,
Türk Taş Köprüleri: Orta Çağ'dan Osmanlı Devri Sonuna Kadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 190- 191.
- DAGRON,
Gilbert,
(Çev. İsmail Yerguz), **Konstantinopolis Hipodromu Oyunlar Halk ve Politika**, Sel Yayıncılık, 2014, ss. 380.
- DALKIRAN,
Ömer,
"Kitabın Tarihi", **Türk Kütüphaneciliği**, 2013, C. 27, S. 1, s. 202.
- DEMİREL,
Ömer,
Osmanlı Dönemi Sivas Şehri Makaleler Kitabı, Sivas Valiliği Yayınları 1000 Temel Eser İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, ss. 1- 195.
- DEMİREL,
Ömer,
"Osmanlı Dönemi Sivas şehrinde Sur, Saray, Mahalleler ve Sosyo-Kültürel Eserler", **Tarih İncelemeleri Dergisi XII**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1997, s. 37, 48, 64.
- DERMAN,
Engin-
BALCI,
Meriç
"Sürdürülebilir Turizm Üzerine Kavramsal Bir Çalışma", **ASEAD 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu 2- 4 Kasım 2019 Antalya Bildirileri Kitabı**, Astana Yayınları, Ankara, 2020, s. 337.
- DİNÇER,
Güven,
"Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Kurulan Yaşam Alanları", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 5, S. 2, Aralık 2017, s. 322.
- DOKUMAN,
Filiz,
"Marco Polo Seyahatnamesi", Tercüman yayınları 1001 Temel Eser, 1979, C. 2, s. 46-47-48.
- DOĞAN,
Ahmet Işık,
Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Ketebe Yayınevi, 2022, s. 105.
- DOĞAN
Tekeli-
SAMİ
Sisa-
METİN
Hepgüler,
"Rumeli Hisarı Bahçesinin Tanzimi", **Arkitekt Dergisi**, C. 1960, S. 299, 1960, s. 62, 67.

- DOKUYAN,
Sabit, “Anıtkabir Nasıl İnşa Edildi? Süreç ve Tartışmalar”, **History Studies International Journal of History**, C. 6, S. 5, Eylül 2014, s. 135.
- ECER,
Kübra-
GÜNER
Oğuz-
ÇETİN,
Murat, “Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları”, **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**, C. 9, S. 2, 2021, s. 125- 144.
- EĞİLMEZ,
Mahfi, **Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 73.
- ELMAS,
Bekir-
AYDIN,
Salih, “ Geçmişten Günümüze Paranın Tarihi: Fiziki Paradan Kripto Paraya”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. 2021 Özel Sayı, İstanbul 2021, s. 254.
- ERDAL,
Gültekin, “Tasarım Unsuru olarak Banknot”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, C. 2, S. 1, 2011, s. 147.
- ERDEM,
Ekrem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, S. 56, 2006, s. 11.
- ERDENTUĞ,
Nermin, “Kültür Nedir?”, **Milli Kültür Dergisi**, C.6, S.3, 1981, s. 35.
- ERKMAN AKERSON,
Fatma, **Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış**, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18.
- ERKMEN,
Elvan, “Clemens Holzmeister Mimarlığı”, **Tasarım + Kuram Dergisi**, C. 2, S. 3, 2003, s. 57.
- ERTUĞRUL,
Özkan, “Gökmedrese”, **TDVİA**, C. 14, 1996, İstanbul, ss. 138-139.
- ERTUNA,
Can-
GÜRBÜZ Y.
Emre, “Heykeltıraş Anton Hanak ve Ankara Güvenlik Anıtı”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 127, Temmuz 2004, s. 127.

- EVLYAGİL,
Necdet, **Atatürk ve Anıtkabir**, Ajans Türk Yayınları, Ankara, 1988, ss. 130.
- EYİCE,
Semavi, ‘‘Ankara’nın Eski Bir Resmi’’, **Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları**, C. 4, Ankara, 1972, ss. 61- 124.
- EYİCE,
Semavi, ‘‘Ahmed III Çeşmesi’’, **TDVİA**, C. 2, İstanbul, 1989, s. 38- 39.
- EYİCE,
Semavi, ‘‘Fetihten Önceki Üsküdar’’, **Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayını**, C. 1, İstanbul, Ocak 2004, s. 19.
- EYİCE,
Semavi, ‘‘Edirne Mimarisi’’, **TDVİA**, C. 10, İstanbul, 1994, s. 437.
- FERRARİ,
Nicole Kançal, ‘‘**Topkapı Sarayı**’’, Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Mimari, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.ş., C. VIII, İstanbul, 2015, s. 140.
- FIRATLI,
Nezih, Bibliyografya: Ankara, A guide to the city and district, **Belleten**, C. 41, S. 163, Ankara, Ekim 1977, ss. 589- 594. /Ankara Turizmi ve Müzeleri, **Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi**, Yer Numarası: A.IV/2363, s. 590.
- FIRAT,
Nurcan İnci, **Ankara’da Cumhuriyet Mimarisinden İki Örnek Etnografya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi I. Basım, Ankara, 1998, s. 83.
- FİDAN,
Giray, ‘‘Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu- Ming Çin İlişkileri’’, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2011, S. 30, s. 279.
- FİDAN,
Murat-
DİLEK,
Serkan-
ESEV,
Ayşegül, ‘‘Dünden Bugüne Paranın Tarihi ve Türkiye’de Kâğıt Para Kullanımı’’, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 9, S. 18, Aralık 2019, s. 148.

- GERÇEK,
Adnan-
BAKAR,
Feride-
MERCİMEK,
Fulya...vd.,
“ Vergilemenin Anayasal Temellerinin Çeşitli Ülkeler Açısından Karşılaştırılması ve Türkiye İçin Çıkarımlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 63, S. 1, 2014, s. 93.
- GÖK,
Hacı Veli,
Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırşehir, 2011, s. 86- 87.
- GÖLBAŞ,
Alper-
BAŞIBÜYÜK,
Zeynel,
“Anadolu Kültür Oluşumunda Tuzun Rolü” **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, C. 1, S. 1, 2012, s. 52.
- GÖLBAŞ,
Alper,
“Yerleşim Yerlerinin Seçiliş Biçimleri: Neolitik Kıyı Yerleşmelerine Bir Bakış”, **Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S.46, Ekim 2016, s.319.
- GRAEBER,
David,
(Çev. Muammer Pehlivan), **Borç İlk 5000 Yıl**, Everest Yayınları 1. Basım, İstanbul, 2015, s.167.
- GÜÇLÜ,
Muhammet,
“Cumhuriyet Devrinde Manavgat Kazası (1923-1950)”, **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, S. 13, Aralık 2020, s. 149.
- GÜLEKLİ,
Nurettin Can,
Anıtkabir Rehberi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1993, s. 17.
- GÜLERSOY,
Çelik,
Mavi Cami, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Semt ve Yapı Monografileri I Ana Basım A.Ş., İstanbul, 1990, s. 35.
- GÜNBATTI,
Cahit,
Kültepe- Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler, İkinci Baskı Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2017, s. 33.
- GÜNDOĞDU,
H.,
Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

- GÜNDOĞDU,
Hamza, Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı, Kültür Bakanlığı Yayınları- Mas Matbaacılık, Ankara, 1991, s. 12- 19.
- GÜNEL
Gökçe-
KILCI
Ali, ‘‘Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara’yı Tanımak’’ **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 1, Haziran 2015, s. 90.
- GÜNERGUN,
Feza-
KADIOĞLU,
Sevtap, ‘‘İstanbul Üniversitesi’nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar’’, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C. 8, S. 1, 2006, s. 141.
- GÜNGÖR,
Erol, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Hisar Kültür Türk ve İslam Klasikleri Çerçevesinde Hazırlanmış Elektronik Metin, 2003, s. 6.
- GÜNGÖR,
Eyyüp, Cumhuriyetin Tanığı Anıtpark, **Taşpınar Dergisi**, Afyonkarahisar Belediyesi Yayın Organı, S. 13, Aralık 2014, s. 48- 49.
- GÜNGÖR,
Selim Sani, ‘‘Osmanlı Su Mimarisi ve İstanbul’daki 19. Yüzyıl Su Yapıları’’, **Türk Hidrolik Dergisi**, C. 5, S. 1, ss. 32- 48.
- GÜR,
Selçuk, **İlk İnsandan Selçuklu ’ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 96.
- GÜRSOY,
Şahin, ‘‘XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar Sancağının İdari ve Fiziki Yapısı (554 Numaralı Afyon Şer’iyye Siciline Göre)’’, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 17, S. 40, 2002, s. 40.
- GÜRSOY,
Samet, **Para Gelmiş, Geçmiş, Geleceği**, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara, 2021, s. 27.
- GÜVEN,
Noyan-
KAPLANOĞLU,
Lütfü-
YANGÖZ,
Hayrettin,
HALİL,
Neşet, ‘‘Kâğıt Yüzeyine Uygulanan Sanat Eserlerinde Kâğıdın Önemi’’, **Akdeniz Sanat Dergisi**, I. Uluslararası Kitap Sanatları Sempozyumu Bildirisi, Antalya, C. 5, S. 9, 2012, s. 50.
- ‘‘Türkiye Büyük Millet Meclisi’’, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C. 2, S. 7-8-9-10-11-12, Ankara, 1933, s. 196.

- HARARI,
Yuval Noah, (Çev. Ertuğrul Genç), Hayvanlardan **Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**, Berdan Matbaacılık 62. Basım, İstanbul, 2022, s.192.
- ILDIZ,
Erkan, Eski Yunan ve Roma’da Bankerlik, İstanbul Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2009, s. 128.
- İNALCIK,
Halil, ‘‘İstanbul Türk Devri’’, **TDVİA.**, C. 23, İstanbul, 2001, s. 220.
- İNAN,
Ayşe Afet, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, ss. 558.
- İPŞİRLİ ARGIT,
Betül, ‘‘Osmanlı İstanbul’unda Giyim Kuşam’’, **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Toplum**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., C. IV, İstanbul, 2015, s. 230.
- İŞBİLİR,
Ömer, ‘‘Kalebend’’, **TDVİA.**, C. Ek – 2, 3. Basım, 2019, Ankara, ss. 5-7.
- İZBUL,
Eren, ‘‘Anadolu Selçuklu Devleti’nde İdari, Ekonomik ve Sosyal Hayat Üzerine Bir İnceleme’’, **TroyAcademy**, C. 7, S.1, Mart 2022, s. 51.
- KAHRAMAN,
Seyit Ali, Yücel Dağlı; **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, Yapı Kredi Yayınları, C. 1, 1. Kitap, İstanbul, 2006, s. 15.
- KALE,
Metin, ‘‘Harf Devrimi’’, **Erdem Dergisi**, 1999, C. 11, S. 33, s. 815.
- KALENDER,
Murat, Kars Müzesi’nde Bulunan Tarihi Banknot Paralar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Van, 2021, ss. 209.
- KALYONCU,
Hülya, ‘‘Ehl- i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi’’, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 2015, s. 288.

- KAMALAK,
Mustafa, “Para ve para sistemleri”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.4, S.3-4, Erzurum 1980, s.73.
- KARA,
Mustafa, “Tekke”, **TDVİA.**, C. 40, İstanbul, 2011, s. 368-370.
- KARA
PİLEHVARİAN,
Nuran-
URFALIOĞLU,
Nur-
YAZICIOĞLU,
Lütfi, **Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler**, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, Ocak 2009, s. 96.
- KARACA,
Behset, “Manavgat”, **Dünden Bugüne Manavgat**, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Altıncı Bölüm, C. 1, Antalya, Mayıs 2010, s. 444.
- KARACA,
Behset, “Manavgat’ın Siyasi, İdari ve Sosyo – Ekonomik Yapısı, (XV- XIX. Yüzyıllar)”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 2021, C. 13, S. 4, s. 1280.
- KARADUMAN,
Hüseyin, “Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi” **Belgeler Türk Tarih Kurumu**, Ocak 2004, C. 25, S. 29, ss. 68- 83.
- KARABACAK,
Bayram Sadi-
HAMDİ
Ahmet, “Sahip Ata Fahrü’ d- din Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, **Vakıflar Dergisi**, S.13, Ankara, 1981, s. 31- 61.
- KARAER,
İbrahim, **Türk Ocakları (1912 – 1931)**, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1992, s.13, 18, 41.
- KARAKAYA,
Enis, “Üsküdar Mimari”, **TDVİA.**, C. 42, İstanbul, 2012, ss. 368- 372.
- KARAKOÇ,
İrem, “Osmanlı Devleti’nde Kağıt Paraya Geçiş Sürecinde Evrak-ı Nakdiyyenin Yeri”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, S. 1, 2021, s. 27.

- KARAMAĞARALI,
Haluk , “‘Mevlana’nın Türbesi’”, **Türk Etnografya Dergisi**, S. 7- 8, 1964- 1965, s. 38.
- KARAL,
Enver Ziya, “‘Atatürk ve Tarih’”, **Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi**, Hazırlayan: Konur Ertop, Ankara, 1998, s. 51, 55, 56, 58.
- KARPUZ,
Haşim, “‘Anadolu Selçuklu Sanatı Literatürü’”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 7, S. 14, 2009, ss. 51- 66.
- KARTAL,
Cemile Burcu, “‘Cumhuriyet’in Başkentinin Mekansal Dönüşümü ve 1928- 1930 Dönemi Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Yansımaları’”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 9, Kasım 2019, s. 323.
- KAYRA,
Cahit, **İstanbul: Mekanlar ve Zamanlar**, 1990.
- KAZAN,
Hilal, “‘Kanuni Devri Saray Sanatçıları: Ehl-i Hiref’”, **Derin Tarih Dergisi**, Özel Sayı 18, 2021, ss. 164- 168.
- KELEŞ,
Suğun Sıvga, **Avrupa Yeşil Mutabakatı/ European Green Deal**, İzmir Ticaret Odası İş Geliştirme Müdürlüğü Dijital Yayınları, Mart 2021.
- KENNET,
W. Harl
(Çev. Burçak Delikan), **Anadolu’daki Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması için Rehber Bizans (M.S.498-1282)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 9- 33.
- KESKİN BEKİROĞLU,
Gaye, **Osmanlı İmparatorluğunda Haritacılık ve Matrakçı Nasuh**, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya, Ekim 2017, s. 30, 31, 34, 36, 37, 38.
- KOCA,
Uğur, “‘Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)’”, **Tarih Dergisi**, S. 67, İstanbul, 2018, s. 127.
- KONYALI,
İbrahim Hakkı, **Alanya Tarihi**, Ayaydın Matbaacılık, İstanbul, 1946.

- KUBAN
Doğan, **İstanbul Bir Kent Tarihi: İstanbul**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2017, s. 85.
- KUBAN,
Doğan, **Sinan'ın Sanatı ve Selimiye**, İstanbul, 1997, s. 21.
- KUNT,
Metin-
AKŞİN,
Sina-
TOPRAK,
Zafer ...vd., **Türkiye Tarihi 3 - Osmanlı Devleti 1600 - 1908**, Cem Tarih Yayınları, İstanbul, 2000, s. 227.
- KUNT İbrahim-
KARADEMİR, Murat, ‘‘Mevlâna Müzesi Haziresindeki Mezar Taşlarından Örnekler, **Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C.6, S. 12, 2019, ss. 489, 516.
- KURAN,
Aptullah, ‘‘Mimar Sinan'ın Camileri’’, **Vakıflar Dergisi**, C. 13, 1981, s. 201-204.
- KOYUNCU,
Ahmet, ‘‘Küresel Kentte Komşuluk’’, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.22, 2009, s. 35.
- KURTOĞLU,
Mehmet, ‘‘Mehmet Akif Ersoy Kültür Evi’’, **Vakıflar Dergisi**, S. 44, 2015, s. 138.
- KUTLUER
İlhan, ‘‘Medeniyet’’, **TDVİA** C. 28, Ankara, 2003, s. 2966-297.
- KÜÇÜKKALAY,
Mesut, ‘‘Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 2, Isparta, 1997, s. 60-65.
- KÜPELİ,
Özer, ‘‘Osmanlılar Döneminde Afyonkarahisar’’, **Afyonkarahisar Kütüğü**, C. I, Afyon, 2001, s. 136.

- KILINÇ,
Kıvanç, “Zafer Anıtı, Zafer Meydanı ve Ankara’da Kamusallığın Kısa Sürmüş Zaferi Üzerine”, **Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi**, Binat İletişim ve Danışmanlık Yayınevi, İstanbul, Kasım 2002, S. 152, s. 55.
- KIRMIT,
Ömer Faruk, “İzmir’in İşgalinden Sonra Yapılan Büyük Sultan Ahmet Mitingleri”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 6, S. 4, Aralık 2020, s. 1331.
- KOÇYİĞİT,
Fazilet, “Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 7, S. 16, Nisan 2014, s. 293.
- KOLBURAN,
Ş. Gülriz-
TASA,
Hande, “Atatürk’ün Lider Kişiliği: Bilişsel Faktörler Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Aydın İnsan ve Toplum Dergisi**, C. 2, S. 4, 2016, ss. 79- 98.
- MANSEL,
Arif Müfid, “İstanbul’daki Burmalı Sütun”, Bugüne Kadar Yapılan Araştırmalara Toplu Bir Bakış, **Belleten Dergisi**, C. 34, S. 134, ss.189- 209.
- MERCANOĞLU,
F., **Bizans Mimarisi Bibliyografyası**, Efe Akademi Yayınları, 2021, ss. 147.
- MUSUL,
Gizem, “Ortaçağ Tarihi”, **Tarih Kritik Dergisi**, C. 6, S. 2, 2020, ss. 140- 146.
- MÜLAYİM,
Selçuk, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler: Selçuklu Çağı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 503. Sanat Eserleri Dizisi- 1, Ankara, 1982, ss. 103.
- NECİP
Ali, “Halkevleri”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C. 2, S. 9, Birinci Teşrin 1933, s. 233.
- NORWİCH,
John Julius, (Çev.
Nurettin El Hüseyini), **Antik Dünyayı Şekillendiren Kentler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 240.
- SİMMEL,
Georg, (Çev. Yavuz Alogan, Öykü Didem Aydın), **Paranın Felsefesi**, İthaki yayınları, İstanbul, 2012, s. 92.

- SMİTH,
Adam, (Çev. Metin Saltoğlu) **Ulusların Zenginliği II**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 4.
- OĞUZ,
Esin Sultan, “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Aralık 2011, C. 28, S. 2, s. 125.
- OKAY,
Orhan, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye Banknot Tasarımları ile Banknotların Günümüz Grafik Tasarım Anlayışıyla Yeniden Ele Alınması”, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, 2015, s. 3- 17.
- OKUMUŞ,
Gürkan, Kentsel Arayüz- Heykel Kurgusu: Atatürk Anıtları, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, Bursa, 2021, s. 96. **Alıntı; (J. McCarthy**, Regeneration of Cultural Quarters: Public Art for Place Image or Place Identity?, Jurnal of Urban Design, Volume 2, Issue 11, page 243- 262.)
- ONAT,
Emin-
ARDA,
Orhan, “Anıt- Kabir”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1955, S. 1955-02 (280), s. 59.
- ORAL,
Zeki, “Anadolu’da İlhani Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri”, **5. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri**, Ankara, 1960, ss. 208-2013.
- ORAL,
Mustafa, **Akdeniz Işıkları**, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 87.
- ORTAYLI,
İlber, **Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Kültür Yayınları, Çağlayan Matbaası, İstanbul, 2010, s. 265.
- OSMA,
Kıvanç, “Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykellerinde Kadın İmgesi”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 30, S. 1, Mayıs 2006, s. 95.
- OSMA,
Kıvanç, “Atatürk’ün Samsun’a Çıkışının 80. Yıldönümünde Samsun Atlı Atatürk Anıtı”, **Erdem Dergisi**, 3 Ocak 1999, C. 11, S. 33, s. 856.

- OSMA,
Kıvanç, “Cumhuriyet dönemi (1923- 1946) Anıt Heykellerinin Heykel Sanatımızın Gelişimine Katkısı”, **Uludağ Üniversitesi Ulusal Heykel Sempozyumu Bildirisi**, Anadolu Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi, 1996, s. 129- 130.
- OSMA,
Kıvanç, **Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923- 1946)**, Can Yayınları, Ankara, 2003, s. 41-43.
- OTTO-
Katharina, DORN, “Figural Stone Reliefs on Seljuk Sacred Architecture in Anatolia”, **Kvnst Des Orients**, C. 12, S. 1-2, 1978- 1979, ss. 103-149.
- ÖGEL,
Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. 2, Ankara, 1995, s. 115.
- ÖGEL,
Semra, **Anadolu Selçukluları’nın Taş Tezyinatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987. /Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yer Numarası: B/5175- 1987.
- ÖNER,
Şadi, “Anıtkabir’den Haberler”, **Anıtkabir Dergisi**, S. 73, Ankara, 2019, s. 50.
- ÖNEY,
Gönül, **Akdeniz’de İslam Sanatı Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 179.
- ÖNGÜL,
Zehra, “Yeni Restorasyonu ile Kız Kulesi”, **Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayını**, C. 1, İstanbul, Ocak 2004, s. 338.
- ÖZBAY,
Murat, “Bilim ve Kültür Aktarıcısı Olarak Yazı” **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)**, S. 2, 2005, s. 72.
- ÖZDEMİR,
Ürün Anıl, “Kültür Bağlamında Kent ve Mekânsal Örgütlenme”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, S. 2, s. 63- 68.
- ÖZER,
Mehmet Nazım, “Bir Kültürel Miras Olarak Gençlik Parkı”, **Planlama Dergisi**, S. 4, 2005, s. 18.

- ÖZGÜVEN,
H. Burcu,
“Barut ve Tabya: Rönesans Mimarlığı Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri” İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ocak 1997, s. 61.
- ÖZDEMİR,
Yavuz-
AKTAŞ,
Elif,
ÖZKAN,
Vildan Göksoy,
“Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 2011, s. 236.
- “İstanbul Silüetinin Vazgeçilmezi Kız Kulesi”, **Istanbul Journal of Social Sciences**, S. 1, 2012, s. 2.
- ÖZKAN,
M. Selçuk,
“İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Takas Usulü Ticareti”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, C. 34, S. 34, 2012, s. 90.
- ÖZKAN,
Ersan,
“Ekonomilerde Plastik Banknot Kullanımı: Türkiye Ekonomisi için Çıkarımlar”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, Aksaray, 2018, s. 12- 15.
- ÖZKUL,
Kifayet,
“Sivas Gök Medrese Bezemeleri, Semboller ve Anlamları”, **Şehir Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 11, 2020, s. 55.
- ÖZKUL,
Kifayet,
“Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşlemeciliğinde Hayat Ağacı Motifi”, **4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi- Eğitim Bilimleri ve Güzel Sanatlar**, Yalova, 2019, ss.235- 242.
- ÖZLÜ,
Zeynel,
“19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti’nde Veterinerlik Mesleği ile İlgili Bir Değerlendirme”, **Bulleten**, C. 76, S. 275, 2012, s. 254.
- ÖZTEL,
Muharrem,
“Osmanlı Devlet’nde Madeni ve Kâğıt Para Kalpazanlığında Yabancıların ve Yabancı Ülkelerin Rolü (1818- 1923)”, **Bulleten**, C. 83, S. 296, Nisan 2019, s. 184- 187.
- PARLAKTUNA,
İnci-
ŞİMŞEK,
Sibel,
“Bütçe Finansman Kaynaklarının Belirlenmesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması (1989-2005)”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 2, 2007, s. 45, 47.

- PAYA,
Merih, **Para Teorisi ve Para Politikası**, Türkmen Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 20.
- PAYZIN,
Ziya, “Yeni Meclis Binası Hizmete Girdi”, **Türkiye Mühendislik Haberleri İnşaat Mühendisleri Odası Yayın Organı**, İstiklal Matbaası, 1 Şubat 1961, C. 7, S. 71, Ankara, s. 4- 5.
- PEKİN,
Faruk-
YILMAZ,
Hayri Fehmi, **Türkiye’nin Kültür Mirası 100 Kale**, NTV yayınları, İstanbul, 2008, s. 30.
- PIERCY,
Joseph, (Çev. Cemal Can Tarımcıoğlu), **Semboller Evrensel Bir Dil**, Maya Kitap Yayınları, İstanbul, 2021, İstanbul, s. 123.
- POŞUL,
Suzan-
POŞUL
GÖRCELİOĞLU,
Ertuğrul, “Kâğıt, Kitap ve Kütüphaneler”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 54, S. 2, 2004, s. 84-85-86.
- SABAHAAT,
Nihat Sezer, “Türkiye’de Anıt Heykelin Temsil ve Kimlik Sorunu” **İdil Dergisi**, C. 6, S. 31, 2017, s. 953- 966.
- SALTUK,
Secda, **Antik Çağda Hipodromlar Circuslar**, Ege Yayınları, İstanbul, 2001, s.1.
- SATICIOĞLU,
Hüseyin, “İki Kule Bir Efsane: Burana ve İstanbul Kız Kuleleri,” **SUTAD Dergisi**, S. 49, Ağustos 2020, s. 250, 251.
- SAHİLLİOĞLU,
Halil, “Darphane”, **TDVİA**, C. 8, İstanbul, 1993, s.501.
- SAV,
Murat, “Topografik Etmenlerin İzinde: Edirne Selimiye Külliyesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 52, Aralık 2019, s. 206.
- SAYAR,
Zeki, “Edirne’nin 600. Fetih Yılı Münasebetiyle”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1962, S. 307, 1962, s. 52.

- SAYAR,
Zeki,
“Anıt- Kabir Müsabakası Münasebetile”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1943, S. 133- 134, İstanbul, 1943, ss. 1- 21.
- SCHACHNE,
Andreas,
Şenay-
“Ankara ve Yakın Çevresinin Anadolu Arkeolojisindeki Yeri”, **Ankara Dergisi**, C. 2, S. 5, Temmuz- 1993, s. 73- 74.
- SEVGİN,
Nazmi,
Anadolu Kaleleri, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, C.1, Ankara, 1959, s. 51.
- SEYİTDANLIOĞLU,
Mehmet,
“Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839- 1876)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 28, S. 46, 2009, s. 54.
- SİNANLAR,
Seza,
Atmeydanı Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 55.
- SÖKMEN ULUDAĞ,
Zeynep,
“The social Construction Of Meaning In Landscape Architecture: A Case Study Of Gençlik Parkı In Ankara”, The Middle East Technical University, **In Partial Fulfillment Of The Requirements The Degree Of Doctor Of Philosophy In Architecture**, Ankara, February 1998, page 187.
- SÖZEN,
Metin,
Anadolu Medreseleri- Selçuklu ve Beylikler Devri, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1972, C. 2, ss. 261.
- SÖZEN,
Metin,
Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1996, s.18, 19.
- ŞENTÜRK,
Seda,
“Çağdaş Müzecilik Anlayışında Çağdaş Sanatlar Müzeciliği: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi Örneği”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, **Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2008, ss. 102.
- ŞENYAPILI,
Tansı,
Cumhuriyet’in Ankara’sı, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 63.

ŞEŞEN,
Ramazan,

İbn Fadlan Seyahatnamesi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 14.

ŞİMŞEK,
Selma-
KAYNAR
Hülya,

“Sivas’taki Tarihi Eserlerde Mermer Kullanımı, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi Art- e**, 2011, C. 4, S. 8, ss. 1-15.

ŞİMŞEK,
Sefa,

Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932- 1951, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 2002, s. 64.

TANMAN,
M. Baha-
PARLAK,
Sevgi,

“Mimari”, **TDVİA.**, C. 40, İstanbul, 2011, s. 370-379.

TAŞ,
Seyhan-
GÜNAY,
Enver,

“Antik Çağ Toplumlarının Özellikleri, Geleneksel Statüleri ve İktisadi Yapıyı Belirleyen Kurumları”, **Kahraman Maraş Sütçü İmam Sosyal Bilimler Dergisi**, C.12, S.2, 2015, s. 149-150.

TAŞAĞIL,
Ahmet,

“Hazarlar”, **TDVİA**, C. 17, 1998, İstanbul, s.119.

TAYANÇ,
Mehmet,

Kent İmgesi ve Kentli Kimliği Şanlıurfa Kent İmgeleri Üzerine bir Araştırma, DBY Yayınları, 2021, s. 147.

TEKELİ,
Doğan-
SİSA,
Sami-
HEPGÜLER,
Metin,

“Rumeli Hisarı Bahçesinin Tanzimi”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1960, S. 299, 1960, s. 62, 67.

TEKİN,
Şinasi,

“Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları”, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul, 1993, s. 32.

TEKİN,
Başak Burcu,

“Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. 32, s. 23-26.

- TEKİN,
Oğuz, **Eskiçağda Para Antik Nümismatiğe Giriş**, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1998, s.3.
- TEKİN,
Oğuz, “Sikke”, **TDVİA**, C. 37, İstanbul, 2009, s. 179.
- TEKİNER,
Ü. Aylin, **Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset, İletişim** Yayınları, 2010, s. 87, 88.
- TORUK,
Ferruh, “Alman Seyyah Hans Dernschwam’ın Gözüyle XVI. Yüzyılda Ankara”, **Erdem Dergisi**, S. 52, 2008, s. 239- 240.
- TUĞRUL POLAT,
Ahmet-
ÖZTÜRK KURTASLAN,
Banu-
PEKER,
Esra-
TUNCER,
Orhan Cezmi, “Gençlik Parkında Kullanılan Açık Alan Heykellerine Yönelik Park Kullanıcılarının Görsel Algıları”, **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 2, s. 172.
- TUNCER,
Orhan Cezmi, **Sivas Gök Medrese (Sahip Ata Fahrettin Ali Medresesi)**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Aralık 2008, s. 39.
- TUNCER,
Orhan Cezmi, **Anadolu Kümbetleri, Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Adalet Matbaacılık 1991, ss. 272.
- TURAN,
Osman, **On iki Hayvanlı Türk Takvimi**, Cumhuriyet Matbaası, Ankara, 1941, s. 25.
- TÜM CEBECİ,
Dilek, “Türk İşleme Sanatında Hayat Ağacı Motifi ve Uygulamaları”, **Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi**, S. 20- 21, 2022, ss. 7- 29.
- UÇAR,
Hüseyin, “Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü”, **Kültür Araştırmaları Dergisi**, S. 7, Aralık 2020, ss. 24- 47.
- USER,
Hatice Şirin, “Türkçede Para ve Para Birimi”, **Bellekten**, S. 52, Ankara, 2004,s. 129.

- USER,
Hatice Şirin, “Türkçede Para ve Para Birimi”, **Belleten**, S. 52, Ankara, 2004, s. 129.
- UYAN,
Muzaffer, **Anılarda Afyonkarahisar**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, Afyon, 1967, s. 17.
- UZUN AYDIN,
Derya, “İstanbul At Meydanı Anıtları Üzerine Bir Deneme (Dikilitaşlar, Heykeller ve Lisippos’un Atları)”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, C. 3, S. 1, 2013, s. 30.
- ÜLKER,
Necmi, Kamil Paşa Evrakı, **İstanbul Başvekalet Arşivi**, 1991, s. 11.
- ÜMER,
Engin, “Görsel Kültür ve Resim Sanatında İmge”, **İdil Sanat ve Dil Dergisi**, C. 6, S. 33, 20 Haziran Ankara, 2017, s. 1539.
- ÜNVER,
Süheyl, “XV İNCİ Yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kâğıtlar ve Su Damgaları”, **Belleten**, C. 26, S. 104, 1962, s. 739-740.
- ÜNVER,
Süheyl, “600 Sene Sonra Edirnemizin Müstesna Manası 1362- 1962”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1962, S. 307, s. 67.
- ÜREKLİ,
Fatma, “Sanayi-i Nefise Mektebi” **TDVİA.**, C. 36, İstanbul, 2009, s. 93- 97.
- ÜREKLİ,
Fatma, “Sanayi-i Nefise Mektebi’nin Kuruluşu ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 1997, s. 1.
- VARLIK,
Levent Ali, “Tacir Bankacılık ve Türkiye’de Uygulama İmkânları” İstanbul Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 1986, s.227.
- VURAL,
Binnaz, “Tarihi Yapılarda Kalker Esaslı Taşlar Üzerinde Bakteriyel Faaliyetlerin Etkisi: Sultanahmed Camii ve Nusretiye Camii Örneği”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,

Mimarlık Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Temmuz 2021, s. 47.

VRYONİS,
Speros
OSTROGORSKY,
Georg
TALBOT,
Mary Alice,
KUBAN
Doğan ...vd.;
YAKUBOĞLU,
Kenan,

Bizans, **Cogito Dergisi**, Yapı Kredi Yayınları,
İstanbul, 1999, S. 17, s. 37, 51, 161, 374.

Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi, İstanbul,
2006, s. 29.

YALDIZ,
Esra-
PARLAK,
Özge,
YAMAN,
Bahattin,

‘‘Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Kamu Yapıları’’,
Social Sciences Studies Journal, C. 4, S. 24, 2018, s.
4931.

**Osmanlı Saray Sanatkarları 18. Yüzyılda Ehl-i
Hıref**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 93-204-
205.

YAVUZ,
Yıldırım

Mimar Kemalettin Bey 1870- 1927, **ODTÜ
Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 1981, s. 54.

YAVUZ,
Yıldırım,

**Mimar Kemalettin Birinci Ulusal Mimarlık
Dönemi**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Basımı, Ankara,
1981, ss. 372.

YAZICI,
Nurcan,

‘‘Osmanlı’da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve
Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı’’,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel
Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları
Programı, İstanbul, 2007, ss. 403.

YETİZ,
Filiz,

‘‘Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi’’,
**Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi**, 2016, C. 9, S. 2, s. 110.

YETKİN,
Sabri,

Kentsel Bir Sembolün Doğuşu İzmir Saat Kulesi,
İzmir Yayıncılık, İzmir, Ağustos 2001, s. 17- 18.

- YILDIRIM,
Mehmet Ali, “Tanzimat Dönemi Meslek Okulları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, 2010, s. 179- 180.
- YILMAZ,
Mustafa, “Kültürel Dönüşüm Aracı Olarak Halkevleri ve İnan Dergisi”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2011, s. 95.
- YILMAZ,
Muzaffer, “İnanç, Mimarlık ve Algı Üzerine Mülahazalar”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 18, S. 2, Aralık 2017, ss. 67- 92.
- YILMAZ,
Muzaffer, **Aydın’da Halkevi Mimarisi**, Aybil Yayınları, Konya, 2019, ss. 140.
- YILMAZ,
Mithat-
TEMİZKAN
Mülkiye,
YILMAZ,
Mehtap-
YALÇINER
ERCOŞKUN,
Özge,
YÜCEİL,
İrmak Güneş,
YÜCEL,
Erdem,
YÜKÇÜ,
Süleyman-
ATAĞAN,
Gülşah,
WEATHERFORD,
Jack,
- “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tedavüle Sürülen Banknotların Göstergebilimsel Çözümlemesi”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S. 36, s. 128.
- “Ankara’da Ulaşım Sistemlerinin Altında Kalan Dereler: Bentderesi Örneği” **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 7, Yaz- 2020, s. 10.
- “Sultan Ahmed Camii Sütunları ve Bilezikleri Üzerine Bir Araştırma”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma Onarım TYL Programı**, İstanbul, 2013, ss. 21.
- “Bizans Devrinde Hipodrom”, **Arkitekt Dergisi**, C. 1966, S. 322, 1966, s. 84.
- “Anadolu’da İlk Paranın Ayar ve Alaşımı”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.7, Mayıs, 2014, s.29.
- (Çev. Yrd. Doç. Dr. İnönü Korkmaz), **Para Deniz Kabuğundan Sanal Paraya**, Deren Matbaacılık, İstanbul, 2019, ss.21-25.

ONLINE ERİŞİM LİSTESİ

<https://www.youtube.com/watch?v=dWZGQXOpzxw&list=WL&index=2>

Erişim Tarihi: 04.11.2022, Erişim Saati: 11.13.

<https://www.cityofithaca.org/>

Erişim Tarihi: 03.09.2022, Erişim Saati: 06.13.

<https://web.archive.org/web/20211231123048/https://nisanyansozluk.com/?k=k%C3%B6le>

Erişim Tarihi: 20.02.2023, Erişim Saati: 20.44.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 20.02.2023, Erişim Saati: 20.58.

<https://www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 20.22.

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/debt

Erişim Tarihi: 30.03.2023, Erişim Saati: 21.07.

<https://www.economicdiscussion.net/money/top-8-qualities-of-an-ideal-money-material/609>

Erişim Tarihi: 03.08.2022, Erişim Saati: 06.21.

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/paranin-icadi>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 17.58.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 07.08.2022, Erişim Saati: 04.57.

<https://www.emlaktasondakika.com/kent-bolge-haberleri/basbakanlik-gumruk-ve-ticaret-bakanligi-nin-ankara-ulus-taki-binasini-aliyor-28488.html>

Erişim Tarihi: 25.2022, Erişim Saati: 04.57.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>

Erişim Tarihi: 07.01.2023, Erişim Saati: 05.47.

<https://www.britannica.com/biography/Adam-Smith>

Erişim Tarihi: 18.01.2023, Erişim Saati: 03.21.

<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/takas>

Erişim Tarihi: 09.01.2023, Erişim Saati: 05.13.

<https://kurious.ku.edu.tr/elementler-150-yildir-tabloda/>

Erişim Tarihi: 02.02.2023, Erişim Saati: 04.07.

<https://www.darphane.gov.tr/paranin-tarihi#:~:text=100%20kuru%C5%9F%20ve%201%20Lira,ve%201942%20y%C4%B1llar%C4%B1nda%20da%20bas%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>

Erişim Tarihi: 07.08.2021, Erişim Saati: 13.51

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/paranin-icadi>

Erişim Tarihi: 05.03.2023, Erişim Saati: 04.13.

<https://www.kimnezamanicatetti.com/kagit-para/>

Erişim Tarihi: 09.03.2023, Erişim Saati: 01.28.

<https://www.tcmb.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 01.04.2023, Erişim Saati: 04.13

<https://www.mahfiegilmez.com/2012/02/kagt-parann-karslg-var-m.html>

Erişim Tarihi: 08.08.2021, Erişim Saati: 11.14.

<https://www.halkbank.com.tr/tr/blog/finans/paranin-tarihi.html#:~:text=Para%2C%20tarih%20sahnesine%20M.%C3%96,paran%C4%B1n%20%C3%BCretim%20yerine%20darphane%20deniyor>

Erişim Tarihi: 09.08.2021, Erişim Saati: 17.15.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 08.09.2021, Erişim Saati: 04.11.

<https://www.hmb.gov.tr/tahvil>,

Erişim Tarihi: 08.09.2021, Erişim Saati: 04.51.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES>

Erişim Tarihi: 08.04.2023, Erişim Saati: 05.09.

<https://www.kanadakulturmerkezi.com/kanada-para-birimi-nedir/>

Erişim Tarihi: 11.08.2021, Erişim Saati: 06.13.

<https://tekstilsayfasi.blogspot.com/2015/11/kagit-banknotlar-hangi-malzemededen.html>

Erişim Tarihi: 13.08.2021, Erişim Saati: 06.18.

<https://www.ikv.org.tr/>

Erişim Tarihi: 17.08.2021, Erişim Saati: 23.14.

<https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf>

Erişim Tarihi: 13.11.2021, Erişim Saati: 05.14.

https://www.ikv.org.tr/images/files/AB_Yesil_Mutabakati_Temel_Unsurlari_ve_Yol_Haritasi.pdf

Erişim Tarihi: 01.12.2021, Erişim Saati: 05.38.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES>

Erişim Tarihi: 10.04.2023, Erişim Saati: 07.46.

<https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime#:~:text=Osmanl%C4%B1%20Devleti%20D%C3%B6nemi%20Sultan%20Abd%C3%BClmecit,veya%20%22hazine%20bonosu%22%20niteli%C4%9Findedir.>

Erişim Tarihi: 11.08.2022, Erişim Saati: 05.11.

<https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime>

Erişim Tarihi: 13.05.2023, Erişim Saati: 4.28.

<https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 07.21.

<https://sanalmuze.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/sanalmuze/tr/main+menu/emisyon+gruplari/kaime>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 07.39.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-parasinin-kiymetini-koruma-hakkinda-kanun/?pdf=3308>

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 07.32.

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/46c11ca1-cc62-435a-961a-81d53efab125/Bulten_Turkce7.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE

Erişim Tarihi: 03.05.2023, Erişim Saati: 05.23.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES>

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 22.31.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 11.05.2023, Erişim Saati: 06.04.

https://ibbyavuzsultanselimadoluluhi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/36/762257/dosyalar/2021_03/29021127_16230146_TDK_Buyuk_Turkce_Sozluk.pdf?CHK=0a7dba9fe748abcbf3c78c9674d8c511?KeepThis=true&width=60&height=75&TB_iframe=true

Erişim Tarihi: 09.05.2023, Erişim Saati: 07.56.

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/

Erişim Tarihi: 09.05.2023, Erişim Saati: 07.28.

<https://kaime.org/turkiyede-basilan-ilk-kagit-paralar-5-emisyon/>

Erişim Tarihi: 14.05.2023, Erişim Saati: 06.41.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Banknotlarla+ilgili+Genel+Bilgiler/Kupur>

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 05.11.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 17.05.2023, Erişim Saati: 10.25.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Erişim Tarihi: 19.05.2023, Erişim Saati: 07.27.

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44797/tasinmaz-kultur-varliklari-ve-sit-alanlari.html>

Erişim Tarihi: 19.05.2023, Erişim Saati: 09.25.

<https://www.mfa.gov.tr/unesco2019.tr.mfa>

Erişim Tarihi: 20.05.2023, Erişim Saati: 23.11.

<https://aregem.ktb.gov.tr>

Erişim Tarihi: 12.01.2023, Erişim Saati: 14.18.

<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-341635/turkiyeden-unescoya-iki-yeni-aday.html>

Erişim Tarihi: 12.03.2023, Erişim Saati: 10.24.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96130/kurulus-ve-gorevler.html>

Erişim Tarihi: 15.03.2023, Erişim Saati: 08.03.

<http://ataturkicimizde.com/cumhuriyet-doneminin-ilk-kagit-ve-madeni-paralari/>

Erişim Tarihi: 02.05.2022, Erişim Saati: 07.52.

<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/fb1d6a1e-7d15-4d41-9d63-3c33de2daca.pdf>

Erişim Tarihi: 17.04.2023, Erişim Saati: 08.48.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96356/ankara---kurtulus-savasi-muzesi-i-tbmm-binasi.html>

Erişim Tarihi: 01.05.2022, Erişim Saati: 10.52.

<http://www.ankara.gov.tr/ankara-kalesi>

Erişim Tarihi: 04.07.2022, Erişim Saati: 11.12.

<http://mimdap.org/2012/01/cumhuriyetin-ilk-bathbakanlyk-binasy-devlet-konukevi-oluyor/>

Erişim Tarihi: 29.05.2022, Erişim Saati: 21.30.

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2343>

Erişim Tarihi: 09.02.2023, Erişim Saati: 10.07.

<https://www.emlaktasondakika.com/kent-bolge-haberleri/basbakanlik-gumruk-ve-ticaret-bakanligi-nin-ankara-ulus-taki-binasini-aliyor-28488.html>

Erişim Tarihi: 27.02.2023, Erişim Saati: 6.25.

<https://twitter.com/AnkaraApartman/status/1385499683502624771/photo/3>

Erişim Tarihi: 12.07.2022, Erişim Saati: 07.41.

https://www5.tbmm.gov.tr/images/kurtulus_muzesi/%C3%96n%20cephe.jpg

Erişim Tarihi: 15.06.2023, Erişim Saati: 01.09.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/ankara-kalesi>

Erişim Tarihi: 30.05.2022, Erişim Saati: 09.10.

<https://tr.pinterest.com/aliodabas96/paralar/>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 08.13.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 22.05.2022, Erişim Saati: 07.24.

<https://www.tbmm.gov.tr/Sayfa/KurtulusSavasiMuzesi>

Erişim Tarihi: 24.02.2023, Erişim Saati: 23.17.

https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/brosurler/tbmm_binalari.pdf

Erişim Tarihi: 03.01.2023, Erişim Saati: 08.28.

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Donemi+Banknotlari/Emisyon+Gruplari/1.+Emisyon+Grubu/Emisyon2>

Erişim Tarihi: 31.05.2023, Erişim Saati: 15.08.

<https://www.luggat.com/index.php#ceviri>

Erişim Tarihi: 25.05.2023, Erişim Saati: 08.04.

<https://cdm21054.contentdm.oclc.org/digital/collection/FKA/id/2975>

Erişim Tarihi: 07.02.2023, Erişim Saati: 05.51.

https://en.wikipedia.org/wiki/Cypraea_pantherina

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 16.29.

<https://dericizade.blogspot.com/search/label/Bentderesi%20Hatip%20%C3%A7ay%C4%B1?m=0>

Erişim Tarihi: 31.05.2023, Erişim Saati: 07.13.

<https://dericizade.blogspot.com/search/label/Bentderesi%20Hatip%20%C3%A7ay%C4%B1?m=0>

Erişim Tarihi: 22.04.2023, Erişim Saati: 22.38.

<https://dericizade.blogspot.com/search/label/Bentderesi%20Hatip%20%C3%A7ay%C4%B1?m=0>

Erişim Tarihi: 23.04.2023, Erişim Saati: 05.17.

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/AEFA/id/630/rec/1>

Erişim Tarihi: 23.04.2023, Erişim Saati: 23.54.

<https://tibbiyelihikmet.com/2015/05/25/ismet-inonu-neden-paralara-kendi-resmini-bastirdi/>

Erişim Tarihi: 21.03.2023, Erişim Saati: 14.24.

<http://www.numismaticmarket.com/?cmd=satis&tip=101&id=12070>

Erişim Tarihi: 14.03.2023, Erişim Saati: 07.18.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Afyonkarahisar>

Erişim Tarihi: 14.02.2023, Erişim Saati: 05.18.

<https://i.pinimg.com/originals/b3/22/e5/b322e54b40df05060a97e1579d6b9dac.jpg>

Erişim Tarihi: 08.02.2023, Erişim Saati: 06.08.

<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/gok-medrese-sivas/#16/39.744291/37.016727>

Erişim Tarihi: 03.06.2023, Erişim Saati: 00.51.

<https://www.anadoluosb.org.tr/ankara-ulus-zafer-aniti-1927-ruhu-ile30-agustos-ta-halka-acildi/>

Erişim Tarihi: 02.06.2023, Erişim Saati: 04.45.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96581/siyah-beyaz-fotograflarla-ataturk--galerisi--3.html>

Erişim Tarihi: 03.05.2023, Erişim Saati: 00.27.

<https://rayhaber.com/2021/08/ulus-ataturk-aniti-94-yil-sonra-restore-edildi/>

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 23.59.

<https://www.koleksiyon.org/?cmd=satis&tip=101&id=7824>

Erişim Tarihi: 05.04.2023, Erişim Saati: 5.29.

<http://www.paramuzesi.net/?newUrun=1&Id=1876298&CatId=ep878405&Fstate=&/2.Emisyon-2.5-T%C3%BCrk-Liras%C4%B1>

Erişim Tarihi: 03.06.2023, Erişim Saati: 04.49.

https://4.bp.blogspot.com/l9xpVS1VziQ/UmwPuz6aN9I/AAAAAAAAADXg/YUkZQ43G1Pc/s1600/IMG_020771.JPG

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 08.34.

https://4.bp.blogspot.com/l9xpVS1VziQ/UmwPuz6aN9I/AAAAAAAAADXg/YUkZQ43G1Pc/s1600/IMG_020771.JPG

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 08.37.

<https://www.onlinemuzayede.com/muzayede/6503/17-online-muzayede-numismatik-muzayedesini?tagId=22565>

Erişim Tarihi: 06.06.2023, Erişim Saati: 22.39.

<https://www.paymezat.com/muzayede/2553/karma-numismatik-mezati/sayfa/7>

Erişim Tarihi: 06.06.2023, Erişim Saati: 22.39.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87anakkale_Bo%C4%9Faz%C4%B1

Erişim Tarihi: 07.06.2023, Erişim Saati: 02.19.

<http://www.paramuzesi.net/?newUrun=1&Id=1876304&CatId=ep878405&Fstate=&/2.Emisyon-500-T%C3%BCrk-Liras%C4%B1-2.-Tertip>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 08.03.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Rumeli_Hisar%C4%B1

Erişim Tarihi: 07.06.2023, Erişim Saati: 05.27.

<https://www.onlinemuzayede.com/urun/2813278/t-c-2-emisyon-1-tertip-1000-lira-1939-seri-a5>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 08.13.

<https://tr.pinterest.com/pin/176273772894440847/>

Erişim Tarihi: 04.06.2023, Erişim Saati: 08.02.

<https://arhm.ktb.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 09.03.2023, Erişim Saati: 08.44.

<http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=35>

Erişim Tarihi: 08.06.2023, Erişim Saati: 06.53.

<http://www.eskiturkiye.net/3122/ankaradevlet-resim-ve-heykel-muzesi-1930lu-yillar>

Erişim Tarihi: 25.10.2022, Erişim Saati: 08.38.

<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/27082014/62294443-7a2a-40c3-acd2-e7a6fb68fd98.jpg?format=jpg&quality=50>

Erişim Tarihi: 25.10.2022, Erişim Saati: 08.38.

<https://www.onlinemuzayede.com/urun/3520988/t-c-3-emisyon-inonu-500-lira-seri-a1-sanat-okulu-500-lira>

Erişim Tarihi: 08.06.2023, Erişim Saati: 05.59.

https://uluseml.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_12821254.html

Erişim Tarihi: 08.06.2023, Erişim Saati: 21.46.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 07.03.2023, Erişim Saati: 08.47.

https://uluseml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/118514/dosyalar/2020_01/28123845_Ulus_MTAL_Stratejik_Plan_27.01.2020_guvenli.pdf

Erişim Tarihi: 06.03.2023, Erişim Saati: 07.28.

https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_05/30125511_30093130_mesleki_teknik_egitimkitap.pdf

Erişim Tarihi: 07.02.2023, Erişim Saati: 05.41.

https://uluseml.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_12821254.html

Erişim Tarihi: 12.04.2023, Erişim Saati: 08.32.

<https://tr.pinterest.com/pin/150378075038913144/>

Erişim Tarihi: 17.04.2023, Erişim Saati: 06.13.

<https://twitter.com/ulusmesleklise>

Erişim Tarihi: 21.04.2023, Erişim Saati: 09.11.

<https://okul.com.tr/lise/ankara/ulus-mesleki-ve-teknik-anadolu-lisesi-7985>

Erişim Tarihi: 27.04.2023, Erişim Saati: 05.13.

<https://i.pinimg.com/564x/83/2f/96/832f9665732eb44d21cc126253fb2aef.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 09.21.

<https://i.pinimg.com/564x/71/99/5e/71995e788761a55ebd04b46103b46877.jpg>

Erişim Tarihi: 12.06.2023, Erişim Saati: 23.51.

https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=sultan%20ahmet%20%C3%A7e%C5%9Fmesi

Erişim Tarihi: 11.06.2023, Erişim Saati: 09.19.

<https://i.pinimg.com/564x/71/99/5e/71995e788761a55ebd04b46103b46877.jpg>

Erişim Tarihi: 12.06.2023, Erişim Saati: 23.49.

<https://i.pinimg.com/564x/4c/d9/bb/4cd9bbe4e69f5f787d600773169a08e6.jpg>

Erişim Tarihi: 12.06.2023, Erişim Saati: 19.32.

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/9/>

Erişim Tarihi: 13.06.2023, Erişim Saati: 07.24.

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/9/>

Erişim Tarihi: 13.09.2022, Erişim Saati: 06.48.

<https://www.onlinemuzayede.com/urun/2813370/t-c-5-emisyon-5-tertip-10-tl-1961-seri-z43>

Erişim Tarihi: 15.06.2023, Erişim Saati: 07.32.

<https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/12684>

Erişim Tarihi: 15.01.2023, Erişim Saati: 08.55.

<https://tr.pinterest.com/pin/56154326591732268/>

Erişim Tarihi: 21.03.2023, Erişim Saati: 08.45.

<http://www.numismaticmarket.com/?cmd=satis&tip=101&id=10633>

Erişim Tarihi: 26.02.2023, Erişim Saati: 06.54.

https://www.academia.edu/30101010/Gen%C3%A7lik_Park%C4%B1n%C4%B1_K%C3%BClt%C3%BCrel_Miras_Olarak_Okumak_Nevin_G%C3%BCltek%C3%BCn_2013.pdf

Erişim Tarihi: 27.06.2023, Erişim Saati: 00.32.

<https://www.indyturk.com/sites/default/files/styles/800xauto/public/thumbnails/image/2019/06/18/115216-593365340.jpg?itok=Bfx1i3vG>

Erişim Tarihi: 18.05.2023, Erişim Saati: 05.07.

https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.gokcemuzayede.com%2Fmuzayede%2F8865%2Ft-c-kagit-para-mini-muzayede&psig=AOvVaw2YqK5om-mjKHDSw0u52Bt_&ust=1687902344405000&source=images&cd=vfe&ved=0CBEQjRxqFwoTCJiO3_H94f8CFQAAAAAdAAAAABAw

Erişim Tarihi: 20.05.2023, Erişim Saati: 08.34.

<https://tarihdergi.com/bizansli-taraftar-imparatora-da-karsi/>

Erişim Tarihi: 10.06.2023, Erişim Saati: 18.13.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekyer/turk-ve--slam-eserleri-muzesi>

Erişim Tarihi: 14.06.2023, Erişim Saati: 07.41.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 20.06.2023, Erişim Saati: 20.24.

http://www.sultanahmetcami.org/tarihce_h10.html

Erişim Tarihi: 28.06.2023, Erişim Saati: 05.11.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d4/Sultanahmet_Square_%28Hippodrome%29%2C_Istanbul.jpg/800px-Sultanahmet_Square_%28Hippodrome%29%2C_Istanbul.jpg

Erişim Tarihi: 03.07.2023, Erişim Saati: 16.27.

<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3186>

Erişim Tarihi: 19.06.2023, Erişim Saati: 05.49.

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/sultanahmet-camii-ibadete-acildi-761983.html>

Erişim Tarihi: 17.06.2023, Erişim Saati: 04.10.

<https://tr.pinterest.com/pin/533535887087763354/>

Erişim Tarihi: 23.06.2023, Erişim Saati: 17.47.

<https://i.pinimg.com/564x/1b/3f/3e/1b3f3e72929edb683893c9ac1bd82d6f.jpg>

Erişim Tarihi: 12.05.2023, Erişim Saati: 04.40.

https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8695,617-dundenbuguneantalya-1cilt-manavgatpdf.pdf?0&_tag1=213D08237CF4E319F1E8A8F84F62E2B75DFF3B8D

Erişim Tarihi: 17.05.2023, Erişim Saati: 05.56.

<https://baka.ka.gov.tr/antalya-yi-kesfet/turizm>

Erişim Tarihi: 11.03.2023, Erişim Saati: 07.53.

<https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-22740/gezilecek-yerler.html>

Erişim Tarihi: 01.07.2023, Erişim Saati: 00.33.

<https://www.nadirkıtap.com/manavgat-selalesi-temali-turkiye-cumhuriyeti-posta-pulu-efemera17684265.html>

Erişim Tarihi: 01.03.2023, Erişim Saati: 08.14.

<https://www.gezirehberleri.com/manavgat-selalesi/>

Erişim Tarihi: 11.09.2022, Erişim Saati: 09.02.

<https://www.hepsiburada.com/benim-koleksiyonum-6-emisyon-2-tertip-10-turk-lirasi-cil-pm-HBC00001X4LKO>

Erişim Tarihi: 15.05.2023, Erişim Saati: 04.08.

<https://www.istdergi.com/tarih-belge/marmaranin-solmaz-niluferi-kiz-kulesi>

Erişim Tarihi: 19.06.2023, Erişim Saati: 06.01.

<https://istanbuluseyret.ibb.gov.tr/kiz-kulesi/>

Erişim Tarihi: 04.06.2023, Erişim Saati: 06.48.

<https://basin.ktb.gov.tr/TR-292185/kiz-kulesi39nde-restorasyon-calismalari-basladi.html>

Erişim Tarihi: 11.06.2023, Erişim Saati: 08.11.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96545/ataturkun-istanbul-seyahati.html>

Erişim Tarihi: 23.06.2023, Erişim Saati: 08.37.

<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/kiz-kulesi/35>

Erişim Tarihi: 24.06.2023, Erişim Saati: 09.14.

<https://www.pinterest.ca/pin/61994932355277433/>

Erişim Tarihi: 27.05.2023, Erişim Saati: 05.19.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96300/ataturk39un-hayati.html>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 07.42.

<https://www.ankara.bel.tr/ankara-kent-rehberi/anitkabir>

Erişim Tarihi: 07.09.2022, Erişim Saati: 05.33.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96392/anitkabir.html>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 08.19.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anitkabir/?pdf=3852>

Erişim Tarihi: 01.06.2023, Erişim Saati: 07.42.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96392/anitkabir.html>

Erişim Tarihi: 14.06.2022, Erişim Saati: 07.13.

<https://www.atam.gov.tr/fotograflar>

Erişim Tarihi: 11.06.2023, Erişim Saati: 08.16.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 17.06.2023, Erişim Saati: 07.45.

<https://gazi.edu.tr/view/page/252906/mimar-kemaleddin-bey>

Erişim Tarihi: 11.02.2023, Erişim Saati: 06.03.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anitkabir/>

Erişim Tarihi: 19.06.2023, Erişim Saati: 04.13.

<https://staticb.yolcu360.com/blog/wp-content/uploads/2021/10/11183249/anitkabir-baris-parki.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 00.22.

https://www.kitantik.com/product/Turkiye-6-Emisyon-50-Turk-Lirasi-Seri-H90-CCT_1br9qfwlfxylf7c19ij

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 05.12.

<https://www.millisaraylar.gov.tr/Lokasyon/LokasyonDetay?LokasyonId=2>

Erişim Tarihi: 16.02.2023, Erişim Saati: 08.14.

<https://www.canercangul.com/9564/topkapi-sarayi-koskler-bahcesindeki-fiskiye-havuz/>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 07.04.

<https://productimages.hepsiburada.net/s/112/550/110000059260772.jpg/format:webp>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 08.29.

<https://kulturenvanteri.com/en/yer/istanbul-universitesi-seraskerat-kapisi/#16/41.010994/28.964209>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 10.07.

<https://i.pinimg.com/originals/86/38/bb/8638bb177018f79319525e679d353b2d.jpg>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 11.46.

<https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Bolgeler/1Bolge/BogaziciKoprusuProjeBilgileri.pdf>
Erişim Tarihi: 28.04.2022, Erişim Saati: 01.46.

https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSuUboh5DBGAtNYWo8kX1uNUIoOkUCKZi33nVD6aBjmswZnp_6F
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 13.51.

<https://tr.pinterest.com/pin/501729214722531733/>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 16.02.

<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/464/tur>
Erişim Tarihi: 15.06.2023, Erişim Saati: 07.27

<https://eldevarankara.org/wp-content/uploads/2020/11/mae-muze-ku%CC%88tu%CC%88phanesi.jpg>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 15.05.

<https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/7.-emisyon7.-emisyon-2.-tertip-500-tur-d8-438.jpg>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 16.11.

<https://www.izmir.bel.tr/tr/SaatKulesi/208>
Erişim Tarihi: 11.07.2023, Erişim Saati: 05.41.

<https://izmir.ktb.gov.tr/Resim/381239,saat-kulesipng.png?0>
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 17.19.
http://1.bp.blogspot.com/_yxKwcE0Ap04/TENUTZty3HI/AAAAAAAAAEc/DdxcKXUGv_E/s1600/7em5000lira.bmp
Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 18.06.

https://www.mfa.gov.tr/mevlana-celaleddin-rumi_nin-800_-dogum-yildonumu-.tr.mfa#:~:text=Mevlana%2017%20Aral%C4%B1k%201273'de,%2Di%20Ar%C3%BBs%E2%80%9C%20olarak%20adland%C4%B1r%C4%B1lmaktad%C4%B1r.
Erişim Tarihi: 11.02.2023, Erişim Saati: 06.04.

[https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/thumbnail%20\(1\).jpg](https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/thumbnail%20(1).jpg)

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 19.36.

<https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/7.-emisyon7.-emisyon-4.-tertip-10.000--41f22-.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 21.14.

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44434/edirne-selimiye-camii-ve-kulliyesi-edirne.html>

Erişim Tarihi: 21.08.2022, Erişim Saati: 02.54.

<https://www.edirnevisit.com/guide/detail/7/selimiye-camii#images-preview-1>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 21.35.

17, 2017, s. 231.

<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/138/Product/8694/400/7dc24ecbd2df403f9d0e90382b00e08b.jpg>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 22.07.

<https://www.baskentmuzayede.com/urun/6472151/7-emisyon-50-bin-lira-a28-cil>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 00.37.

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/aa6d0729-0a3d-4abc-987f-8957767d442c/megamenu_bankahakkinda.jpg?MOD=AJPERES&CACHEID=ROO-TWORKSPACE-aa6d0729-0a3d-4abc-987f-8957767d442c-nr.VQFR

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 11.14.

<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSggm-DSfZa90qtsiwjBoxLVjCJkj1vbSer0w&usqp=CAU>

Erişim Tarihi: 28.05.2023, Erişim Saati: 11.15.

https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/Contents/2020/07/08/thumbs_b_c_74b9710725deb1babb3479a346f594ca.jpg

Erişim Tarihi: 07.03.2023, Erişim Saati: 05.04.

<https://www.rehbername.com/kesfet/alanyanin-simgesi-selcuklu-saheseri-kizilkule-ve-tersane>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 05.28.

<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/59/Product/5145/Thumb/123-2.jpg>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 05.41.

<https://static.temblor.net/wp-content/uploads/2018/04/ataturk-dam.jpg>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 06.27.

<https://www.gokcemuzayede.com/urun/2307882/7-emisyon-10-5-milyon-turk-lirasi-lot-ct-5-milyonun-ust-kisminda-hafif-yirtik-me>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 06.41.

<https://www.turkcebilgi.org/ilginc-bilgiler/entry/arka-yuzunde-istanbulun-ilk-f.html>

Erişim Tarihi: 11.02.2023, Erişim Saati: 06.48.

<https://istanbultarihi.ist/376-sultan-mehmed-the-conquerors-istanbul>

Erişim Tarihi: 02.06.2023, Erişim Saati: 07.18.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 06.57.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#5>

Erişim Tarihi: 06.06.2023, Erişim Saati: 05.21.

<https://istanbul.ktb.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 18.07.2023, Erişim Saati: 06.44.

<https://i.pinimg.com/564x/e5/2d/0d/e52d0d72d8e2f086e690303214750253.jpg>

Erişim Tarihi: 09.06.2023, Erişim Saati: 08.10.

<https://tr.pinterest.com/pin/331577591301604718/>

Erişim Tarihi: 04.05.2023, Erişim Saati: 05.04.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/samsun/gezilecekyer/onur-aniti>

Erişim Tarihi: 27.06.2023, Erişim Saati: 00.17

<https://isteaturk.com/g/icerik/Ataturk-Heykeli-Samsun/1554>

Erişim Tarihi: 11.04.2023, Erişim Saati: 07.05

<https://www.gokcemuzayede.com/urun/2307881/7-emisyon-10-20-milyon-turk-lirasi-lot-cct-ca>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 07.53.

https://www.worldhistory.org/Library_of_Celsus/

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 07.59.

https://www.worldhistory.org/Library_of_Celsus/

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 07.59.

<https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/8.-emisyon8.emisyon-1-yeni-turk-lirasi-41e-93.jpg>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 08.19.

<https://www.benimkoleksiyonum.com/8.emisyon-5-yeni-turk-lirasi-ytl-cil-c45-serisi->

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 09.03.

<https://www.gokcemuzayede.com/urun/3665195/8-emisyon-1-tertip-20-ytl-seri-i29-cil>

Erişim Tarihi: 30.05.2023, Erişim Saati: 09.22.

<https://static.ticimax.cloud/38729/uploads/urunresimleri/8.-emisyon8.emisyon-50-yeni-turk-liras-8e2c-b.jpeg>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 09.41.

<https://i.pinimg.com/564x/bb/df/e1/bbdf12944ad5d8b0bf04df14984f6cb.jpg>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 10.37.

<https://d35fbhjemrkr2a.cloudfront.net/Images/Shop/8/Product/8327/400/906a1231bbe448848b74df7841aa4ef2.jpg>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 11.41.

<https://life.kelesler.com/wp-content/uploads/2020/07/1-8-800x445.png>

Erişim Tarihi: 30.06.2023, Erişim Saati: 13.41.

<https://tr.pinterest.com/pin/205476801729685481/>

Erişim Tarihi: 22.05.2023, Erişim Saati: 07.11.

https://www.stratarestorasyon.com.tr/upload/images/Gazi-Rektorluk_04.jpg

Erişim Tarihi: 29.06.2023, Erişim Saati: 05.17.

<https://tr.pinterest.com/pin/458241330853906917/>

Erişim Tarihi: 06.05.2023, Erişim Saati: 05.39.

https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/yunusemre_0_1.jpg

Erişim Tarihi: 17.06.2023, Erişim Saati: 05.49.

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 03.04.2023, Erişim Saati: 06.47

<https://sozluk.gov.tr/>

Erişim Tarihi: 12.04.2023, Erişim Saati: 08.19.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/59564/mod_resource/content/1/5.%20Birinci%20Ulusal%20Mimarlar%C4%B1k%C3%B6nemi%20Mimarlar%C4%B1.pdf

Erişim Tarihi: 18.07.2023, Erişim Saati: 05.12.

<https://www3.tcmb.gov.tr/tlkampanya/images/paralar/20l.html>

Erişim Tarihi: 29.08.2023, Erişim Saati: 04.56

<https://www.hurriyetdailynews.com/unesco-celebrates-300th-anniversary-of-mustafa-itari-14775>

Erişim Tarihi: 01.07.2023, Erişim Saati: 09.47.

<https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276200/unesco-dunya-miras-listesi-ve-istanbul.html>

Erişim Tarihi: 05.06.2023, Erişim Saati: 09.33.

<https://mae.mehmetakif.edu.tr/mehmet-akif-ersoy-hayati.php>

Erişim Tarihi: 27.03.2023, Erişim Saati: 07.18.

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/yazdir?299598927B405AF28BBC86EB44BA1012>

Erişim Tarihi: 11.04.2023, Erişim Saati: 06.02.

<https://turkishmuseums.com/museum/detail/22342-istanbul-mehmet-akif-ersoy-hatira-evi/22342/1>

Erişim Tarihi: 02.07.2023, Erişim Saati: 00.45.

<https://www.paros.com.tr/Makale/zamani-hatirlatan-simgeler--saat-kuleleri>

Erişim Tarihi: 03.07.2023, Erişim Saati: 03.09.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/konya/gezilecekyer/mevlana-muzesi>

Erişim Tarihi: 02.07.2023, Erişim Saati: 00.45.